Gösta Berlings saga. Skrifter av Selma Lagerlöf [1933]

Bokutgåva

Albert Bonniers förlag, Stockholm 1933. [Första upplagan utkom 1891]

Karta över Lövsjö härad i Värmland.

INLEDNING.

I. Prästen.

Äntligen stod prästen i predikstolen.

Församlingens huvuden lyftes. Så, där var han ändå! Det skulle inte bli mässfall denna söndagen såsom den förra och många söndagar förut.

Prästen var ung, hög, smärt och strålande vacker. Om man hade välvt en hjälm över hans huvud och hängt svärd och brynja på honom, skulle man ha kunnat hugga honom i marmor och uppkalla bilden efter den skönaste av atenare.

Prästen hade en skalds djupa ögon och en fältherres fasta, runda haka, allt hos honom var skönt, fint, uttrycksfullt, genomglödgat av snille och andligt liv.

Folket i kyrkan kände sig underligt kuvat vid att se honom sådan. Det var mera vant vid att han kom raglande ut från krogen i sällskap med glada kamrater, sådana som Beerencreutz, översten med de tjocka, vita mustascherna, och den starke kapten Kristian Bergh.

Han hade supit så förfärligt, att han inte på flera veckor hade kunnat sköta sin tjänst, och församlingen hade måst klaga på honom, först hos hans prost och sedan hos biskop och domkapitel. Nu var biskopen kommen till socknen för att hålla räfst och visitation. Han satt i koret med guldkorset på bröstet, skolpräster från Karlstad och präster från grannförsamlingarna sutto runtomkring honom.

Det var inte tvivel om att prästens uppförande hade gått över det tillåtnas gräns. Då, på adertonhundratjugutalet, var man överseende i fråga om att dricka, men den här mannen hade försummat sitt ämbete för dryckenskapens skull, och nu skulle han förlora det.

Han stod i predikstolen och väntade, medan sista versen av predikstolspsalmen sjöngs.

Det kom en visshet över honom, medan han stod där, att han hade idel fiender i kyrkan, fiender i alla bänkar. Bland herrskaperna på läktaren, bland bönderna nere i kyrkan, bland nattvardsbarnen i koret hade han fiender, idel fiender. Det var en fiende, som trampade orgeln, en fiende, som spelade den. I kyrkvärdarnas bänk hade han fiender. Alla hatade honom, alltifrån de små barnen, som hade burits in i kyrkan, ända till kyrkvaktaren, en stel och styv soldat, som hade varit med vid Leipzig.

Prästen skulle ha velat störta ner på sina knän och be dem om förbarmande.

Men ögonblicket därpå kom en dov vrede över honom. Han mindes nog hurudan han hade varit, när han för ett år sedan besteg denna predikstol för första gången. Han var en tadelfri man den gången, och nu stod han där och såg ner på mannen med guldkorset om halsen, som var ditkommen för att döma honom.

Medan han läste upp inledningen, sköljde blodvåg efter blodvåg upp i hans ansikte. Det var vreden.

Det var nog sant, att han hade supit, men vem hade rätt att anklaga honom därför? Hade någon sett prästgården, där han skulle leva? Granskogen stod mörk och dyster tätt inpå fönstren. Fukten dröp ner genom de svarta taken, utför de mögliga väggarna. Behövdes det inte brännvin för att kunna hålla modet uppe, när regnet eller yrsnön jagade in genom bräckta rutor, när den vanskötta jorden inte ville ge bröd nog för att hålla hungern fjärran?

Han tänkte, att han hade varit just en sådan präst, som de förtjänade. De söpo ju allesammans. Varför skulle han ensam lägga band på sig? Mannen, som hade begravt sin hustru, söp sig full på gravölet, fadern, som hade döpt sitt barn, höll supgille efteråt. Kyrkfolket drack på hemvägen från kyrkan, så att de flesta voro fulla vid hemkomsten. Det var gott nog åt dem att ha en försupen präst.

Det var på ämbetsresor, när han i sin tunna kappa hade åkt milslångt över frusna sjöar, där alla kalla vindar hade stämt möte, det var, när han hade kastats omkring på dessa samma sjöar i båt under storm och ösregn, det var, när han under yrväder hade måst stiga ur släden och bana hästen väg genom drivor höga som hus, eller när han hade vadat fram genom skogsträsken, det var då, som han hade lärt sig att älska brännvinet.

Årets dagar hade släpat sig fram i tung dysterhet. Bonde och herreman hade gått med alla tankar bundna vid jordens stoft, men om kvällen hade andarna kastat sina bojor, befriade av brännvinet. Ingivelsen kom, hjärtat värmdes, livet blev strålande, sången klingade, rosor doftade. Gästgivargårdens krogrum hade då för honom blivit en sydländsk blomstergård. Druvor och oliver hängde ner över hans huvud, marmorstoder blänkte i mörkt lövverk, vise och diktare vandrade under palmer och plataner.

Nej, han, prästen där uppe på predikstolen, visste, att utan brännvin kunde inte livet levas i den landsändan. Alla hans åhörare visste det, och nu ville de döma honom.

De ville slita av honom prästkappan, därför att han hade kommit drucken i deras Guds hus. Ah, alla dessa människor, hade de då, ville de tro, att de hade någon annan gud än brännvinet?

Han hade läst upp inledningen, och han böjde sig ner för att läsa Fader vår.

Det var andlös tystnad i kyrkan under bönen. Men plötsligt högg prästen med bägge händerna ett säkert tag i banden, som höllo fast prästkappan. Det förekom honom, som om hela församlingen med biskopen i spetsen smög sig uppför predikstolstrappan för att rycka kappan av honom. Han låg på knä och vände inte huvudet, men han kunde just känna hur de ryckte, och han såg dem så tydligt, både biskopen och skolprästerna, prostarna, kyrkvärdarna, klockaren och hela församlingen i en lång rad, slitande och bändande för att få loss hans kappa. Och han föreställde sig livligt hur alla dessa, som ryckte så ivrigt, skulle stupa över varandra utför trappan, då kappan lossnade. Och hela raden där nere, som inte hade kommit åt att dra i kappan, utan bara i den framför ståendes rockskört, skulle också falla.

Han såg det så tydligt, att han måste småle, där han låg på knä, men på samma gång trängde kallsvetten fram på hans panna. Det var ändå för ohyggligt alltsammans.

Så, att han nu skulle varda en förkastad man för brännvinets skull! En avsatt präst skulle han bli. Fanns det på jorden något uslare?

Han skulle bli en av landsvägens tiggare, ligga rusig vid dikeskanten, gå klädd i trasor, umgås med skojare.

Bönen var slut. Han skulle börja läsa upp sin predikan. Då kom en tanke över honom och hejdade orden på hans läppar. Han tänkte, att det var sista gången han fick stå där uppe på predikstolen och förkunna Guds ära.

För sista gången. Detta grep prästen. Han glömde allt om brännvin och biskop. Han tänkte, att han måste begagna tillfället och vittna om Guds ära.

Han tyckte, att kyrkgolvet med alla åhörarna sjönk djupt, djupt ner och att taket lyftes av kyrkan, så att han såg in i himmelen. Han stod ensam, helt ensam i sin predikstol, hans ande tog sin flykt mot den öppnade himlen ovan honom, hans röst blev stark och väldig, och han förkunnade Guds ära.

Han var en inspirationens man. Han övergav det skrivna, tankarna kommo ner över honom som en flock tama duvor. Han kände det, som om det inte var han själv, som talade, men han förstod också, att detta var det högsta på jorden och att ingen i glans och härlighet kunde nå högre än han, som stod där och förkunnade Guds ära.

Så länge inspirationens eldtunga lågade över honom, talade han, men när den hade slocknat och taket hade sänkt sig ner över kyrkan och golvet kommit upp igen långt, långt nedifrån, då böjde han sig ner och grät, ty han tänkte, att livet hade givit honom sin bästa stund och att den nu var förbi.

Efter gudstjänsten kom visitation och kyrkostämma. Biskopen frågade om församlingen hade några klagomål mot sin präst.

Prästen var inte längre vred och trotsande som före predikan. Nu blygdes han och sänkte huvudet. Å, alla de eländiga brännvinshistorier, som nu skulle komma!

Men det kom inga. Det var helt tyst kring det stora bordet i sockenstugan.

Prästen såg upp. Först på klockaren, nej, han teg, så på kyrkvärdarna, så på de myndiga bönderna och brukspatronerna. De tego alla. De höllo läpparna hårt sammantryckta och sågo smått förlägna ner mot bordet.

”De väntar på att någon ska börja”, tänkte prästen.

Den ene kyrkvärden harsklade sig.

– Jag menar det är en rar präst vi har, sade han.

– Vördig biskopen har själv hört hur han predikar, inföll klockaren.

Biskopen talade något om täta mässfall.

– Prästen får ha lov att vara sjuk, han som envar annan, menade bönderna.

Biskopen gjorde en antydan om deras missnöje med prästens levnadssätt.

De försvarade honom med en mun. Han var så ung, prästen deras, det var ingen fara med honom. Nej, ville han bara ständigt predika så, som han hade gjort i dag, ville de inte byta bort honom mot biskopen själv.

Det fanns inga anklagare, det kunde inte finnas någon domare.

Prästen kände hur hjärtat vidgades och hur lätt blodet flöt genom ådrorna. Nej, att han inte längre gick bland fiender, att han hade vunnit dem, när han tänkte det minst, att han skulle få fortfara att vara präst!

Efter visitationen åto biskopen och skolprästerna och prostarna och de förnämsta socknemännen middag i prästgården.

En av grannfruarna hade övertagit bestyret med festen, ty prästen var ogift. Hon hade ombestyrt allt på

bästa sätt, och han fick just upp ögonen för att prästgården inte var så ohygglig. Det långa middagsbordet var dukat ute under granarna och stod där helt trevligt med vit duk, med blått och vitt porslin, med glittrande glas och brutna servetter. Två björkar bugade över ingången, enris var strött över golvet i förstugan, uppe vid takåsen hängde en blomsterkrans, i alla rum funnos blommor, mögellukten var fördriven, och de gröna fönsterrutorna glittrade käckt i solskenet.

Han var så hjärtans glad, prästen. Han tänkte, att han aldrig skulle supa mer.

Det var ingen, som inte var glad vid det middagsbordet. De, som hade varit storsinta och förlåtit, voro glada, och de förnämligare prästerna voro glada, därför att de hade sluppit ifrån all skandal.

Den gode biskopen höjde sitt glas och talade om, att han hade anträtt denna resa med tungt sinne, ty han hade hört många onda rykten. Han hade gått ut för att möta en Saulus, men se, Saulus var redan förvandlad till en Paulus, som skulle mer arbeta än de alla. Och den fromme herrn talade vidare om de rika gåvor, som deras unge broder hade erhållit, och prisade dem. Inte därför, att han måtte högmodas, utan för att han skulle spänna alla krafter och vakta väl på sig själv, såsom den måste göra, som bär en övermåttan tung och dyrbar börda på sina axlar.

Prästen blev inte drucken den middagen, men rusig var han. All denna stora, oförväntade lycka steg honom åt huvudet. Himmelen hade låtit inspirationens eldtunga flamma över honom, och människorna hade givit honom sin kärlek. Blodet fortfor att feberhett och med rasande fart strömma genom hans ådror, ännu när kvällen kom och gästerna foro. Långt fram på natten satt han vaken i sitt rum och lät nattluften strömma in genom det öppnade fönstret för att svalka denna lycksalighetsfeber, denna ljuvliga oro, som inte tillät honom att sova.

Då hördes en röst.

– Är du vaken, präst?

Det kom en man vandrande över gräsplanen fram till fönstret. Prästen såg ut och kände igen kapten Kristian Bergh, en av hans trogna supbröder. En vägfarande man utan hus och gård var han, denne kapten Kristian, och en jätte i växt och krafter. Stor var han som Gurlita klätt och dum som ett bergtroll.

– Visst är jag uppe, kapten Kristian, svarade prästen. Tycker du detta är en natt att sova i?

Och hör nu vad denne kapten Kristian säger honom! Jätten har haft sina aningar, han har förstått, att prästen nu skulle bli rädd för att supa. Han skulle aldrig ha någon ro mer, tänkte kapten Kristian, för dessa skolpräster från Karlstad, som hade varit där en gång, kunde ju komma igen och ta kappan av honom, om han söpe.

Men nu har kapten Kristian lagt sin tunga hand vid det goda verket, nu har han lagat så, att dessa skolpräster aldrig ska komma igen, inte de och inte heller biskopen. Hädanefter kunna prästen och hans vänner supa hur mycket de vilja där i prästgården.

Hör vilket stordåd han har utfört, han, Kristian Bergh, den starke kaptenen!

När biskopen och de båda skolprästerna hade stigit upp i sin täckta vagn och dörrarna hade blivit väl, väl stängda om dem, då hade han stigit upp på kuskbocken och skjutsat dem en mil eller två i den ljusa sommarnatten.

Och då hade Kristian Bergh låtit de högvördiga känna hur löst livet sitter i människokroppen. I galnaste sken hade han låtit hästarna löpa. Det skulle de ha för att de inte ville tåla, att en ärlig man tog ett rus.

Tror ni han körde vägen med dem, tror ni han aktade dem för stötar? Han for över diken och stubbåkrar, han for i svindlande galopp utför backarna, han for utmed sjöstranden, så att vattnet yrde om hjulen, han var nära att fastna i träsken, och det bar åstad utför kala berg, så att hästarna stodo med styva ben och kanade. Och under tiden sutto biskop och skolpräster med bleka ansikten bakom lädergardinerna och mumlade böner. Värre färd hade de aldrig gjort.

Och tänk er hur de måtte ha sett ut, när de kommo till Rissäters gästgivargård, levande, men skakade som hagel i skinnpungen!

– Vad ska detta betyda, kapten Kristian? sade biskopen, när han öppnade vagnsdörren för dem.

– Det betyder, att biskopen ska tänka sig för två gånger, innan han gör en ny visitationsresa till Gösta Berling, sade kapten Kristian, och den satsen hade han tänkt ut på förhand för att inte komma av sig.

– Hälsa då Gösta Berling, sade biskopen, att till honom kommer varken jag eller någon annan biskop vidare!

Se, denna bragd stod den starke kapten Kristian och berättade för prästen vid det öppna fönstret i sommarnatten. Ty kapten Kristian hade nätt och jämnt gått upp till gästgivargården med hästarna, och så kom han ner till prästen med nyheterna.

– Nu kan du vara lugn, präst och hjärtebror, sade han.

Ack, kapten Kristian, med bleka ansikten sutto skolprästerna bakom lädergardinerna, men prästen i fönstret syntes i den ljusa sommarnatten förfärligt mycket blekare. Ack, kapten Kristian!

Prästen höjde till och med armen och måttade ett förfärligt slag mot jättens grova, dumma ansikte, men han hejdade sig. Han drog igen fönstret med en skräll och stannade mitt i rummet, skakande sin knutna näve mot höjden.

Han, som inspirationens eldtunga hade lågat över, han, som hade fått förkunna Guds ära, stod där och tänkte, att Gud hade drivit gäck med honom.

Skulle inte biskopen tro, att kapten Kristian hade varit utsänd av prästen? Skulle han inte tro, att han hade hycklat och ljugit hela dagen? Nu skulle han göra allvar av rannsakningen mot honom, nu skulle han suspendera och avsätta honom.

När morgonen kom, var prästen borta från prästgården. Han hade inte brytt sig om att stanna och försvara sig. Gud hade drivit gäck med honom. Gud ville inte hjälpa honom. Han visste, att han skulle bli avsatt. Gud ville det så. Han kunde så gärna gå med ens.

Detta hände i början av adertonhundratjugutalet i en avlägsen socken i västra Värmland.

Det var den första olycka, som övergick Gösta Berling. Det blev inte den sista.

Ty sådana fålar finna livet svårt, som inte tåla sporre eller piska. Vid varje smärta, som övergår dem, skena de åstad på vilda vägar mot gapande avgrunder. Så snart vägen är stenig och färden bekymmersam, veta de ingen annan råd än att välta lasset och fara åstad i galenskap.

II. Tiggaren.

En kall dag i december kom en tiggare vandrande uppför Broby backar. Han var klädd i de uslaste lumpor, och hans skor voro så nötta, att den kalla snön vätte hans fötter.

Löven är en lång, smal sjö i Värmland, som på ett par ställen avsnöres av långa, smala sund. Den sträcker sig i norr upp mot finnskogarna, i söder ner mot Vänern. Flera socknar utbreda sig på dess stränder, men Bro socken är störst och rikast. Den intar en god del av sjöns stränder både på östra och västra sidan, men på västra sidan ligga de största gårdarna, herresäten sådana som Ekeby och Björne, vittberömda för rikedom och skönhet, samt Broby stora by med gästgivargård, tingshus, länsmansboställe, prästgård och marknadsplats.

Broby ligger i en brant sluttning. Tiggaren var kommen förbi gästgivargården, som ligger vid backens fot, och stretade upp mot prästgården, som ligger högst uppe.

Framför honom i backen gick en liten flicka, som drog en kälke, lastad med en mjölsäck. Tiggaren hann upp flickan och började tala vid henne.

– Så liten häst för så stort lass! sade han.

Barnet vände sig om och såg på honom. Det var en liten en om tolv år med spejande, skarpa ögon och en hopknipen mun.

– Gud give hästen vore mindre och lasset större, så försloge det väl längre! svarade flickan.

– Är det ditt eget foder du släpar hem då?

– Gud nå's så visst. Jag får nog skaffa mig födan själv, så liten jag är.

Tiggaren grep om kälkstaken för att skjuta på. Flickan vände sig om och såg på honom.

– Du ska inte tro, att du får någonting för det, sade hon. Tiggaren till att skratta.

– Du måtte visst vara dotter till Brobyprästen, du.

– Jojomän, är jag så. Fattigare far har mången, ingen har sämre. Det är dagsens sanning, fast det är skam, att hans eget barn ska behöva säga det.

– Han lär vara snål och elak, far din.

– Snål är han, och elak är han, men dotter hans lär bli ändå värre, om hon får leva, säger folk.

– Jag menar folk har rätt, du. Jag skulle just vilja veta var du har kommit över den här mjölsäcken.

– Det kan väl inte göra stort heller att tala om det för dig. Jag tog säd i fars spannmålsbod i morse, och nu har jag varit till kvarnen.

– Får han inte se dig, när du kommer hemdragandes med den?

– Du har visst gått för tidigt från mästarn. Far är borta i sockenbud, kan du förstå.

– Det kommer någon åkande bakom oss i backen. Jag hör hur det gnisslar under meden. Tänk, om det är han, som kommer!

Flickan lyssnade och spejade, och så började hon stortjuta.

– Det är far, snyftade hon. Han slår ihjäl mig. Han slår ihjäl mig.

– Ja, nu är goda råd dyra och snabba råd bättre än silver och guld, sade tiggaren.

– Se, sade barnet, du kan hjälpa mig. Ta repet och dra kälken, så tror far, att han är din.

– Vad ska jag sedan göra med den? frågade tiggaren och lade repet över sina axlar.

– Dra den vart du vill nu till en början, men kom upp till prästgården med den, när det blir mörkt! Jag ska nog passa på dig. Du ska komma med säcken och kälken, förstår du!

– Jag får försöka.

– Gud nåde dig, om du inte kommer! ropade flickan, i det hon sprang ifrån honom, skyndande hem före fadern.

Tiggaren vände kälken med tungt hjärta och sköt den ner till gästgivargården.

Den stackaren hade haft sin dröm, där han hade gått i snön med halvnakna fötter. Han hade gått och tänkt på de stora skogarna norr om Löven, på de stora finnskogarna.

Här nere i Bro socken, där han nu färdades utmed sundet, som binder samman Övre och Nedre Löven, i dessa rikedomens och glädjens ryktbara trakter, där herrgård ligger vid herrgård, bruk vid bruk, här var honom varje väg för tung, varje rum för trångt, varje bädd för hård. Här måste han bittert längta efter de stora, eviga skogarnas fred.

Här hörde han slagor dåna på varje loge, som om säden aldrig kunde bli slutröskad. Timmerlass och kolryssar kommo oupphörligt ner ur de outtömliga skogarna. Ändlösa malmforor drogo fram på vägarna i djupa spår, som hundratal av föregångare hade filat upp. Här såg han slädar, fyllda med åkande, ila mellan gårdarna, och det tycktes honom, som om glädjen hölle tömmarna och skönhet och kärlek stode på meden. Å, vad den stackaren gick där och längtade upp till de stora, eviga skogarnas fred!

Där borta, där träden stå raka och pelarlika upp ur den jämna marken, där snön vilar i tunga lager på de orörliga grenarna, där vinden är maktlös och blott spelar helt stilla i topparnas barr, där ville han vandra allt längre och längre in, till dess en dag krafterna skulle svika honom och han skulle falla ner under de stora träden, döende av hunger och köld.

Han längtade efter den stora, susande graven ovanför Löven, där han skulle övermannas av förgängelsens makter, där det äntligen skulle lyckas hungern, kölden, tröttheten och brännvinet att förgöra denna arma kropp, som kunde uthärda allt.

Han var nerkommen till gästgivargården och ville där invänta kvällen. Han gick in i skänkrummet och satt i slö vila på bänken vid dörren, drömmande om de eviga skogarna.

Gästgivarmor förbarmade sig över honom och gav honom en sup brännvin. Hon gav honom till och med två, eftersom han bad så ivrigt.

Men mer ville hon inte skänka honom, och tiggaren råkade i full förtvivlan. Han måste dricka mer av detta starka, söta brännvin. Han måste än en gång känna hjärtat dansa i kroppen och tankarna flamma under ruset. O, detta söta sädesvin! Sommarens sol, sommarens fågelsång, sommarens doft och skönhet flöto omkring i dess vita våg. Ännu en gång, innan han försvinner i natt och mörker, vill han dricka sol och lycka.

Så bytte han först bort mjölet, sedan mjölpåsen och sist kälken mot brännvin. Av detta fick han ett gott rus och sov bort en god del av eftermiddagen på en bänk i krogrummet.

När han vaknade, begrep han, att det återstod honom bara en sak att göra. Eftersom denna usla kropp hade tagit allt herravälde över hans själ, eftersom han hade kunnat supa upp vad ett barn hade anförtrott honom,

eftersom han var en skam för jorden, måste han befria den från bördan av så mycken uselhet. Han måste återge sin själ friheten, låta den gå till Gud.

Han låg på bänken i krogrummet och dömde sig själv. ”Gösta Berling, avsatt präst, anklagad för att ha supit upp mjölet för ett hungrigt barn, dömes till döden. Vilken död? Döden i drivorna.”

Han fattade sin mössa och raglade ut. Han var varken fullt vaken eller fullt nykter. Han grät av medlidande med sig själv, med sin stackars nedsudlade själ, som han måste ge fri.

Han gick inte långt och vek inte av från vägen. Vid själva vägkanten låg en hög driva. Där kastade han sig ner för att dö. Han slöt ögonen och försökte sova.

Ingen vet hur länge han låg så, men det var ännu liv i honom, när Brobyprästens dotter kom springande framåt vägen med en lykta i handen och fann honom i drivan vid vägkanten. Hon hade stått i timtal och väntat. Nu hade hon sprungit utför Broby backar för att söka reda på honom.

Hon kände genast igen honom, och så började hon skaka på honom och skrika av all makt för att få honom vaken.

Hon måste veta var han hade gjort av hennes mjölsäck.

Hon måste kalla honom tillbaka till livet åtminstone för så lång stund, att han kunde säga henne vad som hade blivit av hennes kälke och hennes mjölsäck. Söta far sloge ihjäl henne, om hon hade slarvat bort hans kälke. Hon bet tiggaren i fingret och klöste honom i ansiktet, och på samma gång skrek hon som en förtvivlad. Då kom någon åkande på landsvägen.

– Vem tusan är det, som skriker? frågade en barsk röst.

– Jag vill veta var den här karlen har gjort av min mjölpåse och min kälke, snyftade barnet och dunkade med knutna nävar mot tiggarens bröst.

– Är det en förfrusen, som du klöser på det viset? Upp med dig, vildkatt!

Den åkande var en stor, grov kvinna. Hon steg ur släden och kom bort till drivan. Barnet tog hon i nacken och slängde det upp på vägen. Därpå böjde hon sig ner, sköt armarna under tiggarens kropp och lyfte upp honom. Sedan bar hon honom till släden och lade ner honom i den.

– Kom med in på gästgivargården, vildkatt, ropade hon åt prästdottern, så får vi höra vad du vet om den här saken!

*

En timme senare satt tiggaren på en stol nere vid dörren i gästgivargårdens bästa rum, och framför honom stod den myndiga frun, som hade räddat honom ur drivan.

Sådan, som Gösta Berling nu såg henne, stadd på hemfärd från kolkörning i skogarna, med sotiga händer och kritpipa i munnen, klädd i en kort, ofodrad fårskinnspäls och randig, hemvävd yllekjol, med becksömsskor på fötterna och knivslidan i barmen, sådan han såg henne med grått hår, rätt uppstruket över ett gammalt, vackert ansikte, sådan hade han hört henne beskrivas tusen gånger, och han förstod, att han hade stött samman med den ryktbara majorskan på Ekeby.

Hon var den mäktigaste kvinnan i Värmland, härskarinna över sju bruk, van att befalla och lydas, och han var bara en stackars livdömd man, utblottad på allt, vetande, att varje väg var honom för tung, varje rum för

trångt. Hans kropp skalv av förfäran, medan hennes blick vilade på honom.

Hon stod tyst och såg på den mänskliga uselheten framför sig, de röda, svullna händerna, den utmärglade gestalten och det härliga huvudet, som ännu i förfall och vanvård strålade i vild skönhet.

– Han är Gösta Berling, den galne prästen? sade hon spörjande.

Tiggaren satt orörlig.

– Jag är majorskan på Ekeby, jag.

Det gick en darrning genom tiggarens kropp. Han knäppte sina händer och lyfte ögat med en längtans blick. Vad skulle hon göra med honom? Skulle hon tvinga honom att leva? Han bävade för hennes styrka. Och dock hade han varit så nära att nå de eviga skogarnas fred.

Hon började striden med att säga honom, att Brobyprästens dotter hade fått sin kälke och sin mjölsäck tillbaka och att hon, majorskan, hade en fristad åt honom som åt så mången annan hemlös stackare i kavaljersflygeln på Ekeby. Hon bjöd honom ett liv i lek och lust, men han svarade, att han måste dö.

Då slog hon knytnäven i bordet och lät honom höra sin tanke rent ut.

– Jaså, han vill dö, jaså, han vill det! Jag skulle inte undra stort på det, om det vore så, att han levde. Se en sådan utmagrad kropp och sådana maktlösa lemmar och sådana matta ögon, och han menar, att han har något kvar att döda! Tror han, att det är tvungen sak att ligga stel och styv, inspikad under ett kistlock, för att vara död? Tror han inte jag står här och ser hur död han är, Gösta Berling?

Jag ser, att han har en dödskalle till huvud, och jag tycker, att maskarna kryper fram ur hans ögonhålor. Känner han inte, att han har munnen full av mull? Hör han inte hur knotorna skramlar, när han rör sig?

Han har dränkt sig i brännvin, Gösta Berling, och död är han.

Det, som nu rör sig hos honom, är bara dödningaknotor, och han vill inte unna dem att få leva. Om han vill kalla det liv? Det är just, som om han ville missunna de döda en dans över gravkullarna i stjärnljuset.

Skäms han för att han har blivit avsatt, eftersom han vill dö nu? Det vore mera ära med att han använde sina gåvor och bleve till någon nytta på Guds gröna jord, ska jag säga honom. Varför kom han inte till mig strax, så skulle jag ha ställt allt till rätta igen åt honom? Ja, nu väntar han sig väl mycken heder av att bli svept och lagd på sågspån och kallas ett vackert lik?

Tiggaren satt lugn, nästan småleende, medan hon dundrade fram sina vreda ord. Ingen fara, jublade han, ingen fara! De eviga skogarna väntar, och hon har ingen makt att vända din själ därifrån.

Men majorskan teg och gick ett par slag upp och ner i rummet. Så tog hon plats framme vid spiseln, satte upp fötterna på hällen och stödde armbågarna mot knäet.

– Tusan djävlar! sade hon och småskrattade för sig själv. Det är mer sant, det jag säger, än jag själv märker. Tror han inte, Gösta Berling, att de flesta i denna världen är döda eller halvdöda? Tror han jag lever? Å nej då! Å nej då!

Ja, se på mig, han! Jag är majorskan på Ekeby, och jag är väl den mäktigaste frun i Värmland. Om jag vinkar med ett finger, så springer landshövdingen, och om jag vinkar med två, så springer biskopen, och vinkar jag med tre, så dansar både domkapitel och rådmän och alla brukspatroner i Värmland polska på Karlstads torg. Tusan djävlar, pojke, jag säger honom, att jag inte är något annat än ett påklätt lik. Gud vet

hur litet liv det är i mig.

Tiggaren lutade sig fram på stolen och lyssnade med spända sinnen. Den gamla majorskan satt och vaggade framför elden. Hon såg inte på honom, medan hon talade.

– Tror han inte, fortsatte hon, att om jag vore en levande människa, som såge honom sitta där, usel och bedrövlig med självmordstankar i sinnet, tror han inte, att jag skulle ta dem ur honom i ett andedrag? Då skulle jag ha tårar för honom och böner, som vände upp och ner på honom, och jag skulle frälsa hans själ, men nu är jag död.

Har han hört, att jag en gång var den vackra Margareta Celsing? Det var inte i går, men ännu kan jag sitta och gråta mina gamla ögon röda över henne. Varför ska Margareta Celsing vara död och Margareta Samzelius leva, varför ska majorskan på Ekeby leva, säg, Gösta Berling?

Vet han hurudan Margareta Celsing var? Hon var smärt och späd och försagd och oskyldig, Gösta Berling. Hon var en sådan, på vilkens grav änglarna gråter.

Hon visste om intet ont, ingen hade gjort henne sorg, hon var god mot alla. Och vacker var hon, riktigt vacker.

Det var en ståtlig man. Han hette Altringer. Gud vet hur han kom att färdas fram där uppe i Älvdalens vildmarker, där hennes föräldrar hade sitt bruk. Honom såg Margareta Celsing. Han var en skön, härlig man, och han älskade henne.

Men han var fattig, och de kom överens att vänta på varandra i fem år, som det står i visan.

När tre år var gångna, fick hon en annan friare. Han var ful och stygg, men hennes föräldrar trodde, att han var rik, och de tvang Margareta Celsing med lock och pock, med slag och hårda ord att ta honom till man. Ser du, den dagen dog Margareta Celsing.

Sedan dess fanns ingen Margareta Celsing, endast majorskan Samzelius, och hon var inte god, inte försagd, hon trodde på mycket ont och gav inte akt på det goda.

Du vet nog vad som hände sedan. Vi bodde på Sjö här vid Löven, majoren och jag. Men han var inte rik, som folk har sagt. Jag hade ofta svåra dagar.

Då kom Altringer tillbaka, och nu var han rik. Han blev herre till Ekeby, som gränsar till Sjö. Han gjorde sig till herre över sex andra bruk vid Löven. Han var duglig, driftig, en härlig man var han.

Han hjälpte oss i vårt armod. Vi åkte i hans vagnar, han skickade mat till vårt kök, vin till vår källare. Han fyllde mitt liv med gillen och nöjen. Majoren reste bort i krig, men vad brydde vi oss om det! Ena dagen gästade jag Ekeby, andra dagen for han till Sjö. Å, det gick som en långdans av nöjen runtom Lövens strand.

Men det gick ont tal om Altringer och mig. Hade Margareta Celsing då levat, skulle detta ha gjort henne mycken sorg, men mig gjorde det intet. Dock förstod jag inte än, att det var, därför att jag var död, som jag var känslolös.

Så kom talet om oss upp till min far och mor, där de gick bland kolmilorna i Älvdalsskogen. Gumman betänkte sig inte länge, hon reste hit ner för att tala med mig.

En dag, när majoren var borta och jag satt till bords med Altringer och flera andra, kom hon resande. Jag såg henne stiga in i salen, men jag kunde inte känna, att hon var min mor, Gösta Berling. Jag hälsade på henne

som på en främmande och bjöd henne sitta ner vid mitt bord och ta del i måltiden.

Hon ville tala till mig, som om jag hade varit hennes dotter, men jag sade henne, att hon tog fel, mina föräldrar var döda, de hade båda dött på min bröllopsdag.

Då gick hon in på leken. Sjuttioårig var hon, tjugu mil hade hon åkt på tre dagar. Nu satte hon sig utan krus till middagsbordet och tog sig mat. Hon var en mäkta kraftfull människa.

Hon sade, att det var sorgligt, att jag hade gjort en sådan förlust just den dagen.

”Det sorgligaste var”, sade jag, ”att mina föräldrar inte hade dött en dag förr, så hade inte bröllopet blivit av.”

”Är den nådiga majorskan inte nöjd med sitt äktenskap?” frågade hon då.

”Jo”, sade jag, ”nu är jag nöjd. Jag ska alltid vara nöjd att lyda mina kära föräldrars vilja.”

Hon frågade om det hade varit mina föräldrars vilja, att jag skulle hopa skam över mig och dem och svika min man. Ringa heder visade jag mina föräldrar genom att göra mig till en visa i var mans mun.

”De får ligga, som de har bäddat”, svarade jag henne. Och för resten skulle den främmande frun förstå, att jag inte ämnade tillåta, att någon smädade mina föräldrars dotter.

Vi åt, vi två. Männen omkring oss satt tysta och förmådde inte lyfta kniv och gaffel.

Gumman stannade ett dygn för att vila, så reste hon.

Men så länge jag såg henne, kunde jag inte förstå, att hon var min mor. Jag visste bara, att min mor var död.

När hon skulle fara, Gösta Berling, och jag stod bredvid henne på trappan, och vagnen var framkörd, sade hon till mig:

”Ett dygn har jag varit här, utan att du har hälsat mig som mor. På ödsliga vägar for jag hit, tjugu mil på tre dagar. Och av skam över dig skälver min kropp, som vore den piskad med ris. Må du förnekas, som jag har förnekats, förskjutas, som jag har förskjutits! Må landsvägen bli ditt hem, halmstacken din säng, kolmilan din spisel! Skam och smälek vare din lön! Må andra slå dig, som jag slår dig!”

Och hon gav mig ett hårt slag på kinden.

Men jag lyfte upp henne, bar henne utför trappan och satte henne i vagnen.

”Vem är du, att du förbannar mig?” frågade jag, ”vem är du, att du slår mig? Sådant tål jag av ingen.”

Och jag gav henne igen örfilen.

Vagnen for i detsamma, men då, i den stunden, Gösta Berling, visste jag, att Margareta Celsing var död.

Hon var god och oskyldig, hon visste om intet ont. Änglarna hade gråtit på hennes grav. Om hon hade levat, inte hade hon slagit sin mor.

Tiggaren borta vid dörren hade lyssnat, och orden hade för ett ögonblick förtagit ljudet av de eviga skogarnas lockande sus. Se, denna mäktiga fru, hon gjorde sig till hans like i synd, hans syster i förtappelse för att ge honom mod att leva! Så skulle han lära, att det låg sorg och skuld över andras huvuden än hans. Han reste sig och gick bort till majorskan.

– Vill han leva nu, Gösta Berling, frågade hon med en stämma, som bröts i tårar, vad skulle han dö för? Det kunde väl ha blivit en bra präst av honom, men aldrig var den Gösta Berling, som han dränkte i brännvin, så glimmande oskuldsvit som den Margareta Celsing, som jag kvävde i hat. Vill han leva?

Gösta föll ner på knä för majorskan.

– Förlåt mig! sade han. Jag kan inte.

– Jag är en gammal kvinna, härdad i mycken sorg, svarade majorskan, och jag sitter här och ger mig själv till pris åt en tiggare, som jag har funnit halvförfrusen i en driva vid vägkanten. Det sker mig rätt. Gå han och bli en självmördare, så kan han då åtminstone inte berätta för någon om min galenskap.

– Majorska, jag är ingen självmördare, jag är en livdömd. Gör mig inte kampen för svår! Jag får inte leva. Min kropp har tagit herraväldet över min själ, därför måste jag låta honom slippa fri, låta honom gå till Gud.

– Jaså, han tror, att han kommer dit?

– Farväl, majorska, och tack!

– Farväl, Gösta Berling!

Tiggaren reste sig och gick med hängande huvud och släpande steg mot dörren. Denna kvinna gjorde vägen upp till de stora skogarna tung för honom.

När han kom till dörren, måste han se sig om. Då mötte han majorskans blick, där hon satt stilla och såg efter honom. Han hade aldrig sett en sådan förändring i ett ansikte, och han blev stående och stirrade på henne. Hon, som nyss hade varit vred och hotande, satt i stilla förklaring, och hennes ögon lyste av förbarmande, medlidsam kärlek. Det var något inom honom, inom hans eget förvildade sinne, som brast för den blicken. Han lutade pannan mot dörrposten, sträckte armarna över huvudet och grät, så att hjärtat kunde brista.

Majorskan slängde kritpipan i spiseln och kom fram till Gösta. Hennes rörelser voro med ens mjuka som en mors.

– Så, så, gossen min!

Och hon fick honom ner bredvid sig på bänken vid dörren, så att han grät med huvudet mot hennes knä.

– Ska han ännu dö?

Då ville han rusa upp. Hon måste hålla honom kvar med våld.

– Nu säger jag honom, att han får göra som han vill. Men det lovar jag honom, att om han vill leva, så ska jag ta till mig Brobyprästens dotter och göra folk av henne, så kan hon ju tacka sin Gud, att han stal hennes mjöl. Nå, vill han?

Han lyfte upp huvudet och såg henne rätt in i ögonen.

– Är det allvar?

– Det är det, Gösta Berling.

Då vred han händerna i ångest. Han såg framför sig de spejande ögonen, de hopknipna läpparna och de utmärglade små händerna. Så skulle den unga varelsen få skydd och vård, och förnedringens tecken plånas

ut från hennes kropp, ondskan från hennes själ. Nu stängdes vägen för honom upp till de eviga skogarna.

– Jag ska inte döda mig, så länge hon står under majorskans vård, sade han. Jag visste nog, att majorskan skulle tvinga mig att leva. Jag kände strax, att majorskan var mig övermäktig.

– Gösta Berling! sade hon högtidligt. Jag har kämpat om honom som om mig själv. Jag sade till Gud: ”Om det finns något av Margareta Celsing levande i mig, så tillåt, att hon träder fram och visar sig, så att den mannen inte måtte gå och döda sig!” Och han tillstadde det, och du såg henne, och därför kunde du inte gå. Och hon viskade till mig, att för det arma barnets skull torde du väl uppge din avsikt att dö. Ni flyger väl dristigt, ni vilda fåglar, men Vår Herre känner det nät, som fångar er.

– Han är en stor och underlig Gud, sade Gösta Berling. Han har gäckat mig och förkastat mig, men han vill inte låta mig dö. Ske hans vilje!

Från den dagen blev Gösta Berling kavaljer på Ekeby. Två gånger försökte han att komma därifrån och bana sig väg till att kunna leva av eget arbete. Ena gången skänkte majorskan honom ett torp nära Ekeby. Han flyttade dit och ämnade leva som arbetare. Detta lyckades honom till en tid, men han tröttnade snart vid ensamheten och det dagliga slitet samt blev åter kavaljer. Andra gången var den, när han blev informator på Borg för greve Henrik Dohna. Under den tiden förälskade han sig i den unga Ebba Dohna, grevens syster, men när hon dog, just som han trodde sig nära att vinna henne, övergav han varje tanke på att bli annat än kavaljer på Ekeby. Det syntes honom, att för en avsatt präst voro alla vägar till upprättelse stängda.

FÖRSTA KAPITLET.

Landskapet.

Nu måste jag beskriva den långa sjön, den rika slätten och de blåa bergen, eftersom de voro den skådeplats, där Gösta Berling och Ekebykavaljererna framlevde sin lustiga tillvaro.

Sjön har sin början ganska långt uppe i norr, och där är ett härligt land för en sjö. Skogen och bergen upphöra aldrig att samla vatten åt den, strömmar och bäckar störta ner i den året om. Den har fin, vit sand att sträcka ut sig på, uddar och holmar att avspegla och beskåda, näck och sjörå ha fritt spelrum där, och den växer sig hastigt stor och skön. Där uppe i norr är den glad och vänlig. Man ska bara se den en sommarmorgon, när den ligger yrvaken under dimslöjan, för att märka hur munter den är. Den gäckas först en stund, kryper sakta, sakta fram ur det lätta omhöljet, så trolskt vacker, att man knappt kan känna igen den, men så kastar den med ett ryck av sig hela täcket och ligger där blott och bar och rosig och glittrar i morgonljuset.

Men sjön nöjer sig inte med detta lekfulla liv, den snör ihop sig till ett smalt sund, bryter sig fram genom några sandkullar i söder och söker upp ett nytt rike åt sig. Ett sådant finner den också. Den blir större och väldigare, har bottenlösa djup att fylla och ett idogt landskap att pryda. Men nu blir även vattnet mörkare, stranden mindre omväxlande, vindarna skarpare, hela karaktären strängare. En ståtlig och härlig sjö är den. Många äro de fartyg och timmerflottar, som färdas där, sent får den tid att gå i vintervila, sällan förrän efter jul. Ofta är den också i vresigt lynne, den kan skumma vit av vrede och vräka omkull segelbåtar, men den kan också ligga i drömmande lugn och avspegla himlen.

Men längre ut i världen vill sjön färdas, fastän bergen synas allt strävare och utrymmet blir allt trängre, ju längre ner den kommer, så att den än en gång måste som ett smalt sund krypa fram mellan sandstränder. Sedan breder den ut sig för tredje gången, men inte mer med samma skönhet och värdighet.

Stränderna sjunka och bli enformiga, mildare vindar blåsa, sjön går i tidig vintervila. Alltjämt är den vacker,

men den har mistat ungdomsyran och mannakraften, den är en sjö som alla andra. Med två armar famlar den efter vägen till Vänern, och när den är funnen, störtar den sig i ålderdomssvaghet utför stupande branter och går med en sista, dånande bragd in i vilan.

Lika lång som sjön är slätten. Men man må tro, att den har vanskligt med att komma fram mellan åsar och berg, alltifrån kitteldalen vid sjöns norra ändpunkt, där den först vågar breda ut sig, och sedan allt framgent, tills den segrande lägger sig till maklig vila vid Vänerstranden. Det kan ju inte vara tal om annat, än att slätten helst skulle vilja följa sjöstranden, så lång den är, men bergen lämna den ingen ro. Bergen äro väldiga gråstensmurar, täckta av skog, fulla av klyftor, svåra att färdas i, rika på mossa och lav, i dessa gamla tider hem för massor av vilt. En sank myr eller en tjärn med mörkt vatten råkar man ofta mittuppe bland de långsträckta åsarna. Här och där finns också en kolbotten eller en öppen plats, där timmer och ved ha tagits, eller ett svedjeland, och dessa vittna om att bergen också kunna tåla arbetet. Men vanligtvis ligga de i sorglös ro och nöja sig med att låta skuggor och dagrar leka sin eviga lek över deras sluttningar.

Och med dessa berg för slätten, som är from och rik och älskar arbetet, ett ständigt krig, i all vänlighet för resten.

– Det är ju alldeles nog, säger slätten till bergen, om ni ställer upp era murar runtomkring mig, det är trygghet nog för mig.

Men bergen vilja inte lyssna till sådant tal. De sända ut långa räckor av kullar och kala högslätter ända ner till sjön. De resa härliga utsiktstorn på varje udde och lämna i själva verket sjöstranden så högst sällan, att slätten blott på några få ställen kan rulla sig i strandbräddens mjuka sand. Men det lönar sig inte, att den försöker beklaga sig.

– Var du glad, att vi står här! säga bergen. Tänk på tiden före jul, när de dödkalla dimmorna dag efter dag rullar fram över Löven! Vi gör god tjänst där vi står.

Slätten klagar över att den har liten plats och dålig utsikt.

– Du är dum, svara bergen, du skulle bara känna hur det blåser här nere vid sjön. Det behövs, minst sagt, en gråstensrygg och en granpäls för att stå ut med sådant. Och för resten kan du vara nöjd med att titta på oss.

Ja, titta på bergen, det är just vad slätten gör. Den känner väl alla de underliga skiftningar av ljus och skugga, som draga fram över dem. Den vet hur de i middagsbelysning sjunka ner mot horisonten, låga och svagt ljusblå, och i morgon- eller aftonljus resa sig i vördnadsvärd höjd, klarblå som himlen i zenit. Stundom kan ljuset falla så skarpt över dem, att de bli gröna eller svartblå, och varje enskild fura, varje väg och klyfta syns på milslånga avstånd.

Det händer nog på sina ställen, att bergen maka sig åt sidan och låta slätten komma fram och titta på sjön. Men när den får se sjön i sin vrede, när den fräser och spottar som en vildkatt, eller ser den betäckt av den kalla röken, som kommer sig därav, att sjörået sysslar med brygd och byk, då ger den snart bergen rätt och drar sig undan i sitt trånga fängelse igen.

Människor ha från urminnes tid odlat den härliga slätten, och där har blivit en stor bygd. Varhelst en å med sin vitskummiga fors kastar sig utför strandsluttningen, där uppkommo bruk och kvarnar. På de ljusa, öppna platserna, där slätten kommer fram till sjön, blevo kyrkor och prästgårdar byggda, men i dalkanterna, halvvägs uppåt sluttningen, på stenbunden mark, där säden inte trivs, ligga böndernas gårdar och officersbosställena och en och annan herrgård.

Dock må man märka, att på adertonhundratjugutalet var inte trakten på långt när så uppodlad som nu. Skog och sjö och mosse var då mycket, som nu kan odlas. Folket var inte heller så talrikt och vann sitt uppehälle

dels genom körslor och dagsverken vid de många bruken, dels genom att arbeta på främmande orter. Åkerbruket kunde inte föda dem. På den tiden klädde sig slättens invånare i hemvävda kläder, åto havrebröd och nöjde sig med en dagspenning av tolv skilling. Nöden var stor bland många av dem, men den blev ofta lindrad av ett lätt och glatt sinnelag och av en medfödd händighet och duglighet.

Men alla dessa tre, den långa sjön, den rika slätten och de blåa bergen, bildade ett det vackraste landskap och göra så än, likaså är folket än i dag kraftigt, modigt och väl begåvat. Nu har det ock gjort stora framsteg både i välmåga och bildning.

Må allt gå dem väl, som bo där uppe vid den långa sjön och de blåa bergen! Det är några av deras minnen jag nu går att skildra.

ANDRA KAPITLET.

Julnatten.

Sintram heter den elake brukspatronen på Fors, han med den klumpiga apkroppen och de långa armarna, med det kala huvudet och det fula, grinande ansiktet, han, vars lust är att anstifta ont.

Sintram heter han, som endast tar skojare och slagskämpar till drängar och endast har grälaktiga, lögnaktiga pigor i sin tjänst, han, som hetsar hundar till raseri genom att sticka nålar i deras nos och lever lycklig mittibland hätska människor och ilskna djur.

Sintram heter han, vars högsta glädje är att ikläda sig den lede fiendens gestalt, med horn och svans och hästhov och luden kropp, och plötsligt framträdande ur dunkla vrår, ur bakugn eller vedskjul, skrämma rädda barn och vidskepliga kvinnor.

Sintram heter han, som glädes åt att förbyta gammal vänskap i nytt hat och att förgifta hjärtat med lögn.

Sintram heter han, och en gång kom han till Ekeby.

*

Dra in den stora vedkälken i smedjan, stanna mittpå golvet med den och lägg en kärrbotten över stakarna! Där har vi ett bord. Hurra för bordet, bordet är färdigt!

Hit nu med stolar, med allt, som duger att sitta på! Hit med trebenta skomakarstolar och tomma lårar! Hit med trasiga gamla länstolar utan ryggstöd, och fram med den medlösa kappsläden och den gamla karossen! Ha, ha, ha, fram med den gamla karossen! Den blir talarstol.

Ser man på bara! Ena hjulet bortkört och hela vagnskorgen! Endast kuskbocken är kvar, dynan är ramponerad, björnmossan ryker om den, lädret är rött av ålder. Högt som ett hus är det gamla skrället. Stötta, stötta, annars ramlar det!

Hurra! Hurra! Det är julnatt på Ekeby bruk.

Bakom bredsängens sidengardiner sova majoren och majorskan, sova och tro, att kavaljersflygeln sover. Drängar och pigor må sova, tyngda av gröt och beskt julöl, men inte herrarna i kavaljersflygeln. Hur kan någon tro, att kavaljersflygeln sover?

Inga barbenta smeder vända smältstyckena, de sotiga pojkarna forsla inga kolkärror, den stora hammaren hänger som en arm med knuten näve uppe vid taket, städet står tomt, ugnarna öppna inte sina röda gap för att sluka kol, bälgen gnisslar inte. Det är jul. Smedjan sover.

Sover, sover! O, du människobarn, sover, när kavaljererna äro vakna! De långa tängerna stå upprätt på golvet med talgdankar i klorna. Ur tiokannskitteln av blank koppar låga brylåns blåa flammor högt upp mot takets mörker. Beerencreutz' hornlykta är upphängd på stångjärnshammaren. Den gula punschen glänser i bålen som en klar sol. Där finnas bord, där finnas bänkar. Kavaljererna fira julnatt i smedjan.

Det är lustighet och stoj, musik och sång. Men midnattsfestens larm väcker ingen. Allt buller från smedjan dör i forsens mäktiga brus därutanför.

Det är lustighet och stoj. Tänk nu, om majorskan såge dem!

Vad mer? Hon skulle helt visst slå sig ner bland dem och tömma en bägare. En duktig kvinna är hon, inte flyr hon för en dundrande supvisa eller ett parti kille. Den rikaste frun i Värmland, morsk som en karl, stolt som en drottning. Sång älskar hon och ljudande fioler och valthorn. Vin och kortspel tycker hon om och bord, omkransade av glada gäster. Hon vill se åtgång i visthusen, dans och lustighet i kammare och sal och kavaljersflygeln full av kavaljerer.

Se dem runtom bålen, kavaljer vid kavaljer! Tolv äro de, tolv män. Inga dagsländor, inga modehjältar, utan män, vilkas rykte sent dör i Värmland, modiga män, starka män.

Inga skinntorra pergament, inga tillsnörda penningpungar, fattiga män, sorglösa män, kavaljerer hela dagen.

Inga morsgrisar, inga sömniga herrar på eget hemman. Vägfarande män, glada män, riddare av hundra äventyr.

Tom står nu kavaljersflygeln sedan många år. Ekeby är inte mera hemlösa kavaljerers utkorade tillflykt. Pensionerade officerare och fattiga adelsmän draga inte mer runtom Värmland i rangliga enspännare. Men låt de döda leva, låt dem uppstå, de glada, de sorglösa, de evigt unga!

Alla dessa ryktbara män kunna spela ett eller flera instrument. Alla äro de så fulla av egenheter och ordstäv, av infall och visor som myrstacken av myror, men envar har dock sin särskilda stora egenskap, sin högt skattade kavaljersdygd, som skiljer honom från de övriga.

Främst av dem alla, som sitta kring bålen, vill jag nämna Beerencreutz, översten med de stora, vita mustascherna, killespelaren, Bellmanssångaren, och jämte honom hans vän och krigskamrat, den tystlåtne majoren, den store björnjägaren Anders Fuchs, och som den tredje i laget den lille Ruster, trumslagaren, som länge hade varit överstens tjänare, men hade vunnit kavaljersrang genom skicklighet i punschbrygd och generalbas. Sedan må omtalas den gamle fänriken Rutger von Örneclou, kvinnotjusaren, klädd i spännhalsduk och peruk, utstyrd i krås och sminkad som en kvinna. Han var en av de yppersta kavaljererna och likaså Kristian Bergh, den starke kaptenen, som var en dråplig hjälte, men lika lätt att lura som en jätte i sagan. I sällskap med dessa två såg man ofta den lille, klotrunde patron Julius, kvick, lustig och väl begåvad, talare, målare, vissångare och anekdotberättare. Gärna drev han sitt skämt med den giktbrutne fänriken och den dumme jätten.

Där fanns också den store tysken Kevenhüller, uppfinnaren av den självgående vagnen och flygmaskinen, han, vars namn ännu genljuder i de susande skogarna. En riddersman var han till börden och även till utseendet, med stora, vridna mustascher, spetsigt helskägg, örnnäsa och smala, sneda ögon i ett nät av korsande rynkor. Där satt den store krigaren kusin Kristofer, som aldrig kom utanför kavaljersflygelns väggar, annat än när en björnjakt eller ett oförväget äventyr var att förvänta, och bredvid honom farbror Eberhard, filosofen, som inte för lust och lek hade dragit till Ekeby, utan för att ostörd av näringsbekymmer få fullfölja sitt stora arbete i vetenskapernas vetenskap.

Sist av alla nämner jag nu de bästa av skaran, den blide Löwenborg, den fromme mannen, som var för god

för denna världen och förstod föga av dess vägar, och Liljecrona, den store musikern, som hade ett gott hem och alltid längtade dit, men ändå måste stanna på Ekeby, ty hans ande behövde rikedom och omväxling för att kunna uthärda livet.

Dessa elva hade alla lämnat ungdomen bakom sig, och flera hade gått in i ålderdomen, men mittibland dem fanns en, som inte var mer än trettio år och ännu ägde alla själens och kroppens krafter obrutna. Det var Gösta Berling, kavaljerernas kavaljer, som ensam för sig var en större talare, sångare, musiker, jägare, dryckeskämpe och spelare än alla de andra. Han ägde alla kavaljersdygderna. Vilken man hade inte majorskan gjort av honom!

Se honom nu, uppkliven i talarstolen! Mörkret sänker sig från det svarta taket i tunga festoner ner över honom. Hans ljusa huvud glimmar fram därur som de unga gudars, de unga ljusbärares, som ordnade kaos. Smärt, skön, äventyrslysten står han där.

Men han talar med djupt allvar.

– Kavaljerer och bröder! Det lider mot midnatt, festen är långt framskriden, det är tid att dricka skålen för den trettonde vid bordet.

– Lille bror Gösta! utropar patron Julius. Här finns ingen trettonde, vi är bara tolv.

– På Ekeby dör varje år en man, fortsätter Gösta med allt dystrare röst. En av kavaljersflygelns gäster dör, en dör av de glada, de sorglösa, de evigt unga. Vad är det mer? Kavaljerer får inte bli gamla. Kan våra darrande händer inte lyfta glasen, kan våra slocknande ögon inte skilja korten, vad är då livet för oss, och vad är vi för livet? En måste dö av de tretton, som firar julnatten i smedjan på Ekeby, men varje år kommer en ny för att fylla vårt tal. En man, förfaren i glädjens hantverk, en, som kan sköta fiol och kort, måste komma och göra vår skara fulltalig. Gamla fjärilar ska veta att dö, medan sommarsolen skiner. Skål för den trettonde!

– Men, Gösta, vi är bara tolv, invända kavaljererna och röra inte sina glas.

Gösta Berling, som de kallade poeten, fastän han aldrig skrev vers, fortsätter i orubbat lugn:

– Kavaljerer och bröder! Har ni glömt vilka ni är? Ni är de, som håller glädjen vid makt i Värmland. Ni är de, som sätter fart i stråkarna, håller dansen i gång, låter sång och spel klinga genom landet. Ni förstår att hålla era hjärtan från guldet, era händer från arbetet. Om ni inte funnes, då skulle dansen dö, sommaren dö, rosorna dö, kortspelet dö, sången dö, och i hela detta välsignade land skulle ingenting annat finnas än järn och brukspatroner. Glädjen ska leva så länge som ni. I sex år har jag nu firat julnatten i Ekeby smedja, och aldrig har någon förr vägrat att dricka för den trettonde.

– Men, Gösta, ropa de då, när vi bara är tolv, hur ska vi då kunna dricka för den trettonde?

Djupt bekymmer avmålar sig på Göstas ansikte.

– Är vi bara tolv? säger han. Varför detta? Ska vi dö ut från jorden? Ska vi nästa år vara blott elva, året därpå blott tio? Ska vårt namn bli sagans, vår skara förintas? Jag kallar honom, den trettonde, ty jag har uppstått att dricka hans skål. Ur havets djup, ur jordens innandömen, från himlen, från helvetet kallar jag honom, som ska fylla kavaljerernas skara.

Då rasslar det i skorstenen, då slås smältugnens lucka upp, då kommer den trettonde.

Luden kommer han, med svans och hästhov, med horn och spetsigt hakskägg, och vid hans åsyn störta kavaljererna upp med ett skrik.

Men i hejdlöst jubel ropar Gösta Berling:

– Den trettonde är kommen! Skål för den trettonde!

Så är han då kommen, människornas gamle fiende, kommen till de oförvägna, som störa den heliga nattens fred. Blåkullafarande häxors vän, som upptecknar sina köpslut i blod på kolsvart papper, han, som dansade med grevinnan på Ivarsnäs i sju dagar och inte kunde fördrivas av sju präster, han har kommit.

I stormande hast flyga tankarna genom de gamla äventyrarnas huvuden vid hans åsyn. De undra för vems skull han är ute denna natten.

Många av dem voro färdiga att skynda bort i skräck, men snart förstodo de, att den behornade inte var kommen för att hämta dem ner i sitt mörka rike, utan att bägarklangen och visorna hade lockat honom. Han ville njuta av människors glädje under den heliga julnatten och kasta regeringsbördan under denna glädjens tid.

O kavaljerer, kavaljerer, vem av er minns väl mer, att det är julnatt? Det är nu, som änglar sjunga för fältens herdar. Det är nu, som barnen ligga och ängslas över att somna så hårt, att de inte vakna i tid till den härliga ottesången. Snart är det tid att tända julljusen i Bro kyrka, och långt borta i skogshemmen har gossen under kvällen gjort färdigt ett kådigt bloss, som han ska lysa sin flicka med på kyrkvägen. I alla hem har matmor ställt grenljus i fönstren, färdiga att tändas, då kyrkfolket drar förbi. Klockaren tar i sömnen upp julpsalmerna, och gamle prosten ligger och prövar om han har röst nog kvar för att mässa: ”Ära vare Gud i höjden, frid på jorden, människorna en god vilja!”

O kavaljerer, bättre hade det varit för er att i denna fridens natt ligga stilla i edra bäddar än att pläga umgänge med det ondas furste!

Men de hälsa honom med välkomstrop, liksom Gösta hade gjort. En bägare, fylld med lågande brylå, sätta de i hans hand. Åt honom inrymma de hedersplatsen vid bordet, och de se honom där med glädje, liksom om hans fula satyransikte bure de ljuva drag, som hade tillhört deras ungdoms älskade.

Beerencreutz inbjuder honom till killespelet, patron Julius sjunger för honom sina bästa visor, och Örneclou talar med honom om vackra kvinnor, dessa härliga varelser, som förljuva livet.

Han trivs gott, den behornade, där han med furstlig hållning lutar sig bakåt på den gamla karossens kuskbock och med klobeväpnad hand för den fyllda pokalen till sin leende mun.

Men Gösta Berling håller naturligtvis tal för honom.

– Ers nåd, säger han, vi har länge väntat er här på Ekeby, ty ni har väl svårligen tillgång till något annat paradis. Här lever man utan att så eller spinna, som ers nåd kanske redan vet. Här flyger de stekta sparvarna i ens mun, här flyter beskt öl och sött brännvin omkring i bäckar och strömmar. Här är ett bra ställe, märk det, ers nåd!

Vi kavaljerer har minsann också väntat på er, för vi har knappast varit fulltaliga förut. Se, det är så, att vi är något förmer, än vi ger oss ut för, vi är diktens gamla tolvmannaskara, som går fram genom tiderna. Tolv var vi, då vi styrde världen där uppe på Olympens molnhöljda topp, och tolv, när vi som fåglar bodde i Ygdrasils gröna krona. Varhelst dikten gick fram, där följde vi. Satt vi inte tolv man starka kring kung Arturs runda bord, och gick inte tolv paladiner i Karl den stores armé? En av oss har varit Tor, en Jupiter, sådant måtte var man kunna se på oss än i dag. Man förnimmer nog gudaglansen under trasorna, lejonmanen under åsnehuden. Tiden har farit illa med oss, men när vi är där, blir smedjan en Olymp och kavaljersflygeln ett Valhall.

Men, ers nåd, vi har inte varit fulltaliga. Det vet man nog, att i diktens tolvmannaskara alltid måste finnas en Loke, en Prometeus. Honom har vi saknat.

Ers nåd, jag hälsar er välkommen!

– Se, se, se! säger den onde. Sådana granna ord, granna ord! Och jag, som inte har tid att svara! Affärer, gossar, affärer. Måste bort på stunden, annars skulle jag så gärna stå till er tjänst i vilken roll som helst. Tack för i kväll, gamla pratmakare! Vi ses igen.

Då fråga kavaljererna vart han ämnar sig, och han svarar, att den ädla majorskan, härskarinnan på Ekeby, väntar honom för att få sitt kontrakt förnyat.

Stor förundran griper då kavaljererna.

En sträng och dugande fru är hon, majorskan på Ekeby. Hon lyfter en tunna råg på sina breda skuldror. Hon följer malmforan, hämtad från Bergslagens gruvfält, på den långa vägen till Ekeby. Hon sover som en forbonde på ladans golv med en säck till huvudgärd. Om vintern kan hon vakta en kolmila, om sommaren följa en timmerflotte utför Löven. En myndig fru är hon. Hon svär som en gatpojke och regerar som en kung sina sju bruk och sina grannars gårdar, regerar sin egen socken och grannsocknarna, ja, hela det sköna Värmland. Men för hemlösa kavaljerer har hon varit som en mor, och därför ha de hållit sina öron stängda, när förtalet har viskat till dem, att hon står i förbund med djävulen.

Alltså fråga de honom med stor förundran vad slags kontrakt hon har ingått med honom.

Och han svarar dem, den svarte, att han har skänkt majorskan hennes sju bruk mot löfte, att hon för varje år skulle sända honom en själ.

O, vad fasa som då sammantrycker kavaljerernas hjärtan!

De visste det ju, men de ha inte förstått det förr.

På Ekeby dör varje år en man, en av kavaljersflygelns gäster dör, en dör av de glada, de sorglösa, de evigt unga. Vad var det att klaga över? Kavaljerer få inte bli gamla. Förmå deras darrande fingrar inte lyfta glaset, kunna deras slocknande blickar inte skönja korten, vad är då livet för dem, och vad äro de för livet? Fjärilar ska veta att dö, medan solen skiner.

Men nu, nu först fatta de tingens rätta mening.

Ve den kvinnan! Därför har hon givit dem månget gott mål, därför låter hon dem dricka hennes beska öl och hennes söta brännvin, därför att de från dryckessalarna och spelborden på Ekeby måtte ragla ner till fördömelsens konung, en om året, en för varje flyende år.

Ve den kvinnan, den häxan! Starka, härliga män voro komna till detta Ekeby, komna dit för att förgås. Ty hon fördärvade dem där. Svampar voro deras hjärnor, torr aska deras lungor, och mörker var deras ande, när de sjönko ner på dödsbädden och voro färdiga till den långa resan utan hopp, utan själ, utan dygd.

Ve den kvinnan! Sådana ha de dött, som hade varit bättre män än de, och sådana ska de dö.

Men kavaljererna stå inte länge förlamade av fasans tyngd.

– Du fördömelsens konung! ropa de. Med den häxan ska du aldrig mer göra upp ett blodskrivet kontrakt. Hon ska dö. Kristian Bergh, den starke kaptenen, har kastat smedjans tyngsta slägga över axeln. Han ska begrava den till skaftet i trollpackans huvud. Inga själar ska vidare offras av henne.

– Och du själv, du behornade, vi ska lägga dig på städet och släppa stångjärnshammaren lös. Med tänger ska vi hålla dig stilla under hammarslagen och lära dig gå på jakt efter kavaljerssjälar.

Feg är han, den svarte herrn, det vet man av gammalt, och talet om stångjärnshammaren behagar honom inte. Han ropar Kristian Bergh tillbaka och börjar underhandla med kavaljererna.

– Ta de sju bruken detta år, ta dem själva, kavaljerer, och ge mig majorskan!

– Tror du vi är lika nedriga som hon? ropar patron Julius. Ekeby och alla bruken vill vi ha, men majorskan får du sköta om själv.

– Vad säger Gösta, vad säger Gösta? frågar den blide Löwenborg. Gösta Berling måste tala! Man måste höra hans mening vid ett så viktigt avgörande.

– Detta allt är galenskap, säger Gösta Berling. Kavaljerer, låt inte narra er av honom! Vad är vi mot majorskan? Med våra själar får det gå hur det vill, men med min vilja ska vi inte bli några otacksamma uslingar och bära oss åt som bovar och förrädare. Majorskans mat har jag ätit för många år för att nu svika henne.

– Ja, gå till helvete, du Gösta, om du har lust! Vi vill hellre själva regera Ekeby.

– Men är ni då rent rasande, eller har ni druckit er från vettet? Tror ni detta är sanning? Tror ni han där är den onde? Märker ni inte, att alltihop är en förbannad lögn?

– Se, se, se, säger den svarte herrn, han där märker inte, att han är på god väg att bli färdig, och ändå har han varit på Ekeby i sju år. Han märker inte hur långt han har kommit.

– Å hut, karl! Jag har ju själv varit med om att stoppa in dig i ugnen där.

– Som om det skulle göra någon skillnad, som om jag inte skulle vara lika god djävul som någon annan! Jojomän, Gösta Berling, du är allt fast, du. Du har allt redan blivit skön under majorskans behandling.

– Det är hon, som har räddat mig, säger Gösta. Vad vore jag utan henne?

– Se, se, som om hon inte skulle ha haft sin egen mening med att behålla dig kvar på Ekeby! Du kan locka många i fällan, du har stora gåvor. En gång sökte du komma undan henne, du lät henne ge dig ett torp, och du blev arbetare, du ville äta ditt eget bröd. Var dag gick hon förbi torpet, och hon hade vackra flickor i sitt sällskap. En gång var Marianne Sinclaire med, då kastade du spaden och förskinnet, Gösta Berling, och blev åter kavaljer.

– Vägen gick fram där, ditt nöt.

– Ja, ja visst, vägen gick fram där. Sedan kom du till Borg, blev informator där för Henrik Dohna och kunde nära nog ha blivit grevinnan Märtas svärson. Vem var det, som vållade, att den unga Ebba Dohna fick höra, att du var en avsatt präst, så att hon gav dig nej? Det var majorskan, Gösta Berling. Hon ville ha dig tillbaka.

– Stor sak! säger Gösta. Ebba Dohna dog kort därpå. Henne hade jag ändå inte fått.

Nu kom den svarte herrn tätt inpå honom och väste rätt in i hans ansikte:

– Dog, ja visst dog hon. Mördade sig för din skull, gjorde hon, men de har inte sagt dig det förr.

– Du är ingen dålig djävul, säger Gösta.

– Det var majorskan, som styrde om allt, säger jag dig. Hon ville ha dig tillbaka till kavaljersflygeln.

Gösta slog till ett skratt.

– Du är ingen dålig djävul, utropar han vilt. Varför skulle vi inte kunna göra kontrakt med dig? Du kan nog skaffa oss de sju bruken, om du så behagar.

– Väl, att du inte längre står emot lyckan! Kavaljererna drogo en lättnadens suck. Så långt var det kommet med dem, att de ingenting förmådde utan Gösta. Hade han inte velat gå in på affären, då hade den inte heller kunnat komma till stånd. Och det var ändå en stor sak för utfattiga kavaljerer att få sju bruk att råda över.

– Märk nu det, säger Gösta, att vi tar de sju bruken för att rädda våra själar, men inte för att bli några brukspatroner, som räknar pengar och väger järn! Inga skinntorra pergament, inga tillsnörda penningpungar ska det bli av oss, utan kavaljerer vill vi vara och förbli.

– Vishetens egna ord, mumlar den svarte herrn.

– Om du därför vill ge oss de sju bruken på ett år, så ska vi ta emot dem, men märk det, att om vi under den tiden gör något, som inte är kavaljersmässigt, om vi gör något, som är klokt eller nyttigt eller käringaktigt, så får du ta oss alla tolv, när året är ute, och ge bruken till vem du vill.

Den onde gnuggar händerna i förtjusning.

– Men om vi alltjämt bär oss åt som sanna kavaljerer, fortsätter Gösta, så får du aldrig mer göra upp något kontrakt om Ekeby, och ingen lön får du för detta året vare sig av oss eller majorskan.

– Det är hårt, säger den onde. Å, käre Gösta, nog borde jag få en själ, en enda liten fattig själ? Nog kunde jag då få majorskan, varför sparar du på majorskan?

– Jag driver inte handel med sådana varor, jag, ryter Gösta, men vill du ha någon, så kan du ta den gamle Sintram på Fors, han är färdig, det kan jag svara för.

– Se, se, se, det låter höra sig, säger den svarte herrn utan att blinka. Kavaljererna eller Sintram, de kan gå upp mot varann. Det blir ett gott år.

Och så skrives kontraktet med blod ur Gösta Berlings lillfinger på den ondes svarta papper och med hans gåspenna.

Men när det är gjort, jubla kavaljererna. Nu ska all världens härlighet tillhöra dem för ett helt år, och sedan blir det väl alltid någon råd.

De flytta undan stolarna, ta i ring omkring brylåkitteln, som står mittpå det svarta golvet, och svänga om i vild dans. Innerst i ringen dansar den onde med höga språng, och till sist faller han ner raklång bredvid kitteln, välver den och dricker.

Då kastar sig Beerencreutz ner bredvid honom och likaså Gösta Berling, och efter dem lägga sig alla de andra i krets kring kitteln, som välves från mun till mun. Till sist far den omkull för en stöt och den heta, klibbiga drycken översköljer de liggande.

När de svärjande resa sig upp, är den onde borta, men hans gyllene löften sväva som glänsande kronor över kavaljerernas hjässor.

TREDJE KAPITLET.

Julmiddagen.

På juldagen ger majorskan Samzelius stor middag på Ekeby.

Hon sitter då som värdinna vid ett bord, dukat för femtio gäster. Hon sitter där i glans och härlighet. Dit följes hon inte av den korta skinnpälsen, den randiga yllekjolen och kritpipan. Hon frasar i siden, guldet tynger på hennes bara armar, pärlor skyla hennes vita hals.

Var äro då kavaljererna, var äro de, som på smedjans svarta golv, ur blankskurad kopparkittel drucko skålen för Ekebys nya herrar?

I vrån vid kakelugnen sitta kavaljererna vid ett särskilt bord. Denna dag finns inte rum för dem vid det stora bordet. Dit ner kommer maten sent, vinet sparsamt, dit sändas inte de sköna kvinnornas ögonkast, där lyssnar ingen till Göstas skämt.

Men kavaljererna äro som tamda fålar, som mätta vilddjur. En timmes sömn blott gav dem natten, sedan foro de till julottan, lysta av bloss och stjärnor. De sågo julljusen, de hörde julpsalmerna, deras anleten blevo som leende barns. De glömde julnatten i smedjan, såsom man glömmer en elak dröm.

Stor och mäktig är majorskan på Ekeby. Vem vågar lyfta sin arm till att slå henne, vem sin tunga till att bära vittnesbörd mot henne? Förvisso inte fattiga kavaljerer, som i många år ha ätit hennes bröd och sovit under hennes tak. Hon sätter dem var hon vill, hon kan stänga sin dörr för dem, när hon vill, och de mäkta inte ens fly ur hennes våld. Gud vare deras själar nådig! Fjärran från Ekeby kunna de inte leva.

Vid det stora bordet fröjdas man. Där stråla Marianne Sinclaires vackra ögon, där klingar den glada grevinnan Dohnas låga skratt.

Men hos kavaljererna är det dystert. Vore det ändå inte billigt, att dessa, som ska kastas i avgrunden för majorskan, finge sitta vid samma bord som hennes andra gäster? Vad är det för nedrig tillställning med detta bord nere i kakelugnsvrån? Som om inte kavaljerer vore värda att sällskapa med bättre folk!

Majorskan yves över att sitta mellan greven på Borg och prosten i Bro. Kavaljererna hänga sina huvuden som förskjutna barn. Och under tiden vakna hos dem nattens tankar.

Som skygga gäster komma de muntra infallen, de lustiga lögnerna till bordet i kakelugnsvrån. Där hålla nattens vrede och nattens löften sitt intåg i hjärnorna. Väl inbillar patron Julius den starke kaptenen, Kristian Bergh, att de stekta järparna, som nu bjudas kring vid stora bordet, inte kunna räcka till åt alla middagsgästerna, men detta väcker ingen glädje.

– De kan inte räcka till, säger han. Jag vet hur många de har köpt. Men de har inte blivit rådlösa för det, kapten Kristian, de har stekt kråkor åt oss här vid lilla bordet.

Men överste Beerencreutz’ läppar krusas endast till ett matt löje under de bistra mustascherna, och Gösta ser hela dagen ut, som om han funderade på att slå ihjäl någon.

– Skulle då inte all mat vara god nog åt kavaljerer? frågar han.

Så kommer då slutligen ett rågat fat med präktiga järpar fram till det lilla bordet.

Men kapten Kristian är vred. Har han då inte ägnat en levnads hat åt kråkorna, åt dessa leda, kraxande flygfän?

Så bittert hatade han dem, att han om hösten satte på sig en kvinnas släpande dräkt och band duk om huvudet och gjorde sig till ett åtlöje för var man bara för att komma dem inom skotthåll, när de åto säd på åkrarna.

Han sökte upp dem vid älskogsdansen på de kala fälten om våren och dödade dem. Han sökte upp deras bon om sommaren och vräkte ut de skrikande, ofjädrade ungarna eller krossade de halvruvade äggen.

Nu rycker han till sig fatet med järparna.

– Tror du inte jag känner igen dem? ryter han åt betjänten. Behöver jag höra dem kraxa för att känna igen dem? Fy fan, bjuda Kristian Bergh kråkor! Fy fan!

Därmed tar han järparna en för en och slänger dem i väggen.

– Fy fan, skriker han därunder, så att rummet skälver, bjuda Kristian Bergh kråkor! Fy fan!

Och på samma sätt, som han plägade slunga hjälplösa kråkungar mot klipporna, så låter han järpe efter järpe susa mot väggen.

Sås och flott stänka kring honom, de krossade fåglarna studsa utåt golvet.

Och kavaljersflygeln jublar.

Då tränger majorskans vreda röst till kavaljerernas öron.

– Kör ut honom! ropar hon åt betjänterna.

Men de våga sig inte på honom. Han är dock Kristian Bergh, den starke kaptenen.

– Kör ut honom!

Han hör ropet, och fruktansvärd i sin vrede vänder han sig nu mot majorskan, såsom en björn vänder sig från en fallen fiende till den nya angriparen. Han går fram mot hästskobordet. Tunga dåna den väldiges steg mot golvet. Han stannar mittemot henne med bordsskivan emellan dem.

– Kör ut honom! ryter majorskan än en gång.

Men han är rasande, skräck inger hans rynkade panna, hans knutna, grova hand. Han är jättestor, jättestark. Gäster och tjänare bäva och våga inte röra vid honom. Vem skulle våga röra honom nu, när vreden har tagit hans förstånd?

Han står mittför majorskan och höter åt henne.

– Jag tog kråkan och slog henne i väggen. Gjorde jag inte rätt, du?

– Ut med sig, kapten!

– Hut, käring! Bjuda Kristian Bergh kråkor! Gjorde jag rätt, så toge jag dig med din sju helvetes …

– Tusan djävlar, Kristian Bergh, svär inte! Här svär ingen mer än jag.

– Tror du jag är rädd för dig, trollkäring? Tror du inte jag vet hur du fick dina sju bruk?

– Tig, kapten!

– När Altringer dog, gav han dem åt din man, därför att du hade varit hans käresta.

– Vill han tiga!

– Därför att du hade varit en så trogen hustru, Margareta Samzelius. Och majoren tog emot de sju bruken och lät dig styra dem och låtsade om intet. Och satan har stått för hela verket. Men nu ska det bli slut för dig.

Majorskan sätter sig ner, hon är blek och darrar. Så bekräftar hon med låg, underlig röst:

– Ja, nu är det slut med mig, och detta är ditt verk, Kristian Bergh.

Vid den tonen skälver kapten Kristian, hans anletsdrag förvridas, och han får tårar i ögonen av ångest.

– Jag är full, ropar han, jag vet inte vad jag säger, jag har ingenting sagt. Hund och träl, hund och träl och ingenting mer har jag varit för henne i fyrtio år. Hon är Margareta Celsing, som jag har tjänat hela mitt liv. Jag säger ingenting ont om henne. Skulle jag säga något om den vackra Margareta Celsing! Jag är hunden, som vaktar hennes dörr, trälen, som bär hennes bördor. Hon må sparka mig, hon må slå mig! Ni ser ju, att jag tiger och tål. Jag har älskat henne i fyrtio år. Hur skulle jag kunna säga något ont om henne?

Och en märklig syn är det att se hur han kastar sig ner på knä och ber om tillgift. Och som hon sitter vid bordets andra sida, går han på sina knän runtom bordet, tills han når henne. Då böjer han sig ner och kysser hennes kjortelfåll, och golvet vätes av hans tårar.

Men inte långt från majorskan sitter en liten, stark man. Han har lurvigt hår, små, sneda ögon och framskjutande underkäk. Han liknar en björn. En fåordig man är han, som helst går sina egna tysta vägar och låter världen sköta sig själv. Han är major Samzelius.

Han reser sig upp, när han hör kapten Kristians anklagande ord, och majorskan reser sig och alla de femtio gästerna. Kvinnorna gråta av ängslan för det, som nu ska komma, männen stå försagda, och vid majorskans fötter ligger kapten Kristian, kyssande hennes kjortelfåll, vätande golvet med tårar.

Majorens breda, hårbevuxna händer knyta sig långsamt, hans arm lyftes.

Men kvinnan talar först. Hon har i rösten en dov ton, som inte är hennes vanliga.

– Du stal mig, utbrast hon. Du kom som en rövare och tog mig. De tvang mig där hemma med hugg och slag, med hunger och onda ord att bli din hustru. Jag har handlat mot dig så, som du förtjänade.

Majorens breda näve har knutit sig. Majorskan ryggar ett par steg tillbaka. Så talar hon åter:

– Levande ål slingrar sig under kniven, tvingad hustru tar sig älskare. Ska du slå mig nu för det, som skedde för tjugu år sedan? Varför slog du inte till då? Minns du inte hur han bodde på Ekeby och vi på Sjö? Minns du inte hur han bistod oss i vårt armod? Vi åkte i hans vagnar, vi drack hans vin. Dolde vi något för dig? Var inte hans tjänare dina tjänare? Tyngde inte hans guld i din ficka? Tog du inte emot de sju bruken? Då teg du och tog emot, då skulle du ha slagit till, Bernt Samzelius, då skulle du ha slagit.

Mannen vänder sig från henne och ser på alla de närvarande. Han läser i deras ansikten, att de ge henne rätt, att de alla ha trott, att han har tagit gods och gåvor för sin tystnad.

– Jag visste det inte, säger han och stampar i golvet.

– Väl, att du vet det nu, faller hon in med gällt klingande röst. Var jag inte rädd för att du skulle dö utan att ha fått veta det? Väl, att du vet det nu, så att jag kan få tala fritt med dig, som har varit min herre och fångvaktare. Vet det nu, att jag i alla fall blev hans, som du stal mig ifrån! Må de nu veta det, alla, som har förtalat mig!

Det är den gamla kärleken, som jublar i hennes röst och lyser ur hennes ögon. Hon har sin man framför sig med lyftad knytnäve. Fasa och förakt läser hon på de femtio ansiktena framför sig. Hon känner, att det är hennes makts sista timme. Men hon kan inte låta bli att fröjdas, när hon fritt får tala om sitt livs ljuvaste minne.

– Han var en man, en härlig man. Vem var du, att du kunde ställa dig emellan oss? Aldrig såg jag hans like. Lycka gav han mig, gods gav han mig. Välsignat vare hans minne!

Då sänker majoren den lyfta armen utan att slå till. Nu vet han hur han ska straffa henne.

– Ut, ryter han, ut ur mitt hus! Hon står stilla.

Men kavaljererna stå med bleka ansikten och stirra på varann. Nu höll ju allt på att gå i uppfyllelse, som den svarte hade förutsagt. Nu sågo de följderna därav, att inte majorskans kontrakt hade blivit förnyat. Om nu detta är sant, så är det väl ock en sanning, att hon i mer än tjugu år har sänt kavaljerer till helvetet och att också de voro bestämda till den resan. O, den häxan!

– Ut med dig! fortfor majoren. Tigg ditt bröd på landsvägen! Du ska inte ha någon glädje av hans pengar, du ska inte få bo på hans gårdar. Det är slut med majorskan på Ekeby. Den dag, då du sätter din fot i mitt hus, slår jag ihjäl dig.

– Driver du mig bort från mitt hem?

– Du har intet hem. Ekeby är mitt.

Det kommer en försagdhetens ande över majorskan. Hon viker undan ända till dörren, och han följer tätt efter henne.

– Du, som har varit mitt livs olycka, klagar hon, ska du nu också ha makt att göra mig detta?

– Ut, ut!

Hon stöder sig mot dörrposten, knäpper tillsammans händerna och håller dem för ansiktet. Hon tänker på sin mor och mumlar för sig själv:

– Må du förnekas, som jag har förnekats, må landsvägen vara ditt hem, halmstacken din bädd! Så går det dock därhän. Det går därhän.

Det var den gode, gamle prosten i Bro och lagmannen i Munkerud, de kommo nu fram till major Samzelius och sökte lugna honom. De sade honom, att han gjorde bäst i att låta alla dessa gamla historier vila, låta allt vara, som det var, glömma och förlåta.

Han skakar undan de milda händerna från sin skuldra. Han var förfärlig att nalkas, liksom Kristian Bergh nyss hade varit det.

– Det är ingen gammal historia, ropar han. Jag har ingenting vetat förrän i dag. Jag har inte förr kunnat straffa äktenskapsbryterskan.

Vid det ordet lyfter majorskan sitt huvud och återtar sitt gamla mod.

– Förr ska du ut än jag. Tror du, att jag viker för dig? säger hon. Och hon träder fram från dörren.

Majoren svarar inte, men han vaktar varje hennes rörelse, färdig att slå till, om han inte på annat sätt kan bli henne kvitt.

– Hjälp mig, ni goda herrar, ropar hon, att få den här mannen bunden och utförd, till dess han får åter sina sinnens bruk! Kom ihåg vem jag är och vem han är! Tänk på det, innan jag måste vika för honom! Jag styr all Ekeby gärning, och han sitter hela dagen och matar björnarna i björnhålan. Hjälp mig, goda vänner och grannar! Här blir ett elände utan gräns, om jag inte mera finns. Bonden har sin bärgning av att hugga min skog och köra mitt tackjärn. Kolaren lever av att skaffa mig kol, flottkarlen av att föra mitt timmer. Det är jag, som delar ut det rikedomsbringande arbetet. Smeder, hantverkare och timmermän lever av att tjäna mig. Tror ni, att han där kan hålla mitt verk vid makt? Jag säger er det, driver ni mig bort, då släpper ni hungersnöden in.

Det lyftes åter en mängd händer för att hjälpa majorskan, det lägges åter milda händer övertalande på majorens skuldra.

– Nej, säger han, bort med er! Vem vill försvara äktenskapsbryterskan? Jag säger er, jag, att om hon inte går godvilligt, då lyfter jag henne på mina armar och bär henne ner till mina björnar.

Vid dessa ord sjunka de lyfta händerna.

Då, i sin yttersta nöd, vänder sig majorskan till kavaljererna.

– Ska ni också tillåta, att jag drives ur mitt hem, kavaljerer? Har jag låtit er frysa ute i snön om vintern, har jag nekat er beskt öl och sött brännvin? Tog jag lön eller arbete av er, därför att jag gav er föda och kläder? Har ni inte lekt vid mina fötter, trygga som barn vid sin moders sida? Har inte dansen gått genom mina salar? Har inte lustbarheter och löjen varit ert dagliga bröd? Låt inte den här mannen, som har varit mitt livs olycka, driva mig bort från mitt hem, kavaljerer! Låt mig inte bli en tiggare på landsvägen!

Vid dessa ord hade Gösta Berling smugit sig bort till en vacker, mörkhårig flicka, som hade suttit vid stora bordet.

– Du var mycket på Borg för fem år sen, Anna, säger han. Vet du om det var majorskan, som sade Ebba Dohna, att jag var en avsatt präst?

– Hjälp majorskan, Gösta! är det enda flickan svarar.

– Du kan veta, att jag först vill ha reda på om hon har gjort mig till mördare.

– Ah, Gösta, vad är detta för tankar? Hjälp henne, Gösta!

– Du vill inte svara, märker jag. Då har nog Sintram sagt sant. Och Gösta går åter ner bland kavaljererna. Han lyfter inte ett finger för att hjälpa majorskan.

O, att majorskan inte hade satt kavaljererna vid ett särskilt bord nere i kakelugnsvrån! Nu ha nattens tankar vaknat i deras hjärnor, nu lågar på deras ansikten en vrede, som inte är mindre än majorens egen.

I obarmhärtig hårdhet stå de stilla vid hennes böner.

Måste inte allt, vad de se, bestyrka nattens syner?

– Det märks, att hon inte har fått sitt kontrakt förnyat, mumlar en.

– Gå åt helvete, trollkäring! skriker en annan.

– Med rätta borde det vara vi, som jagade dig på porten.

– Nöt! ropar till kavaljererna den gamle, svage farbror Eberhard. Förstår ni inte, att det var Sintram?

– Visst förstår vi, visst vet vi, svarar Julius, men vad mer? Kan det inte vara sant i alla fall? Går inte Sintram den ondes ärenden? Har de inte allt klart sig emellan?

– Gå du, Eberhard, gå du och hjälp henne! håna de. Du tror inte på helvetet, du. Gå du!

Och Gösta Berling står stilla, utan ett ord, utan en rörelse.

Nej, ur denna hotande, mumlande, stridande kavaljersflygel får majorskan ingen hjälp.

Då ryggar hon åter mot dörren och lyfter sina knäppta händer till ögonen.

– Må du förnekas, som jag har förnekats! tillropar hon sig själv i sin bittra sorg. Må landsvägen bli ditt hem, halmstacken din bädd!

Så lägger hon ena handen på dörrlåset, men den andra sträcker hon mot höjden.

– Märk det ni, som nu låter mig falla! Märk det, att er stund snart kommer! Nu ska ni förskingras, och er plats ska stå öde. Hur vill ni stå, då jag inte stöder er? Du, Melchior Sinclaire, som har en tung hand och låter din hustru känna den, akta dig! Du, präst i Broby, nu kommer straffdomen. Kaptenska Uggla, se till ditt hus, fattigdomen kommer! Ni unga, sköna kvinnor, Elisabet Dohna, Marianne Sinclaire, Anna Stjärnhök, tro inte, att jag är den enda, som måste fly från mitt hem! Och vakta er, kavaljerer! Nu kommer en storm över landet. Nu ska ni bortsopas från jorden, nu är er dag förbi, nu är den sannerligen förbi. Jag klagar inte för mig själv, men för er, ty stormen ska gå över edra huvuden, och vem vill stå, när jag har fallit? Och mitt hjärta jämrar sig för det fattiga folket. Vem ska ge det arbete, när jag är borta?

Nu öppnar majorskan dörren, men då lyfter kapten Kristian huvudet och säger:

– Hur länge ska jag ligga här vid dina fötter, Margareta Celsing? Vill du inte förlåta mig, så att jag får stå upp och slåss för dig?

Då strider majorskan en hård kamp med sig själv; men hon ser, att om hon förlåter honom, då ska han resa sig upp och kämpa med hennes man, och den man, som troget har älskat henne i fyrtio år, ska bli en mördare.

– Ska jag nu också förlåta? säger hon. Är du inte skulden till all min olycka, Kristian Bergh? Gå till kavaljererna, och gläd dig åt ditt verk!

Så gick majorskan. Hon gick i lugn, lämnande förfäran efter sig. Hon föll, men utan storhet var hon inte ännu i sin förnedring. Hon sänkte sig inte till veklig sorg, utan ännu i ålderdomen jublade hon över sin ungdoms kärlek. Hon sänkte sig inte till klagan och ömklig gråt, när hon lämnade allt, hon bävade inte för att med tiggarpåse och kryckkäpp vandra kring landet. Hon ömkade sig endast över de fattiga bönderna och de glada, sorglösa människorna på Lövens strand, över de fattiga kavaljererna, över alla dem, som hon hade skyddat och upprätthållit.

Hon var övergiven av alla, och dock hade hon makt att visa ifrån sig sin sista vän för att inte göra honom till mördare.

Hon var en märklig kvinna, stor i kraft och handlingslust. Vi ska inte snart se hennes like.

Nästa dag bröt major Samzelius upp från Ekeby och flyttade till sin egen gård, Sjö, som ligger helt nära det stora bruket.

I Altringers testamente, genom vilket majoren hade fått bruken, stod tydligt förordnat, att intet av dem fick

säljas eller bortgivas, utan efter majorens död skulle de alla gå i arv till hans hustru eller hennes arvingar. När han alltså inte kunde förskingra det hatade arvet, satte han kavaljererna att regera över det, troende, att han därmed gjorde Ekeby och de andra sex bruken den värsta skada.

När nu ingen i landet betvivlade, att den elake Sintram gick den ondes ärenden, och när allt han hade lovat dem hade gått i så glänsande uppfyllelse, voro kavaljererna helt säkra på att kontraktet skulle till punkt och pricka gå i fullbordan, och fullt beslutna voro de att inte under året göra något klokt eller nyttigt eller käringaktigt. Fullt övertygade voro de också, att majorskan var en led häxa, som hade velat deras fördärv.

Den gamle farbror Eberhard, filosofen, gjorde spe av deras tro, men vem frågade efter en sådan, som var så envis i sin otro, att om han hade legat mitt i avgrundslågorna och sett alla djävlar stå och grina åt honom, så skulle han dock ha påstått, att de inte funnes till, därför att de inte kunde finnas, ty farbror Eberhard var en stor filosof.

Gösta Berling sade ingen vad han trodde. Visst är det, att han tyckte sig vara majorskan föga tack skyldig, därför att hon hade gjort honom till kavaljer på Ekeby. Bättre syntes det honom att nu vara död än att gå och bära på medvetandet, att han hade varit skuld till Ebba Dohnas självmord. Han lyfte inte sin hand för att hämnas på majorskan, men inte heller för att hjälpa henne. Han förmådde det inte. Men kavaljererna voro komna till stor makt och härlighet. Julen var för handen med fester och nöjen, kavaljerernas hjärtan voro fyllda av jubel, och vad sorg som än tyngde Gösta Berling, inte bar han den i ansiktet eller på läpparna.

FJÄRDE KAPITLET.

Gösta Berling, poeten.

Jul var det, och bal skulle stånda å Borg.

På den tiden bodde en ung greve Dohna på Borg. Nygift var han, och en ung, vacker grevinna hade han. Det skulle nog bli muntert i den gamla grevegården.

Bjudning var kommen även till Ekeby, men det befanns, att av alla, som det året julade där, var Gösta Berling, som de kallade ”poeten”, den ende, som hade lust att fara.

Borg och Ekeby ligga båda vid Lövens långa sjö, men på motsatta stränder. Borg ligger i Svartsjö socken, Ekeby i Bro. När sjön är ofarbar, är det ett par mils resa från Ekeby till Borg.

Den fattige Gösta Berling, till den festen utrustades han av de gamla herrarna, som om han hade varit en kungason och haft att uppbära ett kungarikes ära.

Fracken med de blänkande knapparna var ny, kråset var styvt och blanklädersskorna skinande. Han bar en päls av finaste bäver och sobelmössa över sitt ljusa, krusade hår. De läto breda en björnhud med klor av silver över hans kappsläde och gåvo honom den svarta Don Juan, stallets stolthet, att köra.

Han visslade på sin vita Tankred och grep den flätade tömmen. Jublande for han, omgiven av rikedomens och praktens skimmer, han, som ändå lyste nog av sin kropps skönhet och sin andes lekande snille.

Han for tidigt på förmiddagen. Det var söndag, och han hörde psalmsång från Bro kyrka, när han for därförbi. Sedan följde han den ödsliga skogsvägen, som leder till Berga, där kapten Uggla då bodde. Där ämnade han stanna över middagen.

Berga var ingen rik mans hem. Hungern kände vägen till det torvtäckta kaptensbostället, men han mottogs med skämt, fröjdades med sång och lek som andra gäster och gick motvilligt som de.

Gamla mamsell Ulrika Dillner, hon, som skötte sysslor och vävar på Berga gård, stod på trappan och hälsade Gösta Berling välkommen. Hon neg för honom, och löslockarna, som hängde ner över hennes bruna ansikte med de tusen rynkorna, dansade av glädje. In i salen förde hon honom, och sedan började hon förtälja om gårdens folk och deras växlande öden.

Bedrövelsen stode för dörren, sade hon, bistra tider rådde på Berga gård. De hade inte ens någon pepparrot till middagen till sitt salta kött, utan Ferdinand och flickorna hade satt Disa för en släde och åkt ner till Munkerud för att låna.

Kapten var borta i skogen igen och skulle väl komma hem med en seg hare, som man finge kosta på mer smör vid anrättningen, än den själv var värd. Sådant kallade han att skaffa mat till huset. Det ginge ju ändå an, om han inte komme med en usel räv, det sämsta djur Vår Herre har skapat, gagnlöst både som dött och levande.

Och kaptenskan, ja, hon var ännu inte uppstigen. Hon låg och läste romaner, såsom hon gjorde alla dagar. Inte var hon skapad för att arbeta, den Guds ängeln.

Nej, det finge väl den göra, som var gammal och grå som Ulrika Dillner. Trampa nätter och dar måste man för att hålla eländet samman. Och detta var inte alltid så lätt, ty sanning var det, att en hel vinter hade de där i huset inte haft annan köttmat än björnskinka. Och stor lön väntade hon inte, ingen hade hon ännu sett till, men de skulle väl inte heller kasta ut henne på landsvägen, när hon inte längre kunde göra skäl för födan. De höllo till och med en husmamsell för en människa där i huset, och de skulle nog en gång ge gamla Ulrika en hederlig begravning, om de hade något att köpa en kista för.

– För vem kan veta hur det går? utbrast hon och torkade sina ögon, som alltid voro så snabba till att tåras. Vi har skuld hos den elake brukspatron Sintram, och han kan ta alltihop från oss. Visst är Ferdinand nu förlovad med den rika Anna Stjärnhök, men hon tröttnar, hon tröttnar vid honom. Och vad blir det då av oss med våra tre kor och våra nio hästar, med våra glada unga fröknar, som vill fara från bal till bal, med våra torra åkrar, där ingenting växer, med vår snälle Ferdinand, som aldrig blir en riktig karl? Vad blir det av hela detta välsignade hus, där allt trives utom arbetet?

Men det blev middag, och husfolket samlades. Den snälle Ferdinand, husets blide son, och de glada döttrarna kommo hem med den lånade pepparroten. Kaptenen kom, stärkt av ett bad i vaken i träsket och en jakt i skogen. Han slängde upp fönstret för att få luft och skakade Göstas hand med mannakraft. Och kaptenskan kom, klädd i siden, med breda spetsar fallande ner över de vita händerna, som Gösta fick kyssa.

Alla hälsade Gösta med glädje, skämtet kom flygande in i kretsen, muntert frågade de honom:

– Hur mår ni på Ekeby, hur mår ni i det förlovade landet?

– Mjölk och honung flyter där, svarade han då. Vi tömmer bergen på järn och fyller vår källare med vin. Åkern bär guld, därmed förgyller vi livets elände, och våra skogar hugger vi ner för att bygga kägelbanor och lusthus.

Men kaptenskan suckade och log vid svaret, och över hennes läppar trängde ett enda ord:

– Poet!

– Många synder har jag på samvetet, svarade Gösta, men aldrig har jag skrivit en rad poesi.

– Du är ändå poet, Gösta, det öknamnet får du slitas med. Du har upplevat flera poem, än andra skalder har skrivit.

Sedan talade kaptenskan, mild som en moder, om hans bortslösade liv.

– Jag ska leva för att se dig bli en man, sade hon. Och han kände det ljuvt att eggas av denna milda kvinna, som var en så trogen vän, och vars starka, svärmiska hjärta brann av kärlek till stora handlingar.

Men när de hade slutat den muntra måltiden och njutit pepparrotskött och kål och struvor och julöl och Gösta hade kommit dem att le och tåras vid att berätta om majoren och majorskan och Brobyprästen, hördes bjällror på gården, och strax därpå trädde den elake Sintram in till dem.

Han strålade av förnöjelse, alltifrån det kala huvudet ner till de långa, platta fötterna. Han svängde med sina långa armar och förvred ansiktet. Det var lätt att se, att han medförde dåliga nyheter.

– Har ni hört, frågade den elake, har ni hört, att det i dag har lyst första gången för Anna Stjärnhök och den rike Dahlberg i Svartsjö kyrka? Hon måtte ha glömt, att hon var förlovad med Ferdinand.

De hade inte hört ett ord därom. De förvånades och sörjde.

Redan tänkte de sig hemmet skövlat för att gälda skulden till den elake, de älskade hästarna sålda och likaså de nötta möblerna, som hade ärvts från kaptenskans hem. De sågo slutet på det muntra livet med fester och färder från bal till bal. Björnskinkan skulle åter komma på bordet, och de unga måste bort och tjäna hos främmande.

Kaptenskan smekte sin son och lät honom känna tröstén av en aldrig svikande kärlek.

Dock, där satt Gösta Berling mittibland dem, och den oövervinnelige välvde tusen planer i sitt huvud.

– Hör! ropade han. Än är inte tid att tänka på jämmer. Det är prästfrun nere i Svartsjö, som har ställt om detta. Hon har fått makt med Anna, nu sedan hon bor hos henne i prästgården. Det är hon, som har förmått henne att överge Ferdinand och ta gamle Dahlberg, men ännu är de inte vigda och ska inte heller bli det. Nu reser jag till Borg och träffar Anna där. Jag ska tala vid henne, jag ska rycka henne från prästens, från fästmannen. Jag ska ta henne med mig hit i natt. Sedan ska gamle Dahlberg inte få något mer gott av henne.

Så blev det. Gösta for ensam till Borg utan att få skjutsa för någon av de glada fröknarna, men med varm välönskan följde de hemmavarande hans färd. Och Sintram, som jublade över att gamle Dahlberg skulle bli lurad, beslöt att stanna på Berga för att se Gösta vända tillbaka med den otrogna. I ett utbrott av välvilja svepte han till och med om honom sitt gröna resskärp, en gåva av mamsell Ulrika själv.

Men kaptenskan kom ut på trappan med tre små böcker, bundna i rött band, i handen.

– Ta dem, sade hon till Gösta, som redan satt i släden, ta dem, om du misslyckas! Det är Corinne, madame Staëls Corinne. Jag vill inte, att den ska gå på auktion.

– Jag ska inte misslyckas.

– Ack, Gösta, Gösta, sade hon och for med handen över hans blottade huvud, starkast och svagast ibland människor! Hur länge ska du komma ihåg, att några fattiga människors lycka ligger i din hand?

Åter flög Gösta framåt landsvägen, dragen av den svarta Don Juan, följd av den vita Tankred, och äventyrets jubel fyllde hans själ. Som en ung erövrare kände han sig: anden var över honom.

Hans väg förde honom till prästgården i Svartsjö. Han svängde in där och frågade om han inte finge köra till balen för Anna Stjärnhök. Och det fick han. En vacker, egensinnig flicka fick han med sig i släden. Vem ville inte åka efter den svarta Don Juan?

De unga voro först tysta, men så började hon samtalet, trotsig som överdådet självt.

– Har Gösta hört vad prästen har läst upp i kyrkan i dag?

– Har han sagt, att du är den vackraste flickan mellan Löven och Klarälven?

– Gösta är dum, det vet nog folk ändå. Han har lyst för mig och gamle Dahlberg.

– Sannerligen jag hade låtit dig sitta i släden och satt mig själv här bakpå, om jag hade vetat det. Sannerligen jag alls hade velat köra för dig.

Och den stolta arvtagerskan svarade:

– Nog hade jag kommit fram utan Gösta Berling.

– Det är ändå skada på dig, Anna, sade Gösta begrundande, att du inte har far och mor i livet. Nu är du sådan du är, och ingen kan räkna så noga med dig.

– Det är ändå större skada, att du inte har sagt det där förr, så hade en annan fått köra för mig.

– Prästfrun tänker som jag, att du behöver någon, som blir dig i fars ställe, eljest hade hon väl inte satt dig att dra i par med en så gammal krake.

– Det är inte prästfrun, som har bestämt det.

– Å, bevare oss väl, har du själv valt ut en så grann karl?

– Han tar mig inte för pengarna.

– Nej, de gamla, de löper bara efter blåa ögon och röda kinder, och fasligt rara är de, när de så gör.

– Å, Gösta, att han inte skäms!

– Men kom nu ihåg, att du inte leker med de unga karlarna längre! Det är slut med dans och lek. Din är platsen i soffhörnet, eller kanske du ämnar spela vira med gamle Dahlberg?

De voro sedan tysta, ända till dess de foro uppför de branta backarna vid Borg.

– Tack för skjutsen! Det lär dröja, innan jag åker med Gösta Berling.

– Tack för löftet! Mången vet jag, som har ångrat den dag han har kört med dig till gille.

Föga blid trädde ortens trotsiga skönhet in i danssalen och överskådade de församlade gästerna.

Först av alla såg hon den lille flintskallige Dahlberg vid sidan av den långe, smärte, ljuslockige Gösta Berling. Hon hade haft god lust att driva dem ut ur rummet båda två.

Hennes fästman kom för att bjuda upp henne till dans, men hon mötte honom med förkrossande förvåning.

– Ska han dansa? Inte brukar han det!

Och flickor kommo för att lyckönska henne.

– Gör er inte till, flickor! Inte ska ni tro, att någon blir kär i gamle Dahlberg. Men han är rik, och jag är rik, därför passar det bra ihop.

De gamla fruarna gingo fram till henne, tryckte hennes vita hand och talade om livets största lycka.

– Gratulera pastorskan! sade hon då. Hon är mera glad åt det än jag.

Men där stod Gösta Berling, den glade kavaljeren, hälsad med jubel för sitt friska leende och för sina vackra ord, som sållade guldstoft över livets gråa väv. Aldrig förr hade hon sett honom sådan, som han var denna kväll. Inte var han en utstött, en förkastad, en hemlös gyckelmakare, nej, en kung bland männer, en boren kung.

Han och de andra unga männen sammansvuro sig mot henne. Hon skulle få tänka på hur illa hon gjorde, när hon skänkte bort sig med sitt vackra ansikte och sin stora rikedom till en gammal man. Och de läto henne sitta tio danser.

Hon var sjudande vred.

Den elfte dansen kom en man, den ringaste bland de ringa, en stackare, som ingen annan ville dansa med, och bjöd upp henne.

– Brödet är slut, palten får komma på bordet, sade hon.

En pantlek lekte de. Ljuslockiga flickor stucko sina huvuden samman och dömde henne att kyssa den hon tyckte mest om. Och med smilande mun väntade de på att få se den stolta skönheten kyssa gamle Dahlberg.

Men hon reste sig, ståtlig i sin vrede, och sade:

– Får jag inte lika så gärna ge en örfil åt den jag tycker minst om?

Ögonblicket därpå brände Göstas kind under hennes fasta hand. Han blev blossande röd, men han besinnade sig, grep hennes hand, höll den fast en sekund och viskade:

– Möt mig om en halvtimme i röda förmaket i nedre våningen!

Hans blå ögon strålade ner på henne och omslöto henne med magiska bojor. Hon kände, att hon måste lyda.

Där nere mötte hon honom med stolthet och onda ord.

– Vad angår det Gösta Berling vem jag gifter mig med?

Han hade inte ännu milda ord på tungan, inte heller syntes det honom rådligt att genast tala om Ferdinand.

– Det syntes mig inte vara för strängt straff, att du fick sitta tio danser. Men du vill ha lov att ostraffat bryta eder och löften. Om en bättre man än jag hade tagit straffdomen i sin hand, kunde han ha gjort den hårdare.

– Vad har jag då gjort dig och er alla, att jag inte får vara i fred? Det är för pengarnas skull ni förföljer mig. I Löven ska jag kasta dem, så må vem som vill fiska upp dem.

Hon satte händerna för ögonen och grät av harm.

Då rördes poetens hjärta. Han blygdes över sin stränghet. Han talade i smekande tonfall.

– Ack, barn, barn, förlåt mig! Förlåt den fattige Gösta Berling! Ingen bryr sig om vad en sådan stackare säger eller gör, det vet du ju. Ingen gråter över hans vrede, lika gärna kunde man gråta över en myggas bett. Det var vansinne, men jag ville hindra, att vår skönaste och rikaste flicka skulle gifta sig med den gamle. Och nu har jag bara bedrövat dig.

Han satte sig på soffan bredvid henne. Sakta lade han sin arm om hennes liv för att med smekande ömhet stödja och upprätta.

Hon vek inte undan. Hon tryckte sig intill honom, slog sina armar om hans hals och grät, med sitt sköna huvud lutat mot hans axel.

Ack, poet, starkast och svagast ibland människor! Inte var det om din hals dessa vita armar skulle vila!

– Om jag hade vetat detta, viskade hon, aldrig hade jag då tagit den gamle. Jag har sett på dig i afton, ingen är som du.

Men mellan bleka läppar frampressade Gösta:

– Ferdinand.

Hon tystade honom med en kyss.

– Han är ingenting, ingen är något mer än du. Dig ska jag bli trogen.

– Jag är Gösta Berling, sade han dystert, med mig kan du inte gifta dig.

– Du är den jag älskar, den förnämligaste av män är du. Ingenting behöver du göra, ingenting vara. Du är född konung.

Då sjöd poetens blod. Hon var skön och ljuv i sin kärlek. Han slöt henne i sin famn.

– Om du vill bli min, kan du inte stanna i prästgården. Låt mig köra dig ända till Ekeby i natt! Där ska jag veta att försvara dig, tills vi kan fira bröllop.

Där kom en brusande färd i natten. Lydande kärlekens bud, läto de Don Juan bortföra dem. Det var, som om gnisslet under medarna hade varit de sviknas klagan. Vad brydde de sig om det? Hon hängde om hans hals, och han lutade sig framåt och viskade i hennes öra:

– Kan någon sällhet förliknas i ljuvhet med stulen fröjd?

Vad betydde lysning? De hade kärlek. Och människors vrede? Gösta Berling trodde på ödet, ödet hade betvingat dem. Mot ödet kan ingen strida.

Om stjärnorna hade varit bröllopsljusen, som hade tänts för hennes bröllop; om Don Juans bjällror hade varit kyrkklockorna, som hade kallat folk att åse hennes vigsel med gamle Dahlberg, så hade hon ändå måst fly med Gösta Berling. Så mäktigt är ödet.

De hade lyckligen kommit förbi prästgården och Munkerud. De hade två fjärdingsväg igen till Berga och sedan två fjärdingsväg fram till Ekeby. Vägen gick utmed skogsbrynet. Till höger om dem låg det mörka berg, till vänster en lång, vit dal.

Då kom Tankred rusande. Han sprang så, att han tycktes ligga utefter marken. Tjutande av förfäran hoppade han upp i släden och kröp ihop vid Annas fötter.

Don Juan ryckte till och satte av i sken.

– Vargar! sade Gösta Berling.

De sågo en lång, grå linje stryka fram längs gärdsgården. Där fanns minst ett dussin av dem.

Anna blev inte rädd. Dagen hade varit rikt välsignad med äventyr, och natten lovade att bli den lik. Detta var liv, att ila fram över gnistrande snö, trotsande vilddjur och människor.

Gösta svor till, böjde sig framåt och gav Don Juan ett väldigt rapp med piskan.

– Är du rädd? frågade hon.

– De ämnar genskjuta oss där framme, där vägen kröker.

Don Juan sprang, löpande i kapp med skogens vilddjur, och Tankred tjöt av raseri och fruktan. De nådde vägkröken på samma gång som vargarna, och Gösta drev undan den främsta med piskan.

– Ack, Don Juan, min gosse, hur lätt skulle du inte komma undan tolv vargar, om du inte hade oss människor att släpa på!

De bundo det gröna resskärpet bakom sig. Vargarna blevo rädda för det och höllo sig för en stund på avstånd. Men när de hade övervunnit sin fruktan, sprang en av dem flämtande, med hängande tunga och öppet gap fram till släden. Då tog Gösta madame Staëls Corinne och slängde i gapet på honom.

Åter fingo de en stunds andrum, medan djuren sleto sönder detta byte, och så kände de åter ryckningarna, då vargarna beto i det gröna resskärpet, och hörde deras flämtande andedräkt. De visste, att de inte skulle råka någon människoboning före Berga, men värre än döden syntes det Gösta att se dem han hade bedragit. Han förstod också, att hästen skulle tröttna, och vad skulle det sedan bli av dem?

Då sågo de Berga gård i skogsbrynet. Ljus brunno i fönstren. Gösta visste nog för vems skull.

Dock, nu flydde vargarna, fruktande för människors närhet, och Gösta åkte förbi Berga. Han kom likväl inte längre än till det ställe, där vägen ånyo fördjupar sig i skogen. Där såg han en mörk grupp framför sig, vargarna inväntade honom.

– Låt oss vända om till prästgården och säga, att vi har gjort en lusttur i stjärnljuset! Detta går inte.

De vände, men i nästa ögonblick var släden omvärvd av vargar. Gråa gestalter skymtade förbi dem, de vita tänderna blänkte i vida gap, och de glödande ögonen lyste. De tjöto av hunger och blodtörst. De blänkande tänderna voro färdiga att hugga in i mjukt människokött. Vargarna hoppade upp på Don Juan och hängde sig fast i seltyget. Anna satt och undrade om de skulle äta upp dem helt och hållet eller om något skulle bli kvar, så att människor nästa morgon skulle finna söndersargade lemmar på den nedtrampade, blodiga snön.

– Nu gäller det våra liv, sade hon, böjde sig ner och grep Tankred i nacken.

– Låt vara, det tjänar till intet! Det är inte för hundens skull, som vargarna är ute i natt.

Därmed körde Gösta in på Berga gård, men vargarna jagade honom ända fram till trappan. Han måste värja sig för dem med piskan.

– Anna, sade han, när de höllo vid trappan, Gud ville det inte. Håll nu god min, om du är den kvinna, som jag anser dig vara, håll god min!

Där inne hörde de bjällerklangen och kommo ut.

– Han har henne, ropade de, han har henne! Leve Gösta Berling! Och de nykomna rycktes ur famn i famn.

Det gjordes inte många frågor. Natten var långt framskriden, de resande voro uppskakade av sin vådliga färd och behövde vila. Det var ju nog, att Anna var kommen.

Allt var gott. Endast Corinne och det gröna resskärpet, mamsell Ulrikas värderade gåva, voro förstörda.

*

Hela huset sov. Då steg Gösta upp, klädde sig och smög sig ut. Han tog helt obemärkt Don Juan ur stallet, satte honom för släden och ämnade bege sig av. I detsamma kom Anna Stjärnhök ut ur huset.

– Jag hörde dig gå ut, sade hon. Då steg också jag upp. Jag är färdig att resa med dig.

Han gick fram till henne och tog hennes hand.

– Förstår du det inte ännu? Det kan inte ske. Gud vill det inte. Hör nu, och försök att förstå! Jag var här på middagen och såg deras jämmer över din trolöshet. Då for jag till Borg för att bringa dig tillbaka till Ferdinand. Men jag har alltid varit en usling och blir aldrig annat. Jag svek honom och behöll dig för egen räkning. Här finns en gammal kvinna, som tror, att jag ska bli en man. Henne svek jag. Och en annan gammal stackare vill frysa och svälta här bara för att få dö bland vänner, men jag stod färdig att låta den elake Sintram ta hennes hem. Du var skön och synden ljuv. Gösta Berling är så lätt att locka. Å, vad jag är för en stackare! – Jag vet hur de älskar sitt hem, de där inne, men jag var dock nyss färdig att lämna det till skövling. Jag glömde allt för din skull, du var så ljuv i din kärlek. Men nu, Anna, nu sedan jag har sett deras glädje, vill jag inte behålla dig, nej, jag vill det inte. Du är den, som skulle ha gjort mig till människa, men jag får inte behålla dig. O, du min älskade! Han där uppe leker med vår vilja. Nu är det tid, att vi böjer oss under den tuktande handen. Säg, att du från denna dag vill ta din börda på dig! Alla de där inne litar på dig. Säg, att du vill stanna hos dem och bli deras stöd och hjälp! Om du älskar mig, om du vill lätta min djupa sorg, lova mig då detta! Min älskade, är ditt hjärta så stort, att det kan besegra sig självt och le därvid?

Hon mottog med hänförelse försakelsens bud.

– Jag ska göra, som du vill, offra mig och le därvid.

– Och inte hata mina fattiga vänner?

Hon log vemodigt.

– Så länge jag älskar dig, ska jag älska dem.

– Nu först vet jag vilken kvinna du är. Det är tungt att resa ifrån dig.

– Farväl, Gösta! Far nu med Gud! Min kärlek ska inte locka dig till synd.

Hon vände sig för att gå in. Han följde henne.

– Ska du snart glömma mig?

– Res nu, Gösta! Vi är endast människor.

Han kastade sig ner på släden, men då kom hon tillbaka.

– Tänker du inte på vargarna?

– Just på dem tänker jag, men de har gjort sitt verk. Med mig har de inte mer att skaffa i natt.

Än en gång sträckte han armarna emot henne, men Don Juan blev otålig och satte av. Han fattade inte tömmarna. Han satt baklänges och såg sig tillbaka. Så lutade han sig mot karmen och grät som en förtvivlad.

– Jag har ägt lyckan och drivit henne ifrån mig. Själv drev jag henne ifrån mig. Varför behöll jag henne

inte?

Ack, Gösta Berling, starkast och svagast ibland människor!

FEMTE KAPITLET.

La cachucha.

Stridshäst, stridshäst! Du gamle, som nu står tjudrad på åkern, minns du din ungdom?

Minns du kampens dag, du modige? Du sprängde fram, som om du hade burits av vingar, din man vajade över dig som fladdrande lågor, på din svarta bringa glänste stänk av blod bland löddrigt skum. I seltyg av guld sprängde du fram, marken dånade under dig. Du skalv av fröjd, du modige. Ah, vad du var skön!

Det är en grå skymningsstund uppe i kavaljersflygeln. I det stora rummet stå kavaljerernas rödmålade skrin utmed väggarna, och deras helgdagskläder hänga på krokar i vrån. Eldskenet ur den öppna spiseln spelar på vitrappade väggar och på gulrutiga gardiner, som dölja väggarnas sängskåp. Kavaljersflygeln är intet kungligt gemak, ingen seralj med stoppade divaner och mjuka kuddar.

Men där inne höres Liljecronas fiol. La cachucha spelar han i skymningen. Om och om igen spelar han den.

Skär av strängarna, bryt sönder stråken! Varför spelar han denna fördömda dans? Varför spelar han den, när Örneclou, fänriken, just ligger sjuk i giktplågor, så svåra, att han inte kan röra sig i sängen? Nej, ryck fiolen från honom och kasta den mot väggen, om han inte vill sluta!

La cachucha, är den för oss, mästare? Ska den dansas över kavaljersflygelns gungande golvtiljor, mellan trånga väggar, sotade av rök och feta av smuts, under detta låga tak? Ve dig, så du spelar!

La cachucha, är den för oss, för oss kavaljerer? Ute tjuter snöstormen. Ämnar du lära flingorna dansa i takt, spelar du för yrvädrets lättfotade barn?

Kvinnokroppar, som skälva under det heta blodets pulsslag, små sotiga händer, som ha kastat grytan för att gripa kastanjetterna, nakna fötter under uppskörtade kjolar, gård, belagd med marmorflisor, nedhukade zigenare med säckpipa och tamburin, moriska arkader, månsken och svarta ögon, har du detta, mästare? Eljest låt fiolen vila!

Kavaljerer torka sina våta kläder framme vid brasan. Ska de svänga om i höga stövlar med järnskodd klack och tumstjock sula? Genom alnsdjup snö ha de vadat hela dagen för att nå björnidet. Tror du de ska dansa i våta, rykande vadmalskläder, med den lurviga nalle till moatjé?

Aftonhimmel, glittrande av stjärnor, röda rosor i mörkt kvinnohår, ängslande ljuvhet i kvällens luft, olärd plastik i rörelserna, kärlek, stigande ur jorden, regnande från himlen, svävande i luften, har du detta, mästare? Eljest varför tvinga oss att längta efter slika ting?

Grymmaste av människor, blåser du till strids för tjudrad stridshäst? Rutger von Örneclou ligger i sin säng, fängslad av giktplågor. Spara honom de ljuva minnenas kval, mästare! Också han har burit sombrero och brokigt hårnät, också han har ägt sammetsjacka och dolkbesatt gördel. Spara den gamle Örneclou, mästare!

Men Liljecrona spelar la cachucha, ständigt la cachucha, och Örneclou plågas såsom älskaren, när han ser svalan ta vägen till den älskades fjärran boning, såsom hjorten, när han av det ilande drevet jäktas förbi den läskande källan.

Liljecrona tar för ett ögonblick fiolen från hakan.

– Fänriken, minns fänriken Rosalie von Berger?

Örneclou svär en dyr ed.

– Hon var lätt som en ljuslåga. Hon glimmade och dansade som diamanten i stråkens spets. Fänriken minns henne nog från teatern i Karlstad. Vi såg henne, när vi var unga, minns fänriken?

Om fänriken mindes! Hon var liten och yr. Sprittande eldig var hon. Hon kunde dansa la cachucha. Hon lärde alla ungherrar i Karlstad att dansa cachucha och knäppa kastanjetter. På landshövdingens bal dansades ett pas de deux av fänriken och fröken von Berger, kostymerade som spanjorer.

Och han hade dansat så, som man dansar under fikonträd och plataner, som en spanjor, en riktig spanjor.

Ingen i hela Värmland kunde dansa cachucha såsom han. Ingen kunde dansa den, så att det var värt att tala om det, mer än han.

Vilken kavaljer förlorade inte Värmland, när gikten förstelnade hans ben och stora knölar växte ut över ledgångarna! Vilken kavaljer han hade varit, så smärt, så vacker, så ridderlig! Den vackre Örneclou kallades han av dessa unga flickor, som hade kunnat råka i dödlig fejd om en dans med honom.

Så börjar Liljecrona igen la cachucha, ständigt la cachucha, och Örneclou föres bort till gamla tider.

Där står han, och där står hon, Rosalie von Berger. Nyss voro de ensamma inne i omklädningsrummet. Hon var spanjorska, han spanjor. Han fick kyssa henne, men varligt, ty hon var rädd för hans svärtade mustascher. Nu dansa de. Ah, såsom man dansar under fikonträd och plataner! Hon viker undan, han följer, han blir djärv, hon stolt, han sårad, hon försonande. När han till sist faller på knä och mottar henne i sina utbredda armar, går en suck genom balsalen, en suck av hänförelse.

Han hade varit som en spanjor, en riktig spanjor.

Just vid det stråkdraget hade han böjt sig så, sträckt armarna så och satt fram foten för att sväva fram på tå. Vilken grace! Han hade kunnat huggas i marmor.

Han vet inte hur det har gått till, men han har fått foten över sängkanten, han står upprätt, han böjer sig, han höjer armarna, knäpper med fingrarna och vill sväva fram över golvet på samma sätt som förr, när han begagnade så trånga blankskinnsskor, att strumpfoten måste klippas bort.

– Bravo, Örneclou! Bravo, Liljecrona, spela liv i honom!

Foten sviker honom. Han kan inte komma upp på tå. Han sparkar med ena benet ett par gånger, mer kan han inte, han faller åter ner på sängen.

Vackra señor, ni har blivit gammal.

Kanske señorita också är det?

Det är endast under Granadas plataner la cachucha dansas av evigt unga gitanas. Evigt unga, såsom rosorna äro det, därför att varje vår bringar nya.

Så är då stunden kommen att skära av fiolsträngarna.

Nej, spela, Liljecrona, spela la cachucha, ständigt la cachucha!

Lär oss, att fast vi i kavaljersflygeln ha fått tröga kroppar och stela leder, vi till känslorna alltid äro

desamma, alltid spanjorer!

Stridshäst, stridshäst!

Säg, att du älskar trumpetstöten, som narrar dig hän i galopp, om du också drar din fot blodig på tjudrets järnlänkar!

SJÄTTE KAPITLET.

Balen på Ekeby.

O, forna tiders kvinnor!

Att tala om er är som att tala om himmelriket, idel skönheter voren I, idel ljus. Evigt unga, evigt sköna voren I och milda som en mors ögon, när hon ser ner på sitt barn. Mjuka som ekorrungar hängden I om mannens hals. Aldrig skalv er röst i vrede, aldrig tog er panna rynkor, er mjuka hand blev aldrig sträv och hård. I, ljuva helgon, som smyckade bilder stoden I i hemmets tempel. Rökverk och böner offrades er, genom er utförde kärleken sina under, och kring er hjässa anbragte poesien den guldglänsande glorian.

O, forna tiders kvinnor, detta är berättelsen om hur ännu en av er gav Gösta Berling sin kärlek.

Fjorton dagar efter balen på Borg var det fest på Ekeby.

Vilken fest var det inte! Gamla män och kvinnor kunde bli unga på nytt, le och fröjdas, bara de talade om den.

Men så voro ock kavaljererna ensamma herrar på Ekeby vid den tiden. Majorskan gick kring landet med tiggarpåse och kryckkäpp, och majoren bodde på Sjö. Han kunde inte ens övervara festen, ty på Sjö hade kopporna utbrutit, och han var rädd att föra smittan vidare.

Vilken mängd av njutning rymdes inte inom dessa ljuvliga tolv timmar, alltifrån knallen av den första vinbuteljens kork vid middagsbordet ända till det sista stråkdraget, då midnatten längesedan hade förlidit! Ned sjönko de i tidens avgrund, dessa kransade timmar, bedårade av det eldigaste vin, av den läckraste mat, av den härligaste musik, av de kvickaste teaterstycken, av de skönaste tablåer. Ned sjönko de, yra av den yraste dans. Var funnos så glatta golv, så höviska kavaljerer, så sköna kvinnor?

O, forna tiders kvinnor, väl förstoden I att lysa upp en fest. Strömmar av eld, av snille och ungdomskraft genomilade envar, som nalkades er. Det var mödan värt att slösa sitt guld på de vaxljus, som skulle lysa upp er fägring, på vinet, som födde munterheten i edra hjärtan, det var mödan värt att för er skull dansa skosulorna till stoft och gnida lam armen, som förde fiolstråken.

O, forna tiders kvinnor, det var I, som ägden nyckeln till paradisets port.

Ekeby salar vimla av de ljuvaste av er ljuva skara. Där är den unga grevinnan Dohna, sprittande glad och lysten efter lek och dans, såsom det anstår hennes tjugu år, där äro lagmannens i Munkerud vackra döttrar och de glada fröknarna på Berga, där är Anna Stjärnhök, tusen gånger vackrare än förr i det blida svårmod, som har kommit över henne alltsedan den natt, då hon jagades av vargarna, där äro ännu många fler, som väl inte ännu äro glömda, men snart ska vara det, och där är även den sköna Marianne Sinclaire.

Hon, den ryktbara, som hade lyst vid kungens hov, glänst i greveslotten, skönhetens drottning, som hade dragit runtom landet och tagit hyllning överallt, hon, som tände kärlekens gnista, var hon visade sig, hon hade värdigats komma på kavaljerernas fest.

Högt strålade den tiden Värmlands ära, buren av många stolta namn. Mycket hade det vackra landets glada barn att yvas över, men då de nämnde sina härliga, då försummade de aldrig att nämna Marianne Sinclaire.

Sagan om hennes segrar fyllde landet.

Man talade om de grevekronor, som hade svävat över hennes huvud, om de miljoner, som hade lagts för hennes fötter, om de krigarsvärd och skaldekransar, vilkas glans hade lockat henne.

Och inte blott skönhet ägde hon. Hon var snillrik och lärd. Tidens bästa män gladdes åt att samtala med henne. Hon författade inte själv, men många av hennes idéer, som hon hade nedlagt i sina diktande vänners själar, levde upp i sång.

I Värmland, i björnlandet, uppehöll hon sig sällan. Hennes liv tillbragtes på ständiga resor. Hennes far, den rike Melchior Sinclaire, satt jämte sin hustru hemma på Björne och lät Marianne fara till sina förnäma vänner i de stora städerna eller på de mäktiga herrgårdarna. Han hade sin glädje av att berätta om alla de pengar hon förstörde, och båda de gamla levde lyckliga i glansen av Mariannes strålande tillvaro.

Hennes var ett liv av nöjen och hyllning. Luften omkring henne var kärlek, kärlek var hennes ljus och lykta, kärlek hennes dagliga bröd.

Ofta hade hon själv älskat, ofta, ofta, men aldrig hade slik lusteld varat nog länge, att därvid hade kunnat smidas de bojor, som binda för livet.

– Jag väntar honom, den starke stormaren, brukade hon säga om kärleken. Hittills har han inte klättrat över några vallar eller summit över några gravar. Tam har han kommit, utan vildhet i blicken och dårskap i hjärtat. Jag väntar den väldige, som för mig utom mig själv. Så stark ville jag veta kärleken inom mig, att jag måste bäva för honom. Nu känner jag blott den kärlek, som min klokhet ler åt.

Hennes närvaro gav eld åt talet, liv åt vinet. Hennes glödande själ satte fart i stråkarna, och dansen svävade i ljuvare yrsel än förr över de tiljor, som hon berörde med sin smala fot. Hon strålade i tablåerna, hon gav snille åt lustspelen, hennes sköna läppar …

Tyst, det var inte hennes fel, aldrig var det hennes mening! Det var balkongen, det var månskenet, spetsslöjan, riddardräkten, sången, som hade skulden. De stackars unga människorna voro oskyldiga.

Allt detta, som ledde till så mycken olycka, var dock gjort i stor välmening. Patron Julius, som förstod sig på allt, hade anordnat en tablå, enkom för att Marianne skulle få stråla i full glans.

På teatern, som var uppsatt i stora salongen på Ekeby, sutto de hundra gästerna och sågo på scenen Spaniens gula måne vandra fram över en mörk natthimmel. En Don Juan kom smygande längs Sevillas gata och stannade under en murgrönsklädd balkong. Han var förklädd till munk, dock kunde man se en broderad manschett sticka fram under ärmen och en blank värjspets under kåpans fåll.

Den förklädde höjde sin röst till sång:

”Jag kysser ingen flickas mun, och ej min läpp till bägarns rand till skummig druvsaft för. En kind, vars hy så fin och tunn mitt ögonkast har satt i brand, en blick, som söker min ibland, slikt ej mitt hjärta rör.

Kom icke i er skönhets glans, señora, fram till gallret här! Jag för er närhet skyr. Jag kåpa bär och rosenkrans, madonnan är min hjärtans kär, och vattenkrukan tröstarn är, dit jag i sorgen flyr.”

När han tystnade, trädde Marianne ut på balkongen, klädd i svart sammet och spetsslöja. Hon lutade sig ut över gallerverket och sjöng långsamt och ironiskt:

”Varför då dröja, fromme man, i midnattstid vid min balkong? Säg, ber ni för min själ?”

Men så med ens varmt och livligt:

”Nej, fly, fly fort! Man komma kan. Din värja sticker fram så lång. Man hör nog, trots all helig sång, sporrklangen från din häl.”

Vid dessa ord kastade munken sin förklädnad, och Gösta Berling stod under balkongen i riddardräkt av silke och guld. Han aktade inte den skönas varning, tvärtom klättrade han uppför en av balkongpelarna, svingade sig över balustraden, och såsom patron Julius hade anordnat det, föll han på knä vid den sköna Mariannes fötter.

Huldrikt smålog hon mot honom, i det hon räckte honom sin hand att kyssa, och medan de unga tu betraktade varandra, försjunkna i kärlek, föll ridån.

Och framför henne låg Gösta Berling, med ett ansikte vekt som en skalds och djärvt som en fältherres, med djupa ögon, som glittrade av skälmskhet och snille, som tiggde och trugade. Smidig och kraftfull var han, eldig och intagande.

Medan ridån gick upp och gick ner, stodo de unga tu alltjämt kvar i samma ställning. Göstas ögon fasthöllo den sköna Marianne, de tiggde, de trugade.

Så upphörde applåderna, ridån höll sig stilla, ingen såg dem.

Då böjde den sköna Marianne sig ner och kysste Gösta Berling. Hon visste inte varför, hon måste. Han sträckte upp armarna kring hennes huvud och höll henne fast. Hon kysste honom gång på gång.

Men det var balkongen, det var månskenet, det var spetsslöjan, riddardräkten, sången, applåderna, som hade all skulden, de stackars unga människorna voro oskyldiga. Inte hade de velat det. Inte hade hon skjutit undan grevekronor, som hade svävat över hennes huvud, och gått förbi miljoner, som hade legat för hennes fot, av längtan efter Gösta Berling, inte hade han redan glömt Anna Stjärnhök. Nej, de voro utan skuld, ingen av dem hade velat detta.

Det var den blide Löwenborg, han med tåren i ögat och löjet på läpparna, som den dagen var ridåuppdragare. Förströdd av många sorgens minnen, märkte han föga av denna världens ting och hade aldrig lärt att sköta dem rätt. När han nu såg, att Gösta och Marianne hade intagit en ny ställning, trodde han, att också detta hörde till tablån, och så började han dra i ridåsnöret.

De unga på balkongen märkte ingenting, förrän applådåskan åter dundrade emot dem.

Marianne ryckte till och ville fly, men Gösta höll fast henne, viskande:

– Stå stilla, de tror, att det hör till tablån!

Han kände hur hennes kropp skalv av en rysning och hur kyssarnas glöd slocknade på hennes läppar.

– Var inte rädd! viskade han. Sköna läppar har rätt att kyssa.

De måste stå kvar, medan ridån gick upp och gick ner, och varje gång de hundra par ögonen sågo dem, framdundrade lika många händer en stormande applåd.

Ty det är vackert att se två sköna, unga människor ge en framställning av kärlekens lycka. Ingen kunde tro, att dessa kyssar voro annat än teaterbländverk, ingen anade, att señoran skalv av blygsel och riddaren av oro. Ingen kunde tro, att inte alltsammans hörde till tablån.

Äntligen stodo Marianne och Gösta bakom scenen.

Hon strök sig över pannan uppåt hårfästet.

– Jag förstår mig inte själv, sade hon.

– Fy skam, fröken Marianne! sade han grimaserande och slog ut med händerna. Kyssa Gösta Berling, fy skam!

Marianne måste skratta.

– Envar vet ju, att Gösta Berling är oemotståndlig. Mitt fel är inte större än andras.

Och de kommo i all sämja överens att hålla god min, för att ingen skulle misstänka något.

– Kan jag vara säker på att sanningen aldrig kommer ut, herr Gösta? frågade hon, när de skulle gå in bland åskådarna.

– Det kan fröken Marianne. Kavaljererna kan tiga, för dem svarar jag.

Hon fällde ögonlocken. Ett egendomligt leende krusade hennes läppar.

– Om ändå sanningen kommer ut, vad skulle då människor tro om mig, herr Gösta?

– De ska inte tro någonting, de ska veta, att detta ingenting betyder. De ska tänka, att vi var inne i rollen och fortsatte att spela.

Ännu en fråga kom smygande fram under de fällda ögonlocken, under det påtagna leendet.

– Men herr Gösta själv? Vad tänker herr Gösta om saken?

– Jag tänker, att fröken Marianne är kär i mig, skämtade han.

– Tro ingenting sådant! smålog hon. Då måste jag genomborra herr Gösta med denna min spanska dolk för att visa, att herr Gösta har orätt.

– Dyra är kvinnokyssar, sade Gösta. Kostar det livet att kyssas av fröken Marianne?

Då kom en blick ljungande mot honom ur Mariannes ögon, så skarp, att den kändes som en stöt.

– Jag ville se honom död, Gösta Berling, död, död! Dessa ord tände gammal längtan i poetens blod.

– Ack, sade han, att dessa ord vore mer än ord, att de vore pilar, som komme vinande ur ett mörkt snår, att de vore dolk eller gift och hade makt att förgöra denna usla kropp och ge min själ friheten!

Hon var åter lugn och småleende.

– Barnsligheter! sade hon och tog hans arm för att bege sig ut bland gästerna.

De bibehöllo sina kostymer, och deras triumfer förnyades, när de visade sig utom scenen. Alla berömde dem. Ingen misstänkte något.

Balen började åter, men Gösta flydde bort från balsalen.

Hans hjärta sved efter Mariannes blick, som om det hade sårats av skarpt stål. Han förstod nog meningen med hennes ord.

Skam var det att älska honom, skam var det att älskas av honom, en skam värre än döden.

Han skulle aldrig dansa mer, han ville inte se dem mer, de sköna kvinnorna.

Han visste det nog. Dessa sköna ögon, dessa röda kinder lågade inte för honom. Inte för honom svävade dessa lätta fötter, klingade dessa låga skratt. Ja, dansa med honom, svärma med honom, det kunde de, men ingen av dem skulle på allvar ha velat bli hans.

Poeten begav sig in i rökrummen till de gamla herrarna och tog plats vid ett av spelborden. Han råkade slå sig ner vid samma bord, där den väldige herren till Björne satt och spelade knack, omväxlande med det att han höll polsk bank och samlade en stor hög av sexstyvrar och tolvskillingar framför sig.

Spelet gick redan högt. Nu satte Gösta än värre fart i det. De gröna banksedlarna kommo fram, och alltjämt växte penninghögen framför den väldige Melchior Sinclaire.

Men också framför Gösta samlades både slantar och sedlar, och snart var han den ende, som höll ut i kampen mot den store brukspatronen på Björne. Snart vandrade till och med den stora penninghögen från Melchior Sinclair över till Gösta Berling.

– Gösta, min gosse! ropade brukspatronen skrattande, när han hade spelat bort allt, som fanns i plånbok och börs. Hur ska vi nu bära oss åt? Jag är pank, och jag spelar aldrig med lånta pengar, det har jag lovat mor min.

Han fann dock på råd. Han spelade bort klockan och bäverpälsen och var just i färd med att sätta ut häst och släde, då Sintram hejdade honom.

– Sätt upp något att vinna på! rådde honom den elake brukspatronen på Fors. Sätt upp något, som kan bryta oturen!

– Vete tusan, vad jag då ska finna på!

– Spela om ditt rödaste hjärteblod, bror Melchior, spela om dotter din!

– Det kan brukspatron tryggt våga, sade Gösta skrattande. Den vinsten får jag aldrig under tak.

Den väldige Melchior kunde inte heller göra annat än skratta. Han tålde inte gärna, att Mariannes namn nämndes vid spelborden, men detta var så rasande galet, att han inte kunde bli ond. Spela bort Marianne till Gösta, ja, det kunde han gärna våga.

– Det vill säga, förklarade han, att om du kan vinna hennes ja-ord, Gösta, så sätter jag ut min välsignelse till äktenskapet på det här kortet.

Gösta satte ut hela sin vinst och spelet började. Han vann, och brukspatron Sinclaire upphörde att spela. Han kunde inte strida mot oturen, det såg han.

Natten skred framåt, midnatt var gången. De sköna kvinnornas kinder började blekna, lockarna raknade, volangerna voro tillskrynklade. De gamla damerna reste sig ur soffhörnen och sade, att som festen nu hade varat i tolv timmar, kunde det vara tid på att dra hem.

Och den sköna festen skulle vara slut, men då tog Liljecrona själv fatt på fiolen och spelade upp den sista polskan. Hästarna stodo för porten, de gamla fruarna klädde sig i pälsar och bahytter, de gamla herrarna tvinnade resskärpen och knäppte bottforerna.

Men de unga kunde inte slita sig från dansen. Där dansades i ytterkläder, där dansades fyrmanspolska,

slängpolska, ringpolska, ett ursinnigt dansande var det. Så snart en dam övergavs av en kavaljer, kom en annan och ryckte henne med sig.

Och även den sorgbundne Gösta Berling rycktes med i virveln. Han skulle dansa bort sorgen och förödmjukelsen, han ville ha yrande livslust in i blodet igen, han ville vara glad, han som alla andra. Och han dansade så, att rummets väggar gingo runt, och hans tankar yrade.

Vad var det för en dam han hade ryckt till sig mitt i flocken? Hon var lätt och smidig, och han kände, att det gick strömmar av eld mellan honom och henne. Ah, Marianne!

Medan Gösta dansade med Marianne, satt Sintram redan i sin släde nere på gården, och bredvid honom stod Melchior Sinclaire.

Den store brukspatronen var otålig över att nödgas vänta på Marianne. Han stampade i snön med stora bottforer och slog ut med armarna, ty det var bistert kallt.

– Du skulle kanske inte ha spelat bort Marianne till Gösta, du Sinclaire, sade Sintram.

– Va sa?

Sintram gjorde i ordning tömmarna och lyfte piskan, innan han svarade:

– Det hörde inte till tablån det där kyssandet.

Den väldige brukspatronen höjde armen till ett dråpslag, men Sintram var redan borta. Han for, piskade hästen till vild fart utan att våga se sig om, ty Melchior Sinclaire hade en tung hand och ett kort tålamod.

Brukspatronen på Björne gick in i danssalen för att söka sin dotter och såg då hur Gösta och Marianne dansade.

Vild och yr syntes den sista polskan. Somliga par voro bleka, andra blossande röda, dammet låg som rök över salen, vaxljusen glödde, nedbrända i piporna, och mitt i all den spöklika förstörelsen flögo de fram, Gösta och Marianne, kungliga i sin otröttade styrka, utan vank på sin skönhet, lyckliga av att hänge sig åt den härliga rörelsen.

Melchior Sinclaire såg på dem en stund, men så gick han och lät Marianne dansa. Han slängde hårt igen dörren, stampade fruktansvärt i trappan och satte sig utan vidare i släden, där hans hustru redan väntade, samt körde hem.

När Marianne hade slutat dansa och frågade efter sina föräldrar, voro de resta.

När hon fick visshet härom, lät hon dock inte märka någon förvåning. Hon klädde sig tyst och gick ut på gården. Damerna i avklädningsrummet trodde, att hon åkte i egen släde.

Men hon skyndade i sina tunna sidenskor vägen framåt utan att för någon tala om sin nöd. I mörkret kände ingen igen henne, där hon gick vid vägkanten, ingen kunde tro, att denna sena vandrerska, som av förbiilande slädar drevs upp i de höga drivorna, var den sköna Marianne.

När hon kunde vara trygg mittpå vägen, började hon springa. Hon sprang så länge hon orkade, så gick hon, därpå sprang hon åter. En ohygglig, pinande ångest drev henne.

Från Ekeby till Björne kan det inte vara längre väg än på sin höjd en fjärdedels mil. Marianne var snart hemma, men hon trodde sig nästan ha gått orätt. När hon nådde gården, voro alla dörrar stängda, alla ljus släckta. Hon undrade om hennes föräldrar inte hade kommit.

Hon gick fram och slog ett par tunga slag på ingångsdörren. Hon fattade i dörrvredet och skakade, så att det dånade i hela huset. Ingen kom och öppnade, men när hon ville släppa järnet, som hon med bara händer hade gripit i, slets det fastfrusna skinnet från handen.

Den store brukspatron Melchior Sinclaire hade rest hem för att stänga Björnes portar för sitt enda barn.

Han var rusig av mycket drickande, vild av vrede. Han hatade sin dotter, därför att hon tyckte om Gösta Berling. Nu stängde han in tjänarna i köket och sin hustru i sängkammaren. Med dyra eder lovade han dem, att den, som försökte släppa in Marianne, skulle han slå fördärvad. De visste nog, att han skulle hålla ord.

Så ursinnig hade ännu ingen sett honom. Värre sorg hade aldrig gått över honom. Hade dottern kommit inför hans ögon, så hade han kanske dödat henne.

Smycken av guld, kläder av siden hade han givit henne, fint vett och boklig lärdom hade han låtit inplanta hos henne. Hon hade varit hans stolthet, hans ära. Han hade yvts över henne, som om hon hade burit en krona. Å, hans drottning, hans gudinna, hans firade, sköna, stolta Marianne! Hade han sparat något för henne? Hade han inte hållit sig rent för simpel att vara hennes far? Å, Marianne, Marianne!

Ska han inte hata henne, när hon är förälskad i Gösta Berling och kysser honom? Ska han inte förkasta henne, stänga sin dörr för henne, när hon vill vanära sin höghet med att älska en sådan man? Må hon stanna på Ekeby, må hon löpa till grannarna för att få nattkvarter, må hon sova i snödrivorna! Det är detsamma. Hon är redan släpad i smutsen, den sköna Marianne. Glansen över henne är borta. Glansen över hans liv är borta.

Han ligger där inne i sin säng och hör hur hon slår på förstudörren. Vad rör det honom? Han sover. Där ute står den, som vill gifta sig med en avsatt präst, han har intet hem för en sådan. Om han hade älskat henne mindre, om han hade varit mindre stolt över henne, så kunde han ha låtit henne komma in.

Ja, sin välsignelse kunde han inte neka dem. Den hade han spelat bort. Men öppna sin dörr för henne, det skulle han inte. Å, Marianne!

Den sköna unga kvinnan stod alltjämt utanför hemmets dörr. Än skakade hon låset i vanmäktig vrede, än föll hon på knä, knäppte sina sargade händer och bad om tillgift.

Men ingen hörde henne, ingen svarade, ingen öppnade.

O, var inte detta förskräckligt? Jag gripes av ängslan, när jag berättar det. Hon kom från en bal, vars drottning hon hade varit! Hon hade varit stolt, rik, lycklig, och inom ett ögonblick var hon inkastad i ett sådant bottenlöst elände. Utestängd från sitt hem, prisgiven åt kölden, inte hånad, inte slagen, inte förbannad, bara med kall, obeveklig känslolöshet utestängd.

Jag tänker på den kalla, stjärnklara natten, som välvde sig omkring henne, den stora, vida natten med de tomma, öde snöfälten, med de tysta skogarna. Allt sov, allt var sänkt i smärtfri sömn, endast en levande punkt fanns i allt detta sovande vita. All sorg och ängslan och fasa, som annars äro fördelade över världen, kröpo fram mot denna ensamma punkt. O Gud, att lida ensam mitt i den sovande, förisade världen!

För första gången i hennes liv mötte henne obarmhärtigheten och hårdheten. Hennes mor brydde sig inte om att lämna sin bädd för att rädda henne. Gamla trotjänare, som hade lett hennes steg, hörde henne och rörde inte en fot för hennes skull. För vad brott straffades hon då? Var kunde hon vänta miskund, om inte här vid denna dörr? Om hon hade mördat, skulle hon dock ha klappat på den, troende, att de där inne skulle förlåta henne. Öm hon hade förfallit till den uslaste av varelser, hade kommit härjad och i trasor, se, hon skulle dock tryggt ha gått upp till denna dörr och väntat kärleksfull välkomst. Denna dörr var ingången till hennes

hem. Därbakom kunde hon endast möta kärlek.

Hade inte hennes far nu prövat henne nog? Skulle de inte snart öppna?

– Far, far! ropade hon. Låt mig komma in! Jag fryser, jag darrar. Det är förfärligt här ute!

– Mor, mor, du, som har gått så många steg för att tjäna mig! Du, som har vakat så många nätter över mig, varför sover du nu? Mor, mor, vaka denna enda natten ännu, och jag ska aldrig mer göra dig sorg!

Hon ropade och försjönk sedan i andlös tystnad för att lyssna efter svar. Men ingen hörde henne, ingen lydde henne, ingen svarade.

Då vred hon händerna i ångest, men hennes ögon ägde inga tårar.

Det långa, mörka huset med sina stängda dörrar och oupplysta fönster låg hemskt orörligt i natten. Vad skulle det nu bli av henne, som var hemlös? Brännmärkt och vanärad var hon, så länge jordens himmel välvde sig över henne. Och hennes far själv tryckte det röda järnet ner i hennes skuldra.

– Far, ropade hon än en gång, vad ska det bli av mig? Människorna ska tro allt ont om mig.

Hon grät och våndades, hennes kropp var stel av köld.

Ve, att dock sådan jämmer kan sänka sig över den, som nyss stod så högt! Att det går så lätt att förflyttas i det djupaste elände! Må vi inte ängslas över livet? Vem seglar i en trygg farkost? Runtom oss svallar sorgen som ett böljande hav, se, vågorna slicka hungriga skeppets sidor, se, de rusa upp till äntring! O, intet säkert fäste, ingen fast mark, ingen trygg farkost, så vitt blicken når, blott en okänd himmel över en ocean av sorg!

Men tyst! Äntligen, äntligen! Där komma lätta steg genom förstugan.

– Är det mor? frågade Marianne.

– Ja, barnet mitt.

– Får jag nu komma in?

– Far vill inte låta dig komma in.

– Jag har sprungit i drivorna i mina tunna skor ifrån Ekeby och hit. Jag har stått här en timme och bultat och ropat. Jag fryser ihjäl här ute. Varför for ni ifrån mig?

– Barnet mitt, barnet mitt, varför kysste du Gösta Berling?

– Men så säg då far, att jag inte tycker om honom för det! Det var på lek. Tror han, att jag vill ha Gösta?

– Gå till rättargården, Marianne, och be, att du får vara där i natt! Far är full. Far tar inte reson. Han har hållit mig fången där uppe. Jag smög mig ut, när jag trodde han sov. Han slår ihjäl dig, om du kommer in.

– Mor, mor, ska jag gå till främlingar, när jag har ett hem? Är mor lika hård som far? Hur kan mor låta det ske, att jag stängdes ute? Jag lägger mig i drivan här utanför, om mor inte släpper in mig.

Då lade Mariannes mor sin hand på låset för att öppna, men i detsamma hördes tunga steg i vindstrappan, och en sträv röst kallade henne tillbaka.

Marianne lyssnade. Hennes mor skyndade bort, den sträva rösten bannade henne, och så …

Marianne hörde något förfärligt. Hon kunde höra varje ljud ur det tysta huset.

Hon hörde skrällen av ett slag, av ett käpprapp eller en örfil, så förnam hon ett svagt buller och så återigen ett slag.

Han slog hennes mor, den förskräcklige! Den kämpastore Melchior Sinclaire slog sin hustru!

Och i blek förfäran kastade sig Marianne ner på tröskeln och vred sig i ångest. Nu grät hon, och hennes tårar fröso till is på hemmets tröskel.

Nåd, förbarmande! Öppna, öppna, så att hon måtte kunna böja sin egen rygg under slagen! Å, att han kunde slå mor, slå henne för att hon inte ville se sin dotter död i drivan nästa dag, för att hon hade velat trösta sitt barn!

Stor förnedring gick den natten över Marianne. Hon hade drömt sig vara drottning, och hon låg där föga bättre än en piskad trälkvinna.

Men hon reste sig i kall vrede. Än en gång slog hon sin blodiga hand mot dörren och ropade:

– Hör vad jag säger dig, du, som slår mor! Du ska få gråta, Melchior Sinclaire, gråta!

Därpå gick den sköna Marianne och lade sig till vila i drivan. Hon kastade av sig pälsen och låg i sin svarta sammetsklänning, lätt skönjbar mot den vita snön. Hon låg och tänkte på hur hennes far skulle komma ut nästa dag på sin tidiga morgonvandring och finna henne där. Hon önskade bara detta, att han själv måtte finna henne.

*

O, Död, bleka vän! Är det lika sant som trösterikt, att jag aldrig kan undgå att möta dig? Även till mig, den trögaste av jordens arbetare, ska du komma, lossa den slitna läderskon från min fot, rycka vispen och mjölkaret ur min hand, ta arbetskläderna av min kropp. Med milt våld sträcker du ut mig på spetsprydd bädd, i sida, draperade linnekläder smyckar du mig. Mina fötter behöva inte mer några skor, men mina händer klädas i snövita handskar, som inga sysslor ska smutsa. Helgad av dig åt vilans ljuvhet, sover jag tusenårig sömn. O, förlossare! Den trögaste av jordens arbetare är jag, och jag drömmer med en rysning av vällust om den stund, då jag ska upptagas i ditt rike.

Bleka vän, mot mig må du fritt öva din styrka, men jag säger dig det: hårdare var dig kampen mot de forna tidernas kvinnor. Livets krafter voro starka i deras smärta kroppar, ingen köld kunde kyla deras heta blod.

Du hade lagt den sköna Marianne på din bädd, o Död, och du satt vid hennes sida, såsom en gammal barnpiga sitter vid vaggan för att vyssja barnet till sömns. Du trogna, gamla sköterska, som vet vad som är gott för människors barn, hur måste det inte harma dig, då lekkamrater komma, som med stoj och ras väcka ditt sövda barn! Hur måste du inte vredgas, när kavaljererna lyfte den sköna Marianne ur bädden, när en man lade henne mot sitt bröst, och varma tårar föllo från hans ögon ner i hennes ansikte!

*

På Ekeby voro alla ljus släckta och alla gäster resta. Kavaljererna stodo ensamma uppe i kavaljersflygeln kring den sista, halvtömda bålen.

Då klingade Gösta i bålkanten och höll tal för er, forna tiders kvinnor. Att tala om er, sade han, vore som att tala om himmelriket, idel fägring voren I, idel ljus. Evigt unga, evigt sköna voren I och milda som en mors ögon, när hon ser ner på sitt barn. Mjuka som ekorrungar hängden I om mannens hals. Aldrig fick man höra

er röst skälva i vrede, aldrig tog er panna rynkor, er mjuka hand blev aldrig sträv och hård. Ljuva helgon, smyckade bilder i hemmets tempel voren I. Männen lågo för er fot, bjudande er rökverk och böner. Genom er utförde kärleken sina under, kring er panna fäste poesien den guldglänsande glorian.

Och kavaljererna sprungo upp, yra av vin, yra av hans ord, med blodet brusande i festglädje. Den gamle farbror Eberhard och den late kusin Kristofer drogo sig inte undan från leken. I ilande fart spände kavaljererna hästar för bredåka och kappsläde och skyndade ut i den kalla natten för att ge ännu en hyllning åt dem, som aldrig kunde hyllas nog, för att sjunga en serenad åt envar av dem, som ägde de röda kinder och de klara ögon, som nyss hade lyst i Ekeby vida salar.

O, forna tiders kvinnor, väl måtte det ha behagat er, där I färdadens in i ljuva drömmars himmel, att väckas av en serenad från de trognaste av era riddare! Väl måtte det behaga er, såsom det väl behagar en hänsomnad själ att väckas av himlarnas ljuva musik.

Men kavaljererna hunno inte långt på detta fromma tåg, ty redan när de kommo till Björne, funno de den sköna Marianne liggande i drivan, just vid porten till hemmet.

De bävade och vredgades vid att se henne där. Det var som att finna ett tillbett helgon ligga stympat och plundrat utanför kyrkan.

Gösta skakade sin knutna hand mot det mörka huset.

– Ni hatets barn, ropade han, ni hagelskurar, ni nordanstormar, ni förhärjare av Guds lustgård!

Beerencreutz tände sin hornlykta och lyste ner i det blåbleka ansiktet. Då sågo kavaljererna Mariannes sargade händer och de tårar, som hade frusit till is i hennes ögonhår, och de jämrade sig som kvinnor, ty hon var dock inte bara en helgonbild, utan en skön kvinna, som hade varit till en glädje för gamla hjärtan.

Gösta Berling kastade sig ner på knä bredvid henne.

– Här ligger hon nu, min brud, sade han. Hon gav mig brudkyssen för några timmar sen, och hennes far har lovat mig sin välsignelse. Hon ligger och väntar, att jag ska komma och dela hennes vita bädd.

Och Gösta lyfte upp den livlösa på starka armar.

– Hem till Ekeby med henne! ropade han. Nu är hon min. I drivan har jag hittat henne, nu ska ingen ta henne ifrån mig. Vi ska inte väcka dem där inne. Vad ska hon göra där inom de portar, mot vilka hon har slagit sin hand i blod?

Han fick göra som han ville. Han lade ner Marianne i främsta släden och satte sig vid hennes sida. Beerencreutz ställde sig bakpå och tog tömmarna.

– Ta snö och gnid henne, Gösta! befallde han.

Kölden hade förlamat hennes lemmar, men det vilt upprörda hjärtat klappade ännu. Hon hade inte ens förlorat medvetandet, hon visste allt om kavaljererna, och hur de hade funnit henne, men hon kunde inte röra sig. Så låg hon stel och styv i släden, medan Gösta Berling gned henne med snö och ömsom grät och kysste, och hon erfor ett oändligt begär efter att kunna lyfta bara en hand så mycket, att hon kunde återgälda en smekning.

Hon mindes allt. Hon låg där stel och orörlig och tänkte redigt som aldrig förr. Var hon kär i Gösta Berling? Ja, det var hon. Var det bara ett infall för kvällen? Nej, det hade varat länge, i många år.

Hon jämförde sig med honom och de andra människorna i Värmland. De voro alla omedelbara som barn. Vad lust, som drev dem, följde de. De bara levde det yttre livet, hade aldrig rannsakat djupen i sin själ. Men hon var bliven sådan, som man blir genom att färdas ute ibland människor. Hon kunde aldrig hänge sig helt åt något. Om hon älskade, ja, vad hon än gjorde, stod liksom ena hälften av hennes jag och såg på med ett kallt hånlöje. Hon hade längtat efter en passion, som kom och ryckte henne med sig i vild besinningslöshet. Och nu var han kommen, den väldige.

När hon kysste Gösta Berling på balkongen, då hade hon för första gången glömt sig själv.

Och nu kom passionen åter över henne, hennes hjärta arbetade, så att hon hörde det slå. Skulle hon inte snart bli herre över sina lemmar? Hon kände en vild glädje över att vara utstött från sitt hem. Nu ska hon bli Göstas utan tvekan. Så dum hon hade varit, så många år hon hade gått och betvingat sin kärlek! Å, härligt, härligt är det att ge vika för kärleken. Men skulle hon då aldrig, aldrig bli fri ur dessa isbojor? Hon har varit is i det inre och eld på ytan, nu är det tvärtom, en eldsjäl i en iskropp.

Så känner Gösta hur två armar sakta lyftas upp kring hans hals i en svag, maktlös tryckning.

Nätt och jämnt kände han den, men Marianne menade, att hon hade givit luft åt den sammansnörda passionen inom sig i en kvävande omfamning.

Men när Beerencreutz såg detta, lät han hästen löpa hur den ville på den kända vägen. Han lyfte blicken och kikade envist och oavlåtligt på sjustjärnorna.

SJUNDE KAPITLET.

De gamla åkdonen.

Vänner, människors barn! Om det skulle hända er, att ni sitter eller ligger och läser detta om natten, liksom jag skriver det under de tysta timmarnas tid, då ska ni inte här dra en suck av lättnad och tänka, att de goda herrar kavaljerer på Ekeby fingo ha en ostörd sömn, sedan de hade kommit hem med Marianne och skaffat henne en god bädd i det bästa gästrummet innanför stora salongen.

Till sängs gingo de, och somnade gjorde de, men inte blev det deras lott att i lugn och ro sova ända till middagen, såsom det möjligen kunde få bli min och er, kära läsare, om vi hade vakat till fyra och våra lemmar värkte av trötthet.

Det må nämligen inte förglömmas, att i den tiden gick den gamla majorskan kring landet med tiggarpåse och kryckkäpp, och att det aldrig var hennes sed, när hon hade något viktigt före, att akta på en uttröttad syndares bekvämlighet. Nu kunde hon så mycket mindre göra det, som hon hade beslutat att i den natten driva kavaljererna från Ekeby.

Gången var den tid, då hon satt i glans och härlighet på Ekeby och sådde glädje över jorden, såsom Gud sår stjärnor över himlen. Och medan hon drog hemlös kring landet, var den stora gårdens makt och ära lämnad i kavaljerernas händer att vårdas av dem, som vinden vårdar askan, som vårsolen vårdar snödrivan.

Stundom hände, att kavaljererna åkte ut sex eller åtta på en lång släde med spann och dombjällror och flätade tömmar. Mötte de då majorskan, där hon gick som en tiggerska, slogo de inte ner sina ögon.

Knutna nävar sträckte den larmande skaran mot henne. Med en häftig släng av släden tvingades hon upp i vägkantens drivor, och major Fuchs, björndödaren, passade alltid på att spotta tre gånger för att förta all ond verkan av käringmötet.

De hade ingen miskund med henne. Led var hon dem som en häxa, där hon gick längs vägen. Om en olycka hade träffat henne, skulle de inte ha sörjt mer än den, som på påskaftonen skjuter av en bössa, laddad med mässingshäktor, sörjer över att han har råkat träffa en förbiflygande trollkäring.

En salighetssak var det dem, de stackars kavaljererna, att förfölja majorskan. Människor ha ofta varit grymma och pinat varann i stor hårdhet, då de ha bävat för sina själar.

När kavaljererna långt fram på nätterna raglade från dryckesborden fram till fönstren för att se om natten var lugn och stjärnklar, märkte de ofta en mörk skugga, som gled fram över gårdsplanen, och förstodo, att majorskan kom för att se sitt älskade hem, men då skakades kavaljersflygeln av de gamla syndarnas hånskratt, och speglosor flögo genom de öppnade fönstren ner till henne.

I sanning, känslolöshet och övermod började inkräkta de fattiga äventyrarnas hjärtan. Hat hade Sintram inplantat i dem. Inte hade deras själar varit i större fara, om majorskan hade suttit kvar på Ekeby. Flera dö i flykten än under slaget.

Majorskan hyste inte någon alltför stor vrede mot dessa kavaljerer.

Hade makten varit hennes, skulle hon ha tuktat dem med ris liksom okynniga pojkar och därpå skänkt dem sin nåd och huldhet åter.

Men nu fruktade hon för den älskade gården, som var lämnad i kavaljerernas händer att vaktas av dem, såsom vargarna vakta fåren, såsom tranorna vakta vårsäden.

Det finns nog många, som ha lidit av samma sorg. Inte är hon den enda, som har sett förstöringen gå fram över ett älskat hem och känt hur det är, när de väl vårdade gårdarna förfalla. Som ett sårat djur ha de sett barndomshemmet blicka på dem. Många känna sig som missdådare, när de se träden där förtvina under lavar och sandgångarna täckas av grästorvor. De ville kasta sig ner på knä på dessa fält, som fordom yvdes av rika skördar, och be dem att inte anklaga dem för den skam, som övergår dem. Och de vända sig bort från de stackars gamla hästarna, må en djärvare möta deras blickar! Och de våga inte stå vid grinden och se boskapen komma hem från betet. Ingen fläck på jorden är så förhatlig att beträda som ett förfallet hem.

O, jag ber er, ni alla, som vårda fält och ängar och parker och de älskade, fröjdbringande blomstergårdarna, vårda dem väl! Vårda dem i kärlek, i arbete! Det är inte gott, att naturen sörjer över människorna.

När jag tänker på vad detta stolta Ekeby måste lida under kavaljerernas styrelse, då önskar jag, att majorskans anslag hade nått sitt mål och att Ekeby hade blivit taget från kavaljererna.

Det var inte hennes tanke att själv komma åter till väldet.

Blott ett mål hade hon, att befria sitt hem från dessa galningar, dessa gräshoppor, dessa vilda rövare, efter vilkas framfart intet gräs växte.

Medan hon gick tiggande kring landet och levde av allmosor, måste hon ständigt tänka på sin mor, och den tanken bet sig fast i hennes hjärta, att ingen räddning kunde finnas för henne, förrän hennes mor hade lyftat förbannelsen från hennes skuldror.

Ingen hade ännu omförmält den gamlas död, så månde hon då leva kvar där uppe på bruket i Älvdalsskogarna. Nittioårig levde hon ännu i oavlåtligt arbete, vakande över mjölkbunkar om sommaren, över kolmilor om vintern, arbetande in i döden, längtande efter den dag, då hon hade fyllt sitt levnadskall.

Och majorskan tänkte, att den gamla hade måst leva så länge för att vara i stånd att lyfta förbannelsen från hennes tillvaro. Inte kunde den mor få dö, som hade nedkallat slikt elände över sitt barn.

Nu ville majorskan gå till den gamla, på det att de båda måtte få ro. Hon ville dra upp genom de mörka skogarna längs den långa älven till sitt barndomshem. Förr kunde hon inte finna någon vila. Många voro de, som i de dagarna bjödo henne varma hem och en trogen vänskaps gåvor, men hon stannade ingenstädes. Bister och vred gick hon från gård till gård, ty hon trycktes av förbannelsen.

Hon skulle dra upp till sin mor, men först ville hon sörja för den älskade gården. Hon ville inte gå och lämna den i händerna på lättsinniga slösare, på odugliga dryckeskämpar, på vårdslösa förskingrare av Guds gåvor.

Skulle hon gå för att återkomma och finna sitt arv förhärjat, sina hammare tysta, sina hästar utmärglade, sina tjänare förskingrade?

Å nej, ännu en gång ska hon resa sig i sin kraft och köra bort kavaljererna.

Väl förstod hon, att hennes man med glädje såg, att hennes arv förskingrades. Men hon kände honom nog för att veta, att om hon bara dreve bort hans gräshoppor, skulle han vara för trög att skaffa nya. Vore kavaljererna avlägsnade, då skulle hennes gamla rättare och inspektor sköta Ekeby gärning i de invanda spåren.

Därför hade hennes mörka skugga i många nätter glidit fram på de svarta bruksvägarna. Hon hade smugit ut och in i torparnas stugor, hon hade viskat med mjölnaren och kvarndrängarna i den stora kvarnens undre våning, hon hade överlagt med smederna i det mörka kolhuset.

Och de hade alla svurit att hjälpa henne. Det stora brukets ära och makt skulle inte längre lämnas i händerna på vårdslösa kavaljerer att vårdas av dem, såsom vinden vaktar askan, såsom vargen vaktar fårhjorden.

Och i denna natt, då de muntra herrarna hade dansat, lekt och druckit, till dess de i dödstrött sömn hade sjunkit ner på sina bäddar, i denna natt måste de bort. Hon har låtit dem yvas, de sorglösa. Hon har i bister väntan suttit i smedjan och förbidat slutet på balen. Hon har väntat ännu längre, till dess kavaljererna skulle komma tillbaka från sin nattliga färd, hon har suttit i tyst förbidan, ända tills det har bådats henne, att den sista ljuslågan var släckt i kavaljersflygelns fönster och att den stora gården sov. Då steg hon upp och gick ut.

Majorskan befallde, att allt brukets folk skulle samlas uppe vid kavaljersflygeln. Själv gick hon förut upp till gården. Där gick hon fram till stora byggningen, knackade på och blev insläppt. Brobyprästens unga dotter, som hon hade uppfostrat till en duglig tjänarinna, var henne till mötes.

– Min fru ska vara så hjärtligt välkommen, sade tjänarinnan och kysste hennes hand.

– Släck ljuset! sade majorskan. Tror du inte jag kan gå här utan ljus?

Och så började hon en vandring genom det tysta huset. Hon gick från källaren till vinden och sade farväl. Med smygande steg gingo de ur rum i rum.

Majorskan talade med sina minnen. Tjänarinnan varken suckade eller snyftade, men tår på tår flöt ohejdad ur hennes ögon, medan hon följde sin matmor. Majorskan lät öppna för sig linneskåpet och silverskåpet och strök med handen över de fina damastdukarna och de präktiga silverkannorna. Hon kände smekande på den väldiga högen med dunbolstrar uppe på handkammaren. All redskap, vävstolar, spinnrockar och härvstolar, måste hon känna på. Hon stack handen prövande ner i kryddlådan och kände på de rader av talgljus, som hängde på spett i taket.

– Ljusen är nu torra, sade hon. De kan tas ner och läggas in.

Nere i källaren var hon, lyfte varligt på drickstunnorna och famlade över raderna av vinbuteljer.

Hon var inne i skafferi och kök, hon kände på allt, undersökte allt. Hon räckte ut sin hand och sade farväl till allt i sitt hus.

Sist gick hon in i rummen. I matsalen famlade hon över det stora fällbordets skivor.

– Många har ätit sig mätta vid detta bordet, sade hon.

Och hon gick genom alla rummen. Hon fann de långa, breda sofforna på sin plats, hon lade sin hand på marmorbordens svala skivor, som, uppburna av förgyllda gripar, understödde speglar, som hade en fris av dansande gudinnor.

– Detta är ett rikt hus, sade hon. En härlig man var han, som gav mig allt detta att råda över.

I salongen, där dansen nyss hade yrat, stodo redan de stelryggade länstolarna i styv ordning utmed väggarna.

Där gick hon fram till klaveret och slog helt sakta en ton.

– Inte heller i min tid saknades här glädje och munterhet, sade hon.

Majorskan gick också in i gästrummet innanför salongen.

Där inne var kolmörkt. Majorskan trevade med handen och kom just upp i tjänarinnans ansikte.

– Gråter du? sade hon, ty hon kände handen vätas av tårar.

Då brast den unga flickan ut i snyftningar.

– Min fru, ropade hon, min fru, de ska ödelägga allt. Varför går min fru ifrån oss och låter kavaljererna förhärja hennes hus?

Då drog majorskan i gardinsnöret och pekade ut på gården.

– Är det jag, som har lärt dig gråta och jämra dig? utbrast hon. Se ut! Gården är full av folk, i morgon finns inte mer en kavaljer på Ekeby.

– Kommer då min fru igen? frågade tjänarinnan.

– Min tid är ännu inte kommen, sade majorskan. Landsvägen är mitt hem och halmstacken min säng. Men du ska vårda Ekeby åt mig, flicka, medan jag är borta.

Och de gingo vidare. Ingen av dem visste eller tänkte på att Marianne sov just i detta rum.

Sov gjorde hon inte heller. Hon var fullt vaken, hörde allt och förstod allt.

Hon hade legat där på bädden och diktat en hymn till kärleken.

– Du härlige, som har lyftat mig över mig själv! sade hon. I bottenlöst elände låg jag, och du har förvandlat det till ett paradis. På den stängda portens järnhandtag fastnade mina händer och sargades, på mitt hems tröskel ligger mina tårar frusna till pärlor av is. Vredens köld genomisade mitt hjärta, när jag hörde slagen på min mors rygg. I den kalla drivan har jag velat sova bort min vrede, men du har kommit. O, kärlek, du barn av eld, till den av mycken köld förfrusna har du kommit. Om jag jämför mitt elände med den härlighet, som jag därmed har vunnit, synes det mig intet. Löst är jag från alla band, inte har jag fader, inte moder, inte hem. Människorna ska tro allt ont om mig och vända sig ifrån mig. Väl, så har det behagat dig, o kärlek, ty

varför skulle jag stå högre än min älskade? Hand i hand ska vi vandra ut i världen. Fattig är Gösta Berlings brud. I snödrivan hittade han henne. Så låt oss sätta bo samman, inte i de höga salarna, men i torparstugan i skogsbrynet! Jag ska hjälpa honom att vakta milan, jag ska hjälpa honom att sätta snaror för tjäder och hare, jag ska koka hans mat och laga hans kläder. O, min älskade, jag ska sakna och sörja, medan jag sitter ensam i skogsbrynet och väntar dig, tror du det? Det ska jag, det ska jag, men inte efter rikedomens dagar, blott efter dig, blott efter dig ska jag spana och längta, efter dina fotsteg på skogsstigen, efter din glada sång, när du kommer med yxan på axeln. O, min älskade, min älskade! Så länge mitt liv varar, kunde jag sitta och vänta på dig.

Så hade hon legat och diktat hymner till hjärtats allhärskande gud och inte alls slutit sina ögon till sömn, när majorskan kom in.

När hon hade avlägsnat sig, steg Marianne upp och satte på sig kläderna. Ännu en gång måste hon ikläda sig den svarta sammetsdräkten och de tunna balskorna. Hon svepte täcket omkring sig som schal och skyndade ännu en gång ut i den förfärliga natten.

Lugn, stjärnklar och bitande kall vilade februarinatten ännu över jorden. Det var, som om den aldrig ville ta ett slut. Och det mörker och den köld, som den spred denna långa natt, varade på jorden länge, länge efter sedan solen hade gått upp, länge efter sedan de drivor, som den sköna Marianne genomvandrade, hade gått upp i vatten.

Marianne skyndade bort från Ekeby för att skaffa hjälp. Hon kunde inte låta det ske, att de män förjagades, som hade lyft henne ur drivan och öppnat hjärtan och hem för henne. Hon ville gå ner till Sjö, till major Samzelius. Bråttom hade hon. Först om en timme kunde hon vara tillbaka.

När majorskan hade sagt farväl till sitt hem, gick hon ut på gården, där folket väntade henne, och striden om kavaljersflygeln begynte.

Majorskan ställer upp folket runtom det höga, smala huset, vars övre våning är kavaljerernas beryktade hem. I det stora rummet där uppe med de kalkrappade väggarna, de rödmålade kistorna och det stora slagbordet, där killekorten simma i utspillt brännvin, där de breda sängarna skylas av gulrutiga sparlakan, där sova kavaljererna. Ah, de sorglösa!

Och i stallet framför fylld spilta sova kavaljershästarna och drömma om sin ungdoms färder. Ljuvt är det i vilans dagar att drömma om ungdomens vilda bragder, om marknadsresor, då de nätter och dagar måste stå ute under bar himmel, om kappkörning från julottan, om provkörning före ett hästbyte, då fulla herrar med tömlyckan i högsta hugg hade sträckt sig ur åkdonet framöver deras ryggar och skrålat svordomar i deras öron. Ljuvt är det dem att drömma, när de veta, att de aldrig mer ska lämna de fyllda krubborna, de varma spiltorna på Ekeby. Ah, de sorglösa!

I ett ruskigt gammalt vagnsskjul, dit sönderkörda karosser och avdankade slädar bruka föras, finns en underbar samling gamla åkdon. Där stå skrindor, målade i grönt, och pinnåkor i rött och gult. Där står den första karriolen, som sågs i Värmland, vunnen av Beerencreutz som krigsbyte år 1814. Där stå alla tänkbara slag av enspännare, schäser med gungande fjädrar och skjutskärror, underliga pinoredskap, med stolen vilande på träfjädrar. Där finnas alla de mördande kaffebrännarna och halvanningarna och rapphönorna, som ha besjungits i landsvägarnas tider. Och där finns den långa släden, som rymmer tolv kavaljerer, och den frusne kusin Kristofers kursläde och Örneclous gamla familjesläde med maläten björnhud och ett avnött vapen på skärmen samt kappslädar, en oändlighet med kappslädar.

Många äro de kavaljerer, som ha levat och dött på Ekeby. Deras namn äro glömda på jorden, och de äga ingen plats mer i människors hjärtan, men majorskan har gömt de åkdon, i vilka de ha kommit till gården.

Hon har samlat dem alla i den gamla vagnboden.

Och där inne stå de och sova och låta dammet falla tätt, tätt över sig.

Naglar och spikar släppa sitt tag i det murknande trävirket, målningen faller av i långa flingor, stoppningen i kuddar och dynor tränger fram ur hål, som malen har upparbetat.

– Låt oss vila, låt oss falla sönder! säga de gamla åkdonen. Vi har skakat nog länge på vägarna, vi har sugit i oss nog mycken väta under regnskurarna. Låt oss vila! Längesedan var det vi körde åstad med de unga herrarna till deras första bal, längesedan var det vi for nymålade och skinande ut på slädpartiets ljuva äventyr, längesedan vi bragte de muntra hjältarna på dyiga vårvägar ner till Trossnäs fält. De sover, de flesta av dem, de sista och de bästa ämnar aldrig mer lämna Ekeby, aldrig mer.

Och så spricker lädret i fotsacken, så lossna hjulringar, så murkna ekrar och nav. De gamla åkdonen bry sig inte om att leva, de vilja dö.

Dammet ligger redan över dem som ett bårtäcke, och under dess skydd låta de ålderdomen få makt med sig. I okuvlig lättja stå de där och förfalla. Ingen rör dem, och dock falla de i spillror. En gång om året öppnas vagnboden, ifall en ny kamrat är kommen, som på allvar vill slå sig ner på Ekeby, och så fort dörrarna äro stängda, lägga sig tröttheten, sömnen, förfallet, ålderdomssvagheten över också denna. Råttor och trägnagare och mal och dödsur och allt vad de heta, de rovlystna, kasta sig över den, och den rostar och förmultnar i drömlös, ljuvlig ro.

Men nu i februarinatten låter majorskan öppna dörren till vagnsskjulet.

Och vid lyktor och bloss låter hon söka ut åkdon, som tillhöra Ekeby nuvarande kavaljerer, Beerencreutz' gamla karriol och Örneclous vapenprydda åka och den smala kuren, som har skyddat kusin Kristofer.

Hon bryr sig inte om huruvida det är åkdon för sommar eller vinter, hon ser bara till, att envar ska få sitt.

Och i stallet väckas de nu, alla de gamla kavaljershästarna, som nyss drömde framför fyllda krubbor.

Drömmen ska bli sanning, ni sorglösa.

De branta backarna ska ni åter pröva och det unkna höet i gästgivargårdarnas skjul och rusiga hästbytares taggpiska och ursinniga kappkörningar på glanskis så hal, att ni skälva för att beträda den.

Nu få de sitt rätta skick, de gamla åkdonen, när de små grå norrbaggarna sättas framför en hög, spöklik schäs, eller när de högbenta, knotiga ryttarhästarna spännas för låga kappslädar. De gamla djuren grina och frusta, när betslen läggas i deras tandlösa munnar, de gamla åkdonen gnissla och knarra. Ömklig bräcklighet, som hade bort få sova i ro till världens sista tid, drages nu fram till beskådande. Stela hasleder, haltande framben, spatt och kvarka komma i dagen.

Stalldrängarna mäkta dock få dragarna spända för åkdonen, sedan gå de fram och fråga majorskan i vilket fordon Gösta Berling ska åka, ty som veterligt är för var man, kom han till Ekeby åkande i majorskans kolryss.

– Spänn Don Juan för vår bästa kappsläde, säger majorskan, och bred björnskinnet med silverklorna över den! Och när stalldrängen knotar, fortfar hon: Det finns inte en häst på mitt stall, som jag inte kunde ge för att bli av med den karlen, minns det!

Nu äro åkdonen väckta och hästarna likaså, men kavaljererna sova alltjämt.

Nu är det deras tid att föras ut i vinternatten, men det är en vådligare gärning att angripa dem i deras bäddar än att föra ut stelbenta hästar och rangliga gamla åkdon. De äro djärva, starka, förfärliga män, härdade i hundra äventyr. Färdiga äro de att försvara sig intill döden, det är ingen lätt sak att mot deras vilja driva dem ur deras bäddar och ner i åkdonen, som ska föra bort dem.

Så låter majorskan sätta eld på en halmstack, som står gården så nära, att lågan måste lysa in till kavaljererna där de sova.

– Halmstacken är min, hela Ekeby är mitt, säger hon.

Och när stacken står i ljus låga, ropar hon:

– Väck dem nu!

Men kavaljererna sova inom väl stängda dörrar. Hela folkhopen därutanför tar till att ropa detta förfärliga, fruktansvärda:

– Elden är lös, elden är lös! Men kavaljererna sova.

Mästersmedens tunga slägga dånar mot ingångsporten, men kavaljererna sova.

En hårt kramad snöboll krossar rutan och flyger in i rummet, studsande mot sängarnas sparlakan, men kavaljererna sova.

De drömma, att en vacker flicka kastar en näsduk mot dem, de drömma om applåder bakom fälld ridå, de drömma om muntra skratt och midnattsfesters dövande larm.

Ett kanonskott vid deras öra, ett hav av iskallt vatten skulle ha behövts för att väcka dem.

De ha bugat, dansat, musicerat, agerat och sjungit. De äro tyngda av vin, uttömda på krafter och sova en sömn, djup som dödens.

Denna välsignade sömn håller på att rädda dem.

Folket börjar tro, att detta lugn döljer en fara. Vad, om det betyder, att kavaljererna redan äro ute att skaffa hjälp? Vad, om det betyder, att de stå vakna med fingret på trycket, på vakt bakom fönstret eller dörren, färdiga att fälla den förste, som inträder?

Dessa män äro sluga, stridbara, något måste de mena med sin tystnad. Vem kan tro det om dem, att de skulle låta överraska sig i sitt ide som en björn?

Folket vrålar fram sitt ”elden är lös” gång på gång, men intet hjälper.

Då, när alla bäva, tar majorskan själv en yxa och spränger den yttre dörren.

Så rusar hon ensam uppför trappan, rycker upp dörren till kavaljersflygeln och ryter inåt rummet:

– Elden är lös!

Det är en röst, som finner bättre genklang i kavaljerernas öron än folkets skrål. Vana att lystra till den stämman, störta på en gång tolv män upp ur bädden, se eldskenet, rycka till sig kläderna och störta utför trappan ut på gården.

Men i porten står den långe mästersmeden och två handfasta mjölnardrängar, och stor nesa övergår då kavaljererna. Allteftersom de komma ner, gripas de, kastas omkull på marken och få fötterna bundna, därpå

bäras de utan vidare bort i det åkdon, som för var och en av dem är bestämt.

Ingen undkom, de fångades alla. Beerencreutz, den bistre översten, blev bunden och bortförd, likaså Kristian Bergh, den starke kaptenen, och farbror Eberhard, filosofen.

Även den oövervinnlige, den fruktansvärde Gösta Berling var fångad. Majorskan hade lyckats. Hon är dock större än alla kavaljerer.

Ömkliga att se äro de, där de sitta med bundna lemmar i de ruskiga gamla åkdonen. Hängande huvud och arga ögonkast finnas där, och gården skälver av svordomar och vilda utbrott av vanmäktig vrede.

Men majorskan går från den ene till den andre.

– Du ska svära, säger hon, att aldrig komma tillbaka till Ekeby.

– Å hut, trollkäring!

– Du ska svära, säger hon, eljest är det jag, som kastar dig in i kavaljersflygeln igen, så bunden som du är, och så ska du få brinna upp där inne, för i natt bränner jag ner kavaljersflygeln, så mycket du vet det.

– Det törs inte majorskan.

– Törs inte! Är inte Ekeby mitt? Å, din skälm! Tror du inte jag minns hur du har spottat efter mig på landsvägen? Hade jag inte lust, tror du, att tända eld här nyss och låta er brinna inne allihop? Lyfte du din hand för att försvara mig, när jag drevs från mitt hem? Nej, svär du!

Och majorskan står där så fruktansvärd, fast hon kanske låtsar sig vara vredare, än hon är, och så många män, beväpnade med yxor, stå omkring henne, att de måste svära, för att inte någon stor olycka måtte ske.

Sedan låter majorskan hämta ner deras kläder och skrin ur kavaljersflygeln och låter lossa deras handbojor. Därpå läggas tömmarna i deras händer.

Men under allt detta har mycken tid gått, och Marianne har hunnit ner till Sjö.

Majoren var ingen morgonsömnig herre, han var klädd, när hon kom. Hon råkade honom på gården, han hade varit ute med frukost till sina björnar.

Han svarade inte stort på hennes tal. Han gick bara in till björnarna, lade nosgrimma på dem, ledde dem ut och skyndade bort till Ekeby.

Marianne följde honom på avstånd. Hon höll på att stupa av trötthet, men så såg hon ett klart eldsken på himlen och var nära att skrämmas till döds.

Vad var då detta för en natt? En man slår sin hustru och låter sitt barn frysa ihjäl utanför sin dörr. Ämnade nu en kvinna bränna sina fiender inne, ämnade den gamle majoren släppa björnarna lösa över sitt eget folk?

Hon övervann sin trötthet, skyndade förbi majoren och ilade i vild fart upp mot Ekeby.

Hon vann stort försprång. Väl inkommen på gården, banade hon sig väg genom folkskaran. När hon stod mitt i ringen, ansikte mot ansikte med majorskan, ropade hon så högt hon kunde:

– Majoren, majoren kommer med björnarna!

Det blev bestörtning bland folket, allas blickar sökte majorskans.

– Du har hämtat honom, sade hon till Marianne.

– Fly! ropade denna allt ivrigare. Bort för Guds skull! Jag vet inte vad majoren tänker på, men han har björnarna med sig.

Alla stodo stilla med ögonen riktade på majorskan.

– Jag tackar er för hjälpen, barn, sade denna lugnt till folket. Allt, som har skett i natt, har varit så anordnat, att ingen av er skulle kunna dras inför rätta eller komma i olycka för det. Gå nu hem! Jag vill inte se någon av mitt folk mörda eller mördas. Gå nu!

Folket stod ändå stilla.

Majorskan vände sig till Marianne.

– Jag vet, att du älskar, sade hon. Du handlar i kärlekens vansinne. Må aldrig den dag komma, när du vanmäktig måste åse ditt hems skövling! Må du alltid vara herre över din tunga och din hand, då vrede fyller själen!

– Kära barn, kom nu, kom nu! fortfor hon, vänd till folket. Må nu Gud skydda Ekeby, jag måste gå till min mor. Å, Marianne, när du åter har blivit klok, när Ekeby är härjat och landet suckar i nöd, tänk då på vad du har gjort i natt, och ta vård om folket!

Därmed gick hon, följd av allt folket.

När majoren kom upp på gården, fann han där intet levande utom Marianne och en lång rad av hästar med fordon och åkande, en lång, bedrövlig rad, där hästarna inte voro sämre däran än åkdonet, inte åkdonet sämre än ägaren. Illa medfarna i livets strid voro de alla.

Marianne gick fram och löste de bundna.

Hon märkte hur de beto ihop läpparna och sågo bort. De blygdes såsom aldrig förr. Större nesa hade aldrig gått över dem.

– Jag hade det inte bättre, när jag låg på knä på trappan vid Björne för ett par timmar sedan, sade Marianne.

Och så, kära läsare, vad som vidare hände den natten, hur de gamla åkdonen kommo in i skjulet, hästarna i stallet och kavaljererna i kavaljersflygeln, det ska jag inte söka förtälja. Morgongryningen började visa sig över de östra bergen, och dagen kom med klarhet och lugn. Hur mycket lugnare äro inte de ljusa, solbelysta dagarna än de mörka nätterna, under vilkas skyddande vinge rovdjuren jaga och uvarna tjuta!

Endast detta vill jag säga, att när kavaljererna voro åter inkomna och de i den sista bålen hade funnit några droppar att fylla i sina glas, kom en plötslig hänförelse över dem.

– Skål för majorskan! utropade de.

Hon är en makalös kvinna! Vad begärde de bättre än att få tjäna henne, dyrka henne?

Är det inte bittert, att djävulen har fått makt med henne och att all hennes strävan går ut på att sända kavaljerernas själar till helvetet?

ÅTTONDE KAPITLET.

Den stora björnen i Gurlita klätt.

I skogarnas mörker bo oheliga djur, vilkas käkar äro väpnade med hemskt glimmande tänder eller vassa näbbar, vilkas fötter bära skarpa klor, som längta efter att klänga sig fast vid en blodfylld hals, och vilkas ögon glimma av mordlust.

Där bo vargarna, som komma fram om natten och jaga bondfolkets släde, ända tills hustrun måste ta det lilla barnet, som sitter i hennes knä, och kasta ut det till dem för att rädda sitt eget liv och sin mans.

Där bor lodjuret, som folk kallar göpa, ty i skogen åtminstone är det farligt att nämna dess rätta namn. Den, som har talat om det om dagen, må väl se om fårhusets dörrar och gluggar mot kvällen, ty eljest kommer det. Det klättrar rätt uppför fårhusväggen, ty dess klor äro starka som stålnaglar, glider in genom den trängsta glugg och kastar sig över fåren. Och göpa hänger sig vid deras strupe och dricker blod ur halsådern och mördar och river, ända tills vartenda får är dött. Den upphör inte med sin vilda dödsdans bland de förskrämda djuren, så länge något av dem ger ett tecken till liv.

Och på morgonen finner bonden alla fåren liggande döda med rivna strupar, ty göpa lämnar intet levande kvar, där hon härjar.

Där bor uven, som tjuter i skymningen. Om man då härmar honom, kommer han susande ner över en på breda vingar och hugger ut ens ögon, ty han är ingen riktig fågel, en gast är han.

Och där bor den förfärligaste av dem alla, björnen, som har tolv mans styrka och som, när han har blivit slagbjörn, blott kan fällas med silverkula. Kan något ge ett djur mera av förskräckelsens nimbus än detta, att han blott kan fällas med silverkula? Vad är det för dolda, förfärliga krafter, som bo inom honom och göra honom hård för vanligt bly? Kan inte ett barn ligga vaket i många timmar, rysande för detta onda djur, som de onda makterna skydda?

Om man skulle möta honom i skogen, stor och hög som en vandrande klippa, då ska man inte springa, inte heller försvara sig, utan kasta sig ner på marken och låtsa vara död. Många små barn ha i tankarna legat på marken och haft björnen över sig. Han har med ramen rullat dem runtom, och de ha känt hans heta, flåsande andedräkt i sitt ansikte, men de ha legat stilla, tills han har gått bort för att gräva en grop att gömma dem i. Då ha de sakta rest sig och smugit bort, först långsamt, men sedan med ilande hast.

Men tänk, tänk, om björnen inte hade funnit dem riktigt döda, utan bitit till ett tag, eller om han hade varit mycket hungrig och velat äta dem strax, eller om han hade sett dem, när de rört sig, och hade sprungit efter dem! O Gud!

En häxa är fasan. Hon sitter i skogarnas skymning, diktar trollsånger för människors öron och fyller deras hjärtan med hemska tankar. Därav kommer förlamande fruktan, som tynger livet och skymmer bort leende trakters skönhet. Ondskefull är naturen, lömsk som en sovande orm, intet kan man tro. Där ligger Lövens sjö i härlig skönhet, men tro honom inte! Han lurar på rov: varje år måste han uppbära sin skatt av drunknade. Där ligger skogen, lockande fridfull, men tro honom inte! Skogen är full av oheliga djur, besatta av onda trollpackor och mordlystna skojares själar.

Tro inte bäcken med det lena vattnet! Det har häftig sjukdom och död med sig att vada i den efter solnedgången. Tro inte göken, som gal så muntert om våren! Mot hösten blir han hök med bistra ögon och hemska klor! Tro inte mossan, inte ljungen, inte berghällen! Ond är naturen, besatt av osynliga makter, som hata människan. Intet ställe finns, där du kan sätta din fot i trygghet. Underligt är det, att ditt svaga släkte kan undkomma så mycken förföljelse.

En häxa är fasan. Sitter hon ännu kvar i de värmländska skogarnas mörker och sjunger trollsånger? Fördunklar hon ännu leende trakters skönhet, förlamar hon ännu glädjen över att leva? Stort har hennes

välde varit, jag vet det, jag, som har haft stål i vaggan och eldkol i badvattnet, jag vet det, jag, som har känt hennes järnhand kring mitt hjärta.

Men det ska ingen tro, att jag nu vill berätta om något hemskt och förfärligt. Det är bara en gammal historia om den stora björnen i Gurlita klätt, som jag måste tala om, och det står envar alldeles fritt att tro den eller inte tro den, såsom det ju bör vara med alla riktiga jakthistorier.

*

Den stora björnen har sitt hem på den präktiga bergstoppen, som kallas Gurlita klätt, och vilken tvärbränt och svårtillgänglig reser sig på stranden av övre Löven.

En kullvräkt furas rötter, mellan vilka mosstorvan hänger kvar, bilda vägg och tak kring hans boning, grenar och ris skydda den, snön gör den tät. Han kan ligga där inne och sova en god, lugn sömn från sommar till sommar.

Är han då en poet, en veklig drömmare, denna ludna skogskonung, denna snedögda rövare? Vill han sova bort den kalla vinterns kulna nätter och färglösa dagar för att väckas av porlande bäckar och fågelsång? Vill han ligga där och drömma om rodnande lingonbackar och om myrstackar, fyllda av bruna, läckra varelser, och om de vita lammen, som beta på de gröna sluttningarna? Vill han, den lycklige, undgå livets vinter?

Ute far yrsnön väsande in mellan furorna, ute stryka varg och räv omkring, vansinniga av hunger. Varför ska björnen ensam få sova? Må han stå upp och känna hur kölden biter, hur tungt det är att vada i djup snö! Må han stå upp!

Han har bäddat in sig så väl. Han liknar sagans sovande prinsessa. Såsom hon väcktes av kärleken, så vill han väckas av våren. Av en solstråle, som silar in genom riset och värmer hans nos, av några droppar från den smältande drivan, som väta igenom pälsen, vill han väckas. Ve den, som stör honom i otid!

Om nu bara någon frågade efter hur skogskonungen vill ordna sin tillvaro! Om inte helt hastigt en svärm hagel komme insusande mellan riset och letade sig in i huden som ilskna myggor!

Han hör plötsligt rop, larm och skott. Han ruskar sömnen ur lederna och vräker undan riset för att se vad det är. Det är arbete att utföra för den gamle slagskämpen. Våren är det inte, som larmar och bullrar utanför idet, inte heller vinden, som kastar omkull granar och river upp yrsnö, men kavaljererna är det, kavaljererna från Ekeby.

Gamla bekanta till skogskonungen. Han mindes nog den natten, när Fuchs och Beerencreutz sutto på lur i en Nygårdsbondes lagård, där man väntade ett besök av honom. De hade just somnat över sin brännvinsflaska, när han svingade sig in genom torvtaket, men de vaknade, när han skulle lyfta den dödade kon ur båset, och föllo över honom med bössa och kniv. Kon togo de från honom och det ena ögat, men livet bärgade han.

Ja, sannerligen äro inte kavaljererna och han gamla bekanta. Skogskonungen mindes nog hur de kommo över honom en annan gång, när han och hans höga gemål just hade lagt sig ner till vintersömn i den gamla kungaborgen här på Gurlita klätt och hade ungar i boet. Han mindes nog hur de föllo över dem oförvarandes. Nog kom han undan, vräkande åt sidan allt, som hejdade, men halta måste han för livet av ett skott, som han då fick i låret, och när han om natten vände åter till kungaborgen, var snön rödfärgad av hans höga gemåls blod, och de kungliga barnen voro bortförda till slätten för att växa upp där och bli människors tjänare och vänner.

Ja, nu darrar marken, nu skakas drivan, som täcker idet, nu bryter han sig ut, den stora björnen, den gamla

kavaljersfienden. Giv nu akt, Fuchs, gamla björndödare, giv nu akt, Beerencreutz, överste och killespelare, giv nu akt, Gösta Berling, hjälte i hundra äventyr!

Ve över alla poeter, alla drömmare, alla kärlekshjältar! Där står Gösta Berling med fingret på trycket, och björnen kommer rätt emot honom. Varför skjuter han inte, vad tänker han på?

Varför sänder han inte genast en kula in i den breda bringan? Han står på lagom avstånd för att göra det. De andra komma inte åt att skjuta just i rätta ögonblicket. Tror han då, att han står på parad för skogsmajestätet?

Gösta har naturligtvis stått och drömt om den sköna Marianne, som i dessa dagar ligger svårt sjuk på Ekeby, förkyld efter den natten, då hon sov i drivan.

Han tänker på henne, som, också hon, är ett offer för den hatets förbannelse, som vilar över jorden, och han ryser över sig själv, som har gått ut för att förfölja och döda.

Och där kommer den stora björnen rätt emot honom, blind på ena ögat av ett hugg med en kavaljers kniv, halt på ena benet av en kula från en kavaljers bössa, vresig och ruggig, ensam, alltsedan de ha dödat hans hustru och bortfört hans barn. Och Gösta ser honom sådan han är, ett fattigt, förföljt djur, som han inte vill beröva livet, det sista han har kvar, sedan människorna ha tagit ifrån honom allt annat.

”Må han döda mig”, tänker Gösta, men jag skjuter inte.”

Och medan björnen störtar fram emot honom, står han stilla alldeles som på parad, och när skogskonungen står rätt framför honom, skyldrar han gevär och tar ett steg åt sidan.

Då fortsätter björnen sin väg, väl vetande, att han inte har någon tid att förspilla, bryter in i skogen, banar sig väg genom manshöga drivor, rullar utför branta sluttningar och flyr oåterkalleligt, under det att alla de, som ha stått med spänd hane och väntat på Göstas skott, skjuta av sina bössor efter honom.

Men det är förgäves. Ringen är bruten och björnen borta. Fuchs grälar och Beerencreutz svär, men Gösta bara skrattar.

Hur kunna de dock begära, att en människa, så lycklig som han, ska göra illa åt någon av Guds skapade varelser?

Den stora björnen i Gurlita klätt kom således med livet från saken, och väckt ur vintersömnen är han, det få bönderna erfara. Ingen björn har mer färdighet än han att riva sönder taken på deras låga, källarlika fäbodar, ingen kan bättre lista sig undan ett utlagt försåt.

Folket där uppe vid övre Löven visste sig snart ingen råd med honom. Bud på bud sändes ner efter kavaljererna, att de skulle komma dit upp och döda björnen.

Dag efter dag, natt efter natt under hela februari dra nu kavaljererna upp till övre Löven för att finna björnen, men han undgår dem. Har han lärt slughet av räven och snabbhet av vargen? Om de ligga på vakt i en gård, då härjar han i granngården, om de söka honom i skogen, då förföljer han bonden, som kommer körande över isen. Han är bliven den djärvaste av rövare. Han kryper in på loftet och tömmer mors honungskruka, han slår ihjäl hästen framför fars släde.

Men så småningom börjar man förstå vad detta är för en björn och varför inte Gösta har kunnat skjuta på honom. Hemskt att säga, förfärligt att tro, men detta är inte någon vanlig björn. Ingen kan tänka på att fälla honom, såvida han inte har en silverkula i bössan. En kula av silver och klockmalm, stöpt en torsdagskväll vid nymåne i kyrktornet, utan att präst eller klockare eller någon människa vet av det, skulle helt visst döda honom, men en sådan är kanske inte så lätt att komma åt.

*

På Ekeby finns en man, som mer än någon annan måste gräma sig över allt detta. Det är, som man väl kan förstå, Anders Fuchs, björndödaren. Han förlorar både matlust och sömn i harmen över att inte kunna fälla den stora björnen i Gurlita klätt. Till sist förstår också han, att björnen bara kan fällas med silverkula.

Den bistre majoren, Anders Fuchs, var ingen fager man. Han hade en tung, klumpig kropp och ett brett, rött ansikte med hängande påsar under kinderna och mångdubbel haka. Styva som borst sutto de små svarta mustascherna ovanför hans tjocka läppar, och det svarta håret stod strävt och tätt rätt ut från huvudet. Därtill var han en fåordig man och en storätare. Han var inte en sådan, som kvinnor möta med soliga leenden och öppna armar, inte heller gav han dem blida blickar tillbaka. Man trodde inte, att han någonsin skulle få se en kvinna, som han kunde ha fördrag med, och allt, som hörde till kärlek och svärmeri, var fjärran ifrån honom.

Så kommer en torsdagskväll, då månen just är två finger bred och dröjer ovan horisonten ett par timmar efter sedan solen har sjunkit, då lagar sig major Fuchs bort från Ekeby utan att tala om vart han ämnar sig. Han har eldstål och kulform i jaktväskan och bössan på ryggen och går upp mot Bro kyrka för att se vad lyckan kan vilja göra för en ärlig man.

Kyrkan ligger på östra stranden av det smala sundet mellan övre och nedre Löven, och major Fuchs måste gå över Sundsbron för att komma dit. Alltså går han ner mot denna i tunga tankar utan att se upp mot Broby backar, där husen skarpt avteckna sig mot den klara aftonhimlen, eller mot Gurlita klätt, som höjer sin runda hjässa upp i aftonglansen, han ser bara mot marken och grubblar över hur han ska få fatt i kyrknyckeln, utan att någon vet om det.

När han kommer ner på bron, får han höra någon skrika så förtvivlat, att han måste lyfta upp ögonen.

På den tiden var den lille tysken Faber organist i Bro. Han var en spenslig karl, klen både i vikt och värde. Och klockare var Jan Larsson, en duktig bonde, men fattig, ty Brobyprästen hade lurat av honom hans fädernearv, hela femhundra riksdaler.

Klockaren ville gifta sig med organistens syster, den lilla fina jungfru Faber, men organisten ville inte låta honom få henne, och därför voro de två inte vänner. Denna kväll har klockaren mött organisten nere på Sundsbron och sprungit rätt på honom. Han griper honom för bröstet och lyfter honom på rak arm utöver broräcket och lovar dyrt och heligt, att han ska kasta honom ner i sundet, om han inte ger honom den lilla fina jungfrun. Den lille tysken vill dock inte ge med sig, han sprattlar och skriker, och nej säger han alltjämt, fastän han djupt under sig ser den svarta fåran av öppet vatten forsa fram mellan vita bräddar.

– Nej, nej! skriker han. Nej, nej!

Och ovisst är det om inte klockaren i sin vrede låtit honom dansa ner i det kalla, svarta vattnet, ifall major Fuchs inte just då hade kommit ner på bron. Nu blir klockaren rädd, sätter ner Faber på fast mark och springer sin väg det fortaste han kan.

Den lille Faber faller nu majoren om halsen för att tacka honom för sitt liv, men majoren skuffar undan honom och säger, att detta är ingenting att tacka för. Majoren har ingen kärlek för tyskar, alltsedan han låg i kvarter i Putbus på Rügen under pommerska kriget.

Han hade aldrig i livet varit så nära att svälta ihjäl som under den tiden.

Så vill den lille Faber springa upp till länsman Scharling och anklaga klockaren för mordförsök, men majoren låter honom veta, att sådant inte lönar sig här i landet, ty här kostar det ingenting att slå ihjäl en tysk.

Då lugnar sig den lille Faber och bjuder majoren med hem för att äta fläskkorv och dricka mumma.

Majoren följer honom, ty han tänker, att organisten visst måtte ha en kyrknyckel där hemma, och så gå de uppför kullen, där Bro kyrka ligger, med prostgård, klockargård och organistboställe runtom sig.

– Ursäkta, ursäkta! säger den lille Faber, när han och majoren träda in i hans hem. Här är inte riktigt fint inne i dag. Vi har haft stök för oss, min syster och jag. Vi har slaktat en hane.

– Det var tusan! utropar majoren.

Den lilla fina jungfru Faber kommer strax därpå in med mumma i stora lermuggar. Nu vet envar, att majoren inte såg kvinnor med blida blickar, men på den lilla jungfru Faber måste han ändå skåda med välbehag, där hon kom så nätt i stycke och mössa. Det ljusa håret låg så slätstruket kring pannan, den hemvävda klänningen var så nätt och så bländande ren, hennes små händer voro så beställsamma och ivriga, och hennes lilla ansikte så rosigt och runt, att han inte kunde låta bli att tänka, att om han hade sett ett sådant litet kvinnfolk för tjugufem år sedan, så hade han nog måst åstad och fria.

Så nätt och rödrosig och behändig hon än är, äro hennes ögon alldeles förgråtna. Det är just detta, som inger honom så milda tankar om henne.

Medan männen äta och dricka, har hon sin gång ut och in i rummet. En gång kommer hon fram till sin bror, niger och säger:

– Hur befaller min bror att vi ska ställa korna i skjulet?

– Ställ tolv till vänster och elva till höger, så stångas de inte! säger den lille Faber.

– Det var tusan, har Faber så många kor? utbrister majoren.

Men med den saken var det så, att organisten bara hade två kor, men han kallade den ena elva och den andra tolv, för att det skulle låta stort, när han talade om dem.

Och så får majoren veta, att Fabers lagård håller på att byggas om, så att korna gå ute om dagen och om natten stå i vedskjulet.

Den lilla jungfru Faber har sin gång ut och in i kammaren. Åter kommer hon fram till sin bror, niger för honom och säger, att timmermannen hade frågat hur hög lagården borde göras.

– Märk efter kon, säger då organist Faber, märk efter kon!

Det tycker major Fuchs är bra svarat.

Rätt som det är, börjar majoren fråga organisten varför hans systers ögon äro så röda, och då får han veta, att hon gråter, därför att han inte har velat tillåta henne att gifta sig med den fattige klockaren, gäldbunden och arvlös som han är.

Av allt detta kommer major Fuchs att försjunka i allt djupare och djupare tankar. Han tömmer kanna på kanna och äter korv på korv, utan att han märker det. Den lille Faber måste hisna för en sådan aptit och törst, men ju mer majoren äter och dricker, dess klarare blir han i hjärnan och beslutsammare i hågen.

Dess fastare blir också hans beslut att göra något för den lilla jungfru Faber.

Han har emellertid hållit sina ögon på den stora nyckeln med det krusiga axet. som hänger på en knapp vid dörren, och inte förr inträffar det, att den lille Faber, som har måst hålla majoren sällskap vid

dryckeskannan, lägger huvudet mot bordet och snarkar, än major Fuchs får fatt i nyckeln, sätter på sig mössan och skyndar bort.

En minut senare famlar han sig uppför torntrapporna, lyst av sin lilla hornlykta, och kommer så äntligen upp i klockrummet, där klockorna öppna sina vida svalg över honom. Där uppe skrapar han först med en fil av litet klockmalm och ska just till att ta fram kulform och fyrfat ur jaktväskan, när han märker, att han saknar det allra viktigaste. Han har inte fått något silver med sig. Om det ska bli någon kraft i kulan, måste den ju stöpas där i tornet. Nu är allt i ordning. Torsdagskväll är det och nymåne, och ingen har en aning om att han är där, och nu kan han ingenting göra! Han sänder i nattens tystnad upp en ed med sådan kläm i sig, att det sjunger i klockorna.

Strax därpå hör han ett svagt buller nedifrån kyrkan och tror sig märka steg i trappan. Ja, sannerligen så är det, tunga steg komma uppför trappan.

Major Fuchs, som står där uppe och svär, så att klockorna dallra, blir en smula betänksam vid detta. Han kan just undra vem det är, som kommer för att hjälpa honom med kulstöpandet. Stegen komma allt närmare och närmare. Den, som kommer, ämnar sig nog ända upp till klockrummet.

Majoren smyger sig undan långt in bland bjälkar och sparrar och släcker hornlyktan. Inte är han rädd precis, men hela historien bleve ju fördärvad, om någon finge se honom där uppe. Inte förr har han gömt sig, än den nykomne sticker upp huvudet över golvet.

Majoren känner honom väl, det är den snåle Brobyprästen. Han, som är hart när vansinnig av girighet, har för vana att gömma sina skatter på de underligaste ställen. Nu kommer han med en packe sedlar, som han vill sticka undan i tornrummet. Inte vet han, att någon ser honom. Han lyfter upp en planka i golvet och lägger ner pengarna, och så beger han sig bort igen.

Men majoren är inte sen, han lyfter upp samma planka. Å, så mycket pengar! Packe vid packe av sedlar och mellan dem bruna läderpåsar, fulla av silvermynt. Majoren tar jämnt så mycket silver, som behöves till en kula, det andra låter han vara.

När han kommer ner på marken igen, har han silverkulan i bössan. Han går och undrar på vad lyckan mer ska ha i beredskap åt honom den här natten. Det är förunderligt med torsdagsnätterna, som envar vet. Han gör för det första ett slag upp mot organistbostället. Tänk nu, om den kanaljen till björn visste, att Fabers kor stå i ett uselt lider, så gott som under bar himmel!

Nå, sannerligen ser han inte något svart och stort komma över fälten fram mot vedskjulet, det måste vara björnen.

Han lägger bössan till kinden och är just i färd att skjuta, men så ångrar han sig.

Jungfru Fabers förgråtna ögon visa sig för honom i mörkret, han tänker, att han vill hjälpa henne och klockaren en smula, men nog kostar det på honom att inte själv få döda den stora björnen i Gurlita klätt. Han sade själv sedermera, att ingenting i världen hade kostat så på honom, men eftersom den lilla jungfrun var ett så fint och rart kvinnfolk, så måste han göra något för henne.

Han går till klockargården, väcker klockaren, för ut honom halvklädd och halvnaken och säger, att han ska skjuta på björnen, som smyger omkring utanför Fabers vedskjul.

– Om du skjuter den björnen, så ger han dig nog sin syster, säger han, för då blir du med ens en ärad man. Det är ingen vanlig björn, den där, och de bästa män i landet skulle hålla det för en heder att fälla den.

Och han sätter i hans hand sin egen bössa, laddad med kula av silver och klockmalm, stöpt i ett kyrktorn en torsdagskväll vid nytändning, och han kan inte låta bli att darra av avund, därför att en annan än han ska få skjuta den stora skogskonungen, den gamla björnen i Gurlita klätt.

Klockaren siktar, Gud hjälpe oss, siktar, som om han skulle ämna fälla den stora björnen, eljest Karlavagnen kallad, som högt uppe på himlen går i krets om polstjärnan, och inte en å släta marken vandrande björn, och skottet går av med en knall, som höres ända upp till Gurlita klätt.

Men hur han än har siktat, faller björnen. Det är så, när man skjuter med silverkula. Man träffar björnen i hjärtat, även om man siktar på Karlavagnen.

Folk kommer strax efteråt utrusande ur alla närliggande gårdar och undrar vad som står på, ty aldrig hade ett skott skrällt värre och väckt flera sovande ekon än detta, och klockaren blir mycket prisad, ty björnen hade varit en riktig landsplåga.

Den lille Faber kommer också ut, men nu blir major Fuchs grymt bedragen. Där står klockaren höljd av ära, och till på köpet har han frälst Fabers kor, men den lille organisten är varken rörd eller tacksam. Han öppnar inte sina armar för honom och hälsar honom inte som svåger och hjälte.

Majoren står och rynkar sina ögonbryn och stampar med foten i vrede över en sådan uselhet. Han vill tala och förklara för den snikne, trånghjärtade lille karlen vilken bragd detta är, men då börjar han stamma, så att han inte kan få fram ett ord. Och allt ondare och ondare blir han vid tanken på att han till ingen nytta har försakat äran av att fälla den stora björnen.

Å, det är honom platt omöjligt att fatta, att den, som har gjort en sådan bragd, inte skulle vara värd att vinna den stoltaste brud!

Klockaren och några unga karlar ska flå björnen, de gå bort till slipstenen och vässa knivarna, de andra gå in och gå till sängs, major Fuchs står ensam kvar hos den döda björnen.

Då går han upp till kyrkan än en gång, sätter återigen kyrknyckeln i låset, klättrar uppför smala trappor och sneda stegar, väcker de sovande duvorna och når än en gång tornrummet.

Sedermera, när björnen flås under majorens överinseende, finner man mellan hans käftar en sedelpacke på femhundra riksdaler. Omöjligt är det att säga hur den har kommit dit, men detta är ju en underlig björn, och eftersom klockaren har fällt björnen, så äro pengarna hans, det är ju en tydlig sak.

När detta blir känt, förstår också den lille Faber vilken ärofull bragd klockaren har utfört, och han förklarar, att han skulle vara stolt över att få bli hans svåger.

På fredagens kväll vänder major Anders Fuchs om till Ekeby efter att ha varit med om skottgille i klockargården och förlovningskalas på organistbostället. Han går vägen fram med tungt hjärta. Ingen glädje erfar han över att hans fiende är fallen, och ingen fröjd känner han över den präktiga björnhuden, som klockaren har skänkt honom.

Nu ska många kanske tro, att han sörjer över att den lilla fina jungfrun ska tillhöra en annan. Å nej, däröver gör han sig ingen sorg. Men detta är det, som går honom till hjärtat, att den gamla, enögda skogskonungen nu är fallen, utan att han har fått skjuta av silverkulan mot honom.

Så kommer han då upp i kavaljersflygeln, där kavaljererna sitta runtom brasan, och kastar utan ett ord ner björnskinnet mittibland dem. Må ingen tro, att han berättade om sin färd! Det var först långt, långt efteråt, som någon kunde locka ur honom sakens rätta sammanhang. Inte heller förrådde han Brobyprästens

gömställe, och denne märkte kanske aldrig stölden.

Kavaljererna undersökte fällen.

– Det är ett vackert skinn, säger Beerencreutz. Kan just undra hur den här gossen har kommit upp ur vintervilan, eller kanske du sköt honom i idet?

– Han sköts i Bro.

– Ja, så stor som Gurlitabjörnen var han då inte, säger Gösta, men det har varit ett duktigt djur.

– Om han hade varit enögd, säger Kevenhüller, så skulle jag tro, att du hade fällt den gamle själv, så stor är han, men denne har inget sår eller var vid ögonen, så den kan det inte vara.

Fuchs svär till över sin dumhet, men sedan strålar hans ansikte upp, så att han blir riktigt vacker. Så är då inte den stora björnen fallen för annan mans skott!

– Herre Gud, så god du är! säger han och knäpper ihop händerna.

NIONDE KAPITLET.

Auktionen på Björne.

Ofta måste vi unga mycket undra på de gamlas berättelser. – Var det då bal varenda dag, så länge som er strålande ungdom varade? frågade vi dem. Var livet då ett enda långt äventyr?

– Voro alla unga damer sköna och älskvärda på den tiden, och slutade vartenda gästabud därmed, att Gösta Berling enleverade en av dem?

Då skakade de gamla sina ärevördiga huvuden och gingo att berätta om spinnrockars surrande och vävstolars rassel, om köksbestyr, om slagors dunkande och yxans gång i skogen. Men det varade inte länge, förrän de åter voro inne på den gamla stråten. Då körde slädarna upp till förstutrappan, då ilade hästarna bort genom mörka skogar med de glada, unga människorna, då yrade dansen, och fiolsträngarna sprungo. Med dunder och brak brusade äventyrens vilda jakt runtom Lövens långa sjö. På långt håll hördes dess dån. Skogen sviktade och föll, alla ödeläggelsens makter sluppo lösa. Vådelden flammade, forsen härjade, vilddjuren ströko hungriga kring gårdarna. Under de åttafotade hästarnas hovar trampades all stilla lycka till stoft. Varhelst jakten brusade förbi, där lågade männens hjärtan upp i vildhet, och kvinnorna måste i blek förfäran fly från sina hem.

Och vi unga sutto undrande, tysta, hemska till mods och dock lycksaliga. ”Sådana människor!” tänkte vi. ”Vi ska aldrig se deras likar.”

– Tänkte aldrig den tidens människor på vad de gjorde? frågade vi.

– Visst tänkte de, barn, svarade de gamla.

– Men inte som vi tänker, envisades vi.

Och så förstodo inte de gamla vad vi menade.

Men vi tänkte, vi, på själviakttagelsens underliga ande, som redan hade hållit sitt intåg i vårt inre. Vi tänkte på honom med isögonen och de långa, krokiga fingrarna, han, som sitter där inne i själens mörkaste vrå och plockar sönder vår varelse, såsom gamla kvinnor plocka sönder lappar av siden och ylle.

Bit för bit hade de långa, hårda, krökta fingrarna plockat, tills vårt hela jag låg där som en hög trasor, och så hade våra bästa känslor, våra ursprungligaste tankar, allt, vad vi hade gjort och sagt, undersökts, genomforskats, sönderplockats, isögonen hade sett på, och den tandlösa munnen hade hånlett och viskat:

– Se, det är trasor, bara trasor.

Det fanns väl ändå en av den tidens människor, som hade upplåtit sin själ för anden med isögonen. Hos en av dem satt han, vaktande vid handlingarnas källa, hånleende åt ont och gott, begripande allt, fördömande intet, undersökande, letande, sönderplockande, förlamande hjärtats rörelser och tankens kraft genom att hånle utan återvändo.

Den sköna Marianne bar självIakttagelsens ande inom sig. Hon kände hans isögon och hånleenden följa varje steg, varje ord. Hennes liv hade blivit till ett skådespel, där han var den enda åskådaren. Hon var inte människa mer, hon led inte, gladdes inte, älskade inte, hon utförde den sköna Marianne Sinclaires roll, och självIakttagelsen satt med stirrande isögon och flitiga, sönderplockande fingrar och såg henne uppträda.

Hon var delad i två hälfter. Blek, osympatisk och hånande, satt ena halvan av hennes jag och såg hur den andra halvan handlade, och aldrig ägde den underliga ande, som plockade sönder hennes varelse, ett ord av känsla eller sympati.

Men var hade han då varit, den bleka väktaren vid handlingarnas källa, den natten, då hon lärt sig känna livets fullhet? Var var han, när hon, den kloka Marianne, kysste Gösta Berling inför hundra par ögon, och när hon i vredesmod kastade sig ner i snödrivan för att dö? Då voro isögonen förblindade, då var hånlöjet förlamat, ty passionen hade stormat fram genom hennes själ. Bruset av äventyrens vilda jakt hade dånat i hennes öron. Hon hade varit en hel människa under denna enda, förskräckliga natt.

O, du självförhånandets gud, när Marianne med oändlig möda lyckades lyfta sina förstenade armar och slå dem om Göstas hals, då måste du, som den gamle Beerencreutz, vända dina ögon bort från jorden och se på stjärnorna.

I den natten hade du ingen makt. Död var du, medan hon diktade sina kärlekshymner, död, medan hon skyndade ner till Sjö efter majoren, död, när hon såg lågorna färga himlen röd ovan skogstopparna.

Se, de hade kommit, de starka stormfåglarna, de sönderslitande passionernas gripar. Med vingar av eld och klor av stål hade de kommit susande ner över dig, du ande med isögonen, de hade slagit sina klor i din nacke och slängt dig bort i det okända. Död och krossad hade du varit.

Men nu hade de susat vidare, de stolta, de väldiga, de, vilkas väg ingen beräkning känner och ingen iakttagare har följt, och ur det okändas djup var självIakttagelsens underliga ande återuppstånden och hade ännu en gång slagit sig ner i den sköna Mariannes själ.

Under hela februari månad låg Marianne sjuk på Ekeby. När hon uppsökte majoren på Sjö, hade hon blivit smittad av kopporna. Den förskräckliga sjukdomen hade med hela sin våldsamhet kastat sig över henne, som var förfärligt förkyld och utmattad. Döden hade varit henne nära, men mot slutet av månaden var hon dock återställd. Svag var hon alltjämt och mycket vanställd. Hon skulle aldrig mer kallas den sköna Marianne.

Detta var dock inte ännu känt av någon mer än Marianne och hennes sköterska. Kavaljererna själva visste det inte ens. Det sjukrum, där smittkopporna härskade, stod inte öppet för var man.

Men när är självIakttagelsens makt större än under tillfrisknandets långa timmar? Då sitter den och stirrar och stirrar med sina isögon och plockar och plockar med de knotiga, hårda fingrarna. Och ser man rätt efter,

så sitter bakom den en ännu gulblekare varelse, som stirrar och förlamar och hånler, och därbakom ännu en och ännu en, hånleende åt varandra och åt hela världen.

Och medan Marianne låg och såg på sig själv med alla de stirrande isögonen, dogo alla ursprungliga känslor inom henne.

Hon låg där och spelade sjuk, hon låg där och spelade olycklig, spelade förälskad, spelade hämndlysten.

Hon var allt detta, och dock var det blott spel. Allt blev till spel och overklighet under isögonen, som vaktade henne, under det att de återigen vaktades av ett par bakom dem, som vaktades av ett annat par i ett oändligt perspektiv.

Alla livets starka krafter voro inslumrade. Hon hade haft makt till glödande hat och hängiven kärlek under en enda natt, inte mer.

Hon visste inte ens om hon älskade Gösta Berling. Hon längtade efter att få se honom för att pröva om han kunde flytta henne utom henne själv.

Medan sjukdomens välde varade, hade hon haft bara en redig tanke, hon hade sörjt för att hennes sjukdom inte skulle bli känd. Hon ville inte se sina föräldrar, hon ville inte försoning med sin far, och hon visste, att han skulle ångra sig, om han finge veta hur sjuk hon var. Därför befallde hon, att hennes föräldrar och alla människor för övrigt skulle få veta, att den besvärande ögonsjukdom, som alltid överföll henne, när hon besökte hembygden, tvang henne att sitta inne bakom fällda gardiner. Hon förbjöd sin sköterska att tala om hur sjuk hon var, hon förbjöd kavaljererna att hämta läkare från Karlstad. Hon hade visserligen smittkopporna, men bara helt lindrigt, i husapoteket på Ekeby fanns det läkemedel nog att rädda hennes liv.

Hon tänkte aldrig på att dö, hon låg blott och väntade på en hälsans dag för att få fara till prästen med Gösta och ta ut lysning.

Men nu voro sjukdomen och febern borta. Hon var åter kall och klok. Det tycktes henne, som om hon ensam vore klok i denna värld av dårar. Hon varken hatade eller älskade. Hon förstod sin far, hon förstod dem alla. Den som förstår, hatar inte.

Hon hade fått veta, att Melchior Sinclaire ämnade ställa till auktion på Björne och förstöra alla sina ägodelar, så att hon inte måtte få något arv efter honom. Man sade, att han skulle göra förödelsen så grundlig som möjligt. Först skulle han sälja möbler och husgeråd, så boskap och redskap och sist själva gården, och alla pengarna skulle han stoppa i en säck och sänka i Lövens djup. Förskingring, förvirring och förödelse skulle hennes arv heta. Marianne smålog gillande, när hon hörde detta. Sådan var hans karaktär, så måste han handla.

Sällsamt tycktes det henne, att hon hade diktat den stora kärlekshymnen. Hon hade drömt om kolarhyddan, hon som andra. Nu syntes det henne underligt, att hon någonsin hade haft en dröm.

Hon suckade efter naturen. Hon var trött på detta ständiga spel. Aldrig hade hon en stark känsla. Hon sörjde knappt sin skönhet, men hon ryste för främlingars medömkan.

O, en sekund av glömska av sig själv! En åtbörd, ett ord, en handling, som inte var beräknad!

En dag, när smittan hade blivit rensad bort ur rummen och hon låg klädd på en soffa, lät hon kalla Gösta Berling. Det svarades henne, att han var rest till auktionen på Björne.

*

På Björne var i sanning en stor auktion. Det var ett gammalt, rikt hem. Folk hade kommit långa vägar för att övervara försäljningen.

Den store Melchior Sinclaire hade vräkt samman all husets egendom i den stora salongen. Där lågo tusental av föremål, sammanförda i högar, som nådde från golv till tak.

Han hade själv gått runtom huset som en förstörelsens ängel på domens dag och släpat samman vad han ville sälja. Kökets tillhörigheter, de svarta grytorna, trästolarna, tennstopen, kopparfaten, allt detta fick vara i fred för honom, ty hos dem fanns intet, som påminde om Marianne; men detta var också det enda, som undkom hans vrede.

I Mariannes rum bröt han in, förhärjande allt. Hennes dockskåp stod där och hennes bokhylla, den lilla stolen, som han hade låtit snickra åt henne, hennes nipper och kläder, hennes soffa och säng, allt detta måste bort.

Och sedan gick han ur rum i rum. Han rev till sig allt, som han fann misshagligt, och bar stora bördor ner i auktionsrummet. Han flåsade under tyngden av soffor och marmorskivor, men han höll ut. Och han vräkte samman allt i förfärlig villervalla. Han hade slagit upp skänkarna och tagit fram det präktiga familjesilvret. Bort med det! Marianne hade vidrört det. Han fyllde famnen med snövit damast och med glatta linnedukar med handsbred hålsöm, ärligt hemmagjort arbete, frukterna av många års mödor, och vräkte ner alltsammans på högarna. Bort med det! Marianne var inte värd att äga det. Han stormade genom rummen med högar av porslin, föga aktande sig för att bräcka tallrikar i dussinvis, han grep de äkta kopparna, på vilka familjevapnet var inbränt. Bort med dem! Må vem som vill begagna dem! Han vältrade ner berg av sängkläder från vinden, bolstrar och kuddar så mjuka, att man i dem sjönk ner som i en våg. Bort med dem! Marianne hade sovit på dem.

Han kastade förgrymmade blickar på de gamla välkända möblerna. Fanns där en stol, som hon inte någon gång hade suttit på, eller en soffa, som hon inte hade begagnat, eller en tavla, som hon inte hade betraktat, en ljuskrona, som inte hade lyst henne, en spegel, som inte hade återgivit hennes drag? Dystert knöt han näven mot denna värld av minnen. Gärna hade han rusat på dem med svängd klubba och krossat allt i små smulor och spillror.

Dock förekom det honom som en ännu dråpligare hämnd att göra auktion på allt detta. Bort till främmande skulle det. Bort för att smutsas i torparstugor, för att förfalla under likgiltiga främlingars vård. Kände han dem inte, de kantstötta auktionsmöblerna i bondstugorna, fallna i vanära liksom hans sköna dotter? Bort med dem! Må de stå med uppriven stoppning och avnött förgyllning, med bräckta ben och fläckade skivor och längta efter sitt forna hem! Bort med dem åt himlens alla hörn, så att intet öga kan finna dem, ingen hand samla dem!

När auktionen började, hade han fyllt halva salen med ett otroligt virrvarr av uppstaplat husgeråd.

Tvärsöver rummet hade han ställt en lång disk. Bakom den stod auktionsförrättaren och gjorde utropen, där sutto skrivarna och antecknade, och där hade Melchior Sinclaire en brännvinsankare stående. I rummets andra hälft, i förstugan och på gården funnos köparna. Det var mycket folk, mycket stojande och munterhet. Inropen voro täta, och auktionen blev livlig. Men vid brännvinsankaren, med all sin egendom i gränslöst virrvarr bakom sig, satt Melchior Sinclaire, halvfull och halvgalen. Håret reste sig i sträva tovar över hans röda ansikte, ögonen rullade, bistra och blodfyllda. Han skrek och skrattade, som om han hade varit i sitt bästa lynne, och envar, som hade gjort ett gott bud, kallade han fram till sig och bjöd på en sup.

Bland dem, som sågo honom där, var också Gösta Berling, som hade smugit sig in bland hopen av köpare, men som undvek att komma inför Melchior Sinclaires ögon. Han blev betänksam vid den synen, och hans

hjärta sammantrycktes som vid förkänslan av en olycka.

Han undrade mycket var Mariannes mor kunde finnas under allt detta. Och nu gick han, motspänstig i sin vilja, men driven framåt av ödet, att söka fru Gustava Sinclaire.

Han fick gå genom många dörrar, innan han fann henne. Den store brukspatronen hade ett kort tålamod och föga lust till jämmer och kvinnors klagan. Han hade tröttnat på att se hennes tårar flyta vid det öde, som övergick hennes hems skatter. Han blev rasande över att hon kunde begråta linne och sängkläder, då vad som mera var, hans sköna dotter själv, var förlorad, och så hade han med knutna nävar jagat henne framför sig genom våningen ut i köket ända in i skafferiet.

Längre kunde hon inte komma undan, och han hade nöjt sig med att se henne där, nedhukad bakom trappstegen, väntande hårda slag, kanske döden. Han lät henne vara kvar där inne, men dörren läste han, och nyckeln stoppade han i sin ficka. Så kunde hon sitta där, medan auktionen varade. Svälta behövde hon inte, och hans öra hade ro för hennes jämmer.

Där satt hon ännu fången i sitt eget skafferi, när Gösta kom gående framåt korridoren mellan köket och salen. Där såg han fru Gustavas ansikte i ett litet fönster, som satt högt uppe på väggen. Hon stod uppkliven på trappstegen och stirrade ut ur sitt fängelse.

– Vad gör tant Gustava där uppe? frågade Gösta.

– Han har stängt in mig, viskade hon.

– Brukspatron?

– Ja, jag tänkte han skulle rent slå ihjäl mig. Men hör du, Gösta, ta nyckeln till salsdörren och gå in i köket och läs upp skafferidörren med den, så jag kommer ut! Den nyckeln går hit.

Gösta lydde, och om ett par minuter stod den lilla kvinnan ute i köket, som var alldeles folktomt.

– Tant skulle ha låtit en av pigorna öppna med salsnyckeln, sade Gösta.

– Tror du jag vill lära dem det knepet? Då skulle jag aldrig få ha någonting i fred i skafferiet mer. Och för resten tog jag mig för att städa på de översta hyllorna. Det behövdes minsann. Jag begriper inte, att jag har kunnat låta dem bli så fulla av skräp.

– Tant har så mycket att ställa med, sade Gösta urskuldande.

– Ja, det må du tro. Om jag inte är med överallt, så kommer varken vävstol eller spinnrock i rätt takt. Och om …

Här stannade hon och torkade en tår ur ögonvrån.

– Gud hjälpe mig, så jag talar! sade hon. Jag lär väl inte ha något att se efter mera, jag. Han säljer ju bort allt, vad vi har.

– Ja, det är ett elände, sade Gösta.

– Du vet den stora spegeln i förmaket, Gösta. Den var så märkvärdig, för glaset var helt i den, utan skarv, och det var inget fel alls på förgyllningen. Jag hade fått den av min mor, och nu vill han sälja den.

– Han är galen.

– Du må väl säga det. Det är inte stort bättre med honom. Han slutar inte, förrän vi får gå och tigga på landsvägen, vi som majorskan.

– Så långt ska det ändå inte gå, svarade Gösta.

– Jo, Gösta. När majorskan gick bort från Ekeby, spådde hon oss olycka, och nu kommer den. Hon skulle inte ha låtit det ske, att han hade fått sälja Björne. Och tänk du, hans eget porslin, de äkta kopparna från hans eget hem, ska säljas. Majorskan skulle inte ha tillåtit det.

– Men vad är det åt honom? frågade Gösta.

– Å, det är bara det, du, att Marianne inte har kommit igen. Han har gått här och väntat och väntat. Han har gått upp och ner i allén hela dagarna och väntat på henne. Han längtar sig väl galen, men jag törs ingenting säga, jag.

– Marianne tror, att han är ond på henne.

– Det tror hon inte, du. Hon känner honom nog, men hon är stolt och vill inte ta första steget. De är stela och hårda båda två, och på dem går det ingen nöd. Det är jag, som får sitta emellan.

– Tant vet väl, att Marianne ska gifta sig med mig?

– Ack, du Gösta, det gör hon aldrig. Hon säger det bara för att reta honom. Hon är för bortskämd för att gifta sig med en fattig man och för stolt också. Far du hem och säg henne, att om hon inte kommer snart, så går allt hennes arv till spillo! Å, han vräker väl bort allt utan att få något för det.

Gösta blev rentav ond på henne. Där satt hon på ett köksbord och hade inte hjärta för något annat än sina speglar och sitt porslin.

– Tant borde skämmas! for han ut. Där kastar ni ut er dotter i snödrivan, och så tror ni, att det är bara elakhet av henne att inte komma tillbaka. Och ni tror, att hon inte är bättre, än att hon överger den hon tycker om, bara för att hon annars skulle bli arvlös!

– Kära Gösta, bli nu inte ond, du också! Jag vet ju inte vad jag pratar. Jag försökte allt att öppna för Marianne, men han tog mig och drog mig bort. De säger jämt här hemma, att jag ingenting förstår. Jag ska inte missunna dig Marianne, Gösta, om du kan göra henne lycklig. Det är inte så lätt att göra en kvinna lycklig, Gösta.

Gösta såg på henne. Hur hade nu också han kunnat höja sin röst i vrede mot en sådan människa som hon? Förskrämd och utjagad var hon, men med ett så gott hjärta.

– Tant frågar inte efter hur Marianne har det, sade han sakta.

Hon brast ut i gråt.

– Blir du inte ond, om jag frågar dig? sade hon. Jag har längtat efter att fråga dig hela tiden. Tänk, jag vet inte mer om henne, än att hon lever! Inte en hälsning har jag fått från henne på hela tiden, inte en gång, när jag skickade kläder till henne, och så tänkte jag, att du och hon inte ville låta mig veta något om henne.

Gösta stod inte ut längre. Han var vild, han var yr. Stundom måste Gud sända sina vargar efter honom för att tvinga honom till lydnad, men den gamlas tårar, den gamlas klagan var honom värre att tåla än vargars tjut. Han lät henne veta sanningen.

– Marianne har varit sjuk hela tiden, sade han. Hon har haft smittkopporna. Hon skulle komma upp i dag

och ligga på soffan. Jag har inte sett henne sedan första natten.

Fru Gustava stod med ett språng på golvet. Hon lät Gösta stå där och rusade utan ett ord vidare in till sin man.

Folket i auktionsrummet såg henne komma fram till honom och ivrigt viska något i hans öra. De sågo hur hans ansikte blev ändå rödare, och hans hand, som vilade på kranen, vred den runt, så att brännvinet strömmade utåt golvet.

Det föreföll alla, som om fru Gustava hade kommit med så viktiga nyheter, att auktionen strax måste sluta. Auktionistens klubba slog inte, skrivarnas pennor stannade, inga nya bud hördes.

Melchior Sinclaire for upp ur sina tankar.

– Nå, ropade han, blir det något av?

Och auktionen var i full gång på nytt.

Gösta satt kvar i köket, och fru Gustava kom gråtande ut till honom.

– Det halp inte, sade hon. Jag tänkte han skulle sluta, när han fick höra, att Marianne hade varit sjuk, men han låter dem fortsätta. Han vill nog, men nu skäms han.

Gösta ryckte på axlarna och bjöd henne utan vidare farväl.

I förstugan mötte han Sintram.

– Tusan så rolig tillställning! utbrast Sintram och gnuggade händerna. Du är en mästare, du, Gösta. Kors, vad du har kunnat ställa till!

– Roligare blir det om en stund, viskade Gösta. Brobyprästen är här med släden full av pengar. Man säger, att han vill köpa hela Björne och betala kontant. Då vill jag just se den store brukspatronen, farbror Sintram.

Sintram drog huvudet ner mellan axlarna och skrattade invärtes en lång stund. Men så bar det av med honom in i auktionsrummet och ända bort till Melchior Sinclaire.

– Ska du ha en sup, Sintram, så får du, djävlar anacka, göra ett bud först.

Sintram kom ända fram till honom.

– Bror har tur nu som alltid, sade han. Här har kommit en storkarl till gården med släden full av pengar. Han köper Björne och alla både yttre och inre inventarier. Han har talat vid en hel mängd att ropa in åt honom. Han vill visst inte visa sig än så länge.

– Bror kan väl säga vem han är, så får jag väl bjuda på supen för besväret.

Sintram tog supen och gick två steg baklänges, innan han svarade:

– Det lär vara Brobyprästen, bror Melchior.

Melchior Sinclaire hade många bättre vänner än Brobyprästen. Det hade varit en årslång fejd mellan dem. Det gick sägner om hur den store brukspatronen hade legat på lur i mörka nätter på vägar, där prästen skulle fram, och hur han hade givit honom månget ärligt kok stryk, den lismaren och bondplågaren.

Väl hade Sintram dragit sig ett par steg tillbaka, dock undkom han inte alldeles den store mannens vrede. Ett

brännvinsglas fick han mellan ögonen och hela brännvinsankaren på fötterna. Men så följde ock en scen, som för långa tider gav hans hjärta glädje.

– Vill Brobyprästen ha min gård? röt patron Sinclaire. Står ni här och ropar in mina saker åt Brobyprästen? Å, ni borde skämmas! Ni borde veta hut!

Han fick fatt i en ljusstake och ett bläckhorn och slungade dem ut bland folkhopen.

Det var all hans stackars hjärtas bitterhet, som äntligen fick ge sig luft. Rytande som ett vilt djur, knöt han näven mot de kringstående och slungade vad kastvapen han hade mot dem. Brännvinsglas och buteljer flögo tvärsöver rummet. Han visste inte till sig i sin vrede.

– Det är slut på auktionen, röt han. Ut med er! Aldrig i min tid ska Brobyprästen ha Björne. Ut med er! Jag ska lära er, jag, att ropa in för Brobyprästen!

Han gick lös på auktionisten och skrivarna. De rusade undan. I villervallan stjälpte de omkull disken, och brukspatronen bröt med obeskrivligt raseri in i hopen av fredliga människor.

Där blev flykt och vild förvirring. Ett par hundra människor trängdes mot dörren, flyende för en enda man. Och han stod stilla, rytande sitt: ”Ut med er!” Han sände förbannelser efter dem, och då och då svepte han till i högen med en stol, som han svängde som klubba.

Han förföljde dem ut i förstugan, men inte längre. När den sista främlingen hade lämnat trappan, gick han tillbaka in i salongen och reglade dörren efter sig. Så drog han tillhopa en madrass och ett par kuddar, lade sig ner på dem, somnade in mitt i all förödelsen och vaknade inte förrän nästa dag.

När Gösta kom hem, fick han veta, att Marianne ville tala med honom. Det träffade gott samman. Han hade just undrat hur han skulle komma till tals med henne.

När han kom in i det skumma rummet, där hon låg, måste han stanna ett ögonblick nere vid dörren. Han såg inte var hon fanns.

– Stanna där du är, Gösta! sade då Marianne till honom. Det kan vara farligt att komma mig nära.

Men Gösta hade kommit, tagande trappan i två steg, skälvande av iver och längtan. Vad brydde han sig om smittan! Han ville njuta saligheten av att se henne.

Ty hon var skön, hans älskade. Ingen ägde ett så mjukt hår, en så klar, strålande panna. Hela hennes ansikte var ett spel av skönt svängda linjer.

Han tänkte på ögonbrynen, skarpt och klart tecknade som honungstecknen på en lilja, och på näsans djärva kroklinje och på läpparna, mjukt svängda som rullande vågor, och på kindens långsträckta oval och hakans utsökt fina form.

Och han tänkte på hyns skära färg, på det trolska intrycket av de nattsvarta ögonbrynen under det ljusa håret och på de blå ögonstenarna, simmande i klart vitt, och på ljusglansen i ögonvrån.

Härlig var hon, hans älskade. Han tänkte på vilket varmt hjärta hon gömde under sin stolta yta. Hon hade krafter till hängivenhet och uppoffring, dolda under det fina skinnet och de stolta orden. Det var salighet att se henne.

I två språng hade han störtat uppför trappan, och hon trodde, att han skulle stanna nere vid dörren. Han stormade genom rummet och knäföll vid hennes huvudgärd.

Men hans mening var att se henne, kyssa henne och säga henne farväl.

Han älskade henne. Han skulle helt visst aldrig upphöra att älska henne, men hans hjärta var vant vid att förtrampas.

O, var skulle han finna henne, denna ros utan stöd och rötter, som han kunde upptaga och kalla sin? Inte ens henne, som han hade hittat utkastad och halvdöd vid vägkanten, skulle han få behålla.

När skulle hans kärlek stämma upp sin visa, så hög och ren, att intet missljud skar igenom? När skulle hans lyckas slott byggas på en grund, som intet annat hjärta med oro och saknad längtade efter?

Han tänkte på hur han skulle säga henne farväl.

”Det är stor jämmer i ditt hem”, skulle han säga. ”Mitt hjärta sönderslites vid tanken därpå. Du måste fara hem och återge din far hans förstånd. Din mor lever i ständig livsfara. Du måste hem, min älskade.”

Se, sådana försakelsens ord hade han på läpparna, men de blevo inte uttalade.

Han föll på knä vid hennes huvudgärd, och han tog hennes huvud mellan sina händer och kysste henne, men sedan fann han inga ord. Hjärtat började slå så häftigt, som om det ville spränga bröstet.

Kopporna hade gått fram över det fagra ansiktet. Hyn hade blivit grov och ärrig. Aldrig mer skulle det röda blodet skimra fram på kinderna, eller de fina blå ådrorna synas vid tinningen. Ögonen lågo matta under svullna ögonlock. Ögonbrynen voro bortfallna, och vitögats emaljglans var bruten i gult.

Allt var förhärjat. De djärva linjerna voro förbytta i grova och tunga.

De voro inte få, som sedermera sörjde Marianne Sinclaires gångna fägring. Runtom i Värmland klagade folket över förlusten av hennes ljusa hy, hennes blixtrande ögon och blonda hår. Där skattas skönheten som ingenstädes. Det glada folket sörjde, som om landet hade mistat en ädelsten i sin äras krona, som om tillvaron hade fått en fläck på sin solglans.

Men den förste, som såg henne, sedan hon hade mistat sin skönhet, hängav sig inte åt sorg.

Outsägliga känslor fyllde hans själ. Ju längre han såg på henne, dess varmare blev det inom honom. Kärleken växte och växte som en flod om våren. I vågor av eld vällde den fram ur hans hjärta, den fyllde hela hans varelse, den steg honom upp i ögonen som tårar, suckade på hans läppar, darrade i hans händer, i hela hans kropp.

O, att älska henne, försvara henne, hålla henne skadeslös, skadeslös!

Att vara hennes slav, hennes skyddsande!

Stark är kärleken, sedan den har undfått smärtans elddop. Han kunde inte tala med Marianne om skilsmässa och försakelse. Han kunde inte lämna henne. Han var skyldig henne sitt liv. Han kunde begå dödssynder för hennes skull.

Han sade inte ett förnuftigt ord, bara grät och kysste, ända tills den gamla sköterskan fann det vara tid att föra ut honom.

När han var gången, låg Marianne och tänkte på honom och hans rörelse. ”Det är gott att vara så älskad”, tänkte hon.

Ja, det var gott att vara älskad, men hur var det med henne själv? Vad kände hon? Å, intet, mindre än intet.

Var den död, hennes kärlek, eller vart hade den flytt? Var dolde det sig, hennes hjärtas barn?

Levde det ännu, hade det krupit in i hjärtats mörkaste vrår och satt där, frysande under isögonen, skrämt av de bleka hånskratten, halvkvävt under de knotiga fingrarna?

– Ah, min kärlek, suckade hon, mitt hjärtas barn! Lever du, eller är du död, död som min skönhet?

*

Nästa dag steg den store brukspatronen i god tid in till sin hustru.

– Se till, att här blir ordning i huset igen, Gustava! sade han. Jag ska fara och hämta hem Marianne.

– Ja, käre Melchior, här ska visst bli ordning igen, svarade hon.

Därmed var allt klart dem emellan.

En timme därefter var den store brukspatronen på väg till Ekeby.

Det stod inte till att få se en noblare och mer välvillig gammal herre än brukspatronen, där han satt i den nedfällda kursläden i sin bästa päls och sitt bästa skärp. Nu låg hans hår slätkammat över hjässan, ansiktet var blekt, och ögonen hade sjunkit ner i sina hålor.

Och det var heller ingen måtta med den glans, som från den klara himlen strömmade ner över februaridagen. Snön glittrade som unga flickors ögon, när första valsen spelas upp. Björkarna sträckte sitt fina spetsverk av tunna, brunröda kvistar mot skyn, och på somliga av dem satt en frans av små glittrande ispiggar.

Det var glans och festligt skimmer över dagen. Hästarna kastade dansande upp frambenen, och kusken måste smälla med piskan av idel glädje.

Den store brukspatronens släde höll efter en kort resa utanför stora trappan på Ekeby.

Betjänten kom ut.

– Var har du husbönderna? frågade brukspatronen.

– De jagar den stora björnen i Gur lita klätt.

– Allihop?

– Allihop, patron. Den, som inte går med för björnens skull, går väl med för matsäckens.

Brukspatronen skrattade så, att det genljöd över den tysta gården. Han gav betjänten en speciedaler för svaret.

– Säg nu till dotter min, att jag är här för att hämta henne! Hon ska inte behöva frysa. Jag har kursläde och en vargskinnspäls att svepa om henne.

– Behagar inte patron stiga in?

– Tack, du! Jag sitter bra som jag sitter.

Karlen försvann, och brukspatronen började sin väntan.

Den dagen var han i sådant strålande humör, att ingenting kunde förtreta honom. Han hade nog tänkt, att han skulle få vänta litet på Marianne, kanske hon inte en gång var uppstigen. Han fick roa sig med att se sig

om så länge.

Det hängde vid taklisten en lång istapp, som solskenet hade ett gruvligt besvär med. Det började uppifrån, smälte lös en droppe och ville sedan ha denna att falla till jorden längs istappen. Men innan den hann halvvägs, var den stelnad på nytt. Och solskenet gjorde alltjämt nya försök och misslyckades alltjämt. Men äntligen var det en fribytare till stråle, som hängde sig fast i istappens spets, en liten en, som lyste och gnistrade av iver, och rätt som det var, hade den nått sitt mål, en droppe föll klingande till marken.

Brukspatronen såg på och skrattade.

– Du var inte så dum, du, sade han till solstrålen.

Gården var tyst och ödslig. Inte ett ljud hördes i det stora huset. Men brukspatronen blev inte otålig. Han visste, att kvinnor behöva mycken tid på sig, innan de bli i ordning.

Han satt och såg på duvslaget. Fåglarna hade galler för gluggen. De voro instängda, så länge vintern varade, för att höken inte skulle utrota dem. Tid efter annan kom en duva och stack sitt vita huvud ut mellan maskorna.

– Hon väntar på våren, sade Melchior Sinclaire. Men hon får ha tålamod än så länge.

Duvan kom så regelbundet, att han tog upp klockan och gav akt på henne med uret i hand. Precis var tredje minut stack hon ut huvudet.

– Nej, min lilla vän, sade han, tror hon våren blir färdig på tre minuter? Hon får lära sig vänta.

Och vänta fick han själv, men han hade god tid.

Hästarna skrapade först otåligt i snön, men så blevo de sömniga av att stå och blinka i solskenet. De lutade samman sina huvuden och sovo.

Kusken satt rak på bocken med piska och tömmar i hand och ansiktet vänt rätt mot solen och sov, sov, så att han snarkade.

Men brukspatronen sov inte. Han hade aldrig varit mindre betänkt på att sova. Sällan hade han haft nöjsammare timmar än under denna glada väntan. Marianne hade varit sjuk. Hon hade inte kunnat komma förr, men nu skulle hon komma. Å, naturligtvis skulle hon det. Och allt skulle bli gott igen.

Nu kunde hon ju förstå, att han inte var ond på henne. Han hade ju kommit själv med två hästar och kursläde.

Borta på flustret utanför bikupan satt en talgoxe i färd med ett riktigt sataniskt knep. Han skulle ha sig middag förstås, och rätt som det var, knackade han mot flustret med sin lilla skarpa näbb. Men inne i kupan hängde bien i en stor, mörk pung. Allt är i den strängaste ordning, skaffarna dela ut matransonerna, munskänken springer från mun till mun med nektar och ambrosia. De, som hänga innerst, byta under beständigt krälande plats med de yttre, på det att värme och bekvämlighet må jämnt fördelas.

Då höra de talgoxens knackning, och hela kupan blir ett surrande av nyfikenhet. Är det vän, eller är det fiende? Är det en fara för samhället? Drottningen har dåligt samvete. Hon kan inte vänta i lugn och ro. Månne det är mördade drönares vålnader, som spöka där ute?

– Gå ut och se vad det är! befaller hon syster portvakterskan. Och denna går. Med ett ”Leve drottningen!” störtar hon ut, och hej! där är talgoxen över henne. Med framsträckt hals och av iver darrande vingar griper

han henne, krossar henne, äter henne, och ingen bär bud om hennes öde in till härskarinnan. Men talgoxen börjar åter knacka, och bidrottningen fortfar att sända ut sina portvaktare, och alla försvinna de. Ingen kommer åter för att tala om vem som har knackat. Hu, det blir hemskt inne i den mörka kupan! Hämndlystna andar driva sitt spel där utanför. Den som blott vore utan öron! Den som blott kunde låta bli att vara nyfiken! Den som blott kunde vänta i ro!

Den store Melchior Sinclaire skrattade, så att han fick tårar i ögonen, åt de dumma kvinnfolken inne i kupan och åt den kvicka, gulgröna kanaljen där utanför.

Det är ingen konst att vänta, när man är fullt säker på sin sak och när det finns så mycket att förströ tankarna med.

Där kommer den stora gårdshunden. Han smyger fram på de yttersta tåspetsarna, håller ögonen mot marken och svänger smått med svansen, som om han ämnade sig åstad i det likgiltigaste ärende. Med ens börjar han ivrigt gräva i snön. Helt visst har den gamla skälmen där gömt orättfånget gods.

Men just som han lyfter huvudet för att titta efter om han nu kan förtära det i ro, blir han helt snopen vid att se två skator framför sig.

– Tjuvgömmare! säga skatorna och se ut som samvetet självt. Vi är polisbetjänter, vi. Hit med tjuvgodset!

– Å, tyst, era rackare! Jag är gårdsfogden.

– Just den rätta! håna de.

Hunden kastar sig över dem, och de fly med tröga vingslag. Hunden rusar efter, hoppar och skäller. Men medan han jagar den ena, är den andra redan tillbaka. Hon flyger ner i hålet, sliter i köttstycket, men orkar inte lyfta det. Hunden rycker till sig köttet, håller det mellan tassarna och biter i det. Skatorna sätta sig tätt framför honom och säga elakheter. Han bligar bistert på dem, medan han äter, och när det blir alltför galet, rusar han upp och driver bort dem.

Solen började sjunka ner mot de västra bergen. Den store brukspatronen såg på sin klocka. Den var tre. Och mor, som hade haft middagen färdig klockan tolv!

I detsamma kom betjänten ut och anmälde, att fröken Marianne önskade tala med honom.

Brukspatronen lade vargskinnspälsen över armen och gick i strålande humör uppför trappan.

När Marianne hörde hans tunga steg i trapporna, visste hon inte ännu om hon skulle följa honom hem eller inte. Hon visste bara, att hon måste ha ett slut på denna långa väntan.

Hon hade hoppats, att kavaljererna skulle komma hem, men de kommo inte. Då fick hon själv laga, att allt detta toge slut. Hon stod inte ut längre.

Hon hade tänkt, att han i vredesmod skulle fara sin väg, när han hade väntat fem minuter, eller att han skulle slå in dörrarna eller försöka sätta eld på huset.

Men där satt han lugn och småleende och bara väntade. Hon hyste varken hat eller kärlek till honom. Men det fanns en inre röst hos henne, som liksom varnade henne för att än en gång ge sig i hans makt. Och dessutom ville hon hålla sitt ord till Gösta.

Om han hade somnat, om han hade talat, om han hade varit orolig, om han hade visat något tecken till tvekan, om han hade låtit köra vagnen bort i skuggan! Men han var bara tålamod och visshet.

Säker, så smittsamt säker, att hon skulle komma, bara han väntade.

Det värkte i hennes huvud. Det ryckte i varje nerv. Hon kunde inte få ro, så länge hon visste, att han satt där. Det var, som om hans vilja släpade henne bunden nedför trapporna.

Så skulle hon åtminstone tala med honom.

Innan han kom, lät hon dra upp gardinerna, och hon lade sig så, att hennes ansikte kom i full dager.

Därmed hade hon helt visst åsyftat att ställa honom på ett slags prov, men Melchior Sinclaire var en märklig man den dagen.

När han såg henne, gjorde han inte en åtbörd, gav inte till ett utrop. Det var, som om han inte hade sett någon förändring hos henne. Hon visste hur högt han hade dyrkat hennes fagra yttre. Men han lät inte märka någon sorg. Han behärskade hela sin varelse för att inte bedröva henne. Detta grep henne. Hon började förstå varför hennes mor alltjämt höll honom kär.

Han visade ingen tvekan. Han kom varken med förebråelser eller urskuldanden.

– Jag ska svepa om dig vargskinnspälsen, Marianne. Den är inte kall. Den har legat i mitt knä hela tiden.

I alla fall gick han fram till brasan och värmde den.

Sedan hjälpte han henne att resa sig från soffan, svepte pälsen om henne, hängde en schal över hennes huvud, drog ner den under armarna och knöt den på ryggen.

Hon lät det ske. Hon var viljelös. Det var gott att bli omhägnad, det var ljuvligt att inte behöva vilja. Framför allt gott för den, som var så sönderplockad som hon, för den, som inte ägde en tanke eller en känsla, som var hennes egen.

Den store brukspatronen lyfte upp henne, bar henne ner i släden, slog upp kuren, stoppade fällen om henne och körde bort från Ekeby.

Hon slöt ögonen och suckade, dels av välbehag, dels av saknad. Hon lämnade livet, det verkliga livet, men så kunde det ju också vara detsamma för henne, hon, som inte kunde leva, blott spela.

*

Ett par dagar därefter ställde hennes mor om, att hon fick råka Gösta. Hon sände efter honom, medan brukspatronen gjorde sin långa promenad upp till timmerkörarna, och förde honom in till Marianne.

Gösta kom in, men han varken hälsade eller talade. Han blev stående nere vid dörren och såg mot golvet som en genstörtig pojke.

– Men, Gösta! utbrast Marianne. Hon satt i sin länstol och såg på honom halvt road.

– Ja, så heter jag.

– Kom hit, kom ända fram till mig, Gösta!

Han gick sakta fram till henne, men lyfte inte ögonen.

– Kom närmare! Fall på knä här!

– Herregud, vad ska allt detta tjäna till? utbrast han, men han lydde.

– Gösta, jag vill säga dig, att jag tror det var bäst, att jag kom tillbaka hem.

– Man får hoppas, att de inte mer ska kasta ut fröken Marianne i snödrivan.

– O, Gösta, tycker du inte om mig mer? Tycker du, att jag är för ful?

Han drog ner hennes huvud och kysste henne, men han såg lika kall ut.

Hon var egentligen road. Om han behagade vara svartsjuk på hennes föräldrar, vad mer? Det måtte väl gå över. Nu roade det henne att försöka återvinna honom. Hon visste knappt varför hon ville hålla honom kvar, men hon ville det. Hon tänkte på att han dock för en enda gång hade lyckats befria henne från henne själv. Han var väl den ende, som skulle kunna göra det än en gång.

Och nu började hon tala, ivrig att återvinna honom. Hon sade, att det inte hade varit hennes mening att för alltid överge honom, men för en tid måste de för syns skull bryta sin förbindelse. Han hade ju själv kunnat se, att hennes far stod på vansinnets tröskel, att hennes mor gick i ständig livsfara. Han måste ju förstå, att hon hade varit tvungen att fara hem.

Då bröt hans vrede ut i ord. Hon behövde inte göra sig till. Han ville inte längre vara hennes lekboll. Hon hade övergivit honom, så snart hon hade fått fara hem, och han kunde inte älska henne mer. När han i förrgår kom hem från jakten och fann henne borta utan en hälsning, utan ett ord, då hade hans blod stelnat i ådrorna, han hade varit nära att dö av sorg. Han kunde inte älska den, som hade gjort honom så stor smärta. Hon hade för resten aldrig älskat honom. Hon var en kokett, som ville ha någon, som kysste och smekte henne också här i hemtrakten, det var allt.

Trodde han då, att hon brukade låta ungherrar smeka sig?

Å ja, det trodde han nog. Kvinnorna voro inte så heliga, som de sågo ut. Själviskhet och koketteri från början till slut! Nej, om hon hade vetat hur han kände det, när han kom hem från jakten! Det var, som om han hade vadat i isvatten. Han skulle aldrig övervinna den smärtan. Den skulle följa honom genom hela livet. Han kunde aldrig bli människa mer.

Hon försökte förklara för honom hur allt hade gått till. Hon sökte påminna honom om att hon alltjämt var trogen.

Ja, det var detsamma, för nu älskade han henne inte mer. Nu hade han genomskådat henne. Hon var självisk. Hon älskade honom inte. Hon hade rest utan att ge honom en hälsning.

Oupphörligt kom han tillbaka till detta. Hon nära nog njöt av uppträdet. Ond kunde hon inte bli. Hon förstod hans vrede så väl. Någon verklig brytning fruktade hon inte heller. Till sist blev hon dock orolig. Hade det verkligen inträtt ett sådant omslag hos honom, att han inte mer kunde tycka om henne?

– Gösta! sade hon. Var jag självisk, när jag gick till Sjö efter majoren? Jag mindes nog, att de hade kopporna där. Inte heller är det gott att gå ute i tunna skor i köld och snö.

– Kärleken lever av kärlek och inte av tjänster och välgärningar, sade Gösta.

– Du vill då, att vi ska vara främlingar för varandra hädanefter, Gösta?

– Det vill jag.

– Gösta Berling är mycket ombytlig.

– Man brukar beskylla mig för dylikt.

Han var kall, omöjlig att värma, och egentligen var hon själv ännu kallare. Självjakttagelsen satt och hånlog åt hennes försök att spela förälskad.

– Gösta! sade hon, i det hon gjorde ännu ett bemödande. Jag har aldrig med min vilja förorättat dig, om det än kan se så ut. Jag ber dig: förlåt mig!

– Jag kan inte förlåta dig.

Hon visste, att om hon hade ägt en hel känsla, skulle hon ha vunnit honom åter. Och hon försökte spela passionerad. Isögonen hånade henne, men hon försökte i alla fall. Hon ville inte förlora honom.

– Gå inte, Gösta! Gå inte i vrede! Tänk på hur ful jag har blivit! Ingen kan älska mig mer.

– Jag gör det inte heller, sade han. Du får finna dig i att se ditt hjärta förtrampas, du som andra.

– Gösta, jag har aldrig kunnat älska någon annan än dig. Förlåt mig! Överge mig inte! Du är den ende, som kan frälsa mig från mig själv.

Han sköt henne ifrån sig.

– Du talar inte sanning, sade han med isande lugn. Jag vet inte vad du vill mig, men jag ser, att du ljuger. Varför vill du hålla kvar mig? Du är så rik, att friare aldrig ska saknas dig.

Därmed gick han.

Och inte förr hade han stängt dörren, än saknaden och smärtan i hela sitt majestät höllo sitt intåg i Mariannes hjärta.

Det var kärleken, hennes eget hjärtas barn, som kom fram ur den vrå, dit isögonen hade förvisat honom. Han kom, den efterlängtade, nu, när det var för sent. Nu trädde han fram, allvarlig och allsmäktig, och saknad och smärta uppburo hans konungamantel.

När Marianne kunde med verklig visshet säga till sig själv, att Gösta Berling hade övergivit henne, erfor hon en rent kroppslig smärta, så förfärlig, att hon nästan bedövades. Hon tryckte sina händer mot hjärtat och satt i timtal på samma ställe, kämpande med tårlös sorg.

Och det var hon själv, som led, inte en främling, inte en skådespelerska. Hon själv var det.

Varför hade hennes far kommit och skilt dem åt? Hennes kärlek hade ju inte varit död. Det var blott i sitt svaghetstillstånd efter sjukdomen, som hon inte hade kunnat erfara hans makt.

O Gud, o Gud, att hon hade förlorat honom! O Gud, att hon hade vaknat så sent!

Ah, han var den ende, han var hennes hjärtas behärskare! Av honom kunde hon tåla allt. Hårdhet och onda ord från honom böjde henne blott till ödmjuk kärlek. Om han hade slagit henne, skulle hon som en hund ha krupit fram till honom och kysst hans hand.

Hon ryckte till sig penna och papper och skrev med förfärlig iver. Först skrev hon om sin kärlek och saknad. Sedan bad hon, inte om hans kärlek, endast om hans förbarmande. Det var något slags vers hon skrev.

Hon visste inte vad hon skulle göra för att skaffa sig lindring i denna dova smärta.

När hon hade slutat, tänkte hon, att om han finge se detta, så skulle han dock tro, att hon älskade honom. Nå, varför skulle hon inte sända det skrivna till honom? Nästa dag skulle hon sända av det, och hon trodde

nog, att det skulle föra honom åter till henne.

Nästa dag gick hon i ångest och strid med sig själv. Vad hon hade skrivit, föreföll henne så ömkligt och dumt. Det hade varken rim eller meter. Det var bara prosa. Han skulle väl bara skratta åt sådana verser.

Hennes stolthet vaknade också. Om han inte älskade henne mer, då var det en så förskräcklig förnedring att tigga om hans kärlek.

Stundom kom klokheten och sade henne, att hon borde vara glad, att hon hade sluppit ut ur förbindelsen med Gösta och alla de bedrövliga förhållanden, som den skulle dra med sig.

Hennes hjärtas kval voro dock så förskräckliga, att känslorna till sist fingo råda. Tre dagar efter den, då hon hade blivit medveten om sin kärlek, hade hon fått verserna inlagda och Gösta Berlings namn skrivet på omslaget. De blevo dock inte avsända. Innan hon hade funnit en lämplig budbärare, hade hon fått höra sådana ting om Gösta Berling, att hon insåg, att det redan var för sent att vinna honom tillbaka.

Men det blev hennes livs sorg, att hon inte hade sänt av de verserna i tid, medan hon hade kunnat vinna honom.

All hennes smärta knöt sig fast vid denna punkt: ”Om jag inte hade dröjt så länge, om jag inte hade dröjt så många dagar!”

Livets lycka eller åtminstone livets verklighet skulle de ha vunnit henne, dessa skrivna ord. Hon var viss om att de skulle ha fört honom tillbaka till henne.

Sorgen kom dock att göra henne samma tjänst som kärleken. Den gjorde henne till en hel människa, mäktig att hänge sig så åt gott som ont. Sjudande känslor strömmade fritt genom hennes själ utan att hämmas av själviakttagelsens iskyla. Så blev hon ock, trots sin fulhet, mycket älskad.

Dock säger man, att hon aldrig glömde Gösta Berling. Hon sörjde honom så, som man sörjer ett förspillt liv.

Och hennes stackars verser, som en tid blevo mycket lästa, äro för länge sedan glömda. Dock te de sig sällsamt rörande, så som jag ser dem, skrivna på gulnat papper, med bleknat bläck och en tät, prydlig handstil. Det är en hel levnads saknad knuten till dessa arma ord, och jag skriver av dem med en viss mystisk bävan, som om det bodde hemliga krafter i dem.

Jag ber er läsa dem och tänka på dem. Vem vet vad makt de hade haft, om de hade blivit avsända? De äro dock lidelsefulla nog för att bära vittne om en sann känsla. Kanske hade de kunnat föra honom åter till henne.

De äro bevekande nog, ömma nog i sin tafatta formlöshet. Ingen kan önska dem annorlunda. Ingen kan vilja se dem insnörda i rimmets och meterns bojor, och dock är det så vemodsfullt att tänka, att kanske just denna ofullkomlighet hindrade henne från att sända dem i tid.

Jag ber er läsa dem och älska dem. Det är en människa stadd i stor nöd, som har skrivit dem.

Barn, du har älskat, men aldrig mer skall du smaka kärlekens fröjd. Lidelsens storm har skakat din själ. Var glad, du är gången till ro! Ej mer skall du vräkas i tornhög fröjd. Var glad, du är gången till ro! Ej mer skall du sänkas till smärtans djup, o, aldrig mer!

Barn, du har älskat, men aldrig mer lågar i flammor din själ. Du var som ett fält av torkat gräs, du fylldes av eld för en kort sekund. För vältrande rökmoln och flingor av kol flydde himmelens fåglar med höga skrän. Må de vända hem! Du ej brinner mer, kan ej brinna mer.

Barn, du har älskat, men aldrig mer skall du höra kärlekens röst. Ditt hjärtas krafter som trötta barn, vilka sitta på skolans hårda bänk, längta ut till frihet och lekar, men ingen kallar dem mer. De sitta som en kvarglömd postering, ingen kallar dem mer.

Barn, den ende är gången och med honom all kärlek och kärleks fröjd. Han, som du älskat så, som om han lärt dig att med vingar flyga i luftens rymd. Han, som du älskat så, som om han skänkt dig den enda säkra platsen i översvämmad by, han är gången, han, som ensam förstod öppna ditt hjärtas dörr.

*

Jag vill bedja dig om en enda ting, du min älskade: Lägg aldrig uppå mig hatets börda! Det svagaste av allt svagt är det ej ett människohjärta? Hur ville det leva under den sargande tanken, att det vore en annan till plåga?

O min älskade, ville du mörda mig, skaffa dig ingen dolk, köp ej gift eller rep! Men låt mig blott veta, att du vill se mig försvinna från jordens grönskande ängder, från livets riken, och jag skall sjunka i graven.

Du gav mig livets liv. Du mig kärlek gav. Och du tar din gåva igen. O, jag vet det väl. Men byt den icke i hat! Jag älskar ändock att leva. O, minns det! Men jag vet jag skall dö under hatets börda.

TIONDE KAPITLET.

Unga grevinnan.

Unga grevinnan sover till klockan tio om morgonen och vill var dag se färskt bröd på frukostbordet. Unga grevinnan syr tambursöm och läser poesi. Hon förstår intet av vävning och matlagning. Unga grevinnan är bortskämd.

Men unga grevinnan är glad och låter sin munterhet lysa över allt och alla. Man förlåter henne så gärna den långa morgonsömnen och det färska brödet, ty hon slösar med välgärningar mot de fattiga och är vänlig mot var man.

Unga grevinnans far är en svensk adelsman, som har bott i Italien hela sitt liv, kvarhållen där av det vackra landet och av en av det vackra landets sköna döttrar. När greve Henrik Dohna reste i Italien, hade han blivit mottagen i denne ädlings hem, gjort bekantskap med hans döttrar, gift sig med en av dem och fört henne med sig till Sverige.

Hon, som alltid hade kunnat svenska och blivit uppfostrad till att älska allt svenskt, trives väl uppe i björnlandet. Hon svänger om så glatt i den långdans av nöjen, som virvlar runtom Lövens långa sjö, att man kunde tro, att hon alltid hade levat där uppe. Litet nog förstår hon emellertid vad det vill säga att vara grevinna. Det finns ingen ståt, ingen stelhet, ingen nedlåtande värdighet hos denna unga, glada varelse.

De gamla herrarna voro de, som tyckte mest om unga grevinnan. Det var märkvärdigt vilken framgång hon hade hos gamla herrar. När de hade sett henne på en bal, så kunde man vara viss om att de allesammans, både lagmannen i Munkerud och prosten i Bro och Melchior Sinclaire och kaptenen på Berga, skulle förklara för sina hustrur i djupaste förtroende, att om de hade råkat unga grevinnan för fyrtio eller trettio år sedan …

– Ja, då var hon visst inte född, säga de gamla fruarna.

Och nästa gång de råkas, bry de unga grevinnan för att hon tar de gamla herrarnas hjärtan ifrån dem.

De gamla fruarna se henne med en viss ängslan. De komma så väl ihåg grevinnan Märta. Lika glad och god och älskad hade hon varit, när hon första gången kom till Berga. Och av henne hade det endast blivit en fåfäng och nöjeslysten kokett, som numera icke förmådde tänka på någonting annat än sina förströelser. ”Om hon bara hade en man, som kunde hålla henne till arbete!” säga de gamla fruarna. ”Om hon bara kunde sätta upp vävar!” Ty att sätta upp vävar, det tröstar för all sorg, det slukar alla intressen, det har varit många kvinnors räddning.

Unga grevinnan vill gärna bli en bra husmor. Hon vet intet bättre än att som en lycklig hustru bo i ett gott hem, och ofta kommer hon på de stora bjudningarna och slår sig ner hos de gamla.

– Henrik vill så gärna, att jag ska lära mig bli en duglig husmor, säger hon, liksom hans mor är. Lär mig hur man sätter upp vävar!

Då höja de gamla en tvåfaldig suck, för det första över greve Henrik, som kan tro, att hans mor var en duglig husmor, och för det andra över svårigheten att inviga denna unga, okunniga varelse i så invecklade ting. Man behöver bara tala vid henne om pasma och solv, om skaft och vinklar, om entränning och tuskaft, för att det ska löpa runt i hennes huvud, än mera då, när talet blir om korndräll och gåsöga och vandringsman.

Ingen, som ser unga grevinnan, kan låta bli att undra över varför hon har gift sig med den dumme greve Henrik.

Stackars den, som är dum! Det är synd om honom, var han är. Och mest synd är det om den, som är dum och bor i Värmland.

Allaredan finns det många historier om greve Henriks dumhet, och han är inte mer än några och tjugu år gammal. Man kan tala om hur han underhöll Anna Stjärnhök på ett slädparti för några år sedan.

– Du är vacker, du Anna, sade han.

– Du pratar, Henrik.

– Du är den vackraste i hela Värmland.

– Det är jag visst inte.

– Den vackraste på slädpartiet är du i alla fall.

– Ack, Henrik, det är jag inte heller.

– Ja, men nog är du vackrast i denna släden. Det kan du då inte neka.

Nej, det kunde hon inte.

Ty greve Henrik är inte vacker, han. Han är lika ful som dum. De bruka säga om honom, att det huvud, som sitter på hans tunna hals, har gått i arv inom släkten i ett par hundra år. Det är därför hjärnan är så utnött hos den sista arvingen. ”Det är ju klart, att han inte har något eget huvud”, säger man. ”Han har lånat far sins. Han törs ju inte böja på det. Han är rädd för att mista det. Han har ju allaredan gul hy och rynkor i pannan. Huvudet har nog varit i bruk hos både far och farfar. Varför skulle annars håret vara så tunt och läpparna så blodlösa och hakan så spetsig?”

Ständigt har han spektakelmakare omkring sig, som locka honom att säga dumheter och sedan bevara dem, sprida ut dem, hjälpa upp dem.

Lycka är det för honom, att han inte märker något. Han är högtidlig och värdig i allt sitt uppträdande. Kan

han tänka sig, att andra inte också äro det? Värdigheten har satt sig i kroppen på honom, han rör sig avmätt, han går rak, han vrider aldrig på huvudet, utan att hela kroppen följer med.

Han hade varit i Munkerud på besök hos lagmannens för några år sedan. Ridande hade han kommit, burit hög hatt, gula byxor och blanka stövlar och suttit styv och stolt i sadeln. Vid ankomsten gick allt väl. Men när han skulle rida bort igen, hände sig, att en av de nedhängande kvistarna i björkallén slog av honom hatten. Han steg av, satte på sig hatten och red åter fram under samma kvist. Åter blev hatten avslagen. Det upprepades fyra gånger.

Lagmannen gick till sist fram till honom och sade:

– Om bror skulle rida på sidan om kvisten nästa gång?

Femte gången kom han lyckligen förbi kvisten.

Men det är dock så, att unga grevinnan tycker om honom i trots av hans gammalmanshuvud. Hon visste ju inte, att han i sitt eget land omgavs av en sådan dumhetens martyrgloria, när hon såg honom nere i Rom. Där ute hade det varit något av ungdomsglans över honom, och de hade blivit förenade under så ytterst romantiska omständigheter. Man skulle bara höra grevinnan berätta om huru greve Henrik måste enlevera henne. Munkar och kardinaler hade råkat i vrede över att hon hade velat överge sin moders religion, som hon förut hade tillhört, och bli protestant. Hela pöbeln hade varit i uppror. Hennes fars palats belägrades. Henrik förföljdes av banditer. Mor och syster bönföllo henne om att avstå från giftermålet. Men hennes far blev rasande över att det italienska packet skulle hindra honom att ge sin dotter åt vem han ville. Han befallde greve Henrik att enlevera henne. Och så, eftersom det var omöjligt för dem att bli vigda hemma, utan att det upptäcktes, så smögo sig hon och Henrik på bakgator och alla möjliga mörka vägar till svenska konsulatet. Och när hon där hade avsvurit sin katolska tro och blivit protestant, så blevo de ögonblickligen vigda och sända åstad norr ut i en raskt körd resvagn. ”Det kunde inte hinnas med någon lysning, ser ni. Det kunde det rakt inte”, brukar unga grevinnan säga. ”Och det var ju dystert att bli vigd på ett konsulat och inte i en av de vackra kyrkorna, men annars hade Henrik fått vara utan mig. Där nere är alla så häftiga, både pappa och mamma och kardinaler och munkar, alla är häftiga. Det var därför allt måste gå så hemligt till, och om folket hade fått se oss smyga hemifrån, hade de säkert slagit ihjäl oss båda två bara för att rädda min själ. Henrik var naturligtvis redan hemfallen åt fördömelsen.”

Men den unga grevinnan tycker om sin man, även sedan de ha kommit hem till Borg och leva ett lugnare liv. Hon älskar hos honom glansen av det gamla namnet och de bragdrika förfäderna. Hon tycker om att se hur hennes närvaro uppmjukar stelheten i hans väsen och att höra hur hans röst veknar, när hon talar med honom. Och dessutom håller han av henne och skämmer bort henne, och så är hon nu en gång gift med honom. Unga grevinnan kan just inte tänka sig, att en gift kvinna inte skulle tycka om sin man. På visst sätt motsvarar han också hennes ideal av manlighet. Han är rättrådig och sanningsälskande. Han har aldrig svikit sitt givna ord. Hon håller honom för en sann ädling.

*

Den åttonde i mars månad firar länsman Scharling sin födelsedag, och då färdas mycket folk uppför Broby backar. Människor från östan och västan, kända och okända, bjudna och objudna bruka då komma till länsmansgården. Alla äro välkomna. Alla finna nog av mat och dryckjom, och i balsalen finns svängrum nog för de danslystna från sju kyrksocknar.

Unga grevinnan kommer också, såsom hon kommer allestädes, där man kan vänta sig dans och lustighet.

Men den unga kvinnan är inte glad, när hon kommer. Det är, som om hon hade en förkänsla av att nu är det

hennes tur att dras in i äventyrens vilda jakt.

På vägen har hon suttit och betraktat den sjunkande solen. Den gick ner från en himmel utan moln och efterlämnade inga guldkanter på lätta skyar. Gråblek skymningsluft, genomjagad av kalla stormilar, betäckte nejden. Unga grevinnan såg hur dagen och natten kämpade och hur rädsla grep allt levande vid de väldigas strid. Hästarna hastade bort med det sista lasset för att snart komma under tak. Timmerhuggarna skyndade hem från skogen, pigorna från lagården. Vilddjuren tjöto i skogsbrynet. Dagen, människornas älskling, besegrades.

Ljuset slocknade, färgerna bleknade. Köld och fulhet var det enda hon såg. Vad hon hade hoppats, vad hon hade älskat, vad hon hade verkat, tycktes henne också inhöljas i skymningens gråa dager. Det var trötthetens, nederlagets, vanmaktens timme så för henne som för all naturen.

Hon tänkte på att hennes eget hjärta, som nu i sin sprittande fröjd höljde tillvaron i purpur och guld, hon tänkte på att detta hjärta kanske en gång skulle förlora sin kraft att lysa upp hennes värld.

”O, vanmakt, mitt eget hjärtas vanmakt!” sade hon till sig själv. ”Kvävande gråa skymningsgudinna, en gång ska du bli härskarinna i min själ. Då ska jag se livet fult och grått, som det kanske också är, då ska mitt hår vitna, min rygg krökas, min hjärna förlamas.”

I detsamma svängde släden in på länsmansgården, och som den unga grevinnan just då råkade se upp, föllo hennes ögon på ett gallerfönster i en flygelbyggnad och på ett bistert blickande ansikte där bakom.

Detta ansikte tillhörde majorskan på Ekeby, och den unga kvinnan kände, att nu var hennes nöje förstört för den aftonen.

Det går väl an att vara glad, när man inte ser sorgen, blott hör den omtalas som en gäst i främmande land. Värre är det att bevara hjärtats glädje, när man står öga mot öga med nattsvart, bistert blickande nöd.

Grevinnan vet nog, att länsman Scharling har satt majorskan i häkte och att hon ska undergå rannsakning för de våldsbragder hon utförde på Ekeby samma natt, som den stora balen stod där. Men hon har just inte tänkt på att hon skulle hållas i förvar där på länsmansgården, så nära balsalen, att man därifrån kunde se in i hennes rum, så nära, att hon måste höra dansmusiken och det glada stojet. Och nu tar tanken på henne bort all grevinnans glädje.

Unga grevinnan dansar nog både vals och kadrilj. Hon är nog uppe både i menuetten och angläsen, men mellan danserna måste hon smyga fram till fönstret och se över till flygelbyggnaden. Där är ljus i majorskans fönster, och hon kan se hur denna går fram och åter i sitt rum. Hon tycks aldrig vila, utan går ständigt.

Grevinnan har alls ingen glädje av dansen. Hon bara tänker på hur majorskan går fram och åter i sitt fängelse som ett fångat vilddjur. Hon undrar på att alla andra kunna dansa. Helt visst är det många, som äro lika upprörda som hon över att veta majorskan vara dem så nära, och dock är det ingen, som låtsar om något. Det bor ett fördragsamt folk i Värmland.

Men för varje gång hon har sett ut, röra sig hennes fötter tyngre i dansen, och skrattet vill fastna i hennes strupe.

Länsmannens hustru ger akt på henne, när hon stryker imman av fönsterrutan för att se ut, och kommer fram till henne.

– Ett sådant elände! Å, ett sådant elände detta är! viskar hon till grevinnan.

– Jag tycker det är nästan omöjligt att dansa i afton, viskar grevinnan tillbaka.

– Inte är det heller med min vilja, som vi har bal här, medan hon sitter där instängd, svarar fru Scharling. Hon har varit i Karlstad hela tiden, sedan hon blev häktad. Nu ska rannsakningen snart ske med henne, och därför blev hon hitförd i dag. Inte kunde vi sätta henne i det usla häktet i tingshuset, utan hon fick vara i vävkammaren i flygeln. Hon skulle ha fått vara i mitt förmak, grevinna, om inte alla dessa människor hade kommit just i dag. Grevinnan känner henne knappast, men hon har varit som en mor och en drottning för oss alla. Vad ska hon tänka om oss, som dansar här, medan hon är i så stor nöd? Väl är det, att de flesta inte vet, att hon sitter där.

– Hon borde aldrig ha blivit häktad, säger unga grevinnan strängt.

– Nej, det är ett sant ord, men det var ingen annan råd, om inte ännu värre olyckor skulle ske. Inte var det någon, som förmenade henne att sätta eld på sina egna halmstackar och köra bort kavaljererna, men majoren strök ju omkring på jakt efter henne. Gud vet vad han hade tagit sig till, om hon inte hade blivit insatt. Scharling har fått lida mycken förargelse för att han häktade majorskan. Till och med i Karlstad var de missnöjda med honom, därför att han inte såg genom fingrarna med allt, som hände på Ekeby. Men han gjorde vad han trodde vara bäst.

– Men nu blir hon väl dömd? säger grevinnan.

– Å nej, dömd blir hon inte. Majorskan på Ekeby blir nog frikänd, men det är ändå för mycket för henne, allt detta, som hon har måst bära i dessa dagar. Hon blir visst tokig. Grevinnan kan veta, en så stolt fru, hur kan hon tåla att behandlas som en brottsling? Jag tror, att det hade varit bäst, om hon hade fått gå fri. Hon hade kanske undkommit på egen hand.

– Släpp henne lös! säger grevinnan.

– Det kan ju envar annan göra än länsman eller hans hustru, viskar fru Scharling. Vi måste ju vakta henne, vi. Särskilt i natt, när så många av hennes vänner är här, sitter två karlar på vakt utanför dörren, och det är stängt och bommat om henne, så att ingen kan komma till henne. Men om någon toge ut henne, skulle vi bli så glada, både Scharling och jag.

– Kan jag inte få gå till henne? säger unga grevinnan.

Fru Scharling fattar henne ivrigt om handleden och för henne med sig ut. I förstugan kasta de över sig ett par schalar, och så skynda de över gården.

– Det är inte sagt, att hon talar till oss ens, säger länsmannens hustru. Men hon kan ändå se, att vi inte har glömt henne.

De komma in i flygelns första rum, där de två männen sitta och vakta vid den tillbommade dörren, och träda utan att hindras in till majorskan. Hon bor i ett stort rum, uppfyllt med vävstolar och annan redskap. Det begagnas egentligen till vävkammare, men det har galler för fönstret och starka lås för dörren för att i nödfall kunna användas till häkte.

Där inne fortfar majorskan att gå utan att ge synnerlig akt på dem.

Hon är stadd på en lång vandring i de dagarna. Hon kan inte minnas annat, än att hon går de tjugu milen till sin mor, som sitter där uppe i Älvdalsskogarna och väntar på henne. Hon har aldrig tid att vila. Hon måste gå. Rastlös brådska är över henne. Hennes mor är mer än nittio år. Hon ska snart vara död.

Hon har mätt upp golvets längd alnvis, och nu räknar hon varven, läggande hop alnarna till famnar och

famnarna till halvmil och mil.

Tung och lång synes henne vägen, och dock vågar hon inte vila. Hon vadar fram genom djupa drivor. Hon hör de eviga skogarna susa över henne där hon går. Hon rastar i finnens pörte och i kolarens rishydda. Stundom, när ingen människa finns på flera mil, måste hon bryta sig kvistar till ett läger och vila under roten av en kullvräkt gran.

Och slutligen har hon nått målet, de tjugu milen äro slut, skogen öppnar sig, och röda boningshus stå på en snötäckt gård. Klarälven rusar skummande fram i en rad av små forsar, och på det välkända bruset hör hon, att hon är hemma.

Och hennes mor, som får se henne komma, tiggande, såsom hon har velat det, går henne till mötes.

När majorskan har kommit så långt, ser hon alltid upp, blickar omkring sig, ser den stängda dörren och vet var hon ar.

Då undrar hon om hon håller på att bli tokig och sätter sig att tänka och vila. Men om en stund är hon i färd på nytt, sammanräknar alnar och famnar till halvmil och mil, håller små korta raster i finnpörtena och sover varken natt eller dag, förrän hon åter har tillryggalagt de tjugu milen,

Under hela den tid hön har suttit fången har hon nästan aldrig sovit.

Och de båda kvinnorna, som ha kommit för att se till henne, se på henne med ångest.

Den unga grevinnan ska sedan alltid minnas henne, sådan hon då gick där. Hon ser henne sedan ofta i sina drömmar och vaknar då upp från synen med ögonen våta av tårar och en klagan på läpparna.

Den gamla är ängsligt förfallen, håret ser tunt ut, och lösa tovor tränga sig ut ur den smala flätan. Ansiktet är slappt och insjunket, kläderna hänga oordnade och trasiga. Men med allt detta har hon kvar så mycket av den högt stående, allom bjudande härskarinnan, att hon inte inger medlidande blött, utan även vördnad.

Men vad grevinnan bäst mindes, var ögonen, insjunkna, inåtvända, inte ännu berövade allt förståndets ljus, men nästan färdiga att slockna och med en vildhetens gnista lurande på djupet, så att man måste fasa och frukta för att i nästa ögonblick ha den gamla över sig, med tänderna färdiga att bita, fingrarna att klösa.

De ha nu stått där en god stund, då majorskan med ens stannar inför den unga kvinnan och ser på henne med en sträng blick. Grevinnan tar ett steg baklänges och griper fru Scharlings arm.

Majorskans drag få med ens liv och uttryck, hennes ögon se ut i världen med fullt förstånd.

– Å nej, å nej, säger hon och småler, så illa är det ändå inte, min kära unga dam.

Hon bjuder dem nu sitta ner och sätter sig även själv. Hon tar an en air av gammaldags ståtlighet, känd från de stora kalasen på Ekeby och kungabalerna i landshövdingeresidenset i Karlstad. De glömma trasorna och häktet och se endast den stoltaste och rikaste frun i Värmland.

– Min kära grevinna! säger hon. Vad kan förmå er att lämna dansen för att uppsöka en ensam gammal gumma som jag? Ni måtte vara mycket god.

Grevinnan Elisabet kan inte svara. Hennes röst är kvävd av rörelse. Fru Scharling svarar i hennes ställe, att grevinnan inte har kunnat dansa, därför att hon har tänkt på majorskan.

– Kära fru Scharling, svarar majorskan, är det nu så långt kommet med mig, att jag stör de unga i deras glädje? Ni ska inte gråta över mig, min kära unga grevinna, fortfor hon. Jag är en elak gammal kvinna, som

förtjänar mitt öde. Ni håller det inte för rätt att slå sin mor?

– Nej, men …

Majorskan avbryter henne och stryker det krusiga, ljusa håret upp ur hennes panna.

– Barn, barn, säger hon, hur kunde ni gå och gifta er med den dumme Henrik Dohna?

– Men jag älskar honom.

– Jag ser hur det är, jag ser hur det är, säger majorskan. Ett snällt barn och ingenting mer, gråter med de bedrövade och skrattar med de glada. Och tvungen att säga ja till den förste, som säger: ”Jag älskar dig.” Ja visst, ja. Gå nu in och dansa, mina kära unga grevinna! Dansa ni och var glad! Det finns ingenting ont i er.

– Men jag ville göra något för majorskan.

– Barn, säger majorskan högtidligt, det bodde en gammal kvinna på Ekeby, som höll himmelens vindar fångna. Nu är hon fängslad, och vindarna är fria, Är det underligt, att det går en storm genom landet?

Jag, som är gammal, har sett den förr, grevinna. Jag känner den. Jag vet, att den dånande Guds storm kommer över oss. Än susar den fram över de stora rikena, än över de små, bortglömda samhällena. Guds storm glömmer ingen. Den kommer så över stora som över små. Det är grant att se Guds storm komma.

Guds storm, du välsignade Herrans väder, blås över jorden! Röster i luften, röster i vattnen, ljuden och förfaren! Gören Guds storm dånande! Gören Guds storm skräckinjagande! Må stormbyarna dra ut över landet, störta fram mot vacklande väggar, bryta de lås, som har rostat, och de hus, som lutar till fall!

Ångest ska breda sig över landet. De små fågelnästena ska falla från sitt fäste på grenen. Hökboet i furans topp ska ristas till jorden med stort dån, och ända in till uvnästet i bergsskrevan ska vinden väsa med sin draktunga.

Vi tyckte, att allt var gott här hos oss, men det var inte så. Guds storm behövs nog. Jag förstår det, och jag klagar inte. Jag ville blott, att jag finge gå till min mor.

Hon faller med ens samman.

– Gå nu, unga kvinna! säger hon. Jag har inte tid mer. Jag måste gå. Gå nu, och akta er för dem, som rider på stormmolnen!

Därmed återtar hon sin vandring. Dragen slappas, blicken blir inåtvänd. Grevinnan och fru Scharling måste lämna henne.

Så snart de åter äro inne hos de dansande, går unga grevinnan rätt fram till Gösta Berling.

– Jag ska hälsa herr Berling från majorskan, säger hon. Hon väntar, att herr Berling ska ta henne ut ur fängelset.

– Då får hon också vänta, grevinna.

– Å, hjälp henne, herr Berling!

Gösta blickar mörkt framför sig.

– Nej, säger han, varför skulle jag hjälpa henne? Vad är jag henne för tack skyldig? Allt, vad hon har gjort för mig, har varit till mitt fördärv.

– Men, herr Berling …

– Om hon inte hade funnits, säger han häftigt, sove jag nu där uppe i de eviga skogarna. Ska jag vara skyldig att våga livet för henne, därför att hon har gjort mig till kavaljer på Ekeby? Tror grevinnan, att det följer mycken berömmelse med det ämbetet?

Den unga grevinnan vänder sig ifrån honom utan att svara. Hon är ond.

Hon går till sin plats, tänkande bittra tankar om kavaljererna. Hit äro de komna med valthorn och fioler och ämna låta stråkarna gnida över strängarna, till dess taglet har nötts ut, utan att tänka på att de lustiga tonerna klinga över till den fångnas usla rum. Hit komma de för att dansa, till dess skosulorna bli till stoft, och tänka inte på att deras gamla välgörarinna kan se deras skuggor svänga förbi innanför de immade rutorna. Ack, vad världen blev grå och ful! Ack, vilken skugga nöden och hårdheten kastade över unga grevinnans själ!

Om en stund kommer Gösta för att bjuda upp henne till dans.

Hon nekar tvärt.

– Vill inte grevinnan dansa med mig? frågar han och blir mycket röd.

– Varken med er eller med någon annan av Ekeby kavaljerer, säger hon.

– Vi är då inte värdiga en sådan ära?

– Det är ingen ära, herr Berling. Men jag finner intet nöje i att dansa med dem, som glömmer alla tacksamhetens bud.

Gösta har redan svängt sig om på klacken.

Denna scen höres och ses av många. Alla ge grevinnan rätt. Kavaljerernas otacksamhet och hjärtlöshet mot majorskan har väckt allmän harm.

Men i de dagarna är Gösta Berling farligare än ett vilt djur i skogen. Alltsedan han kom hem från jakten och fann Marianne borta, har hans hjärta varit som ett ömt sår. Han har god lust att tillfoga någon en blodig oförrätt och att sprida sorg och kval i vida kretsar.

Vill hon ha det så, säger han till sig själv, då ska det också gå, som hon vill. Men hon får inte heller spara sitt eget skinn. Unga grevinnan tycker om enleveringar. Hon ska få sitt lystmäte. Han har ingenting emot ett äventyr. I åtta dar har han gått och sörjt för en kvinnas skull. Det kan vara nog lång tid. Han kallar Beerencreutz, översten, och Kristian Bergh, den starke kaptenen, och den tröge kusin Kristofer, som aldrig tvekar inför ett vansinnigt äventyr, och lägger råd med dem om hur man ska hämnas kavaljersflygelns kränkta ära.

*

Så kommer gästabudets slut. En lång rad av slädar kör upp på gården. Herrarna ta på sig pälsarna. Damerna söka sina kläder i avklädningsrummets förtvivlade oreda.

Den unga grevinnan har haft brått att få lämna denna förhatliga bal. Hon är först färdig av damerna. Hon står leende mittpå golvet och ser på förvirringen, när dörren slås upp och Gösta Berling visar sig på tröskeln.

Ingen man har dock rätt att tränga in i detta rum. Gamla damer stå där i sitt tunna hår, sedan de ha lagt av de prydande mössorna. Och de unga ha vikit upp klänningskjolarna under pälsarna, för att de styva volangerna inte ska tryckas under färden.

Men utan att akta på de hejdande ropen störtar Gösta Berling fram till grevinnan och griper henne.

Och han lyfter henne i sina armar och rusar ur rummet ut i förstugan och därifrån ut på trappan med henne.

Inte kunde de överraskade kvinnornas skrik hejda honom. När de skynda efter, se de bara hur han kastar sig i en släde med grevinnan i famnen.

De höra kusken smälla med piskan och se hästen sätta av. De känna kusken, det är Beerencreutz. De känna hästen, det är Don Juan. Och i djupt bekymmer över grevinnans öde kalla de på männen.

Och dessa förspilla inte tiden med många frågor, utan störta till slädarna. Och med greven i spetsen jaga de efter kvinnorövaren.

Men han ligger i släden, fasthållande den unga grevinnan. All sorg har han glömt, och yr av äventyrets berusande fröjd sjunger han med full hals en visa om kärlek och rosor.

Tätt intill sig håller han henne tryckt, men hon gör intet försök att fly. Hennes ansikte ligger, vitt och förstenat, vid hans bröst.

Ack, vad ska en man göra, när han har ett blekt, hjälplöst ansikte så nära sig, när han ser det ljusa håret, som eljest skuggar den vita, strålande pannan, undanskjutet, och när ögonlocken ha tungt slutit sig över de gråa ögonens skälmska glitter?

Vad ska en man göra, när de röda läpparna blekna bort under hans ögon?

Kyssa, naturligtvis kyssa de bleknande läpparna, de slutna ögonen, den vita pannan.

Men då vaknar den unga kvinnan upp. Hon kastar sig undan. Hon är som en spänd fjäder. Och med hela sin kraft måste han kämpa med henne, för att hon inte ska kasta sig ur släden, tills han tvingar henne, kuvad och darrande, ner i slädens ena hörn.

– Se! säger Gösta då helt lugnt till Beerencreutz. Grevinnan är den tredje, som Don Juan och jag för bort denna vinter. Men de andra hängde kring min hals med kyssar, och hon vill varken kyssas av mig eller dansa med mig. Kan du bli klok på dessa kvinnor, Beerencreutz?

Men när Gösta körde från gården, när kvinnorna skreko och männen svuro, när dombjällorna klingade och piskorna smällde och allt var rop och förvirring, blevo de män, som vaktade majorskan, underliga till mods.

”Vad står på?” tänkte de. ”Vad skriker de för?”

Med ens slogs dörren upp, och en röst ropade åt dem:

– Hon är borta. Nu far han med henne.

De ut, springande som galningar, utan att se efter om det var majorskan eller vem det var, som var borta. Lyckan var med dem, så att de till och med kommo upp i en bortilande släde. Och de foro både länge och väl, innan de fingo veta vem man förföljde.

Men Bergh och kusin Kristofer gingo i god ro fram till dörren, sprängde låset och öppnade för majorskan.

– Majorskan är fri, sade de.

Hon kom ut. De stodo, raka som pinnar, på ömse sidor om dörren och sågo inte åt henne.

– Majorskan har häst och släde här utanför.

Hon gick då ut, satte sig i åkdonet och körde bort. Henne förföljde ingen. Ingen visste heller vart hon for.

Utför Broby backar skyndar Don Juan mot Lövens isbelagda yta. Den stolta springaren flyger fram. Stärkande iskall luft viner om de åkandes kinder. Bjällrorna klinga. Stjärnor och måne blänka. Snön ligger blåvit och skiner av sin egen glans.

Gösta känner poetiska tankar vakna, inom sig.

– Beerencreutz, säger han, se, detta är livet. Så, som Don Juan ilar bort med denna unga kvinnan, så ilar tiden bort med människan. Du är nödvändigheten, som styr färden. Jag är begäret, som fängslar viljan. Och så ryckes hon, den maktlösa, allt djupare och djupare nedåt.

– Prata inte! ryter Beerencreutz. Nu kommer de efter oss. Och med vinande piskslag eggar han Don Juan till allt vildare fart.

– Där är vargarna, här bytet! utropar Gösta. Don Juan, min gosse, tänk, att du är en ung älg! Störta fram genom busksnåren, vada genom myren, ta ett språng från fjällryggen ner i den klara sjön, sim över den med modigt upplyft huvud, och försvinn, försvinn i den täta granskogens frälsande dunkel! Spring, Don Juan, gamle kvinnorövare! Spring som en ung älg!

Fröjd fyller hans vilda hjärta vid den ilande farten. Jubelsång är för honom de förföljandes skrik. Fröjd fyller hans vilda hjärta, när han känner grevinnans kropp skaka av skräck, när han hör hennes tänder skallra.

Plötsligt lossnar det grepp av järn, varmed han har hållit henne. Han ställer sig upp i släden och svänger sin mössa.

– Jag är Gösta Berling, ropar han, herre till tiotusen kyssar och trettontusen kärleksbrev. Hurra för Gösta Berling! Ta honom den som kan!

Och i nästa ögonblick viskar han i grevinnans öra:

– Är inte farten god? Är inte färden kunglig? Bortom Löven ligger Vänern. Bortom Vänern ligger havet, överallt oändliga vidder av klar, blåsvart is och där bortom en strålande värld. Rullande tordön i den frysande isen, gälla rop bakom oss, stjärnskott i höjden och klingande bjällror framför oss! Framåt! Alltjämt framåt! Har ni lust att pröva den färden, unga, sköna dam?

Han har släppt henne fri. Hon stöter honom häftigt ifrån sig.

Nästa stund finner honom på knä vid hennes fötter.

– Jag är en usling, en usling! Grevinnan skulle inte ha retat mig. Ni stod där så stolt och fin och trodde aldrig, att en kavaljersnäve kunde nå er. Himmel och jord älskar er. Ni skulle inte öka deras börda, som himmel och jord föraktar.

Han rycker till sig hennes händer och för dem till sitt ansikte.

– Om ni ändå visste, säger han, vad det vill säga att veta sig vara en förkastad! Man frågar inte efter vad man gör. Nej, det gör man inte.

I samma ögonblick märker han, att hon inte har något på händerna. Han drar då ett par stora skinnvantar ur fickan och sätter på henne.

Därmed har han på en gång blivit alldeles lugn. Han sätter sig till rätta i släden, så långt från den unga grevinnan som möjligt.

– Grevinnan behöver inte vara rädd, säger han. Ser inte grevinnan vart vi far? Ni kan ju begripa, att vi inte törs göra er något ont.

Hon, som nästan hade varit från sina sinnen av fasa, ser nu, att de redan ha farit över sjön och att Don Juan strävar uppför de branta backarna vid Borg.

De stanna hästen utanför trappan till grevegården och låta den unga grevinnan stiga ur släden vid porten till sitt eget hem.

Men när hon omges av utskyndande tjänare, återfår hon mod och sinnesnärvaro.

– Ta vara på hästen, Andersson! säger hon till kusken. Dessa herrar, som har skjutsat mig hem, är väl så goda och stiger in en stund? Greven kommer strax.

– Som grevinnan önskar, säger Gösta och stiger genast ur släden. Beerencreutz kastar tömmarna ifrån sig utan ett ögonblicks tvekan. Men unga grevinnan går före dem och visar dem med illa dold skadefröjd in i salen.

Grevinnan hade nog väntat, att kavaljererna skulle tveka vid förslaget att invänta hennes man.

De visste då inte vilken sträng och rättrådig man han var. De fruktade inte för den räfst han skulle hålla med dem, som våldsamt hade gripit henne och tvingat henne att åka med dem. Hon ville höra honom förbjuda dem att någonsin mer sätta sin fot i hennes hem.

Hon ville se honom kalla in tjänarna för att utpeka kavaljererna som män, vilka de hädanefter aldrig skulle släppa inom Borgs portar. Hon ville höra honom uttala sitt förakt inte bara över det, som de hade gjort henne, utan också över deras handlingssätt mot den gamla majorskan, deras välgörarinna.

Han, som för henne var idel ömhet och undseende, han skulle resa sig i rättvis stränghet mot hennes förföljare. Kärleken skulle ge eld åt hans tal. Han, som beskyddade och aktade henne som ett väsen av finare art än envar annan, han skulle inte tåla, att råa män slogo ner på henne som rovfåglar på sparven. Hon glödde av hämndtörst.

Beerencreutz, översten med de täta, vita mustascherna, steg dock oförfärad in i matsalen och gick fram till brasan, som alltid skulle vara tänd, när grevinnan kom hem från en bjudning.

Gösta stannade i dunklet nere vid dörren och betraktade tyst grevinnan, medan betjänten befriade henne från ytterplaggen. Där han satt och såg på denna unga kvinna, blev han så glad, som han inte hade varit på många år. Det gick så klart upp för honom, det var honom så visst som en uppenbarelse, fastän han inte förstod hur han hade upptäckt det, att hon hade inom sig en den skönaste själ.

Än så länge låg den bunden och slumrade, men den skulle nog komma fram. Han blev så glad över att ha upptäckt all den renhet och fromhet och oskuld, som bodde innerst i henne. Han var nästan färdig att skratta åt henne för att hon såg så ond ut och stod med blossande kinder och sammandragna ögonbryn.

”Du vet inte hur mild och god du är”, tänkte han.

Den sida av hennes väsen, som var vänd mot sinnevärlden, skulle aldrig göra hennes inre jag full rättvisa, tänkte han. Men Gösta Berling måste från denna stund vara hennes tjänare, såsom man måste tjäna allt skönt och gudomligt. Ja, det stod inte till att ångra, att han nyss hade farit fram så våldsamt mot henne. Om hon inte hade varit så rädd, om hon inte hade stött undan honom så häftigt, om han inte hade förnummit hur hela hennes väsen upprördes av hans råhet, så skulle han aldrig ha vetat vilken fin och ädel ande som bodde inom henne.

Han hade inte kunnat tro det förr. Hon hade ju bara varit danslystnad och munterhet. Och så hade hon ju kunnat gifta sig med den dumme greve Henrik.

Ja, nu skulle han vara hennes slav till sin död, hund och träl, som kapten Kristian brukade säga, och ingenting mer.

Han satt där nere vid dörren, Gösta Berling, och höll med knäppta händer ett slags gudstjänst. Alltsedan den dagen, då han första gången kände inspirationens eldtunga flamma över sig, hade han inte erfarit en sådan helighet i sin själ. Han lät inte störa sig, fastän greve Dohna kom in med en mängd människor, som svuro och beskärmade sig över kavaljerernas upptåg.

Han lät Beerencreutz ta emot stormeri. I makligt lugn stod den i många äventyr prövade framme vid spiseln. Han hade satt upp foten mot spiselgallret, stödde armbågen mot knäet och hakan mot handen och såg på de instormande.

– Vad ska nu allt detta betyda? röt den lille greven åt honom.

– Det betyder, sade han, att så länge det finns kvinnfolk på jorden, så länge finns det också fånar, som dansar efter deras pipa.

Den unge greven blev röd i ansiktet.

– Jag frågar vad detta betyder! upprepade han.

– Det frågar jag också, hånade Beerencreutz. Jag frågar vad det betyder, att Henrik Dohnas grevinna inte vill dansa med Gösta Berling.

Greven vände sig frågande mot sin hustru.

– Jag kunde det inte, Henrik! utbrast hon. Jag kunde inte dansa med honom eller någon av dem. Jag tänkte på majorskan, som de lät försmäkta i häkte.

Den lille greven rätade på sin stela kropp och sträckte upp sitt gammalmanshuvud.

– Vi kavaljerer, sade Beerencreutz, tillåter ingen att skymfa oss. Den, som inte vill dansa med oss, måste åka med oss. Det har inte skett grevinnan någon skada, och därmed kan saken få vara slut.

– Nej! sade greven. Därmed kan den inte vara slut. Det är jag, som svarar för min hustrus gärningar. Nu frågar jag varför inte Gösta Berling vände sig till mig för att få upprättelse, när min hustru hade förolämpat honom.

Beerencreutz smålog.

– Jag frågar! upprepade greven.

– Man ber inte räven om lov att få dra huden av honom, sade Beerencreutz.

Greven lade handen på sitt smala bröst.

– Jag har ord om mig att vara en rättvis man, utbrast han. Jag kan döma över mina tjänare. Varför skulle jag inte kunna döma över min hustru? Kavaljererna har inte rätt att döma henne. Det straff, som de har tillämpat på henne, förintar jag. Det har aldrig funnits till, förstår ni, mina herrar. Det har aldrig funnits till.

Greven skrek ut orden i högsta falsett. Beerencreutz sände en snabb blick ut över församlingen. Det var inte

en av de närvarande, Sintram och Daniel Bendix och Dahlberg och allt vad det kunde vara för ena, som hade följt med in, som inte stod och småmyste åt hur han lurade den dumme Henrik Dohna.

Unga grevinnan förstod inte genast. Vad var det, som skulle räknas för intet? Hennes ångest, kavaljerernas hårda grepp om hennes späda kropp, den vilda sången, de vilda orden, de vilda kyssarna, skulle detta inte finnas till? Fanns det denna kväll ingenting, över vilket den gråa skymningsgudinnan inte rådde?

– Men, Henrik …

– Tyst! sade han. Och han rätade upp sig för att hålla strafftalet till henne. Ve dig, att du, som är kvinna, har velat sätta dig till domare över män! säger han. Ve dig, att du, som är min hustru, vågar förolämpa någon, vars hand jag gärna trycker! Vad har du att göra med att kavaljererna har satt majorskan i häkte? Hade de inte rätt? Aldrig kan du veta hur en man måste vredgas i djupet av sin själ, när han hör talas om kvinnors otro. Ämnar du själv vandra den onda vägen, efter du tar en sådan kvinnas försvar?

– Men, Henrik …

Hon klagade som ett barn och sträckte ut armarna som för att avvärja de onda orden. Hon hade kanske aldrig förr hört så hårda ord riktade till sig. Hon var så hjälplös bland dessa hårda män, och nu vände hennes enda försvarare sig mot henne. Aldrig mer skulle hennes hjärta ha kraft att lysa upp världen.

– Men, Henrik, det är ju du, som skulle skydda mig!

Gösta Berling var uppmärksam nu, när det var för sent. Han visste sannerligen inte vad han skulle göra. Han ville henne så väl. Men han vågade inte tränga sig mellan man och hustru.

– Var är Gösta Berling? sporde greven.

– Här! sade Gösta. Och han gjorde ett erbarmligt försök att skämta bort saken. Greven höll visst på att hålla tal, och jag somnade in. Vad säger greven, om vi skulle fara hem nu och låta er få gå och lägga er?

– Gösta Berling, eftersom min grevinna har nekat att dansa med dig, befaller jag, att hon kysser din hand och ber dig om förlåtelse.

– Min käre greve Henrik, sade Gösta småleende, det är ingen hand, som passar för en ung kvinna att kyssa. I går var den röd av blod från en skjuten älg, i natt svart av sot efter ett slagsmål med en kolare. Greven har fällt en ädel och högsinnad dom. Det är upprättelse nog. Kom, Beerencreutz!

Greven ställde sig i hans väg.

– Gå inte! sade han. Min hustru måste lyda mig. Jag vill, att min grevinna ska veta vart det leder att handla självrådigt.

Gösta stannade hjälplös. Grevinnan stod alldeles blek, men hon rörde sig inte.

– Gå! sade greven.

– Henrik, jag kan inte.

– Du kan, sade greven hårt. Du kan. Men jag vet vad du vill. Du vill tvinga mig att slåss med den mannen, därför att du i din nyckfullhet inte tycker om honom. Nåväl då, om du inte vill ge honom upprättelse, så ska jag det. Alltid är det kärt för er kvinnor, om män blir dödade för er skull. Du har begått felet, men vill inte försona det. Alltså måste jag göra det. Jag ska duellera, min grevinna. Om några timmar ska jag vara ett blodigt lik.

Hon gav honom en lång blick. Och hon såg honom sådan han var, dum, feg, uppblåst av högmod och fåfänga, den ömkligaste av människor.

– Lugna dig! sade hon. Och hon hade blivit kall som is. Jag ska göra det.

Men nu blev Gösta Berling rent utom sig.

– Grevinnan får inte! Nej, ni får inte! Ni är ju bara ett barn, ett svagt, oskyldigt barn, och ni skulle kyssa min hand! Ni har en så vit, skön själ. Jag ska aldrig mer komma er nära. Å, aldrig mer! Jag bringar död och fördärv över allt gott och skuldlöst. Ni ska inte röra vid mig. Jag ryser för er som eld för vatten. Ni får inte!

Han stack händerna bakom ryggen.

– Det gör mig ingenting mer, herr Berling. Numera gör det mig ingenting. Jag ber er om förlåtelse. Jag ber er, låt mig få kyssa er hand!

Gösta höll sina händer kvar på ryggen. Han översåg ställningen. Han närmade sig dörren.

– Om du inte tar emot den upprättelse, som min hustru bjuder, måste jag slåss med dig, Gösta Berling, och måste dessutom pålägga henne ett annat, svårare straff.

Grevinnan höjde på axlarna.

– Han är ju tokig av feghet, viskade hon. Låt det nu ske! Det betyder ingenting, att jag blir förödmjukad. Det är ju detta, som ni har velat hela tiden.

– Har jag velat det? Tror ni, att jag har velat det? Nå, om jag inte har några händer kvar att kyssa, så måste ni väl se, att jag inte har velat det, utbrast han.

Han sprang fram till brasan och sträckte sina händer in i den. Lågan slog tillsammans om dem, huden rynkade sig, naglarna knastrade. Men i samma sekund fick Beerencreutz honom i nacken och slängde honom handlöst utåt golvet. Han snavade mot en stol och blev sittande. Han satt nästan och blygdes över ett så dumt tilltag. Skulle hon inte tro, att han blott hade velat göra det på skryt? Att göra så i det folkuppfyllda rummet måste ju ta sig ut som dumt skryt. Det hade inte varit en skymt av fara.

Innan han kunde tänka på att resa sig, låg grevinnan på knä bredvid honom. Hon fattade de röda, sotiga händerna och betraktade dem.

– Jag ska kyssa dem, kyssa dem, utbrast hon, så snart de inte är för ömma och onda! Och tårarna strömmade ur hennes ögon, medan hon såg brännblåsorna höja sig under den svedda huden.

Så blev han för henne som en uppenbarelse av en okänd härlighet. Att det dock ännu kunde ske sådana ting på jorden, att sådant kunde göras för henne! Nej, vilken man, vilken man var då inte denne, i stånd till allt, väldig i gott som i ont, stordådens man, de starka ordens, de lysande gärningarnas man! En hjälte, en hjälte, skapad av annat ämne än andra! Slav av en nyck, av stundens lust, vild och förskräcklig, men ägare av en rasande kraft, skyende intet.

Hon hade varit så betryckt hela kvällen, inte sett annat än sorg och grymhet och feghet. Nu var allt glömt. Unga grevinnan var åter glad över att vara till. Skymningsgudinnan var slagen. Unga grevinnan såg ljus och färger lysa upp världen.

*

Det var samma natt uppe i kavaljersflygeln.

Där ropade de ve och förbannelse över Gösta Berling. De gamla herrarna ville sova, men det var omöjligt. Han lät dem inte få ro. Fåfängt var det, att de drogo för sänggardinerna och släckte ljusen. Han bara pratade.

Nu lät han dem veta vilken ängel unga grevinnan var och hur han tillbad henne. Han skulle tjäna henne, dyrka henne. Han var nöjd nu med att alla hade övergivit honom. Nu kunde han ägna ett liv åt hennes tjänst. Hon föraktade honom naturligtvis. Men han skulle vara nöjd med att ligga vid hennes fötter som en hund.

Hade de givit akt på Lagön ute i Löven? Hade de sett den söder ifrån, där den skrovliga klippan reser sig tvärbrant ur vattnet? Hade de sett den norr ifrån, där den sjunker mot sjön i sakta sluttning och där de smala sandreven, beväxta med stora, härliga granar, slingra sig fram i vattenbrynet och bilda de underbaraste småsjöar? Där uppe på den branta klipptoppen, varest ännu spillror efter en gammal sjörövarborg ligga kvar, skulle han bygga ett slott åt unga grevinnan, ett slott av marmor. Breda trappor, vid vilka vimplade båtar kunde landa, skulle huggas i berget ner till sjön. Där skulle finnas strålande salar och höga torn med förgyllda tinnar. Det skulle bli en passande bostad åt unga grevinnan. Det gamla trärucklet på Borgs udde var inte värt, att hon beträdde det en gång.

När han hade hållit på så en stund, började en och annan snarkning ljuda bakom de gulrutiga gardinerna. Men de flesta svuro och jämrade sig över honom och hans dårskaper.

– Människor, säger han då högtidligt, jag ser den gröna jorden betäckt av människoverk eller av spillror efter människoverk. Pyramiderna tynger jorden, Babelstornet har genomborrat skyn, de sköna templen och de gråa borgarna har rest sig ur gruset. Men av allt, som händer har byggt, vad är det, som inte har fallit eller ska falla? O, människor, kasta mursleven och lerformen! Bred murarförklädet över ert huvud, och lägg er ner att bygga drömmarnas ljusa slott! Vad ska anden med tempel av sten och ler? Lär att bygga oförgängliga slott av drömmar och syner!

Därmed gick han skrattande till vila.

När grevinnan kort därpå fick veta, att majorskan var befriad, gjorde hon middagsbjudning för kavaljererna.

Därmed började hennes och Gösta Berlings långa vänskap.

ELFTE KAPITLET.

Spökhistorier.

O, sena tiders barn!

Jag har ingenting nytt att berätta er, endast det, som är gammalt och nästan glömt. Sägner har jag från barnkammaren, där de små sutto på låga pallar kring sagoberätterskan med det vita håret, eller från stockelden i stugan, där drängar och torpare sutto och språkade, medan ångan rykte från deras våta kläder och de drogo knivar ur läderslidan vid halsen för att breda ut smör på tjockt, mjukt bröd, eller från salen, där gamla herrar sutto i vaggande gungstolar och, livade av den ångande toddyn, talade om flydda tider.

Stod så ett barn, som hade lyssnat till sagoberätterskan, till arbetskarlarna, till de gamla herrarna, vid fönstret i vinterkvällen, då såg det inga moln vid himlens rand, utan skyarna voro kavaljerer, som jagade över fästet i rangliga enspännare, stjärnorna voro vaxljusen, som tändes i den gamla grevegården på Borgs udde, och spinnrocken, som surrade i nästa rum, trampades av den gamla Ulrika Dillner. Ty barnets huvud var uppfyllt av de gamla tidernas människor. För dem levde och svärmade det.

Men skickades ett sådant barn, vars hela själ var mättad av sägner, över den mörka vinden in på handkammaren efter lin eller skorpor, då ilade de små fötterna, då kom det i flygande fart utför trappan

genom förstugan och in i köket. Ty där uppe i mörkret hade det måst tänka på alla gamla historier det hade hört om den elake brukspatronen på Fors, om honom, som hade gått i förbund med djävulen.

Den elake Sintrams stoft vilar sedan länge på Svartsjö kyrkogård, men ingen tror, att hans själ har kallats till Gud, såsom det står på gravstenen.

Medan han levde, var han en av dem, till vilkas hem på långa, regniga söndagseftermiddagar en tung kaross, förspänd med svarta hästar, kunde komma körande. En mörkklädd, elegant herre stiger då ur vagnen och hjälper till att med kort och tärning fördriva de tröga timmarna, som i sin enformighet ha bragt husets herre till förtvivlan. Spelpartiet fortsättes till efter midnatt, och när den främmande reser i morgongryningen, lämnar han alltid efter sig någon olycksbringande avskedsgåva.

Så länge Sintram fanns på jorden, var han en av dem, vilkas ankomst bådas av andar. Skrymt går före dem, deras vagnar rulla in på gården, deras piska smäller, deras röster ljuda på trappan, förstudörren öppnas och slutes. Hundar och människor vakna av larmet, så starkt är det, men det är dock ingen, som kommer. Det är bara skrymt, som går före dem.

Hu, dessa fasans människor, som de onda andarna söka! Vad kunde det väl vara för en stor, svart hund, som visade sig på Fors i Sintrams tid? Han hade förfärliga, gnistrande ögon och en bloddrypande tunga, som hängde långt ut ur det flämtande svalget. En dag, just när drängarna hade varit inne i köket och spisat middag, hade han krafsat på köksdörren, och alla pigorna hade skrikit av förfäran, men den störste och starkaste av drängarna hade tagit ett brinnande vedträ ur spisen, ryckt upp dörren och slängt det i hundens gap.

Då hade han flytt med ett förfärligt vrålande, lågor och rök hade stått honom ur munnen, gnistor virvlade omkring honom, och hans fotspår på vägen lyste som eld.

Och var det inte förskräckligt detta, att varje gång, då brukspatronen körde hem från en resa, så förbyttes dragarna för honom? Han for med hästar, men när han kom hem om nätterna, hade han alltid svarta tjurar för vagnen. Folket, som bodde bredvid landsvägen, såg de stora, svarta hornen avteckna sig mot natthimlen, när han reste förbi, och hörde djurens bölande och förfärades över den rad av gnistor, som klövar och vagnshjul framlockade ur det torra gruset.

Ja, nog behövde de små fötterna skynda för att komma över den stora, mörka vinden. Tänk, om något förfärligt, om den, vars namn man inte kan nämna, hade kommit fram där uppe ur en mörk vrå! Vem kunde vara säker? Det var inte bara de onda, som han visade sig för. Hade inte Ulrika Dillner sett honom? Både hon och Anna Stjärnhök kunde berätta om att de hade sett honom.

*

Vänner, människors barn, I som dansen, I som skratten! Jag ber er så hjärtligt, dansen varligt, skratten milt, ty det kan komma så mycken olycka åstad, om era tunnsulade sidenskor trampa på ömtåliga hjärtan i stället för på hårda plankor, och ert lustiga, silverklingande skratt kan jaga en själ till förtvivlan.

Det var säkerligen så, att de ungas fötter hade trampat för hårt på gamla Ulrika Dillner, och de ungas skratt hade ljudit för övermodigt i hennes öra, ty det kom med ens över henne en oemotståndlig längtan efter en gift kvinnas titlar och värdigheter. Hon sade äntligen ja till den elake Sintrams långa frieri, följde honom till Fors som hans hustru och levde skild från de gamla vännerna på Berga, de gamla kära bestyren och den gamla oron för dagligt bröd.

Det var ett parti, som gick hastigt och lustigt. Sintram friade vid jultiden, och i februari stod bröllopet. Det året bodde Anna Stjärnhök i kapten Ugglas hem. Hon var en god ersättning för gamla Ulrika, och denna

kunde utan samvetskval dra ut och erövra frutiteln.

Utan samvetskval, men inte utan ånger. Det var inte något gott ställe hon flyttade till, de stora, tomma rummen voro fyllda av hemsk skräck. Så snart det blev mörkt, började hon rysa och förskräckas. Hon höll på att förgås av hemlängtan.

De långa söndagseftermiddagarna voro svårare än allt annat. De hade aldrig ett slut, varken de eller den långa rad av pinande tankar, som släpade sig fram genom hennes hjärna.

Så hände sig en dag i mars, då Sintram inte hade kommit hem från kyrkan till middagen, att hon gick in i salongen i övre våningen och satte sig vid klaveret. Det var hennes sista tröst. Klaveret, med en flöjtspelare och en herdinna målade på det vita locket, var hennes eget, ärvt från hennes föräldrahem. För det kunde hon klaga sin nöd, det förstod henne.

Men är det inte både ömkligt och löjligt? Vet ni vad hon spelar? Bara en polska, och hon, som är så hjärtans bedrövad!

Hon kan inte något annat. Innan hennes fingrar stelnade kring visp och förskärarkniv, fick hon lära sig den enda polskan. Den sitter kvar i hennes fingrar, men hon kan inte något annat stycke, inte någon sorgmarsch, inte någon lidelsefull sonat, inte ens en klagande folkvisa, bara den polskan.

Den spelar hon, så ofta hon har något att anförtro åt det gamla klaveret. Hon spelar den, både när hon vill gråta och när hon vill le. När hon firade sitt bröllop, spelade hon den, och när hon hade kommit första gången i eget hem, och likaså nu.

De gamla strängarna förstå henne nog, hon är olycklig, olycklig.

En vägfarande, som drar förbi och hör polskan ljuda, kunde tro, att den elake brukspatronen höll bal för grannar och fränder, så muntert ljuder den. Det är en övermåttan käck och lustig melodi. Med den har hon i forna dagar spelat sorglösheten in och hungern ut på Berga gård. När den ljöd, skulle alla upp till dans. Den sprängde reumatismens band kring ledgångarna och narrade åttioåriga kavaljerer upp på golvet. Hela världen kunde vilja dansa efter den polskan, så lustigt låter den. Men den gamla Ulrika gråter.

Hon har trumpna, vresiga tjänare omkring sig och ilskna djur. Hon längtar efter vänliga ansikten och leende munnar. Det är denna hennes förtvivlade längtan, som den glada polskan ska tolka.

Människor ha svårt att lära sig, att hon är fru Sintram. Alla kalla henne mamsell Dillner. Se, det är meningen, att polskmelodien ska förklara hennes ånger över fåfängan, som lockade henne att jaga efter frutiteln.

Gamla Ulrika spelar, som om hon ville spränga strängarna. Det är så mycket att överrösta, jämmerrop av fattiga bönder, förbannelser av utpinade torpare, hånskratt av trotsiga tjänare och först och sist skammen, skammen att vara en ond mans hustru.

Vid dessa toner har Gösta Berling fört den unga grevinnan Dohna upp i dansen. Marianne Sinclaire och hennes många beundrare ha dansat efter den, och majorskan på Ekeby har rört sig i dess takt, när den vackre Altringer ännu levde. Hon ser dem par efter par, förenade i ungdom och skönhet, virvla förbi. Det gick en ström av munterhet från dem till henne, från henne till dem. Det var hennes polska, som kom deras kinder att glöda, deras ögon att stråla. Hon är skild från allt detta nu. Må polskan dåna! Så många minnen, så många ljuvliga minnen att överrösta!

Hon spelar för att döva sin ängslan. Hennes hjärta vill brista av förskräckelse, när hon ser den svarta

hunden, när hon hör tjänarna viska om de svarta tjurarna. Hon spelar polskan om och om igen för att döva sin ängslan.

Då märker hon, att hennes man har kommit hem. Hon hör, att han kommer in i rummet och sätter sig i gungstolen. Hon känner så väl igen vaggningen, när meden knarrar mot golvtiljan, att hon inte ens ser sig om.

Alltunder det hon spelar, fortfar vaggningen. Nu hör hon inte mer tonerna, endast vaggningen.

Stackars gamla Ulrika, så utpinad, så ensam, så hjälplös, vilsekommen i fiendeland, utan en vän att klaga för, utan annan tröstare än ett skrällande klaver, som svarar henne med en polska!

Det är som ett gapskratt på en begravning, en dryckessång i en kyrka.

Alltunder det gungstolen fortfar att vagga, hör hon plötsligt hur klaveret skrattar åt hennes klagan, och hon slutar mitt i en takt. Hon reser sig och ser bort till gungstolen.

Men ögonblicket därpå ligger hon avsvimmad på golvet. Det var inte hennes man, som satt i gungstolen, utan en annan, den, som små barn inte våga nämna vid namn, den, som skulle skrämma dem till döds, om de mötte honom på den ödsliga vinden.

*

Kan den, vars själ har blivit mättad av sägner, någonsin frigöra sig från deras välde? Nattvinden tjuter där ute, en fikus och en nerium piska balkongens pelare med sina styva blad, himlen välver sig mörk över de långsträckta bergen, och jag, som sitter ensam i natten och skriver, med lampan tänd och gardinen uppdragen, jag, som nu är gammal och borde vara klok, jag känner samma rysningar krypa uppför ryggraden, som när jag första gången hörde denna historia, och jag måste oupphörligen lyfta ögonen från arbetet för att se efter om inte någon har kommit in och gömt sig i vrån där borta. Jag måste se ut på balkongen för att ge akt på om inte ett svart huvud sticker upp över räckverket. Den viker aldrig ifrån mig, denna skräck, som väckes av de gamla historierna, när natten är mörk och ensligheten djup, och den blir mig till sist så övermäktig, att jag måste kasta pennan, krypa ner i min säng och dra täcket upp över ögonen.

Det var min barndoms stora, hemliga undran, att Ulrika Dillner överlevde den där eftermiddagen. Jag hade inte gjort det.

Lycka var det, att Anna Stjärnhök strax därefter kom åkande till Fors, att hon fann henne på salongsgolvet och väckte henne till liv igen. Men med mig hade det inte gått så väl. Jag hade redan varit död.

Jag vill önska er, kära vänner, att ni måtte slippa att se gamla ögons tårar. Eller att ni inte må stå hjälplösa, när ett grått huvud lutar sig intill ert bröst för att få stöd, eller när gamla händer knäppas kring era i tyst bön. Må ni slippa att se de gamla sänkta i sorg, som ni inte kan hugsvala!

Vad är dock de ungas klagan? De ha styrka, de ha hopp. Men vilket elände är det inte, när de gamla gråta, vilken förtvivlan, när de, som ha varit era unga dagars stöd, sjunka i maktlös klagan!

Där satt Anna Stjärnhök och lyssnade till gamla Ulrika, och hon såg ingen utväg för henne.

Den gamla grät och darrade. Hennes ögon voro vilda. Hon talade och talade, stundom så förvirrat, som om hon inte mer visste var hon befann sig. De tusen rynkorna, som genomfårade hennes ansikte, voro dubbelt så djupa som vanligt, löslockarna, som hängde ner över hennes ögon, raknade av tårarna, och hela den långa, magra gestalten skakade av snyftningar.

Slutligen måste Anna göra slut på jämmern. Hon hade sitt beslut färdigt. Hon ville föra henne med sig tillbaka till Berga. Det var visserligen sant, att hon var Sintrams hustru, men på Fors kunde hon inte stanna. Brukspatronen skulle göra henne tokig, om hon bleve kvar hos honom. Anna Stjärnhök beslöt att föra bort gamla Ulrika.

Å, vad den stackarn gladdes och förfärades åt detta beslut! Men hon skulle visst inte våga lämna sin man» och sitt hem. Han skulle kanske skicka den stora, svarta hunden efter henne.

Men Anna Stjärnhök övervann hennes motstånd, dels med gyckel, dels med hot, och om en halvtimme hade hon henne bredvid sig i släden. Anna körde själv, och gamla Disa drog släden. Föret var uselt, ty man var långt framme i mars, men det gjorde gamla Ulrika gott att åter åka i den kända släden efter den kända hästen, som hade varit trotjänare på Berga minst lika länge som hon.

Som hon hade ett gott humör och ett oförfärat sinne, denna gamla hushållsträl, slutade hon upp att gråta, när de foro förbi Arvidstorp, vid Högberg skrattade hon redan, och när de foro förbi Munkeby, höll hon på att berätta om hur det var i hennes ungdom, när hon tjänade hos grevinnan på Svaneholm.

De åkte nu in i de ödsliga, folkfattiga trakterna norr om Munkeby på en backig och stenig väg. Vägen letade sig fram till alla kullar, som den möjligen kunde nå, den kröp upp till deras topp i långsam krökning, störtade utför dem i tvärbrant stupning, men ilade så rakt den kunde över den jämna dalbottnen för att genast finna en ny brant att klättra över.

De höllo just på att fara utför Västratorps backe, då gamla Ulrika tvärtystnade och grep Anna hårt om armen. Hon stirrade på en stor, svart hund vid vägkanten.

– Se! sade hon.

Hunden satte av inåt skogen. Anna såg inte mycket av den.

– Kör, sade Ulrika, kör så fort du kan! Nu får Sintram bud om att jag har rest.

Anna försökte att skratta bort hennes ångest, men hon höll i sig.

– Vi får snart höra hans bjällror, ska du få se. Vi får höra dem, innan vi kommer upp på toppen av nästa backe.

Och när Disa flåsade ut ett ögonblick på toppen av Elofsbacken, hördes bjällerklang nedanför dem.

Nu blev gamla Ulrika rent tokig av ängslan. Hon darrade, snyftade och jämrade sig så som nyss i salongen på Fors. Anna ville mana på Disa, men denna vände blott på huvudet och gav henne en blick av outsäglig förvåning. Trodde hon, att Disa hade glömt när det var tid att springa och när det var tid att gå? Ville hon lära henne att dra en släde, lära henne, som kände varje sten, varje bro, varje grind, varje backe sedan mer än tjugu år tillbaka?

Under detta kom bjällerklangen allt närmare.

– Det är han, det är han! Jag känner igen hans bjällror, jämrar sig gamla Ulrika.

Klangen kommer allt närmare. Ibland är den så onaturligt stark, att Anna vänder sig om för att se om Sintrams häst inte har huvudet inpå hennes släde, ibland dör den bort. De höra den än till höger, än till vänster om vägen, men de se ingen åkande. Det är, som om bjällerklangen ensam förföljde dem.

Så, som det är på natten, när man reser hem från gästabud, så är det även nu. Dessa bjällror klinga i

melodier, sjunga, tala, svara. Skogen genljuder av det larm, som de föra.

Anna Stjärnhök nästan längtar, att de förföljande äntligen ska komma så nära, att hon ska få se Sintram själv och hans röda häst. Hon blir hemsk till mods av denna förfärliga bjällerklang.

– De där bjällrorna pinar mig, säger hon.

Och strax uppfångas ordet av bjällrorna. ”Pina mig”, ringa de. ”Pina mig, pina, pina, pina mig”, sjunga de på alla möjliga melodier.

Det var inte så längesedan hon åkte denna samma väg, jagad av vargar. Hon hade i mörkret sett vita tänder blänka i vida gap, hon hade tänkt, att hennes kropp skulle komma att sönderslitas av skogens vilddjur, men då hade hon inte varit rädd. Härligare natt hade hon inte genomlevat. Stark och skön hade hästen varit, som hade dragit henne, stark och skön var mannen, som med henne delade äventyrets fröjd.

Ah, denna gamla häst, denna gamla, hjälplösa, darrande reskamrat! Hon känner sig så maktlös, att hon vill gråta. Hon kan inte undkomma denna förfärliga, upphetsande bjällerklang.

Då håller hon stilla och stiger ur släden. Detta måste ha ett slut. Varför ska hon fly undan, som om hon vore rädd för den elake, föraktade uslingen?

Äntligen ser hon ett hästhuvud komma fram ur den tilltagande skymningen och efter huvudet en hel häst, en hel släde, och i släden sitter Sintram själv.

Hon ger emellertid akt på att det inte är så, som om de hade kommit längs landsvägen, denna släde och denna häst och brukspatron, utan snarare, som om de hade skapats just där inför hennes ögon och framträtt ur skymningen, allteftersom de hade blivit färdigdanade.

Anna kastar tömmarna till Ulrika och går Sintram till mötes.

Han håller in hästen.

– Se, se, säger han, vilken tur för en stackare! Kära fröken Stjärnhök, låt mig flytta min reskamrat över i hennes släde! Han ska till Berga i kväll, och jag har bråttom hem.

– Var har brukspatron sin reskamrat?

Sintram river upp fotsacken och visar Anna en karl, som ligger sovande på slädbottnen.

– Han är lite full, säger han, men vad gör det? Han sover nog. Det är bekant folk för resten, fröken Stjärnhök, det är Gösta Berling.

Anna ryser till.

– Se, jag ska säga, fortfor Sintram, att den, som överger den älskade, säljer honom åt djävulen. Det var på det sättet, som jag kom i hans klor. Man tycker, att man ska göra så väl, förstås. Försaka, det är av godo, och älska, det är av ondo.

– Vad menar brukspatron? Vad talar brukspatron om? frågade Anna helt uppskakad.

– Jag menar, att hon inte skulle ha låtit Gösta Berling resa ifrån sig, fröken Anna.

– Gud ville det, brukspatron.

– Jojo, så är det, försaka är av godo, och älska är av ondo. Den gode Guden tycker inte om att se människor

lyckliga. Han sänder vargar efter dem. Men om det nu inte var Gud, som gjorde det, fröken Anna? Kunde det inte lika så gärna ha varit jag, som kallade mina små gråa lamm från Dovrefjäll för att jaga den unge mannen och den unga flickan? Tänk, om det var jag, som sände vargarna, därför att jag inte ville mista en av de mina! Tänk, om det inte var Gud, som gjorde det!

– Han ska inte locka mig att tvivla på den saken, brukspatron, säger Anna med svag stämma, då är jag förlorad.

– Se nu här, säger Sintram och böjer sig ner över den sovande Gösta Berling, se på hans lillfinger! Det där lilla såret läkes aldrig. Där tog vi blod, när han skrev under kontraktet. Han är min. Det är en egen kraft i blod. Han är min, det är endast kärleken, som kan lösa honom, men om jag får behålla honom, ska han bli rar.

Anna Stjärnhök strider och strider för att bli fri från den förtrollning, som har gripit henne. Detta allt är ju galenskap, galenskap. Ingen kan svära bort sin själ till den lede frestaren. Men hon har ingen makt över sina tankar, skymningen ligger så tung över henne, skogen står så mörk och tyst. Hon kan inte undkomma stundens hemska skräck.

– Menar hon kanske, fortsätter brukspatronen, att det inte finns mycket kvar hos honom att fördärva? Tro inte så! Har han pinat bönder, har han svikit fattiga vänner, har han spelat falskt? Har han, fröken Anna, har han varit gifta kvinnors älskare?

– Jag tror, att brukspatron är den onde själv!

– Låt oss byta, fröken Anna! Ta hon Gösta Berling, ta honom och gift sig med honom! Behåll honom och ge dem på Berga pengarna! Jag avstår honom åt henne, och hon vet, att han är min. Tänk på att det inte var Gud, som sände vargarna efter henne häromnatten, och låt oss byta!

– Vad vill patron ha i vederlag?

Sintram grinade.

– Jag, vad jag vill ha? Å, jag nöjer mig med litet. Jag vill bara ha den där gamla kvinnan i hennes släde, fröken Anna.

– Satan, frestare, ropar Anna, vik ifrån mig! Ska jag svika en gammal vän, som litar på mig! Ska jag lämna henne åt dig, så att du får pina henne till galenskap!

– Se, se, se, lugn, fröken Anna! Tänk på saken! Här är en ung, härlig man och där en gammal, utsliten käring. En av dem måste jag ha. Vem av dem vill hon låta mig få?

Anna Stjärnhök skrattade i förtvivlan.

– Tycker brukspatron, att vi ska stå här och byta själar, såsom man byter hästar på Broby marknad?

– Just så, ja. Men om fröken Anna vill, ska vi ställa det på ett annat sätt. Vi ska tänka på den Stjärnhökska äran.

Därmed börjar han med hög röst kalla och ropa på sin hustru, som sitter framme i Annas släde, och till flickans outsägliga fasa hörsammar hon genast kallelsen, stiger ur släden och kommer darrande och rysande fram till dem.

– Se, se, se, en så lydig hustru! säger Sintram. Inte rår fröken Anna för, att hon kommer, när hennes man

kallar. Nu lyfter jag Gösta ur min släde och lämnar honom här. Lämnar honom för *alltid*, fröken Anna. Vem som vill, får ta upp honom.

Han böjer sig för att lyfta upp Gösta, men då lutar Anna sig ända ner till hans ansikte, sätter ögonen i honom och väser som ett retat djur:

– I Guds namn, far hem med dig! Vet du inte vem som sitter i gungstolen i salongen och väntar på dig? Törs du låta den herrn vänta?

Det är för Anna nästan höjden av dagens gräsligheter att se huru dessa ord verka på den elake. Han drar åt sig tömmarna, vänder och kör hemåt, drivande hästen till sken med piskslag och vilda rop. Utför den förskräckliga backen går den livsfarliga färden, medan en lång rad av gnistor sprakar fram under medar och hovar i det tunna marsföret.

Anna Stjärnhök och Ulrika Dillner stå ensamma på vägen, men de tala inte ett ord. Ulrika ryser för Annas vilda blickar, och denna har ingenting att säga den gamla stackaren, för vars skull hon har uppoffrat den älskade.

Hon hade velat gråta, rasa, rulla sig på vägen och strö snö och sand på sitt huvud.

Förr hade hon känt försakelsens ljuvhet, nu kände hon dess bitterhet. Vad var det att uppoffra sin kärlek mot att uppoffra den älskades själ!

De körde fram till Berga under samma tystnad, men när de voro framme och salsdörren öppnades, svimmade Anna Stjärnhök för första och enda gången i sitt liv. Där inne sutto både Sintram och Gösta Berling och språkade i god ro. Toddybrickan var redan inne. De hade väl varit där minst en timme.

Anna Stjärnhök svimmade, men gamla Ulrika stod lugn. Hon hade nog märkt, att det inte var rätt beställt med den, som hade jagat efter dem på landsvägen.

Sedan bemedlade kapten Uggla och kaptenskan saken så med brukspatronen, att gamla Ulrika fick stanna på Berga. Han gav med sig i all godmodighet. Han ville visst inte göra henne tokig, sade han.

*

O, sena tiders barn!

Jag begär ju inte, att någon ska sätta tro till dessa gamla historier. De kunna inte vara annat än lögn och dikt. Men ångern, som vaggar fram och åter över hjärtat, till dess det jämrar sig, som golvplankorna i Sintrams sal jämrade sig under den vaggande meden, men tvivlet, som ringer för öronen, såsom bjällrorna ringde för Anna Stjärnhök i den öde skogen, när bli de till lögn och dikt?

O, att de kunde bli det!

TOLFTE KAPITLET.

Ebba Dohnas historia.

Den fagra udden på Lövens östra strand, omkring vilken vikarna glida in med lena vågor, den stolta udden, där Borgs herrgård ligger, må du akta dig att beträda.

Aldrig såg man Löven härligare än från dess topp.

Ingen kan veta hur fager den är, mina drömmars sjö, förrän han från Borgs udde har sett morgondimmorna glida bort över dess glättade yta, innan han från fönstren i det lilla blå kabinettet, där så många minnen bo, har sett den återspegla en blekröd solnedgång.

Men jag säger dig ändå: gå inte dit!

Ty kanske gripes du av begär att stanna i det gamla herresätets sorgtyngda salar, kanske gör du dig till ägare av denna fagra jord, och om du är ung, rik och lycklig, slår du, som så mången annan, där upp ditt hem med en ung maka.

Nej, det är bättre att inte se den vackra udden, ty på Borg kan ingen lycka bo. Vet, att hur rik, hur lycklig du än må vara, som flyttar in där, ska dessa gamla tårdränkta golv snart dricka även dina tårar, och dessa väggar, som skulle kunna återge så många klagoljud, ska ock uppsamla dina suckar.

Det ligger ett oblitt öde över denna sköna gård. Det är, som om olyckan vore jordad där, men inte funne ro i sin grav, utan ständigt stege upp ur den för att ängsla de levande. Vore jag herre till Borg, då skulle jag genomsöka marken, både granparkens stengrund och boningshusets källargolv och den bördiga myllan ute på fälten, ända tills jag funne den häxans maskgnagda lik, och då skulle jag ge henne en grav i vigd jord på Svartsjö kyrkogård. Och vid begravningen skulle jag inte spara på ringarens betalning, utan klockorna skulle ljuda länge och kraftigt över henne, och till präst och klockare skulle jag sända rika gåvor, att de med fördubblad kraft måtte med tal och sång viga henne till evig vila.

Eller om inte detta hjälpte, skulle jag en stormig natt låta elden nalkas de buktande träväggarna och låta den förhärja allt, så att inte människor mer måtte lockas att bo i olyckans hem. Sedan skulle ingen få beträda denna dömda plats, endast kyrktornets svarta kajor skulle få grunda ett nybygge i den stora skorstensmuren, som svärtad och hemsk reste sig över den öde grunden.

Dock skulle jag helt visst ängslas, när jag såge lågorna slå samman över taket, när tjock rök, rodnande av eldskenet och späckad av gnistor, välte fram ur den gamla grevegården. I sprakandet och suset skulle jag tro mig höra hemlösa minnens klagan, på lågornas blåa toppar skulle jag tro mig se störda vålnader sväva. Jag skulle tänka på hur sorgen förskönar, hur olyckan smyckar och gråta, som om ett tempel åt gamla gudar hade dömts till förgängelse.

Dock, tyst du, som kraxar om olyckor! Än ligger Borg och glänser på höjden av udden, skyddat av sin park av väldiga granar, och de snötäckta fälten där nedanför glittra i marsdagens stickande solsken, än höres innanför dess väggar den glada grevinnan Elisabets muntra skratt.

Om söndagarna går hon i Svartsjö kyrka, som ligger nära Borg, och samlar ihop ett litet middagssällskap. Lagmannens från Munkerud bruka komma och kaptenens från Berga och komministerns och den elake Sintram. Om Gösta Berling skulle vara kommen till Svartsjö, vandrande på Lövens is, så bjuder hon också honom. Varför skulle hon inte bjuda Gösta Berling?

Hon vet väl inte, att förtalet börjar viska om att Gösta kommer så ofta över till östra stranden för att få råka henne. Kanske han också kom för att få supa och spela hos Sintram, men det frågar man inte så mycket efter, alla veta, att hans kropp är av järn, men det är en annan sak med hans hjärta. Det är just ingen, som tror, att han kan se ett par glittrande ögon och ett ljust hår, som krusar sig omkring en vit panna, utan att bli förälskad.

Den unga grevinnan är god mot honom. I det ligger ingenting märkvärdigt. Hon är god mot alla. Trasiga tiggarungar sätter hon i sitt knä, och när hon på landsvägen kör förbi någon gammal stackare, låter hon kusken hålla och tar upp den fattige fotgängaren i sin släde.

Gösta brukar sitta i det lilla blå kabinettet, där man har den präktiga utsikten över sjön, och läsa poesi för henne. Det kan inte vara något ont i det. Han glömmer inte, att hon är grevinna och han en hemlös äventyrare, och det är gott för honom att umgås med någon, som står hög och helig för honom. Han kan ju lika gärna tänka på att bli kär i Sabas drottning, vilken pryder läktarkransen i Svartsjö kyrka, som i henne.

Han begär blott att få tjäna henne, som en page tjänar sin höga härskarinna, att få knyta hennes skridsko, hålla hennes garnhärva, styra hennes kälke. Det kan inte bli fråga om kärlek dem emellan, men han är rätte mannen att finna sin lycka i ett romantiskt, oskadligt svärmeri.

Den unge greven är tyst och allvarlig, och Gösta är sprittande glad. Han är ett sådant sällskap, som den unga grevinnan önskar sig. Ingen, som ser henne, tänker, att hon går och bär på förbjuden kärlek. På dans tänker hon, på dans och munterhet. Hon ville, att jorden vore helt slät, utan stenar, utan berg och sjöar, så att man kunde komma fram överallt dansande. Från vaggan till graven ville hon dansa fram i smala, tunnsulade sidenskor.

Men ryktet är inte mycket barmhärtigt mot de unga kvinnorna.

När grevinnans gäster komma till Borg och spisa middag, bruka herrarna efter måltiden gå in i grevens rum för att sova och röka, de gamla damerna bruka sjunka ner i salongens länstolar och luta sina ärevördiga huvuden mot den höga karmen, men grevinnan och Anna Stjärnhök gå in i det blå kabinettet och utbyta ändlösa förtroenden.

Söndagen efter den, när Anna Stjärnhök hämtade Ulrika Dillner tillbaka till Berga, sitta de åter där.

Ingen på jorden är olyckligare än den unga flickan. All hennes munterhet är gången, och borta är det glada trots, som hon satte mot allt och alla, som ville komma henne för nära.

Allt, som hände henne på hemvägen, har för hennes medvetande sjunkit ner i den skymning, ur vilken det framtrollades. Hon har inte ett enda klart intryck kvar.

Jo, ett, som förgiftar hennes själ.

– Om det nu inte var Gud, som gjorde det, brukar hon viska för sig själv, om det nu inte var Gud, som sände vargarna?

Hon begär tecken, hon begär under. Hon spanar kring himmel och jord. Men hon ser intet finger sträckas ur skyn för att utpeka hennes väg. Inga stoder av töcken och ljus gå före henne.

När hon nu sitter mittemot grevinnan i det lilla blå kabinettet, falla hennes blickar på en liten bukett av blåsippor, som grevinnan håller i sin vita hand. Som en blixt slår det henne, att hon vet var de sipporna ha vuxit, att hon vet vem som har plockat dem.

Hon behöver inte fråga. Var i hela trakten växer det blåsippor redan i början av april utom i björkhagen, som ligger på strandsluttningen vid Ekeby?

Hon stirrar och stirrar på de små blåa stjärnorna, dessa lyckliga, som äga allas hjärtan, dessa små profeter, som, sköna själva, också omstrålas av glansen av allt skönt, som de bebåda, av allt skönt, som komma skall. Allteftersom hon betraktar dem, börjar hennes själ genljuda av en vrede, mullrande som åskan, dövande som blixten. ”Med vad rätt”, tänker hon, ”bär grevinnan Dohna denna bukett blåsippor, plockade på strandvägen vid Ekeby?”

De voro alla frestare. Sintram, grevinnan, alla människor ville locka Gösta Berling till det, som ont var, men hon skulle försvara honom, mot alla skulle hon försvara honom. Om det än skulle kosta hennes hjärteblod,

skulle hon göra det.

Hon tänker, att hon måste se de där blommorna rivna ur grevinnans hand och förkastas, förtrampas, förkrossas, innan hon går ut ur det lilla blå kabinettet.

Hon tänker detta, och hon börjar en strid mot de små blåa stjärnorna. Ute i salongen luta de gamla fruarna sina vördnadsvärda huvuden mot stolkarmarna och ana intet, herrarna blossa i ro och lugn på sina pipor inne i grevens rum, allt är frid. Endast i det lilla blå kabinettet rasar en förtvivlad strid.

Vad de göra väl, de, som hålla sina händer från svärdet, de, som förstå att stilla förbida, att lägga sina hjärtan till ro och låta Gud styra! Alltid far det oroliga hjärtat vill. Alltid gör ont det onda värre.

Men Anna Stjärnhök tror, att hon nu äntligen har sett ett finger i skyn.

– Anna, säger grevinnan, berätta en historia!

– Om vad då?

– Å, säger grevinnan och smeker buketten med sin vita hand. Kan du ingenting om kärlek, ingenting om att älska?

– Nej, jag vet ingenting om kärlek.

– Så du talar! Finns då inte här ett ställe, som heter Ekeby, ett ställe, fullt av kavaljerer?

– Jo, säger Anna, här finns ett ställe, som heter Ekeby, och där finns män, som suger landets märg, som gör oss oskickliga till allvarligt arbete, som förstör vår uppväxande ungdom och förleder våra snillen. Vill du höra om dem, vill du höra kärlekshistorier om dem?

– Det vill jag. Jag tycker om kavaljererna.

Då talar Anna Stjärnhök, talar i korta strofer som en gammal hymnbok, ty hon är nära att kvävas av stormande känslor. Dold lidelse darrar under varje ord, och grevinnan måste både förskrämd och intresserad lyssna till henne.

– Vad är en kavaljers kärlek, vad är en kavaljers tro? En käresta i dag, en i morgon, en i öster, en i väster. Ingenting är honom för högt, ingenting för lågt, ena dagen en grevedotter, andra dagen en tiggartös. Ingenting på jorden är så rymligt som hans hjärta. Men stackars, stackars den, som älskar en kavaljer! Hon måste söka honom, där han ligger full vid vägkanten. Hon måste tyst se på, när han vid spelbordet öder bort hennes barns hem. Hon får tåla, att han svärmar kring främmande kvinnor. Å, Elisabet, om en kavaljer ber en hederlig kvinna om en dans, så borde hon neka honom den, om han skänker henne en blombukett, så borde hon kasta blommorna till marken och trampa på dem, om hon älskar honom, så borde hon hellre dö än gifta sig med honom. Det fanns bland kavaljererna en, som var en avsatt präst. Han hade mist kappan för fylleri. Han var full i kyrkan. Han söp upp nattvardsvinet. Har du hört talas om honom?

– Nej.

– Strax sedan han hade blivit skild från ämbetet, irrade han kring landet som en tiggare. Han drack som en galning. Han kunde stjäla för att få brännvin.

– Vad heter han?

– Han finns inte mer på Ekeby. – – – Majorskan på

Ekeby tog hand om honom, gav honom kläder och övertalade din svärmor, grevinnan Dohna, att göra honom till informator för din man, den unge greve Henrik.

– En avsatt präst!

– Å, han var en ung, kraftig man, med goda kunskaper. Det var ingen fara med honom, om han bara inte drack. Grevinnan Märta var inte nogräknad. Det roade henne att retas med prosten och komministern. Dock påbjöd hon, att ingen skulle nämna om hans föregående liv för hennes barn. Då skulle hennes son ha förlorat respekten för honom, och hennes dotter skulle inte ha kunnat tåla honom, för hon var ett helgon.

Så kom han hit till Borg. Han stannade strax inom dörren, satte sig ytterst på stolkanten, teg vid bordet och flydde ut i parken, när här kom främmande.

Men där ute brukade han på de ensliga stigarna möta den unga Ebba Dohna. Hon var inte den, som älskade de bullrande fester, som dånade genom Borgs salar, sedan grevinnan hade blivit änka. Hon var inte den, som sände trotsiga blickar ut i världen. Hon var så blid, så skygg. Ännu, när hon redan hade fyllt sjutton år, var hon ett vekt barn, men hon var ändå mycket skön med sina bruna ögon och den svaga, fina rodnaden på kinderna. Hennes späda, smärta kropp lutade svagt framåt. Hennes smala hand smög sig in i din med en skygg tryckning. Hennes lilla mun var den tystaste av munnar och den allvarligaste. Ah, hennes röst, hennes ljuva lilla röst, som uttalade orden så långsamt och väl, men aldrig klingade ungdomsfrisk, ungdomsvarm, utan kom släpande med matta tonfall som en tröttad musikers slutackord!

Hon var inte som andra. Hennes fot trampade marken så lätt, så tyst, som om hon här nere endast hade varit en rädd flykting. Hon höll sina ögonlock sänkta för att inte störas i skådandet av de inre synernas prakt. Hennes själ hade vänt sig från jorden, redan när hon var ett barn.

När hon var liten, brukade hennes farmor berätta sagor för henne, och en kväll satt de båda två vid brasan, men sagorna hade tagit slut. Carsus och Moderus och Lunkentus och Den sköna Melusina hade uppstått och levat. De hade som brasans flammor tumlat om i liv och glans, men nu låg hjältarna slagna, och de sköna prinsessorna var förkolnade, till dess nästa brasa väckte dem på nytt. Men alltjämt låg den lilla flickans hand på den gamlas klänningskjol, och hon strök sakta på sidenet, detta lustiga tyg, som pep likt en liten fågel. Och denna strykning var hennes bön, för hon var ett av dessa barn, som aldrig ber med ord.

Då började den gamla att helt stilla berätta för henne om ett litet barn i Juda land, om ett litet barn, som föddes att bli en stor konung. Änglarna hade fyllt jorden med lovsånger, då det föddes. Österns konungar kom, ledda av himlens stjärna, och skänkte det guld och rökelse, och gamla män och kvinnor förutsade dess härlighet. Detta barn växte upp till större skönhet och visdom än alla andra barn. Redan när det var tolv år, var dess visdom större än översteprästernas och de skriftlärdas.

Så berättade den gamla för henne om det skönaste jorden har sett, om det barnets liv, medan det fanns bland människorna, de onda människorna, som inte ville erkänna det som sin konung.

Hon berättade henne om hur barnet blev en man, men undren omstrålade honom alltjämt.

Allt på jorden tjänade honom och älskade honom, utom människorna. Fiskarna lät fånga sig i hans nät, brödet fyllde hans korgar, vattnet förvandlade sig i vin, när han önskade det.

Men människorna gav inte den store konungen någon gyllene krona, någon glänsande tron. Han hade inga bugande hovmän omkring sig. De lät honom gå bland dem som en tiggare.

Dock var han så god mot dem, den store konungen. Han botade deras sjuka, återgav de blinda deras syn och uppväckte de döda.

”Men”, sa den gamla, ”människorna ville inte ha den gode konungen till sin herre.

De sände sina krigsknektar mot honom och fängslade honom, de klädde honom på spe i krona och spira och i en sid mantel och lät honom gå ut till avrättsplatsen, bärande ett tungt kors. O, mitt barn, den gode konungen älskade de höga bergen. Om nätterna brukade han bestiga dem för att tala med himmelens invånare, och han tyckte om att om dagarna sitta på bergssluttningen och tala till lyssnande människor. Men nu förde de honom upp på ett berg för att korsfästa honom. De slog spikar genom hans händer och fötter och hängde den gode konungen på ett kors, som om han hade varit en rövare och ogärningsman.

Och folket gjorde spe av honom. Endast hans mor och hans vänner grät, därför att han skulle dö, innan han hade hunnit bli någon konung.

O, vad de döda tingen sörjde vid hans död!

Solen miste sitt sken, och bergen skälvde, förhänget i templet rämnade, och gravarna öppnade sig för de döda, att de måtte gå ut och visa sin sorg.”

Då låg den lilla med huvudet i sin farmors knä och snyftade, så att hjärtat ville brista.

”Gråt inte, liten! Den gode konungen stod upp ur sin grav och for upp till sin fader i himmelen.”

”Farmor”, snyftade den lilla stackaren, ”fick han då aldrig något rike?”

”Han sitter på Guds högra hand i himmelen.”

Men detta tröstade henne inte. Hon grät så hjälplöst och ohejdat, som ett barn kan gråta.

”Varför var de så elaka mot honom? Varför fick de vara så elaka mot honom?”

Den gamla blev nästan rädd för denna överväldigande sorg.

”Säg, farmor, säg, att du inte har berättat riktigt! Säg, att det inte slutade så! Säg, att de inte var så elaka mot den gode konungen! Säg, att han fick ett rike på jorden!”

Hon slog sina armar om den gamla och bad henne med alltjämt strömmande tårar.

”Barn, barn”, sa då hennes farmor för att trösta henne, ”de finns, som tror, att han ska komma åter. Då ska han lägga jorden under sitt välde och styra den. Det ska bli ett härligt kungarike av den sköna jorden. Det ska stå i tusen år. Då ska de onda djuren bli goda, små barn ska leka vid huggormens bo, och björnar och kor ska beta tillsammans. Ingen ska mer skada eller fördärva den andra, spjuten ska krökas till liar och svärden smidas till plogar. Och allt ska vara lek och glädje, ty de goda ska besitta jorden.”

Då ljusnade den lillas ansikte bakom tårarna.

”Får då den gode konungen en tron, farmor?”

”En tron av guld.”

”Och tjänare och hovmän och en gyllene krona?”

”Det får han.”

”Kommer han snart, farmor?”

”Ingen vet när han kommer.”

”Får jag då sitta på en pall vid hans fötter?”

”Det får du!”

”Farmor, jag är så glad”, sa den lilla.

Kväll efter kväll genom många vintrar satt dessa båda vid brasan och talade om den gode konungen och hans rike. Den lilla drömde om tusenårsriket både nätter och dar. Hon tröttnade aldrig att smycka det med allt skönt, som hon kunde uttänka.

Det är så med många av de tysta barn, som omger oss, att de går och bär på en hemlig dröm, som de inte vågar nämna. Det bor underliga tankar under månget mjukt hår, de bruna, milda ögonen ser underliga ting bakom sina fällda ögonlock, mången skön jungfru har i himmelen sin brudgum. Mången rosenkind vill gnida den gode konungens fötter med smörjelse och torka dem med sitt huvudhår.

Ebba Dohna vågade inte nämna det för någon, men alltsedan den kvällen levde hon bara för Herrens tusenårsrike och för att vänta hans ankomst.

När aftonrodnaden slog upp västerns port, då undrade hon om han inte skulle träda ut ur den, strålande av mild glans, följd av en här av miljoner änglar, och tåga förbi henne och tillåta, att hon vidrörde fållen av hans mantel.

Hon tänkte också gärna på de fromma kvinnor, vilka hade hängt dok över sitt huvud och aldrig lyft ögonen från jorden, utan stängt sig inne i de grå klostrens ro, i de små cellernas mörker för att ständigt kunna se de strålande syner, som framträder ur själens natt.

Sådan hade hon vuxit upp, sådan var hon, när hon och den nye informatorn möttes i parkens ensliga gångar.

Jag vill inte säga mera ont om honom, än jag måste. Jag vill tro, att han älskade detta barn, som snart valde honom till ledsagare på ensamma vandringar. Jag tror, att hans själ tog åter sina vingar, när han gick vid sidan av denna tysta flicka, som aldrig hade förtrott sig åt någon annan. Jag tänker, att han kände sig själv som ett barn, god, from, dygdig.

Men om han nu älskade henne, varför tänkte han inte på att han inte kunde ge henne sämre gåva än sin kärlek? Han, en av denna världens förskjutna, vad ville han, vad tänkte han, där han gick vid grevedotterns sida? Vad tänkte den avsatte prästen, när hon anförtrodde honom sina fromma drömmar? Vad ville han, som hade varit en drinkare och slagskämpe och åter skulle bli det, då tillfälle kom, vid sidan av henne, som gick och drömde om en brudgum i himmelen? Varför flydde han inte långt, långt bort från henne? Hade det inte varit bättre för honom, om han hade irrat tiggande och stjälande kring landet, än att han skulle gå där i de tysta barrträdsalléerna och åter bli god, from, dygdig, när det ändå inte kunde levas om, det liv, som han hade fört, och när det inte kunde undvikas, att Ebba Dohna skulle älska honom?

Tro inte, att han såg ut som en försupen stackare med gråbleka kinder och röda ögon! Han var alltjämt en ståtlig man, vacker och obruten till själ och kropp. Han har en hållning som en kung och en kropp av järn, som inte förstöres av det vildaste liv.

– Lever han än? frågade grevinnan.

– Å nej, han är väl död nu. Det är så längesedan, allt detta.

Det är något inom Anna Stjärnhök, som börjar bäva vid det, som hon gör. Hon börjar tänka, att hon aldrig ska säga grevinnan vem den mannen är, som hon talar om, att hon ska låta henne tro, att han är död.

– På den tiden var han ännu ung, så börjar hon ånyo sin berättelse. Glädjen över att leva tändes på nytt hos honom. De vackra ordens gåva var hans, och det eldiga, lätt hänförda hjärtats.

Det kom en kväll, då han talade med Ebba Dohna om kärlek. Hon svarade inte, hon sa honom endast vad hennes farmor hade berättat henne i vinterkvällen och beskrev för honom sina drömmars land. Sedan tog hon ett löfte av honom. Hon lät honom svära, att han skulle bli en Guds ords förkunnare, en av dem, som skulle bereda Herrens väg, så att hans ankomst måtte påskyndas.

Vad skulle han göra? Han var en avsatt präst, och ingen väg var för honom så stängd som den hon ville att han skulle beträda. Men han vågade inte säga henne sanningen. Han hade inte hjärta att bedröva detta hulda barn, som han älskade. Han lovade allt, vad hon ville.

Sedan behövdes inte flera ord mellan dem. Det var klart, att hon en gång skulle bli hans hustru. Det var ingen kärlek med kyssar och smekningar. Han vågade knappt komma henne nära. Hon var ömtålig som en skör blomma. Men hennes bruna ögon lyftes stundom från marken för att söka hans. I månskenskvällar, när de satt på verandan, smög hon sig tätt intill honom, och då kysste han hennes hår, utan att hon märkte det.

Men du förstår, att hans synd bestod däri, att han glömde både forntid och framtid. Att han var fattig och ringa, kunde han ju gärna glömma, men han borde alltid ha vetat, att en dag måste komma, då i hennes sinne kärlek skulle resa sig mot kärlek, jord mot himmel och då hon skulle nödgas välja mellan honom och tusenårsrikets strålande herre. Och hon var inte den, som kunde härda ut i en sådan strid.

Det gick en sommar, en höst, en vinter. När våren kom och isen smälte, blev Ebba Dohna sjuk. Det var tjällossning i dalarna, svall i backarna, sjöarna var osäkra, vägarna omöjliga att befara både med släde och kärra.

Då ville grevinnan Dohna ha läkare hämtad från Karlstad. Det fanns ingen på närmare håll. Men hon befallde förgäves. Hon kunde varken med böner eller hotelser förmå en tjänare att fara. Hon föll på knä för kusken, men han vägrade. Hon fick kramp och konvulsioner av sorg över sin dotter. Hon är vild såväl i sorg som i glädje, grevinnan Märta.

Ebba Dohna låg i lunginflammation, och hennes liv var i fara, men ingen läkare kunde hämtas.

Då for informatorn till Karlstad. Att göra den färden i det väglaget var att leka med livet, men han gjorde den. Den gick över buktande is och halsbrytande svall, stundom måste han hugga trappsteg åt hästen i isen, stundom dra upp honom ur vägens djupa lera. Man sa, att doktorn nekade att följa honom, men att han med pistolen i hand tvang honom att resa med.

När han kom igen, var grevinnan färdig att kasta sig för hans fötter. ”Ta allt!” sa hon. ”Säg vad ni önskar, vad ni begär, min dotter, mitt gods, mina pengar!”

”Er dotter”, svarade informatorn.

Anna Stjärnhök tystnar helt plötsligt.

– Nå än sedan, än sedan då? frågar grevinnan Elisabet.

– Det kan vara nog nu, svarar Anna, ty hon är en av de stackars människor, som leva under tvivlets ångest och fruktan. Hon har gjort det nu en hel vecka. Hon vet inte vad hon vill. Det, som ena stunden synes henne rätt, har den andra blivit orätt. Nu önskar hon, att hon aldrig hade börjat denna historia.

– Jag börjar tro, att du vill driva gäck med mig, Anna. Förstår du inte, att jag *måste* höra slutet på denna historia?

– Det är ju inte mycket kvar att berätta. – Stridens stund var kommen för den unga Ebba Dohna. Kärlek reste sig mot kärlek, jord mot himmel.

Grevinnan Märta berättade henne om den underbara färd, som den unge mannen hade gjort för hennes skull, och hon sade henne, att hon till lön därför hade skänkt honom hennes hand.

Den unga fröken Ebba var då så långt kommen på bättringsvägen, att hon låg påklädd på en soffa. Hon var matt och blek och ännu tystare, än hon brukade.

När hon hörde dessa ord, lyfte hon förebrående sina bruna ögon mot modern och sa till henne:

”Mamma, har du givit bort mig till en avsatt präst, till en, som har förverkat sin rätt att vara Guds tjänare, till en man, som har varit en tjuv, en tiggare?”

”Men, barn, vem har sagt dig detta? Jag trodde du ingenting visste.”

”Jag fick veta det. Jag hörde dina gäster tala om honom, samma dag jag sjuknade.”

”Men, barn, tänk på att han har räddat ditt liv!”

”Jag tänker på att han har bedragit mig. Han skulle ha sagt mig vem han var.”

”Han säger, att du älskar honom.”

”Jag har gjort det. Jag kan inte älska den, som har bedragit mig.”

”På vad sätt har han bedragit dig?”

”Det förstår inte mamma.”

Hon ville inte tala med sin mor om sina drömmars tusenårsrike, som hennes älskade skulle ha hjälpt henne att förverkliga.

”Ebba”, sa grevinnan, ”om du älskar honom, så ska du inte fråga efter vad han har varit, utan gifta dig med honom. En grevinna Dohnas man blir nog rik och mäktig för att hans ungdomssynder ska ursäktas.”

”Jag bryr mig inte om hans ungdomssynder, mamma, det är därför, att han aldrig kan bli vad jag ville att han skulle bli, som jag inte kan gifta mig med honom.”

”Ebba, kom ihåg, att jag har givit honom mitt ord!”

Flickan blev likblek.

”Mamma, jag säger dig, att om du gifter mig med honom, skiljer du mig från Gud.”

”Jag har beslutat att göra din lycka”, säger grevinnan. ”Jag är viss om att du blir lycklig med denne man. Du har ju redan lyckats att göra ett helgon av honom. Jag har beslutit att förbise bördens fordringar och att glömma, att han är fattig och föraktad, för att ge dig tillfälle att upprätta honom. Jag känner, att jag gör det, som är rätt. Du vet, att jag föraktar alla gamla fördomar.”

Men allt detta säger hon bara därför, att hon inte tål, att någon sätter sig mot hennes vilja. Kanske också, att hon menade det, när hon sa det. Grevinnan Märta är inte lätt att förstå sig på.

Den unga flickan låg kvar en lång stund på sin soffa, när grevinnan hade lämnat henne. Hon kämpade sin

strid. Jord reste sig mot himmel, kärlek mot kärlek, men hennes barndoms älskade behöll segern. Där hon låg, just här på soffan, såg hon västerns himmel glöda av en härlig solnedgång. Hon tänkte, att detta var en hälsning från den gode konungen, och som hon inte skulle ha kunnat förbli honom trogen, om hon hade levat, beslöt hon att dö. Hon kunde inte göra annat, när hennes mor ville, att hon skulle tillhöra den, som inte kunde bli den gode konungens tjänare.

Hon gick fram till fönstret, öppnade det och lät skymningens kalla, fuktiga luft genomkyla sin stackars svaga kropp.

Det var lätt gjort för henne att ådra sig döden. Den var viss, om sjukdomen skulle börja på nytt, och den gjorde det.

Det är ingen mer än jag, som vet, att hon sökte döden, Elisabet. Jag fann henne vid fönstret. Jag hörde hennes feberfantasier. Hon tyckte om att ha mig vid sin sida under sina sista dagar.

Det var jag, som såg henne dö, som såg hur hon en kvällsstund sträckte armarna mot den glödande västern och dog, leende, som om hon hade sett någon framträda ur solnedgångens glans och möta henne. Det var också jag, som måste framföra hennes sista hälsning till den, som hon hade älskat. Jag skulle be honom förlåta, att hon inte kunde bli hans hustru. Den gode konungen tillät det inte.

Men jag har inte vågat att säga den mannen, att han var hennes mördare. Jag har inte vågat lägga tyngden av sådana kval på hans skuldror. Och dock, han, som ljög sig till hennes kärlek, var han inte hennes mördare? Var han inte detta, Elisabet?

Grevinnan Dohna har för länge sedan upphört att smeka de blåa blommorna. Nu reser hon sig upp, och buketten faller till golvet.

– Anna, du driver alltjämt gäck med mig. Du säger, att historien är gammal och att mannen längesedan är död. Men jag vet ju, att det knappt är fem år, sedan Ebba Dohna dog, och du talar ju om, att du själv har varit med om alltsammans. Du är inte gammal. Säg mig nu vem mannen är!

Anna Stjärnhök börjar skratta.

– Du ville ju ha en kärlekshistoria. Nu har du fått en, som har kostat dig både tårar och oro.

– Menar du, att du har ljugit?

– Ingenting annat än dikt och lögn alltihop, du!

– Du är elak, Anna.

– Kan väl vara. Jag är inte heller alltför lycklig, ska jag säga. – Men fruarna är vakna, och herrarna kommer in i salongen. Låt oss gå dit ut!

På tröskeln hejdas hon av Gösta Berling, som kommer för att söka upp de unga damerna.

– Ni får lov att ha tålamod med mig, säger han skrattande. Jag ska bara plåga er i tio minuter, men nu måste ni höra vers.

Han berättar för dem, att denna natt hade han drömt så livligt som sällan annars, drömt, att han hade skrivit vers. Han, som folk kallade ”poeten”, fast han hittills oförskyllt hade fått bära ett sådant öknamn, hade då stått upp mitt i natten och halvt sovande, halvt vakande börjat skriva. Det var ett helt poem, som han om morgonen hade funnit på sitt skrivbord. Han hade aldrig kunnat tro något dylikt om sig själv. Nu skulle

damerna höra det.

Och han läser:

Nu gick månen upp, och med den kom dygnets ljuvaste stund. Från det klara, blekblåa, höga valv göt han sitt skimmer ned på rankomslingrad veranda, vid vars fot i sin urna skalv gulröd lilja, vars kalk gyllene strimmor randa. På de breda trappstegens hårda grund hade vi slagit oss ned, både gamla och unga, tysta först att låta känslorna sjunga hjärtats gamla visor i dygnets ljuvaste stund.

Från resedagruppen spred sig till oss en ljuvlig doft, och ur boskéernas mörka snår smögo sig skuggor ut över glänsande, daggstänkt matta. Så ur kropparnas dunkel trår anden till ljusets rymd, till de trakter han knappt kan fatta, till det ljusa, blekblåa, höga loft, i vars klarhet knappt man skönjer en stjärna. O, vem kan för känslornas lek sig värna vid nattens skuggors spel, vid resedans sorgtyngda doft?

En provinsros fällde tyst sina sista, bleknade blad, utan att vindens lek henne till offret tvang. Så, vi tänkte, ville vårt liv vi giva, svinna i rymden som toners klang, som höstens gulnade löv utan klagan till intet bliva. O, vi tänja på årens rad, störa naturens frid för att njuta levandets villa. Döden är livets lön. Så må vi det lämna stilla, som en provinsros tyst fäller sitt sista, bleknade blad.

På sin fladdrande vinge flög en läderlapp oss förbi, flög och syntes igen där, varest månen sken. Men då steg den upp ur beklämda hjärtan, frågan, som ingen besvarat ren, frågan, som sorgen tung, frågan, gammal som smärtan: ”O, vart gå vi, vad stigar skola vi vandra, vi, då vi ej mer på jordens grönskande ängar vandra?” Kan väl någon visa andens väg för den andra? Lättare visar han väg för det djur, som nyss fladdrade oss förbi.

Så lade hon mot min skuldra sitt huvud, sitt mjuka hår, hon, som älskade mig, och viskade tyst till mig: ”Tro dock ej, att själarna bort till avlägsna rymder flyga! Då jag dött, tro ej, att jag fjärran är! In i en älskad människas själ skall min hemlösa ande smyga, och jag vill komma och bo hos dig.” O, vad ängslan! Av sorg ville mitt hjärta brista. Hon skulle då dö, dö snart. Var denna natt hennes sista? Gav jag min sista kyss åt min älskades böljande hår?

År hava svunnit sen. Än sitter jag mången gång på den gamla platsen, då natten är mörk och tyst. Men jag ryser för månens sken på rankomslingrad veranda. Han, som ensam vet hur ofta där jag min älskling kysst, han, som brukat sitt dallrande sken in bland de tårar blanda, vilka föllo ned på min älskades hår.

Ve över minnets kval! O, det är min arma, syndiga andes plåga, att han är hennes hem! Vad straff kan han vänta våga, som bundit vid sig en själ, så ren, så syndfri, en gång?

– Gösta, säger Anna i skämtande ton, medan hennes strupe vill sammansnöras av ångest, de säger om honom, att han har upplevat flera poem, än andra har diktat, som inte har gjort annat hela sitt liv. Men vet han, han gör bäst i att dikta på sitt sätt. Det där var nattarbete, vet han.

– Du är inte mild, du.

– Komma och läsa upp sådant om död och elände! Att han inte skäms!

Gösta hör inte mer på henne. Han har ögonen riktade på den unga grevinnan. Hon sitter alldeles stel, orörlig som en bildstod. Han tror, att hon ska svimma.

Men med oändlig svårighet kommer ett ord över hennes läppar.

– Gå! säger hon.

– Vem ska gå? Ska jag gå?

– Prästen ska gå! framstammar hon.

– Elisabet, var då tyst!

– Den försupne prästen ska ut ur mitt hus!

– Anna, Anna, frågar Gösta, vad menar hon?

– Det är bäst, att du går, Gösta.

– Varför ska jag gå? Vad betyder allt detta?

– Anna, säger grevinnan Elisabet, säg honom, säg honom …!

– Nej, grevinna, säg honom själv!

Grevinnan biter ihop tänderna och betvingar sin rörelse.

– Herr Berling, säger hon och går fram till honom, ni har en märkvärdig förmåga att komma folk att glömma vem ni är. Jag har inte vetat det förrän i dag. Jag har nyss hört berättelsen om Ebba Dohnas död, och att det var underrättelsen om att hon älskade en ovärdig, som dödade henne. Ert poem har låtit mig förstå, att denne man är ni. Jag kan inte förstå hur någon med de föregåenden, som ni har genomlevat, kan få visa sig i en hederlig kvinnas sällskap. Jag kan inte förstå det, herr Berling. Är jag nu tydlig nog?

– Det är ni, grevinna. Jag vill bara säga ett enda ord till försvar. Jag var övertygad, hela tiden har jag varit övertygad om att ni har vetat allt om mig. Jag har aldrig bjudit till att dölja något, men det kan ju inte vara roligt att skrika ut sitt livs bittraste olyckor på vägarna, allra minst att göra det själv.

Han går.

Och i samma ögonblick sätter grevinnan Dohna sin smala fot på den lilla buketten med de blåa stjärnorna.

– Du har nu gjort vad jag har velat, säger Anna Stjärnhök hårt till grevinnan, men nu är det också slut på vår vänskap. Du ska inte tro, att jag kan förlåta, att du har varit grym mot honom. Du har visat bort honom, hånat och sårat honom, och jag, jag ville följa honom i fängelse, till skampallen, om så vore. Det är jag, som ska vakta honom, bevara honom. Du har gjort vad jag har velat, men jag ska aldrig förlåta dig.

– Men Anna, Anna!

– Om jag berättade dig det där, tror du, att jag gjorde det med glatt sinne? Har jag inte suttit här och bit för bit slitit hjärtat ur mitt bröst?

– Varför har du då gjort det?

– Varför? Därför, du, att jag inte ville – inte ville, att han skulle bli en gift kvinnas älskare …

TRETTONDE KAPITLET.

Mamsell Marie.

Tyst, för all del tyst!

Det surrar över mitt huvud. Det måtte vara en humla, som kommer flygande. Nej, stilla bara! Känn en sådan

doft! Så sant jag lever, är det inte åbrodd och lavendel och hägg och syren och pingstliljor. Det är en härlighet att erfara detta i den grå höstkvällen mitt inne i staden. Bara jag ställer fram den där lilla välsignade jordbiten för mina tankar, strax börjar det surra och dofta runtomkring mig, och jag flyttar helt oförmärkt in i ett litet fyrkantigt roskvarter, fyllt av blommor och skyddat av en ligusterhäck. I hörnen stå syrenbersåer med smala träbänkar, och runtom blomplanerna, som äro formade i hjärtan och stjärnor, gå smala gångar, beströdda med vit sjösand. På tre sidor om roskvarteret står skogen. Rönnen och häggen, som äro halvciviliserade och ha vackra blommor, stå närmast och blanda doft med syrenerna. Bortom dem stå några varv björkar, och sedan vidtar granskogen, den riktiga skogen, tyst och mörk och skäggig och stickande.

Och på fjärde sidan ligger en liten grå stuga.

Det roskvarteret, som jag nu tänker på, ägdes på adertonhundratjugutalet av gamla fru Moreus i Svartsjö, hon, som levde av att sticka täcken åt bönderna och laga deras gillesmat.

Kära vänner! Bland allt gott jag önskar er vill jag först nämna en täckbåge och ett roskvarter. En stor, ranglig, gammaldags täckbåge med nötta gängor och kantstötta trissor önskar jag er, en sådan, vid vilken fem, sex personer kunna arbeta på en gång, där man syr i kapp och tävlar om att få vackra styng på avigsidan, där man äter stekta äpplen och pratar och ”reser till Grönland” och ”gömmer ringen med förbehåll” och skrattar, så att ekorrarna borta i skogen falla huvudstupa till marken av förskräckelse. En täckbåge för vintern, kära vänner, och ett roskvarter för sommaren! Inte en trädgård, där man måste lägga ner mer pengar, än nöjet är värt, nej, ett roskvarter, såsom det hette förr i världen! Ni skulle ha ett sådant, som ni skulle kunna sköta med egna händer. Små törnrosbuskar skulle stå på toppen av de små jordkullarna och en krans av förgätmigej ringla fram runtom deras fot, där skulle den stora, flaxiga vallmon, som sår sig själv, komma upp överallt, både på gräslisten och i sandgången, och där skulle finnas en brunbränd torvsoffa, i vilken det skulle växa aklejor och kejsarkronor, både i sitsen och på ryggstödet.

Gamla fru Moreus var på sin tid ägare av många ting. Hon ägde tre glada och flitiga döttrar och en liten stuga vid vägkanten. Hon hade en samlad styver på kistbottnen, styva silkesschalar, rakryggade länstolar och kunskap i mångahanda, som är nyttigt att veta för den, som själv måste förtjäna sitt bröd.

Men det bästa hon ägde var täckbågen, som gav henne arbete året om, och roskvarteret, som gav henne glädje, så länge sommaren varade.

Nu är ock att berätta, att i fru Moreus’ lilla stuga fanns en hyresgäst, en liten torr mamsell, omkring fyrtio år gammal, som bodde i ett gavelrum på vinden. Mamsell Marie, som hon alltid kallades, hade sina egna åsikter om många ting, såsom den gärna får, som sitter mycket ensam och låter sina tankar välva kring det, som ens egna ögon ha sett.

Mamsell Marie trodde, att kärleken var roten och upphovet till allt ont i denna sorgfyllda värld.

Varje kväll brukade hon, innan hon somnade, knäppa sina händer och läsa sin aftonbön. Sedan hon då hade läst Fader vår och Herren välsigne oss, slutade hon alltid med att be Gud bevara henne för kärleken.

– Det bleve bara elände av, sade hon. Jag är gammal och ful och fattig. Nej, måtte jag bara slippa att bli kär!

Hon satt dag efter dag uppe på vindskammaren i fru Moreus’ lilla stuga och stickade gardiner och dukar i fjällstickning. Alla dessa sålde hon sedan till bönder och herrskap. Hon höll på att sticka ihop en stuga åt sig.

Ty en liten stuga på utsiktsbacken mittemot Svartsjö kyrka, det var vad hon ville ha, en stuga, som låg högt på en backe, så att man kunde se fritt och långt därifrån, det var hennes dröm. Men kärleken ville hon inte

höra talas om.

När hon om sommarkvällen hörde fiolen ljuda från korsvägen, där spelmannen satt på gärdsgårdens stätta och de unga svängde om i polskedans, så att dammet yrde, då gick hon en lång omväg genom skogen för att slippa böra och se.

Annandag jul, när bondbrudarna kommo en fem, sex stycken för att bli klädda av fru Moreus och hennes döttrar, då de pryddes med kransar av myrten och höga kronor av siden och glaspärlor, med granna silkesskärp och bröstbuketter av hemgjorda rosor, och kjorteln kantades med girlander av taftblommor, då stannade hon uppe på sitt rum för att slippa se hur de utpyntades, kärleken till ära.

När flickorna Moreus sutto vid täckbågen om vinterkvällarna och det stora rummet till vänster i farstun strålade av hemtrevnad, när glasäpplena svängde och svettades borta i spiseln, upphängda framför den lågande brasan, när den vackre Gösta Berling eller den snälle Ferdinand, som hade kommit på besök, passade på att rycka tråden ur nålen för flickorna eller narrade dem att sy sneda styng och rummet genljöd av munterhet och glam och kurtis och tryckande händer möttes under täckbågen, då rullade hon förtretad samman stickarbetet och gick sin väg, ty hon hatade kärleken och kärlekens vägar.

Men kärlekens illgärningar kände hon, och om dem visste hon att förtälja. Hon undrade på att den ännu vågade visa sig på jorden, att den inte skrämdes härifrån av övergivnas klagan och förbannelser från dem, som den hade gjort till brottslingar, av veropen från dem, som den hade kastat i förhatliga bojor. Hon undrade på att vingarna kunde bära den så fritt och lätt, att den inte, tyngd av kval och skam, sjönk i namnlöst djup.

Nej, ung hade hon väl varit, hon som andra, men kärleken hade hon aldrig älskat. Aldrig hade hon låtit locka sig till dans och smek. Hennes mors gitarr hängde dammig och osträngad på vinden. Aldrig knäppte hon den till bleka kärlekskväden.

Hennes mors rosenträd stod i hennes fönster. Hon gav det nätt och jämnt vatten. Hon älskade inte blommorna, dessa kärlekens barn. Bladen hängde dammiga. Spindlar lekte mellan grenarna, och knopparna slogo aldrig ut.

Och i fru Moreus' roskvarter, där fjärilar fladdrade och fåglar sjöngo, där doftande blommor sände kärleksbud till svävande bin, där allt talade om den förhatlige, där satte hon sällan sin fot.

Kom så en tid, då Svartsjö församling lät sätta in en orgel i sin kyrka. Det var sommaren före det året, då kavaljererna regerade. En ung orgelbyggare kom dit. Han blev, även han, hyresgäst hos fru Moreus och blev inhyst, han ock, i ett litet gavelrum på vinden.

Så satte han då upp denna orgel, som har så underliga toner, vars förfärliga basunstämma alltemellanåt bryter fram mitt i en fredlig psalm – ingen kan veta varför och huru – och kommer barnen att gråta i kyrkan om julottan.

Att den unge orgelbyggaren var en mästare i sitt yrke, det må väl gärna betvivlas. Men en munter fyr var han, med solsken i ögonen. Han hade vänliga ord för en och var, för rik och fattig, för gammal och ung. Han blev snart god vän med sitt hyresfolk, ack, mer än vän.

När han om kvällarna kom hem från arbetet, höll han fru Moreus' garnhärva och arbetade vid de unga flickornas sida i roskvarteret. Då deklamerade han ”Axel” och sjöng ”Fritjof”. Då tog han upp mamsell Maries trådnystan, hur ofta hon än tappade det, och satte till och med hennes pendyl i gång.

Han slutade ingen bal, innan han hade dansat med alla, från den äldsta frun till den yngsta tösen, och om en

motgång drabbade honom, satte han sig vid sidan av den första kvinna han råkade och gjorde henne till sin förtrogna. Jo, det var en man, sådan som kvinnorna skapa i sina drömmar! Det ska inte sägas om honom, att han med någon talade om kärlek. Men när han hade bott några veckor i fru Moreus' lilla gavelrum, voro alla flickorna kära i honom, och den stackars mamsell Marie visste, också hon, att hon hade bett sina böner förgäves.

Det var en sorgens tid och en glädjens tid. Tårar föllo på täckbågen och utplånade kritstrecken. Om kvällarna satt ofta en blek drömmerska i syrenbersån, och uppe i mamsell Maries lilla kammare knäpptes den nysträngade gitarren till bleka kärleksvisor, som hon hade lärt av sin mor.

Den unge orgelbyggaren gick där dock lika sorglös och glad och strödde ut leenden och tjänster bland dessa trånande kvinnor, som tvistade om honom, när han var borta vid arbetet. Och äntligen kom den dag, då han måste resa.

Skjutsen stod för dörren. Kappsäcken var fastbunden bakpå kärran, och den unge mannen tog farväl. Han kysste fru Moreus på hand och tog de gråtande flickorna i famn och kysste dem på kinden. Han grät själv över att nödgas resa, ty han hade haft en solig sommar i den lilla gråa stugan. Till sist såg han sig om efter mamsell Marie.

Då kom hon utför den gamla vindstrappan i sin bästa ståt. Gitarren hängde om hennes hals i ett brett, grönt sidenband, och i handen höll hon en bukett månadsrosor, ty i år hade hennes mors rosenträd blommat. Hon stannade framför den unge mannen, knäppte på gitarren och sjöng:

”Du reser ifrån oss. Välkommen igen! Hör vänskapens stämma, som talar! Var lycklig, och glöm ej en älskande vän i Värmelands skogar och dalar!”

Därpå satte hon blommorna i hans knapphål och kysste honom mittpå munnen. Ja, och så försvann hon uppför vindstrappan igen, den gamla uppenbarelsen.

Kärleken hade hämnat sig på henne och gjort henne till ett spektakel för var man. Men hon klagade aldrig mer på honom. Hon lade aldrig mer bort gitarren och glömde aldrig mer att ansa om sin mors rosenträd.

Hon hade lärt sig älska kärleken med all dess plåga, dess tårar, dess längtan.

– Bättre sorgsen med den än glad utan den, sade hon.

*

Tiden gick. Majorskan på Ekeby blev bortdriven, kavaljererna kommo till makten, och det hände sig, såsom nyss är omtalat, att Gösta Berling en söndagskväll läste upp ett poem för grevinnan på Borg och sedan av henne blev förbjuden att visa sig i hennes hus.

Det sägs, att när Gösta slöt förstudörren efter sig, såg han några slädar köra upp till Borg. Han kastade en blick på den lilla damen, som satt i främsta släden. Dyster, som stunden var för honom, blev den än dystrare vid den synen. Han skyndade bort för att inte bli igenkänd, men aningar om ofärd fyllde hans sinne. Hade samtalet där inne frambesvurit denna kvinna? Städse föder en olycka en annan.

Men betjänter skyndade ut, fotsackar knäpptes upp, fällar kastades undan. Vem hade kommit? Vem var den lilla damen, som reste sig i släden? Det var verkligen hon själv, Märta Dohna, den ryktbara grevinnan!

Hon var den lustigaste och dåraktigaste av kvinnor. Världens glädje hade lyft upp henne på sin tron och gjort henne till sin drottning. Lekar och löjen voro hennes undersåtar. Spel och dans och äventyr hade kommit på hennes del, när livets lotter skiftades.

Hon var nu inte långt från sitt femtionde år, men hon var en av de visa, som inte räkna årens antal.

– Den, som inte kan lyfta foten till dans eller munnen till löje, sade hon, han är gammal. Han känner årens gräsliga börda, inte jag.

Glädjen hade ingen orubbad tron i hennes ungdoms dagar, men ombytet och osäkerheten ökade blott behaget i hans lustiga tillvaro. Majestätet med fjärilsvingarna höll den ena dagen kaffebjudning i hovdamernas våning på Stockholms slott och dansade den nästa i frack och knölpåk i själva Paris. Han besökte Napoleons fältläger, han for på Nelsons flotta på det blåa Medelhavet, han bevistade en kongress i Wien, han vågade sig till Bryssel på bal natten före ett ryktbart slag.

Och varhelst glädjen fanns, där fanns Märta Dohna, hans utvalda drottning. Dansande, spelande, skämtande, jagade grevinnan Märta världen runt. Vad hade hon inte sett, vad hade hon inte upplevat? Dansat omkull troner, spelat écarté om furstendömen, skämtat fram förödande krig! Munterhet och galenskap hade hennes liv varit och skulle alltjämt så förbliva. Inte var hennes kropp för gammal för dansen, inte hennes hjärta för kärleken. När tröttnade hon på maskerader och komedier, på muntra historier och vemodiga visor?

När glädjen stundom var hemlös i den till slagfält förvandlade världen, brukade hon för längre eller kortare tid dra upp till den gamla grevegården vid Lövens långa sjö. Likaledes hade hon dragit dit upp, när furstarna och deras hov hade blivit henne för dystra i den heliga alliansens tid. Det var under ett sådant besök, som hon hade funnit för gott att göra Gösta Berling till sin sons informator. Hon brukade trivas väl där uppe. Aldrig hade glädjen ett härligare rike. Där funnos sång och spel, äventyrsälskande män och sköna, glada kvinnor. Där fattades henne inte gästabud och baler, inte båtfärder över månbelysta sjöar, inte slädfärder genom dunkla skogar, inte heller hjärtskakande händelser och kärlekens sorg och smärta.

Men sedan hennes dotter dog, hade hon upphört att besöka Borg. Hon hade inte sett det på fem år. Nu kom hon för att se hur hennes svärdotter uthärdade livet uppe bland granskog, björnar och drivor. Hon höll det för en plikt att fara och se efter om inte den dumme Henrik hade pinat ihjäl henne med sin tråkighet. Nu skulle hon vara hemfridens blida ängel. Solskenet och lyckan lågo nedpackade i hennes fyrtio läderkappsäckar, lustighet hette hennes kammartärna, skämt hennes kusk, lek hennes sällskapsdam.

Och när hon sprang uppför trappan, möttes hon av öppna armar. Hennes gamla rum i nedre våningen väntade henne. Hennes betjänt, hennes sällskapsdam och kammarjungfru, hennes fyrtio läderkappsäckar, hennes trettio hattaskar, hennes necessärer och schalar och pälsar, allt kom så småningom in i huset. Det var bråk och larm överallt. Det slogs i dörrarna och sprangs i trapporna. Det märktes nog, att grevinnan Märta var kommen.

*

Det var en vårafton, en riktigt vacker afton, fastän man ännu inte hade hunnit längre än till april och isen inte hade brutit upp. Mamsell Marie hade öppnat sitt fönster. Hon satt uppe i sitt rum, knäppte på gitarren och sjöng.

Hon var så upptagen av gitarren och minnena, att hon inte märkte hur en vagn kom körande vägen fram och stannade vid stugan. I vagnen satt grevinnan Märta, och hon hade sin glädje av att se på mamsell Marie, som satt i fönstret med gitarren om halsen och, med ögonen vända mot himlen, sjöng gamla nötta kärlekskväden.

Till sist steg grevinnan ur vagnen och gick in i stugan, där de snälla flickorna sutto kring täckbågen. Hon var aldrig högdragen, revolutionens vind hade susat fram över henne och blåst in frisk luft i hennes lungor.

Hon rådde inte för, att hon var grevinna, brukade hon säga, men hon ville i alla fall leva det liv, som

behagade henne. Hon hade lika roligt på bondbröllop som på hovbaler. Hon spelade komedier för sina pigor, när ingen annan åskådare var till hands, och hon medförde fröjd till alla sällskap, där hon visade sig med sitt lilla vackra ansikte och sitt svallande levnadsmod.

Hon beställde täcken av fru Moreus och berömde flickorna. Hon såg sig om i roskvarteret och berättade om sina äventyr på resan. Hon hade alltid äventyr, hon. Och till sist vågade hon sig uppför vindstrappan, som var fruktansvärt brant och smal, och uppsökte mamsell Marie på hennes gavelrum.

Där lät hon de svarta ögonen blixtra ner över den ensamma lilla människan och den melodiska rösten smeka hennes öra.

Hon köpte gardiner av henne. Hon kunde inte leva där uppe på Borg utan att ha gardiner i fjällstickning för alla sina fönster, och på alla bord skulle hon ha någon av mamsell Maries dukar.

Hon lånade sedan hennes gitarr och sjöng för henne om glädje och kärlek. Och hon berättade historier för henne, så att mamsell Marie fann sig förflyttad mitt ut i den lustiga, brusande världen. Och grevinnans skratt var en sådan musik, att de frusna fåglarna i roskvarteret började sjunga, när de hörde det, och hennes ansikte, som knappast var vackert mer, ty hyn var härjad av smink och det låg drag av rå sinnlighet kring munnen, syntes mamsell Marie så förtjusande, att hon undrade hur den lilla spegeln kunde låta det försvinna, när den en gång hade uppfångat det på sin blanka yta.

När hon gick, kysste hon mamsell Marie och bad henne komma upp till Borg.

Mamsell Maries hjärta stod tomt som de små svalornas bo vid jultiden. Hon var fri, men hon suckade efter bojor som en på ålderns dagar frigiven slav.

Nu började åter en glädjens tid och en sorgens tid för mamsell Marie, men inte lång, bara korta åtta dagar.

Grevinnan hämtade henne oupphörligen upp till Borg. Hon spelade komedi för henne och berättade om sina friare, och mamsell Marie skrattade så, som hon aldrig hade skrattat förr. De blevo de bästa vänner. Grevinnan visste snart allt om den unge orgelbyggaren och om avskedet. Och i skymningen lät hon mamsell Marie sätta sig på fönsterpallen i det lilla blå kabinettet. Då hängde hon gitarrbandet om halsen på henne och fick henne att sjunga kärlekssånger. Sedan satt grevinnan och såg hur den gamla flickans torra, magra figur och lilla, fula huvud avtecknade sig mot den röda aftondagern, och hon sade, att den stackars mamsellen liknade en smäktande borgfröken. Men i varje sång talades det om ömma herdar och grymma herdinnor, och mamsell Maries stämma var den allra tunnaste stämma, och man kan väl förstå, att grevinnan skulle ha sin glädje av en sådan komedi.

Så blev det bjudning på Borg, som naturligt var, när grevens mor var hemkommen. Och det gick muntert till som vanligt. Sällskapet var dock inte stort. Det var endast socknebor inbjudna.

Matsalen låg på nedre botten, och efter supén hände det, att gästerna inte drogo uppför trapporna igen, utan slogo sig ner i grevinnan Märtas rum, som lågo där innanför. Så fick grevinnan fatt i mamsell Maries gitarr och började sjunga för sällskapet. Hon var en lustig dam, grevinnan Märta, och hon kunde härma alla människor. Nu fick hon den idén att härma mamsell Marie. Hon vände ögonen mot himlen och sjöng med en tunn, skrikig barnröst.

– Å nej, å nej, grevinna! bad mamsell Marie.

Men grevinnan hade roligt, hon, och de flesta kunde inte låta bli att skratta, fast de nog tyckte, att det var synd om mamsell Marie.

Grevinnan tog en handfull torra rosenblad ur en potpurrikruka, gick under tragiska åtbörder fram till mamsell Marie och sjöng med djup rörelse:

”Du reser ifrån oss. Välkommen igen! Hör vänskapens stämma, som talar! Var lycklig, och glöm ej en älskande vän i Värmelands skogar och dalar!”

Sedan strödde hon rosenbladen över hennes huvud. Människorna skrattade, men mamsell Marie blev vild av vrede. Hon såg ut, som om hon hade kunnat riva ögonen ur grevinnan.

– Du är en dålig kvinna, Märta Dohna, sade hon. Ingen hederlig kvinna borde umgås med dig.

Grevinnan Märta blev ond, hon med.

– Ut med sig, mamsell! sade hon. Jag har haft nog av hennes galenskaper.

– Ja, jag ska gå, sade mamsell Marie, men först ska jag ha betalt för mina dukar och gardiner, som du har satt upp här.

– De gamla trasorna! utropade grevinnan. Vill hon ha betalt för de gamla trasorna! Ta dem med sig! Jag vill aldrig se dem mer! Ta dem genast med sig!

Därpå kastade grevinnan åt henne dukarna och slet ner gardinerna, ty nu var hon i fullt raseri.

Nästa dag bad den unga grevinnan sin svärmor, att hon skulle försona sig med mamsell Marie, men grevinnan ville inte. Hon var trött på henne.

Grevinnan Elisabet for då åstad och köpte av mamsell Marie hela lagret av gardiner och satte upp dem i övre våningen. Därav kände sig mamsell Marie åter upprättad.

Grevinnan Märta skämtade mycket med sin svärdotter över hennes kärlek till fjällstickning. Hon kunde också gömma sin vrede, bevara den frisk och ny i åratal. Hon var en rikt begåvad varelse.

FJORTONDE KAPITLET.

Kusin Kristofer.

De hade en gammal rovfågel uppe i kavaljersflygeln. Han satt alltid i spiselvrån och gav akt på att brasan inte fick slockna. Ruggig och grå var han. Det lilla huvudet med den stora näbben och de slocknande ögonen lutade sorgset på den långa, magra halsen, som stack upp ur en yvig pälskrage. Ty den rovfågeln gick i päls både vinter och sommar.

Fordom hade han hört till den svärm, som i den store kejsarens följe jagade fram över Europa, men vad namn och titel han bar, ska numera ingen våga säga. I Värmland visste man blott, att han hade tagit del i de stora krigen, att han hade farit väldigt fram i de dånande striderna och att han efter 1815 hade måst ställa sina vingars flykt bort från ett otacksamt fädernesland. Han hade funnit skydd hos den svenske kronprinsen, och denne hade rått honom att försvinna i det fjärran Värmland. Sådan var tiden, att den, vars namn hade bragt världar att darra, nu måste vara glad över att ingen kände hans en gång fruktade namn.

Han hade givit kronprinsen sitt hedersord på att inte lämna Värmland och att inte onödigtvis omnämna vem han var. Och så sändes han till Ekeby med en handskrivelse till majoren från kronprinsen, som rekommenderade honom till det bästa. Då öppnade kavaljersflygeln sina dörrar för honom.

Till en början undrade man mycket vem den ryktbare var, som gömde sig under hans antagna namn. Men så

småningom blev han förvandlad till kavaljer och värmlänning. Var man kallade honom kusin Kristofer utan att rätt veta hur han hade fått just den benämningen.

Men det är inte gott för en rovfågel att leva i bur. Man kan förstå, att han är van vid annat än att hoppa från pinne till pinne och ta mat ur sin vårdares hand. Slaktningens och dödsfarans eggelser ha fordom satt hans pulsar i brand. Honom äcklar den dåsiga freden.

Väl är det sant, att inte heller de andra kavaljererna voro idel tamfåglar, men hos ingen av dem brände blodet så hett som hos kusin Kristofer. En björnjakt var det enda, som förmådde liva hans slappnade livslust, en björnjakt eller en kvinna, en enda kvinna.

Han hade levat upp, när han för tio år sedan för första gången såg grevinnan Märta, som redan då var änka. En kvinna, växlande som kriget, eggande som faran, en sprittande, överdådig varelse. Han älskade henne.

Och nu satt han där och blev gammal och grå, utan att han kunde begära henne till sin hustru. Nu hade han inte sett henne på fem år. Han vissnade och dog småningom, såsom fångna örnar bruka. För varje år blev han mera torr och frusen. Han måste krypa bättre in i pälsen och närmare brasan.

*

Så sitter han där då, förfrusen, ruggig och grå, morgonen av den dag, på vars afton påsksmällarna ska avskjutas och påskkäringen brännas. Kavaljererna äro alla ute, men han sitter inne i spiselvrån.

O, kusin Kristofer, kusin Kristofer, vet du det inte?

Leende har han kommit, den lockande våren.

Upp spritter naturen ur dåsig sömn, och i den blåa skyn tumla fjärilsvingade andar i yster lek. Tätt som rosorna på den vilda busken glittra deras anleten uppe bland skyarna.

Jorden, den stora modern, börjar leva. Yr som ett barn stiger hon upp ur badet i vårfloden, ur duschen i vårregnet. Sten och mylla glittra av lust. ”In i livets kretsgång!” jublar minsta grand. ”Vi ska färdas som vingar i klar luft. Vi ska skimra i unga flickors rodnande kinder.”

Vårens lustiga andar simma med luft och vatten in i kropparna, spritta som ålar i blodet, sätta hjärtat i svängning. Det är samma ljud överallt. Vid hjärtan och blommor, vid allt, som kan svänga och dallra, haka de fjärilsvingade sig fast och ringa ut det som med tusen stormklockor: ”Lust och glädje, lust och glädje! Kommen är han, den leende vår.”

Men kusin Kristofer sitter stilla och förstår intet. Han lutar huvudet mot de stelnade fingrarna och drömmer om kulregn och om ära, vuxen på krigets fält. För sin inre syn framtrollar han lagrar och rosor, som inte behöva vårens veka fägring för att blomstra.

Det är dock synd om honom, den ensamme gamle inkräktaren, som sitter där uppe i kavaljersflygeln utan folk, utan land, han, som aldrig hör ett ljud av hemlandets språk, han, som ska ha en namnlös grav på Bro kyrkogård. Rår han för, att han är en örn och född att förfölja och döda?

O, kusin Kristofer, länge nog satt du drömmande i kavaljersflygeln. Upp och drick livets sprudlande vin i de höga slotten! Vet det, kusin Kristofer, att ett brev är kommet till majoren denna dag, ett kungligt brev, försett med Svea rikes sigill! Det är ställt till majoren, men innehållet rör dig. Underbart är det att se dig, när du läser brevet, gamla rovfågel. Ögat får glans och huvudet lyftes. Du ser burens dörr öppen och fria rymden upplåten för dina längtande vingar.

*

Kusin Kristofer gräver djupt ner på bottnen av sin klädkista. Så drar han fram den med ängslan förvarade guldsmidda uniformen och ikläder sig den. Han trycker den plymprydda hatten på huvudet, och snart spränger han bort från Ekeby, ridande på sin ypperliga vita ridhäst.

Detta är dock något annat än att sitta frusen i spiselvrån. Nu ser också han, att våren är kommen.

Han höjer sig i sadeln och sätter av i galopp. Den pälsfodrade dolman fladdrar. Hattens plym vajar. Föryngrad är mannen som jorden själv. Vaknad är han ur en lång vinter. Det gamla guldet kan ännu blänka. Det djärva krigaransiktet under den trekantiga hatten är en stolt syn.

Märklig är hans ritt. Ur marken spruta bäckar, och sippor spira upp där han rider fram. Flyttfåglarna skrika och jubla omkring den frigjorda fången. All naturen tar del i hans glädje.

Härlig som en triumfator kommer han. Våren själv rider före på en svävande sky. Lätt och luftig är han, den ljusa anden. Han har krumhorn för munnen och spritter av lycka. Och runtomkring kusin Kristofer tumlar en stab av gamla vapenbröder sina hästar. Där är lyckan, som står på tå i sadeln, och äran på sin ståtliga springare och kärleken på sin eldiga arab. Märklig är ritten, märklig är ryttaren. Den språkkunniga taltrasten ropar honom an:

– Kusin Kristofer, kusin Kristofer! Vart ska du rida? Vart ska du rida?

– Till Borg för att fria, till Borg för att fria, svarar kusin Kristofer.

– Far inte till Borg, far inte till Borg! Ogift man har ingen sorg, skriker taltrasten efter honom.

Men han lyssnar inte till varningen. Uppför backe och utför backe rider han, tills han äntligen är framme. Han springer ur sadeln och föres in till grevinnorna.

Allt går väl. Grevinnan Märta är nådig mot honom. Kusin Kristofer ser nog, att hon inte ska neka att bära hans lysande namn eller att regera på hans slott. Han sitter och uppskjuter det hänryckningens ögonblick, då han ska visa henne kungabrevet. Han njuter av denna väntan.

Hon pratar och underhåller honom med tusen historier. Han skrattar åt allt, beundrar allt. Men som de sitta i ett av de rum, där grevinnan Elisabet har hängt upp mamsell Maries gardiner, börjar grevinnan också berätta historien om dem. Och hon gör den så lustig hon kan.

– Se, säger hon till sist, se, så stygg jag är! Här hänger nu dessa gardiner, för att jag dagligen och stundligen ska tänka på min synd. Det är en botgöring utan like. Å, denna fasansfulla fjällstickning!

Den store krigaren kusin Kristofer ser på henne med brännande blickar.

– Jag är också gammal och fattig, säger han, och jag har i tio år suttit i spiselvrån och längtat efter min käresta. Skrattar nådig grevinnan åt det också?

– Det är en annan sak! utbrister grevinnan.

– Gud har tagit från mig lycka och fädernesland och tvungit mig att äta andras bröd, säger kusin Kristofer allvarsamt. Jag har fått lära mig att ha respekt för fattigdomen, jag.

– Ni också! ropar grevinnan och håller upp händerna. Vad människorna är dygdiga! Ack, vad de har blivit dygdiga!

– Ja, säger han, märk det, grevinna, att om Gud en dag i framtiden skulle ge mig tillbaka rikedom och makt, så ska jag göra bättre bruk av dem än att dela dem med en sådan där världsdam, en sådan där sminkad, hjärtlös markatta, som gör narr av fattigdomen.

– Det gör ni rätt i, kusin Kristofer.

Och så marscherar kusin Kristofer ut ur rummet och rider hem till Ekeby igen. Men genierna följa honom inte, taltrasten ropar inte till honom, och han kan inte mera se den leende våren.

Till Ekeby kom han, då påsksmällarna skulle avlossas och påskkäringen brännas. Påskkäringen är en stor docka av halm, med ansikte av en trasa, på vilken ögon, näsa och mun äro tecknade med kol. Rotekäringens avlagda kläder har hon på sig. Den långskaftade ugnsrakan och sopan äro ställda bredvid henne, och smörjhornet har hon om halsen. Hon är alldeles färdig till Blåkullafärd.

Major Fuchs laddar sin bössa och skjuter av den rätt upp i luften gång på gång. Ett bål av torrt ris antändes, trollkäringen kastas dit och brinner snart lusteligen. Nog göra kavaljererna allt, vad de kunna, för att på gammalt beprövat sätt förinta det ondas makt.

Kusin Kristofer står och ser på med dyster min. Plötsligt rycker han upp det stora kungabrevet ur ärmuppslaget och kastar det på elden. Gud allena vet vad han tänkte. Kanske han inbillade sig, att det var grevinnan Märta själv, som brann där borta på bålet. Kanske tyckte han, att eftersom den kvinnan, när allt kom omkring, endast bestod av trasor och halm, så fanns det intet värderikt mer på jorden.

Han går åter in i kavaljersflygeln, tänder brasan och gömmer uniformen. Åter slår han sig ner i spiselvrån, och för var dag blir han alltmer ruggig och grå. Han dör så småningom, som gamla örnar bruka göra i fångenskap.

Han är ingen fånge längre, men han bryr sig inte om att begagna sin frihet. Rymden står honom öppen. Slagfälten, äran, livet vänta honom. Men han har inte mer kraft att breda ut sina vingar till flykt.

FEMTONDE KAPITLET.

Livets stigar.

Tunga äro de vägar, som människor ha att vandra på jorden.

Ökenstigar, träskstigar, fjällstigar.

Varför får så mycken sorg gå ostörd, tills den förirrar sig i öknen eller sjunker i träsket eller stupar på fjället? Var äro de små blomsterplockerskorna, var äro de små sagoprinsessorna, ur vilkas spår rosor växa, var äro de, som ska strö blommor över de tunga vägarna?

Nu har Gösta Berling, poeten, beslutit att gifta sig. Han söker endast efter en brud, som är arm nog, ringa nog, förkastad nog för en galen präst.

Sköna och ädla kvinnor ha älskat honom, men de må inte uppstå att tävla om hans hand. Den förskjutne väljer bland de förskjutna.

Vem ska han välja, vem ska han uppsöka?

Till Ekeby kommer stundom en fattig flicka från en ödslig skogsby långt uppe bland bergen och säljer kvastar. I denna by, där ständig fattigdom och stort elände råda, finnas många, som inte äga sitt fulla förstånd, och flickan med kvastarna är en av dem.

Men vacker är hon. Hennes stora, svarta hår bildar så tjocka flätor, att de knappt rymmas på hennes huvud, hennes kinder äro fint rundade, näsan är rak och lagom stor, ögonen äro blå. Hon tillhör en melankolisk, madonnalik skönhetstyp, sådan man ännu finner den hos vackra flickor vid stränderna av Lövens långa sjö.

Nå, där har ju Gösta fästmön funnen! En halvtokig kvastflicka blir en bra hustru åt en galen präst. Ingenting kan passa bättre.

Han behöver bara resa till Karlstad efter ringar, och sedan må de åter ha en glad dag vid Lövens strand. Må de ännu en gång skratta åt Gösta Berling, när han förlovar sig med kvastflickan, när han firar bröllop med henne! Må de skratta! Har han någonsin haft ett lustigare upptåg för sig?

Måste inte den förskjutne gå den förskjutnes väg, vredens väg, sorgens väg, olyckans väg? Vad gör det, om han störtar, om han fördärvas? Är det någon, som bryr sig om att hejda honom? Är det någon, som räcker honom en stödjande hand eller en läskande dryck? Var äro de små blomsterplockerskorna, var äro de små sagoprinsessorna, var äro de, som ska strö rosor över tunga vägar?

Nej, nej, den unga, blida grevinnan på Borg ska inte störa Gösta Berling i hans planer. Hon ska tänka på sitt rykte, hon ska tänka på sin mans vrede och sin svärmors hat, hon ska inte göra något för att hålla honom tillbaka.

Under den långa gudstjänsten i Svartsjö kyrka ska hon böja sitt huvud, knäppa sina händer och be för honom. Under sömnlösa nätter kan hon gråta och ängslas över honom, men hon har inga blommor att strö på den förskjutnes väg, ingen droppe vatten att ge den, som törstar. Hon sträcker inte ut handen för att föra honom tillbaka från avgrundens rand.

Gösta Berling bryr sig inte om att hölja sin utkorade i siden och smycken. Han låter henne gå från gård till gård med kvastar, såsom det är hennes vana, men när han har samlat alla ortens förnämliga män och kvinnor till ett stort gille på Ekeby, ska han kungöra sin trolovning. Då ska han kalla in henne från köket, sådan hon har kommit från sina långa vandringar, med vägens damm och smuts på kläderna, kanske trasig, kanske okammad, med förvirrade ögon, med en förvirrad ordström på läpparna. Och han ska fråga gästerna om han inte nu har valt en passande brud, om inte den galne prästen borde vara stolt över en så skön fästmö, över detta blida madonnaanlete, över dessa blåa, svärmiska ögon.

Det var hans mening, att ingen skulle veta något förut, men han lyckades inte bevara hemligheten, och en av dem, som fick veta den, var den unga grevinnan Dohna.

Men vad kan hon göra för att hindra honom? Förlovningsdagen är inne, dess sena skymningsstund är kommen. Grevinnan står vid fönstret i det blå kabinettet och ser norr ut. Hon tror nästan, att hon kan se Ekeby, fastän tårar och töcken skymma. Hon ser så väl hur det stora trevåningshuset strålar med tre upplysta fönsterrader, hon tänker sig hur champagnen hälles i glasen, hur skålen ljuder, och hur Gösta Berling kungör sin förlovning med kvastflickan.

Om hon nu vore honom nära och helt sakta lade handen på hans arm eller bara gåve honom en vänlig blick, skulle han inte då vända om från de förskjutnas onda väg? Om ett ord från henne har drivit honom till en så förtvivlad gärning, skulle inte då ett ord från henne hejda honom?

Hon ryser för den synd, som han ska begå mot detta stackars vanlottade barn. Hon ryser för hans synd mot den arma varelsen, som nu ska lockas att älska honom, kanske blott för en dags skämt. Kanske ock – och då ryser hon än mer över den synd han begår mot sig själv – för att som en tryckande börda kedjas fast vid hans liv och för alltid förta hans ande kraften att nå höjden.

Och ytterst var skulden hennes. Hon hade med ett fördömelsens ord kastat ut honom på den onda vägen.

Hon, som var kommen för att välsigna, för att mildra, varför hade hon vridit ännu en tagg in i syndarens törnekrona?

Jo, nu vet hon vad hon vill göra. Hon ska låta spänna de svarta hästarna för släden, ila hän över Löven, storma in på Ekeby gård, ställa sig mittemot Gösta Berling och säga honom, att hon inte föraktar honom, att hon inte visste vad hon sade, när hon förjagade honom från sitt hem … Nej, hon kunde dock inte göra något dylikt, hon skulle blygas och inte våga säga ett ord. Hon, som var gift, måste akta sig. Det skulle uppkomma så mycket förtal, om hon gjorde något sådant. Men gjorde hon det inte, hur skulle det dä gå med honom?

Hon måste resa.

Så tänker hon på att en sådan resa är omöjlig. Detta år kan ingen häst mer färdas över Lövens is. Isen smälter, den har allaredan lossnat från land. Den ligger lös, sprucken, hemsk att se. Vatten porlar upp och ner genom den, på somliga ställen har det samlats i svarta gölar, på andra ställen är isen bländande vit. För det mesta är den dock grå, smutsig av smältande snö, och vägarna gå som långa, svarta ränder över dess yta.

Hur kan hon tänka på att resa? Den gamla grevinnan Märta, hennes svärmor, skulle aldrig tillåta henne något sådant. Hela kvällen måste hon sitta bredvid henne i salongen och lyssna till dessa gamla hovhistorier, som äro den gamlas lust.

Dock, natten kommer, och hennes man är borta, nu är hon fri.

Åka kan hon inte, tjänare törs hon inte kalla, men hennes ängslan driver henne ut ur hennes hem. Hon kan inte annat.

Tunga äro de vägar människor vandra på jorden, ökenstigar, träskstigar, fjällstigar.

Men denna nattliga väg över en smältande is, vid vad ska jag likna den? Är det inte den väg, som de små blomsterplockerskorna själva ha att gå, en osäker, gungande, slipprig väg, deras väg, som vilja hela slagna sår, deras väg, som vilja upprätta, den lätta fotens, det snabba ögats och det modiga, kärleksfulla hjärtats väg?

Midnatten var över, när grevinnan nådde Ekeby strand. Hon hade fallit på isen, hon hade hoppat över vida rämnor, hon hade ilat över ställen, där hennes fotspår fylldes av upporlande vatten, hon hade halkat, hon hade krupit.

Det hade varit en tung vandring. Hon hade gråtit där hon gått. Hon hade blivit våt och trött, och där ute på isen hade mörkret, ödsligheten och tomheten gjort tankarna hemska.

Nu sist vid Ekeby hade hon måst vada i fotsdjupt vatten för att nå land. Och när hon hade kommit på stranden, hade hon inte haft mod till annat än att sätta sig ner på en sten och gråta av trötthet och hjälplöshet.

Tunga vägar vandra människors barn, och de små blomsterplockerskorna digna stundom bredvid sin korg, just när de ha hunnit dens väg, som de ville blomsterströ.

Denna unga, förnäma dam var dock en älsklig liten hjältinna. Inte hade hon gått sådana vägar i sitt ljusa hemland. Väl må hon sitta vid kanten av denna hemska, förfärliga sjö, våt, trött, olycklig, som hon är, och tänka på sitt sydliga fäderneslands blida, blomsterkantade stigar.

För henne är det inte mer fråga om söder och nord. Hon står mitt inne i livet. Hon gråter inte av hemlängtan. Hon gråter, den lilla blomsterplockerskan, den lilla hjältinnan, därför att hon är så trött, att hon inte ska hinna dens väg, som hon vill blomsterströ. Hon gråter, därför att hon tror, att hon har kommit för sent.

Då komma människor springande längs stranden. De skynda förbi henne utan att se henne, men hon hör deras ord.

– Störtar dammen, då reser smedjan, säger en. Och kvarnen och verkstäderna och smedernas bostäder, ifyller en annan.

Då får hon nytt mod, stiger upp och följer dem.

*

Ekeby kvarn och smedja lågo på ett smalt näs, omkring vilket Björksjöälven brusade fram. Den kom susande ner mot näset, piskad vit i det väldiga fallet därovan, och för att skydda den bebyggda grunden för vattnet låg där på den tiden en väldig vågbrytare framför näset. Men dammen hade blivit gammal, och kavaljererna regerade. På deras tid gick dansen över bruksbackarna, men ingen gav sig tid att se efter hur strömmen och kölden och tiden arbetade på den gamla stendammen.

Så kommer vårfloden, och dammen börjar svikta.

Fallet vid Ekeby är en väldig gråstenstrappa, utför vilken Björksjöälvens vågor komma rusande. Yra bli de av farten, tumla över ända och torna samman. De fara upp i vredesmod och spruta skum över varandra, ramla åter omkull över en sten, över en timmerstock och så upp igen för att åter falla, åter och åter under skummande, väsande, rytande.

Och nu gå dessa vilda, upphetsade vågor, rusiga av vårluft, yra av den nyvunna friheten till storms mot den gamla stendammen. De komma, väsande och slitande, storma högt upp på den och dra sig åter tillbaka, som om de hade stött sina vitlockiga huvuden. Det är en stormning så god som någon, de ta stora isstycken till skärmtak, de ta timmerstockar till murbräckor, de bända, bryta, brusa mot denna stackars mur, tills det med ens förefaller, som om någon hade tillropat dem ett giv akt. Då rusa de baklänges, och efter dem kommer en stor sten, som lossnar från dammen och dånande sjunker ner i strömmen.

Det ser ut, som om detta gjorde dem häpna, de stå stilla, de jubla, de rådslå … och så i färd på nytt! Där äro de åter med isstycken och timmerstockar, odygdiga, obarmhärtiga, vilda, galna av förstörelselust.

– Om blott dammen vore borta, säga vågorna, om blott dammen vore borta, då skulle det bli smedjans tur och kvarnens tur.

Nu är frihetens dag … bort med människor och människors verk! De ha sotat oss med kol, de ha dammat oss med mjöl, de ha lagt arbetsok på oss som på oxar, kört oss i ring, stängt oss inne, hämmat oss med dammluckor, tvungit oss att dra de tunga hjulen, att bära de otympliga timmerstockarna. Men nu ska vi vinna friheten.

Frihetens dag är kommen! Hören det, vågor uppe i Björksjön, hören det, bröder och systrar i myr och träsk, i bergbäck och skogsälv! Kommen, kommen! Störten er ner i Björksjöälven, kommen med friska krafter, dånande, väsande, färdiga att bryta sekelgammalt förtryck, kommen! Tyranniets bålverk ska falla. Död åt Ekeby!

Och de komma. Våg efter våg störtar utför fallet för att köra sitt huvud mot dammuren, för att lämna sin hjälp till det stora verket. Rusiga av vårens nyvunna frihet, manstarka, eniga komma de och lossa sten på sten, tuva på tuva från den sviktande vågbrytaren.

Men varför låta då människorna de vilda vågorna rasa utan att göra motstånd? Är Ekeby utdött?

Nej, människor finnas där, en förvirrad, rådlös, hjälplös människoskara. Mörk är natten, de se inte varandra,

se inte sin egen väg. Högt brusar fallet, förfärligt är dånet av bristande is och törnande stockar, de höra inte sin egen röst. Den vilda yrseln, som besjälar de rytande vågorna, fyller även människornas hjärnor, de ha inte en tanke kvar, inte förstånd.

Bruksklockan klämtar.

– Må den, som har öron, höra! Vi här nere vid Ekeby smedja hålla på att förgås. Älven är över oss. Dammen bävar, smedjan är i fara, kvarnen är i fara och våra egna fattiga bostäder, älskade i sin ringhet.

Vågorna tro väl, att klockringningen kallar deras vänner, ty ingen människa visar sig. Men borta i skogar och träsk blir det brådska.

– Sänden hjälpare, sanden hjälpare! ringer klockan. Efter sekellångt slaveri har vi äntligen gjort oss fria. Kommen, kommen! brusa vågorna. Den dånande vattenmassan och den klämtande bruksklockan sjunga dödssången över all Ekeby ära och glans.

Och under tiden går bud på bud upp till herrgården efter kavaljererna.

Äro de i lynne att tänka på smedja och kvarn? De hundra gästerna äro samlade i Ekeby vida salar. Kvastflickan väntar ute i köket. Överraskningens spännande ögonblick är kommet. Champagnen pärlar i glasen, Julius reser sig för att hålla festtalet. Alla de gamla äventyrarna på Ekeby glädja sig åt den förstenande förvåning, som ska sänka sig ner över församlingen.

Ute på Lövens is vandrar den unga grevinnan Dohna en hemsk, livsfarlig väg för att få viska ett varningens ord till Gösta Berling. Nere vid vattenfallet löpa vågorna till storms mot all Ekeby ära och makt, men i de vida salarna råda endast glädje och ivrig förväntan, vaxljusen stråla, och vinet strömmar. Där inne tänker ingen på det, som rör sig ute i den mörka, stormiga vårnatten.

Just nu är ögonblicket kommet. Gösta stiger upp och går ut för att hämta in fästmön. Han måste gå över förstugan, och dess stora dörrar stå vidöppna. Han stannar, han ser ut i den kolsvarta natten … Och han hör, han hör.

Han hör klockan klämta, forsen brusa. Han hör dånet av bristande is, larmet av törnande stockar, de upproriska vågornas brusande, hånande, segerjublande frihetssång.

Då störtar han ut i natten, glömmande allt. Där inne må de stå med lyfta glas och vänta ända till världens sista dag, nu bryr han sig inte mer om dem. Fästmön får vänta, patron Julius’ tal får dö på hans läppar. Ringarna ska inte växlas denna natten, den förstenande förvåningen ska inte sänka sig ner över den lysande församlingen.

Nu ve er, upproriska vågor, nu gäller det i sanning att tillkämpa er friheten! Nu är Gösta Berling kommen ner till fallet, nu har folket fått en anförare, nu tändes mod i förfärade hjärtan, nu stiga försvarare upp på murarna, nu börjar en väldig strid.

Hör hur han ropar till folket! Han befaller, han sätter alla i verksamhet.

– Ljus måste vi ha, ljus framför allt, här förslår inte mjölnarens hornlykta. Se på de där rishögarna, bär upp dem på branten och tänd på dem! Det blir arbete för kvinnor och barn. Fort bara, lägg upp ett stort, flammande risbål och tänd det! Det ska upplysa vårt arbete, det ska synas vida och kalla hit hjälpare. Och låt det aldrig slockna! Bringa halm, bringa ris, låt klara flammor låga mot skyn!

Se, se, ni vuxna män, här är arbete för er! Här är timmer, här är plank, foga samman en nöddamm, som vi kan sänka ner framför den bristande muren. Fort, fort till arbetet, gör den fast och stadig! Gör i ordning

stenar och sandsäckar att sänka den med! Fort, sväng era yxor, låt hammarslagen dåna, borren bita sig in i träet, sågen gnissla i de torra plankorna!

Och var är pojkarna? Fram, fram, ni vilda odågor! Skaffa er störar, skaffa båtshakar och kom hit mitt ut i stridsvimlet! Ut på dammen med er, pojkar, mittibland vågor, som skumma, fräsa och spruta över oss med vitt skum! Avvärj, försvaga, tillbakavisa dessa anfall, för vilka murarna rämnar! Stöt undan stockar och isstycken, kasta er ner, om annat inte hjälper, och håll fast de lossnande stenarna med era händer! Bit i dem, grip om dem med klor av järn! Kämpa, pojkar, odågor, vildhjärnor! Hit ut på muren med er! Vi ska strida om varje tumsbredd jord.

Själv tar Gösta sin plats ytterst på dammen och står där översprutad av skum, marken skälver under honom, vågorna dåna och rasa, men hans vilda hjärta fröjdar sig åt faran, oron, striden. Han skrattar, han har muntra infall för pojkarna på dammen omkring honom. Aldrig var han med om en lustigare natt.

Räddningsverket går snabbt framåt, eldarna låga, timmerkarlarnas yxor dåna, och dammen står.

Även de andra kavaljererna och de hundra gästerna äro komna ner till vattenfallet. Folk kommer springande från när och fjärran, alla arbeta, vid eldarna, vid nöddammen, vid sandsäckarna, ute på den sviktande, bävande stendammen.

Så, nu ha timmermännen fått nöddammen färdig, nu ska den sänkas ner framför den vacklande vågbrytaren. Håll stenar och sandsäckar redo och båtshakar och rep, så att den inte må ryckas bort, så att segern må bli människornas och de kuvade vågorna återgå till slavtjänsten!

Då händer det, strax innan det avgörande ögonblicket, att Gösta får ögonen på en kvinna, som sitter på en sten vid älvstranden. Lågorna från risbålet belysa henne där hon sitter, stirrande ut i vågorna. Han kunde ju inte se henne klart och tydligt genom töcken och skum, men hans ögon dras oupphörligen till henne. Om och om igen måste han se på henne. Han känner det, som om den kvinnan hade ett bestämt ärende just till honom.

Bland alla dessa hundraden, som arbeta och syssla på älvkanten, är hon den enda, som sitter stilla, och till henne måste hans blickar oupphörligen vändas, han ser ingen annan än henne.

Hon sitter så långt ute, att vågorna slå mot hennes fötter, och skummet stänker över henne. Hon måste vara drypande våt. Hon är mörkklädd, med en svart schal över huvudet, hon sitter hopkrupen, stödjande hakan mot händerna, och stirrar oupphörligen över till honom ute på vågbrytaren. Han känner hur dessa stirrande ögon dra och locka, fastän han inte ens kan urskilja hennes ansikte, han tänker inte på annat än på kvinnan, som sitter vid randen av de vita vågorna.

”Det är sjörået från Löven, som har stigit hit upp i älven för att locka mig i fördärvet”, tänker han. ”Hon sitter där och lockar och lockar, jag får lov att jaga henne bort.”

Alla dessa vågor med de vita huvudena synas honom som den svarta kvinnans härar. Det var hon, som hetsade dem, hon, som förde dem fram mot honom till anfall.

– Jag får sannerligen lov att jaga henne bort, säger han.

Han fattar en båtshake, springer i land och skyndar bort till kvinnan.

Han lämnar sin plats på vågbrytarens yttersta spets för att jaga bort sjörået. Det var honom i detta upphetsningens ögonblick, som om djupets onda makter kämpade mot honom. Han visste inte vad han tänkte, vad han trodde, men han måste jaga bort den svarta från stenen vid älvkanten.

Ack, Gösta, varför står din plats tom i det avgörande ögonblicket? De komma nu med nöddammen, en lång rad av karlar ställer upp sig på vågbrytaren. De ha rep och stenar och sandsäckar färdiga för att tynga den och hålla den kvar, de stå redo, de vänta, de lyssna. Var är den befallande? Hörs inte rösten, som ska bjuda och ordna?

Nej, Gösta Berling jagar efter sjörået, hans röst hörs inte, hans befallningar leda ingen.

Då måste nöddammen sänkas utan honom. Vågorna fara undan, den störtar ner i djupet och efter den stenar och sandsäckar. Men hur blev väl verket utfört utan ledaren? Ingen försiktighet, ingen ordning. Vågorna rusa ånyo fram, de bryta med förnyat raseri mot detta nya hinder, de börja rulla undan sandsäckarna, slita repen, lossa stenarna. Och det lyckas, det lyckas! Hånande, jublande lyfta de hela vallen på starka skuldror, rycka och slita i den, och så ha de den i sitt våld. Bort med det usla försvarsverket, ner i Löven med det! Och så fram på nytt mot den vacklande, hjälplösa stendammen.

Men Gösta Berling jagar efter sjörået. Hon såg honom, när han kom mot henne, svängande båtshaken. Hon blev rädd. Det såg ut, som om hon tänkte störta sig i vattnet, men hon besinnar sig och springer åt land.

– Sjörå! ropar Gösta och svänger båtshaken över henne. Hon skyndar in bland strandens albuskar, trasslar in sig bland det täta riset och blir stående.

Då kastar Gösta bort båtshaken, går fram och lägger sin hand på hennes axel.

– Ni är sent ute i natt, grevinna Elisabet, säger han.

– Låt mig vara, herr Berling, låt mig gå hem! Han lyder genast och vänder sig bort ifrån henne.

Men eftersom hon inte bara är en förnäm dam, utan egentligen en liten snäll kvinna, som inte kan uthärda tanken, att hon har bragt någon till förtvivlan, eftersom hon är en liten blomsterplockerska, som alltid har rosor nog i sin korg för att kunna pryda den ödsligaste väg, ångrar hon sig genast, går efter honom och fattar hans hand.

– Jag kom, säger hon och stammar, jag kom för att … O, herr Berling, ni har ju inte gjort det? Säg, att ni inte har gjort det! … Jag blev så rädd, när ni kom springande efter mig, men det var just er jag ville träffa. Jag ville be er, att ni inte skulle tänka på det där, som jag sa sist, och att ni ville komma hem som vanligt.

– Hur har grevinnan kommit hit?

Hon skrattar nervöst.

– Jag visste nog, att jag skulle komma för sent, men jag ville inte tala om för någon, att jag gick. Och för resten, förstår ni, kan man inte åka över sjön mera.

– Har grevinnan gått över sjön?

– Ja, ja visst, men, herr Berling, låt mig veta det nu! Är ni förlovad? Ni förstår. Jag ville så gärna, att ni inte vore det. Det är så orätt, ser ni, och det kändes, som om jag vore skuld till det hela. Ni skulle inte ha fäst er så mycket vid ett ord av mig. Jag är en främling, som inte känner landets sed. Det är så tomt på Borg, sedan ni inte mer kommer dit, herr Berling.

Det förekommer Gösta Berling, där han står bland de våta albuskarna på den sumpiga marken, som om någon kastade över honom hela fång med rosor. Han vadar i rosor ända upp till knäna, de lysa för hans ögon ur mörkret, han super girigt in deras doft.

– Har ni gjort det? upprepar hon.

Han måste besluta sig för att svara henne och göra slut på hennes ängslan, fast han känner en så stor fröjd över den. Nej, så varmt det blir inom honom och så ljust, när han tänker på vilken väg hon har vandrat, hur våt hon är, hur förfrusen, hur ängslig hon måtte vara, hur förgråten hennes stämma ljuder!

– Nej, säger han, jag är inte förlovad.

Då griper hon än en gång hans hand och smeker den.

– Jag är så glad, jag är så glad, säger hon, och hennes bröst, som har sammanpressats av ångest, skakas av snyftningar.

Då är det blommor nog på poetens väg. Allt mörkt, ont och hatfullt smälter bort ur hans hjärta.

– Vad ni är god, vad ni är god! säger han.

Strax ovanför dem gå vågorna till storms mot all Ekeby ära och glans. Nu har folket inte mer någon ledare, ingen ingjuter mod och hopp i deras hjärtan, nu störtar Vågbrytaren, vågorna slå samman över den, och så rusa de segervissa fram mot näset, där kvarn och smedja stå. Ingen arbetar mer för att stå emot vågorna, ingen tänker nu mer på något annat än att rädda liv och bohag.

Det är så naturligt för de båda unga människorna, att Gösta ska följa grevinnan hem. Han kan ju inte lämna henne ensam i den mörka natten, inte låta henne ännu en gång ensam vandra över den smältande isen. De tänka inte ens på att han behöves uppe vid smedjan, de äro så lyckliga över att åter vara vänner.

Det är så lätt att tro, att dessa unga människor hysa en varm kärlek för varandra, men vem kan veta det säkert? I brutna och spridda skärvor ha deras livs lysande äventyr nått fram till mig. Jag vet ju intet, så gott som intet, om det, som bodde innerst i deras själar. Vad kan jag säga om bevekelsegrunden till deras handlingar? Jag vet blott, att den natten vågade en ung, skön kvinna sitt liv, sin ära, sitt rykte, sin hälsa för att återföra en stackars usling på rätta vägar. Jag vet blott, att den natten lät Gösta Berling den älskade gårdens makt och glans falla för att följa henne, som för hans skull hade övervunnit dödens fruktan, blygselns fruktan, straffets fruktan.

Ofta har jag i mina tankar följt dem över isen denna förfärliga natt, som dock för dem hade ett så gott slut. Jag tror inte, att det i deras själar finns något dolt och förbjudet, som måste kuvas och undertryckas just då, medan de vandra över isen, muntra och pratande om allt, som har hänt under denna söndringens tid.

Han är återigen hennes slav, hennes page, som ligger för hennes fötter, och hon är hans dam.

De äro endast glada, endast lyckliga. Ingen av dem talar ett ord, som kan betyda kärlek.

Skrattande plaska de fram genom strandvattnet. Skratta göra de, när de finna vägen, när de förlora den, när de halka, när de falla, när de komma upp igen, alltjämt skratta de.

Det är åter en lustig lek, detta välsignade liv, och de äro barn, som ha varit stygga och grälat. Ack, vad det är gott att vara försonade och få börja leken på nytt!

Ryktet kom och ryktet gick. I sinom tid fördes berättelsen om grevinnans vandring över till Anna Stjärnhök.

– Så ser jag, sade hon, att Gud har inte bara en sträng till sin båge. Jag ska lägga mitt hjärta till ro och stanna där jag behövs. Han kan göra en man av Gösta Berling mig förutan.

SEXTONDE KAPITLET.

Botgöring.

Kära vänner, om det skulle hända er, att ni möter en ynklig stackare på er väg, en liten bedrövad varelse, som låter hatten hänga på ryggen och håller skorna i handen för att inte äga något skydd mot solens brand och vägens stenar, en försvarslös, som av egen vilja nedkallar all ofärd över sitt huvud, nåväl, gå då förbi honom i tyst bävan! Det är botgöraren, förstår ni, botgöraren, på väg till de heliga gravarna.

Botgöraren måste bära den grova kåpan och leva av oblandat vatten och torrt bröd, om han än vore en konung. Han måste gå och inte åka. Han måste tigga, inte äga. Han måste sova bland tistlar. Han måste nöta de hårda gravhällarna med knäfall. Han måste svänga det taggiga gisslet över sin rygg. Han kan inte känna sötma utom i lidandet, inte ljuvhet utom i sorgen.

Den unga grevinnan Elisabet var en gång den, som bar den grova kåpan och trådde de törniga stigarna. Hennes hjärta anklagade henne för synd. Det trängtade efter smärtan som den trötte efter ett ljumt bad. Grym ofärd bragte hon över sig, medan hon jublande steg ner i lidandets natt.

Hennes man, den unge greven med gammalmanshuvudet, kom hem till Borg på morgonen efter den natt, då Ekeby kvarn och smedja förstördes av vårfloden. Han var knappt anländ, förrän grevinnan Märta lät kalla honom in till sig och berättade underliga ting för honom.

– Din hustru var ute i natt, Henrik. Hon var borta i många timmar. Hon kom hem i sällskap med en man. Jag hörde hur han sa god natt till henne. Jag vet också vem han är. Jag hörde både när hon gick och när hon kom, fast detta väl inte var meningen. Hon bedrar dig, Henrik. Hon bedrar dig, den skenheliga varelsen, som hänger upp gardiner i fjällstickning för alla fönster bara för att skaffa mig obehag. Hon har aldrig älskat dig, min stackars gosse. Hennes far ville bara ha henne väl gift. Hon tog dig för att bli försörjd.

Så väl talade hon sin sak, att greve Henrik blev ursinnig. Han ville söka skilsmässa. Han ville sända sin hustru hem till hennes far.

– Nej, min vän, sade grevinnan Märta, på det sättet skulle hon bli alldeles överlämnad åt det onda. Hon är bortskämd och illa uppfostrad. Men låt mig ta hand om henne, låt mig återföra henne på pliktens väg!

Och greven kallade in sin grevinna för att säga henne, att hon nu skulle stå under hans mors lydnad.

Å, vilken scen som nu följde! En mer ömkansvärd har väl aldrig utspelats inom detta åt sorgen vigda hus.

Många onda ord lät den unge mannen den unga kvinnan höra. Han sträckte sina händer mot himlen och anklagade den, därför att den hade låtit hans namn släpas i smutsen av en skamlös kvinna. Han skakade sin knutna näve framför hennes ansikte och frågade henne vad straff hon trodde stort nog för ett sådant brott som hennes.

Hon var alls inte rädd för mannen. Hon trodde alltjämt, att hon hade handlat rätt. Hon sade honom, att hon redan hade fått en förfärlig snuva och att detta kunde vara straff nog.

– Elisabet, säger grevinnan Märta, detta är inte saker att skämta med.

– Vi två, svarar den unga kvinnan, har aldrig kunnat bli ense om rätta stunden för skämt och allvar.

– Men du bör ändå förstå, Elisabet, att ingen ärbar kvinna lämnar sitt hem för att mitt i natten ströva omkring med en känd äventyrare.

Då såg Elisabet Dohna, att hennes svärmor hade beslutit hennes fördärv. Hon såg, att hon måste kämpa till det yttersta, för att det inte skulle lyckas denna att dra över henne en fruktansvärd olycka.

– Henrik, ber hon, låt inte din mor ställa sig emellan oss! Låt mig tala om för dig hur allt har gått till! Du är rättvis, du ska inte döma mig ohörd. Låt mig berätta allt för dig, och du ska se, att jag endast har handlat så, som du har lärt mig.

Greven nickade ett stumt bifall, och grevinnan Elisabet berättade nu hur hon hade kommit att driva Gösta Berling in på de onda vägarna. Hon talade om allt, som hade tilldragit sig i det lilla blå kabinettet, och hur hon hade känt sig driven av sitt samvete att gå och rädda den, som hon hade förorättat.

– Jag hade ju ingen rätt att döma honom, sade hon, och min man har själv lärt mig, att intet offer är för stort, när man vill gottgöra en oförrätt. Inte sant, Henrik?

Greven vände sig till sin mor.

– Vad säger min mor om detta? frågade han. Hans lilla kropp var nu alldeles stel av värdighet, och hans höga, smala panna låg i majestätiska veck.

– Jag, svarade grevinnan, jag säger, att Anna Stjärnhök är en klok flicka och att hon nog visste vad hon gjorde, när hon berättade denna historia för Elisabet.

– Min mor behagar missförstå mig, sade greven. Jag frågar vad min mor tänker om denna berättelsen. Har grevinnan Märta Dohna försökt övertala sin dotter, min syster, att gifta sig med en avsatt präst?

Grevinnan Märta teg ett ögonblick. Ack, den Henrik, så dum, så dum! Nu jagade han ju på orätt spår. Hennes jakthund förföljde ju jägaren själv och lät haren springa. Men om Märta Dohna var svarslös för ett ögonblick, så var det inte heller längre.

– Kära vän! sade hon med en axelryckning. Det finns ett skäl för att låta alla dessa gamla historier om den olycklige mannen vila, samma skäl, som gör, att jag nu ber dig undertrycka all offentlig skandal. Det är nämligen högst troligt, att han har omkommit i natt.

Hon talade i en blid, beklagande ton, men det fanns inte ett sanningens ord i det hon sade.

– Elisabet har sovit länge i dag och har därför inte hört, att folk redan har blivit utsänt runtom sjön för att fråga efter herr Berling. Han har inte återvänt till Ekeby, och man fruktar, att han har drunknat. Isen bröt upp i morse. Se, stormen har splittrat den i tusen stycken.

Grevinnan Elisabet såg ut. Sjön gick nästan ren.

Då ömkade hon sig över sig själv. Hon hade velat undkomma Guds rättvisa. Hon hade ljugit och hycklat. Hon hade kastat oskuldens vita mantel över sig.

Den förtvivlade kastade sig ner på knä för sin man, och bekännelsen störtade fram över hennes läppar.

– Döm mig, förkasta mig! Jag har älskat honom. Tvivla inte på att jag har älskat honom! Jag sliter mitt hår, jag river mina kläder av sorg. Jag bryr mig inte om något nu, när han är död. Jag bryr mig inte om att skydda mig. Du ska få veta hela sanningen. Mitt hjärtas kärlek har jag tagit ifrån min man och skänkt en främling. O, jag förkastade, jag är en av dem, som otillåten kärlek har lockat!

Du unga, förtvivlade, ligg där vid dina domares fötter, och säg dem allt! Välkommet, martyrskap! Välkommen, nesa, välkommen! O, hur ska du kunna tvinga himlens blixtar att ljunga ner över ditt unga

huvud!

Säg din make hur du förfärades, när lidelsen kom över dig, väldig och oemotståndlig, hur du ryste över ditt hjärtas uselhet! Hellre hade du mött kyrkogårdens spöken än demonerna i din egen själ.

Säg dem hur du, förvisad från Guds ansikte, har känt dig ovärdig att trampa jordens yta! I bön och tårar har du kämpat.

– O, Gud, rädda mig! O, Guds son, demoners utdrivare, rädda mig! har du bett.

Säg dem, att du har ansett det bäst att dölja allt! Ingen skulle få lära känna din uselhet. Du trodde, att det var Gud behagligt att handla så. Du trodde ock, att du gick Guds vägar, när du ville rädda den man, som du älskade. Han visste ingenting om din kärlek. Han skulle inte förtappas för din skull. Visste du vad som var rätt? Visste du vad som var orätt? Gud allena visste det, och han hade dömt dig. Han hade slagit ditt hjärtas avgud. Han hade lett dig in på den stora, helande botgöringens väg.

Säg dem, att du vet, att frälsning inte finns i fördöljandet! Demonerna älska mörkret. Må dina domares händer knyta sig om gisslet! Straffet ska falla som lisande balsam på syndens sår. Ditt hjärta längtar efter lidandet.

Säg dem allt detta, medan du ligger på knä på golvet och vrider händerna i våldsam sorg, talande i förtvivlans vilda tonfall, med ett gällt skratt hälsande tanken på straff och vanära, ända tills din man fattar tag i dig och rycker dig upp från golvet!

– Uppför dig så, som det anstår en grevinna Dohna, eller jag måste be min mor tukta dig som ett barn!

– Gör med mig vad du vill!

Då föll grevens dom:

– Min mor har bett för dig. Därför får du bo kvar här i mitt hem. Men hädanefter är det hon, som befaller, och du, som lyder.

*

Se botgöringens väg! Den unga grevinnan är vorden den ringaste av tjänarinnor. Hur länge, o, hur länge?

Hur länge ska ett stolt hjärta förmå böja sig? Hur länge ska otåliga läppar kunna tiga, hur länge en häftig hand hållas tillbaka?

Ljuv är förnedringens uselhet. Medan ryggen värker av tungt arbete, är hjärtat stilla. Till den, som sover några korta timmar på en hård bädd av halm, kommer sömnen okallad.

Må den äldre kvinnan förvandla sig till en ond ande för att kunna plåga den unga nog! Hon tackar sin välgörarinna. Ännu är inte det onda dött inom henne. Jaga upp den sömnhungriga klockan fyra varje morgon! Lägg på den ovana arbeterskan ett orimligt dagsverke vid den tunga drällväven! Det är gott. Botgörerskan har måhända inte kraft nog att själv svänga gisslet med tillräcklig styrka.

När den stora vårbyken kommer, låter grevinnan Märta henne stå vid baljan i tvättstugan. Hon kommer själv för att se på hennes arbete.

– Vattnet är för kallt i din balja, säger hon och tar sjudande vatten ur en gryta och slår över hennes bara armar.

Kall är dagen, då tvättkvinnorna måste stå vid sjön och skölja kläderna. Stormbyar brusa fram och överhölja dem med snöblandat regn. Drypande våta och tunga som bly bli tvättkvinnornas kjortlar. Hårt är arbetet med klappträet. Blod spricker fram under de fina naglarna.

Men grevinnan Elisabet klagar inte. Prisad vare Guds godhet! Var har botgöraren sin sötma utom i lidandet? Gisslets taggiga knutar falla mjukt, som om det vore blad av rosor, på den botgörandes rygg.

Den unga kvinnan får snart veta, att Gösta Berling lever. Den gamla har blott velat narra henne till bekännelse. Ja, vad mer? Se Guds väg! Se Guds styrelse! Så har han lockat den syndiga in på försoningens väg.

Blott en sak måste hon ängslas över. Hur ska det gå hennes svärmor, vars hjärta Gud för hennes skull har förhärdat? Ack, han ska döma henne i mildhet. Hon måste vara ond för att hjälpa den syndiga att återvinna Guds kärlek.

Inte visste hon hur ofta en själ, som har prövat all annan vällust, slår över till att söka sitt nöje i grymheten. Då smicker och smekningar och dansens yra och spelets retelse fattas den otåliga, förmörkade själen, dyker den ner i sina dunkla djup och hämtar upp grymheten. I djurs och människors pinande finns ännu ett glädjeämne för slappade känslor.

Den gamla vet inte med sig någon ondska. Hon tror sig bara näpsa en lättfärdig hustru. Så ligger hon stundom vaken om nätterna och grubblar över nya plågomedel.

En kväll går hon genom våningen och låter grevinnan lysa sig med ett ljus. Denna bär det i handen utan stake.

– Ljuset är slut, säger den unga.

– När ljuset är slut, ska staken brinna, svarar grevinnan Märta.

Och de gå vidare, till dess den rykande veken slocknar på den svedda handen.

Men detta är barnslighet. Det finns marter för själen, som övergå alla kroppens lidanden. Grevinnan Märta bjuder gäster och låter husfrun själv gå vid sitt eget bord och passa upp dem.

Se, detta är botgörerskans stora dag. Främmande människor ska se henne i hennes förnedring. De ska se, att hon inte mer är värdig att sitta vid sin mans bord. O, med vilket hån ska inte deras kalla blickar vila på henne!

Värre, trefalt värre blir det. Inte en blick möter hennes. Alla vid bordet sitta tysta och nedslagna, män och kvinnor lika förstämda.

Men hon samlar upp allt detta som glödande kol att lägga på sitt huvud. Är då hennes synd så förskräcklig? Är det skam att vara i hennes närhet?

Så kommer frestelsen. Se, Anna Stjärnhök, som har varit hennes vän, och lagmannen i Munkerud, dennas granne vid bordet, gripa om henne, när hon kommer, rycka stekfatet ifrån henne, skjuta fram en stol och vilja inte låta henne fly.

– Sitt där, barn, sitt där! säger lagmannen. Du har inget ont gjort.

Och med en mun förklara alla middagsgästerna, att om hon inte sitter kvar vid bordet, måste de bort. De äro inte bödelsdrängar. De gå inte Märta Dohnas ärenden. De låta inte bedra sig så lätt som fårskalliga grevar.

– O, ni goda herrar! O, ni älskade vänner! Var inte så barmhärtiga! Ni tvingar mig att själv ropa ut min synd. Det är någon, som jag har hållit för mycket kär.

– Barn, du vet ju inte vad synd är. Du förstår inte hur oskyldig du är. Gösta Berling visste ju inte ens, att du tyckte om honom. Ta nu tillbaka din plats i ditt hem! Du har inget ont gjort.

De hålla hennes mod uppe för en stund och äro själva med ens muntra som barn. Skratt och skämt ljuda kring bordet.

De hetsiga, lättrörda människorna, de äro så goda, men ändå äro de sända av frestaren. De vilja inbilla henne, att hon är en martyr, och håna öppet grevinnan Märta, som om hon vore en häxa. Men de förstå inte saken. Inte veta de hur själen längtar efter renhet, inte hur botgöraren av sitt hjärta tvingas att utsätta sig för vägens stenar och solens brand.

Stundom tvingar grevinnan Märta henne att i långa dagar sitta stilla vid bågen, och då berättar hon för henne ändlösa historier om Gösta Berling, denne präst och äventyrare. Räcker inte hennes minne till, så diktar hon, lagar blott så, att hans namn hela dagarna ska ljuda i den unga kvinnans öra. Det är detta hon fruktar mest. Under sådana dagar ser hon, att hennes botgöring aldrig ska ha ett slut. Hennes kärlek vill inte dö. Hon tror, att hon själv ska dö förr än den. Hennes kroppskrafter börja svika henne. Hon är ofta mycket sjuk.

– Men var dröjer din hjälte? frågar grevinnan hånfullt. Dag efter dag har jag väntat honom i spetsen för kavaljererna. Varför stormar han inte Borg, uppsätter dig på tronen och kastar mig och din man bundna i tornet? Är du redan glömd?

Den unga skulle nästan vilja försvara honom och tala om, att hon själv har förbjudit honom att ge henne någon hjälp. Men nej, tiga är bäst, tiga och lida.

Dag för dag täres hon alltmer av överretningens eld. Hon går i ständig feber och är så matt, att hon knappt kan hålla sig uppe. Hon vill blott dö. Livets starka krafter äro kuvade. Kärleken och glädjen våga inte röra sig. Hon hyser inte mer någon fruktan för lidandet.

*

Det är, som om hennes man inte mer skulle veta, att hon finns till. Han sitter instängd på sitt rum nästan hela dagen och studerar svårlästa handskrifter och uppsatser i gammalt, suddigt tryck.

Han läser adelsbrev på pergament, vid vilka Svea rikes sigill hänger, stort och väldigt, format i rött vax och förvarat i en svarvad trädosa. Han beskådar gamla sköldemärken med liljor i vitt fält och gripar i blått. Sådant förstår han, och sådant tolkar han med lätthet. Och han läser om och om igen gamla griftetal och personalier över de ädla grevar Dohna, vari deras bedrifter jämföras med Israels hjältars och Hellas gudars.

Se, dessa gamla ting ha alltid gjort honom glädje. Men sin unga hustru bryr han sig inte om att tänka på vidare.

Grevinnan Märta har sagt ett ord, som har dödat all kärlek inom honom: ”hon tog dig för pengarnas skull”. Sådant tål väl ingen man att höra. Det släcker all kärlek. Nu var det honom likgiltigt hur det gick den unga kvinnan. Om hans mor återförde henne på pliktens väg, var det gott. Greve Henrik hyste mycken beundran för sin mor.

Detta elände fortgick i en månads tid. Dock var ju inte tiden så stormig och upprörd, som det kan låta, när händelserna trängas samman på några skrivna sidor. Grevinnan Elisabet lär alltid ha varit lugn till det yttre.

Hon hade bara den enda gången, när hon fick höra, att Gösta Berling skulle vara död, blivit överväldigad av sinnesrörelse. Men så stor var hennes ängslan över att hon inte hade kunnat bevara sin kärlek till sin man, att hon troligen hade låtit grevinnan Märta pina sig till döds, om inte en kväll hennes gamla hushållerska hade talat med henne.

– Grevinnan ska tala med greven, sade denna. Herregud, grevinnan är ett sådant barn. Grevinnan vet kanske inte ens själv vad hon har att vänta, men jag ser nog hur det är fatt.

Men det var ju just detta, som hon inte kunde säga sin man, medan han gick och närde en så svart misstanke mot henne.

Den natten klädde hon sig tyst och gick ut. Hon bar en vanlig bondpigas dräkt och hade ett knyte i handen. Hon ämnade rymma från sitt hem och aldrig vända tillbaka.

Hon gick inte för att undslippa plågor och lidanden. Men nu trodde hon, att Gud hade givit henne ett tecken, att hon hade lov att gå, att hon måste bevara sin kropps hälsa och krafter.

Hon drog inte väster ut över sjön, ty där bodde den, som hon hade mycket kär. Inte heller gick hon norr ut, ty där bodde många av hennes vänner, och inte mot söder, ty långt, långt söder ut fanns hennes faders hem, och hon ville inte komma det ett steg närmare. Men öster ut gick hon, ty där visste hon sig inte ha hem, inte älskad vän, inte känd människa, inte hjälp eller tröst.

Hon gick inte med lätta steg, ty hon trodde sig inte försonad med Gud. Men dock var hon glad, att hon hädanefter skulle få bära bördan av sin synd bland främlingar. Deras liknöjda blickar skulle vila på henne, lisande som stål, lagt på en svullnad lem.

Hon ämnade vandra, till dess hon fann ett fattigt torp i skogsbrynet, där ingen kunde känna henne. ”Det har gått mig, som ni kan se, och mina föräldrar har jagat bort mig”, skulle hon säga. ”Låt mig få föda och tak över huvudet här, till dess jag själv kan förtjäna mitt bröd! Jag är inte utan pengar.”

Så gick hon framåt genom den ljusa juninatten, ty maj månad var gången under hennes svåra lidande. Ack, maj månad, den sköna tiden, när björkarna blanda in sin ljusa grönska i granskogarnas mörker, och när sunnanvinden kommer igen långt söder ifrån, mättad av värme!

Otacksam må jag synas mer än andra, som ha njutit av dina gåvor, du vackra månad. Inte med ett ord har jag prisat din fägring.

Ack maj, du kära, ljusa månad, har du någon gång givit akt på ett barn, som sitter i sin moders knä och lyssnar till sagor? Så länge barnet hör talas om grymma jättar och om sköna prinsessors bittra lidanden, håller det huvudet upprätt och ögonen öppna, men om modern börjar tala om lyckan och solskenet, sluter den lille sina ögon och slumrar in så stilla med huvudet mot hennes bröst.

Se, du vackra månad, ett sådant barn är också jag. Må andra lyssna till tal om blommor och solsken, men för mig väljer jag de mörka nätterna, fulla av syner och äventyr, för mig de hårda ödena, för mig förvildade hjärtans sorguppfyllda lidelser.

SJUTTONDE KAPITLET.

Järnet från Ekeby.

Det var vår, och järnet från alla Värmlands bruk skulle sändas till Göteborg.

Men på Ekeby hade de intet järn att sända. På hösten hade det tidtals varit vattenbrist, på våren hade kavaljererna regerat.

På deras tid skummade starkt, beskt öl utför Björksjöfallets breda gråstenstrappa, och Lövens långa sjö var inte fylld med vatten, utan med brännvin. På deras tid lades intet tackjärn i ässjan, men smederna stodo i skjorta och trätofflor framför härdarna och vände ofantliga stekar på långa spett, medan smedpojkarna på långa tänger höllo späckade kapuner över glöden. I de dagarna gick dansen över bruksbackarna. Då sov man på hyvelbänken och spelade kort på smedjestädet. I de dagarna smiddes intet järn.

Men våren kom, och nere på grosshandelskontoren i Göteborg började man vänta på järnet från Ekeby. Man vände på kontrakt, avslutade med majoren och majorskan, där det talades om leveranser på många hundra skeppund.

Men vad brydde kavaljererna sig om majorskans kontrakt? De höllo glädjen och fiolspelet och kalasandet vid makt. De sågo till, att dansen gick över bruksbackarna.

Järn kom från Stömne, järn från Sölje. Järnet från Kymsberg letade sig genom ödemarker ner till Vänern. Från Uddeholm kom det och från Munkfors och från alla de många bruken. Men var är järnet från Ekeby?

Är inte Ekeby längre det förnämsta av Värmlands bruk? Vakar ingen över den gamla gårdens ära? Som aska för vinden är den lämnad i händerna på vårdslösa kavaljerer. De låta dansen gå över bruksbackarna. Vad annat mäkta deras usla hjärnor ombestyra?

Men forsar och älvar, skutor och pråmar, hamnar och slussar undra och fråga:

– Kommer inte järnet från Ekeby?

Och det viskar och frågar från skog till sjö, från berg till dal:

– Kommer inte järnet från Ekeby? Kommer det aldrig mer något järn från Ekeby?

Och djupt inne i skogen börjar kolmilan skratta, och de stora hammarhuvudena i de mörka smedjorna tyckas hånle, gruvorna spärra upp sina vida gap och storskratta, pulpeterna på grosshandelskontoren, där majorskans kontrakt ligga förvarade, vrida sig i skratt.

– Har ni hört så lustigt? De har inget järn på Ekeby, på det yppersta av Värmlands bruk har de inget järn.

Upp, ni sorglösa, upp, ni hemlösa! Ska ni tåla, att slik nesa övergår Ekeby? O, så visst som ni älskar det fagraste ställe på Guds gröna jord, så visst som det är er längtans mål på fjärran vägar, så visst som ni inte kan nämna dess namn borta bland främlingar, utan att ert öga tåras, stå upp, kavaljerer, rädda Ekeby ära!

Nå, men om Ekeby hammare har vilat, ha de väl arbetat vid våra sex underlydande bruk? Där måste finnas nog och mer än nog av järn.

Så far Gösta Berling åstad för att tala vid förvaltarna på de sex bruken.

Nu är för det första att nämna, att till Högfors, som ligger vid Björksjöälven, en liten bit ovan Ekeby, fann han det inte vara skäl att fara. Det låg alltför nära Ekeby, det hade varit så gott som under kavaljerernas regemente.

Men han reste ett par mil norr ut, tills han kom till Lötafors. Vackert ställe är det, därom är intet tvivel. Övre Löven breder ut sig framför det, och tätt bakom sig har det Gurlita klätt med brant uppstigande topp och ett stycke av vildhet och romantik, som väl passar ett gammalt berg. Men smedjan, den är ju inte sådan den ska

vara. Svänghjulet är sönder och har varit så hela året.

– Nå, varför har det inte blivit lagat?

– Snickaren, min kära vän, snickaren, som var den ende i hela häradet, som kunde laga det, har varit upptagen på annat håll. Vi har inte fått smida ett enda skeppund.

– Nå, varför sände ni inte efter snickaren?

– Sände efter! Som om vi inte skulle ha sänt efter honom var dag, men han har ju inte kunnat komma. Han har hållit på att bygga kägelbanor och lusthus på Ekeby.

Då förstår Gösta med ens hur det ska gå honom på denna resan.

Han far vidare norr ut upp till Björnidet. Vackert och präktigt ställe, det också, med ett läge, som skulle anstå ett slott. Den stora manbyggnaden behärskar en halvcirkelformig dal, på tre håll omgiven av väldiga höjder och på den fjärde av Löven, som där har sin ändpunkt. Och Gösta vet, att intet bättre ställe finns för månskenspromenader och svärmeri än strandvägarna utefter älven, förbi fallet och ner mot smedjan, som är inrymd i väldiga, ur själva bergväggen sprängda valv. Men järn, finns där något järn?

Nej, naturligtvis inte. De hade ju inte haft några kol, och från Ekeby hade de inte kunnat få pengar till att betala kolare och körare. All bruksdrift hade legat nere under vintern.

Så styr Gösta söder ut igen. Han kommer till Hån, på Lövens östra strand, och till Lövstafors, långt inne i skogarna, men det går honom inte bättre där. Ingenstädes ha de järn, och allestädes tycks det vara kavaljerernas eget fel, att så förhåller sig.

Så vänder Gösta hem till Ekeby, och kavaljererna ta med dyster min i betraktande de femtio skeppund eller så, som finnas på upplaget, och deras hjässor äro tyngda av sorg, ty de höra hur all naturen hånler åt Ekeby, och de tycka, att marken darrar av snyftningar, att träden hota dem med vredgade åtbörder och att gräs och örter klaga över att Ekeby ära är gången.

*

Men vartill så många ord och så mycken undran? Där är ju järnet från Ekeby!

Där är det, lastat på pråmar vid Klarälvsstranden, färdigt att segla utför älven, färdigt att uppvägas på järnvågen i Karlstad, färdigt att föras på en Vänersskuta till Göteborg. Så är den då räddad, Ekeby ära.

Men hur är detta möjligt? På Ekeby fanns ju inte mer än femtio skeppund järn, på de sex andra bruken fanns intet järn. Hur är det möjligt, att fullastade pråmar nu ska föra en sådan oerhörd massa järn till vågen i Karlstad? Ja, därom må man fråga kavaljererna.

Kavaljererna äro själva ombord på de tunga, fula farkosterna, de ämna själva följa järnet från Ekeby till Göteborg. Inte en vanlig pråmkarl, inte någon vanlig dödlig får följa järnet. Kavaljererna ha kommit med flaskor och matsäckskorgar, med valthorn och fioler, med bössor och metrevar och killekort. De ska göra allt för sitt kära järn och inte överge det, förrän det är avlastat på kajen i Göteborg. De ska själva lossa och lasta, sköta segel och roder. De äro just de rätta för en sådan uppgift. Finns väl en sandbank i Klarälven eller ett rev i Vänern, som de inte känna? Ligga inte rorpinne och talja lika lätt i deras hand som stråke och töm?

Om de älska något i världen, så är det järnet på de pråmarna. De akta det som finaste glas, de breda presenningar över det. Inte en flik av det får ligga bart. Det är dessa tunga, grå stänger, som ska upprätta Ekeby ära. Ingen främling får kasta likgiltiga blickar på dem. O Ekeby, du vår längtans land, må din ära

stråla!

Ingen av kavaljererna har stannat hemma. Farbror Eberhard har lämnat sin skrivpulpet, och kusin Kristofer har kommit fram ur spiselvrån. Till och med den blide Löwenborg är där. Ingen kan hålla sig borta, när det gäller Ekeby ära.

Men för Löwenborg är det inte nyttigt att se Klarälven. Han har inte sett den på trettiosju år, han har inte bestigit en båt på lika lång tid. Han hatar sjöarnas blanka ytor och de gråa älvarna. Han påminnes om alltför dystra ting, när han kommer ut på vattnet, och han brukar undvika det, men i dag har han inte kunnat hålla sig hemma. Även han måste följa med för att rädda Ekeby ära.

Det förhöll sig nämligen så, att för trettiosju år sedan hade Löwenborg sett sin fästmö drunkna i Klarälven, och sedan dess hade hans stackars huvud ofta varit förvirrat.

När han står och ser på älven, börjar hans gamla hjärna att bli allt oredigare. Den gråa älven, som flyter fram med många små glittrande vågor, är en stor orm med silverfjäll, som ligger och lurar på rov. De gula, höga sandväggarna, genom vilka älven har skurit sin fåra, äro väggarna i en fallgrop, på vars botten ormen lurar, och den breda landsvägen, som gör ett hål i väggen och genom djup sand vadar ner till färjan, bredvid vilken pråmarna äro förtöjda, är själva öppningen till den fruktansvärda dödshålan.

Och den lille gubben står och stirrar med sina små blåa ögon. Hans långa, vita hår flyger för alla vindar, och hans kinder, som oftast blomstra i mild rosenfärg, äro alldeles bleka av ångest. Han vet så säkert, som om någon skulle ha sagt honom det, att en människa snart ska komma på den där vägen och störta sig i den lurande ormens gap.

Nu ämna kavaljererna kasta loss och fatta de långa stängerna för att driva pråmarna ut i strömfåran, men då ropar Löwenborg:

– Stanna, säger jag er, stanna för Guds skull!

De förstå nog, att han börjar bli oredig, därför att han känner pråmen vagga under sig, men de hejda ovillkorligen de lyfta stängerna.

Och han, som ser, att älven lurar på rov och att någon ovillkorligen måste komma för att störta sig i den, pekar med en varnande åtbörd uppåt vägen, alldeles som om han såge någon komma på den.

Det vet nog envar, att livet gärna anordnar sådana sammanträffanden som det, vilket nu följde. Den, som ännu kan förvånas, må väl förundra sig över att kavaljererna skulle ligga med sina pråmar vid färjstället över Klarälven just morgonen, som följde efter den natt, då grevinnan Elisabet hade begivit sig öster ut på vandring. Men helt visst skulle det ha varit mer underligt, om inte den unga kvinnan hade funnit någon hjälp i sin nöd. Det hände nu så, att hon, som hade gått hela natten, kom fram på landsvägen, som gick ner till färjan, just som kavaljererna ämnade lägga ut, och de blevo stående och sågo på henne, medan hon talade med färjkarlen och han lossade båten. Hon var klädd som en bondpiga, och de anade inte vem hon var. Men de stodo ändå och stirrade på henne, därför att det var något bekant hos henne. Medan hon nu stod där och talade med färjkarlen, syntes ett dammoln på landsvägen, och ur dammmolnet skymtade fram en stor, gul kalesch. Hon förstod, att den var från Borg, att man var ute och sökte henne och att hon nu skulle bli upptäckt. Hon kunde inte längre tänka på att komma undan i färjkarlens båt, och det enda gömställe hon såg var kavaljerernas pråmar. Hon störtade bort mot dem utan att se vad det var för folk ombord. Och väl var, att hon inte såg det, ty annars hade hon väl hellre kastat sig under hästarnas fötter än tagit sin tillflykt dit.

När hon hade kommit ombord, skrek hon bara: – Göm mig, göm mig! Och så snavade hon och föll omkull på järnlasten. Men kavaljererna bådo henne vara lugn. De stötte hastigt från land, så att pråmen kom ut i

strömfåran och drev ner mot Karlstad, just då kaleschen kom fram till färjstället.

I vagnen sutto greve Henrik och grevinnan Märta. Nu sprang greven fram för att fråga färjkarlen om han hade sett hans grevinna. Men som greve Henrik var smått förlägen över att nödgas fråga efter en förrymd hustru, så sade han bara:

– Det är någonting borta!

– Jaså, sade färjkarlen.

– Det är någonting borta. Jag frågar om ni har sett någonting.

– Vad är det han frågar om?

– Ja, det är detsamma, men det är någonting borta. Jag frågar om han har färjat någonting över älven i dag.

På det sättet fick han dock ingenting veta, och grevinnan Märta måste själv tala vid karlen. Hon visste om en minut, att den, som de saknade, befann sig ombord på en av de trögt bortglidande pråmarna.

– Vad är det för folk på de där pråmarna?

– Det är väl kavaljererna, som vi brukar säga.

– Ah! säger grevinnan. Ja, då har du din hustru i gott förvar, Henrik. Då vänder vi likaså gärna om hem genast.

*

Ute på pråmen rådde just ingen så stor glädje, som grevinnan Märta hade trott. Så länge den gula kaleschen var synlig, satt den förskrämda unga kvinnan hopkrupen på lasten utan att röra sig eller säga ett ord. Hon bara stirrade på stranden.

Troligt är, att hon, först när hon hade sett den gula kaleschen avlägsna sig, kände igen kavaljererna. Hon rusade upp. Det var, som om hon ville fly på nytt, men hon blev hejdad av den närmast stående, och så sjönk hon med ett sakta kvidande åter ner på lasten.

Och kavaljererna vågade inte tala till henne eller göra henne frågor. Hon såg ut, som om hon hade stått på vansinnets tröskel.

De sorglösas hjässor började sannerligen tyngas av ansvar. Detta järn var, redan det, en tung börda för ovana skuldror, och nu skulle de till på köpet vaka över en ung, ädelboren dam, som hade rymt från sin man.

När de hade mött denna unga kvinna under vinterns fester, hade en och annan av dem kommit att tänka på en liten syster, som han fordom hade älskat. När han hade lekt och brottats med denna syster, hade han måst ta varligt i henne, och när han hade pratat med henne, hade han fått lära sig att ge akt på sig och inte tala fula ord. Om en främmande pojke hade jagat henne för vilt i leken eller sjungit fula visor för henne, då hade han kastat sig över denne med gränslös förbittring och nära nog bultat livet ur honom, ty hans unga syster skulle aldrig höra något ont eller lida någon sorg eller någonsin mötas av ondska och hat.

Grevinnan Elisabet hade varit allas deras glada syster. När hon hade lagt sina små händer i deras hårda nävar, hade det just varit, som om hon hade sagt: ”Känn så bräcklig jag är! Men du är min stora bror, du ska beskydda mig både mot andra och mot dig själv.” Och de hade varit höviska riddersmän, så länge de hade sett henne.

Nu sågo kavaljererna henne med förfäran och kände inte rätt igen henne. Hon var härjad och avmagrad, halsen var utan rundning, ansiktet genomskinligt. Hon hade väl slagit sig under nattens vandring, ty ur ett litet sår vid tinningen kom då och då en bloddroppe framsipprande, och det krusiga, ljusa håret, som hängde ner i pannan, hade blivit klibbigt av blodet. Hennes klänning var smutsig efter den långa vandringen på av dagg fuktiga vägar, och hennes skor voro illa tilltygade. Kavaljererna förnummo en hemsk känsla av att detta var en främmande. Den grevinna Elisabet, som de hade känt, hade inte haft sådana vilda, glödande ögon. Deras stackars syster hade nära nog blivit jagad till vansinne. Det var, som om en från andra rymder nedstigen själ kämpade med den rätta själen om herraväldet i denna utpinade kropp.

Men de behöva inte oroa sig för vad de ska göra med henne. Hos henne vakna de gamla tankarna. Där är frestelsen åter över henne. Gud vill åter pröva henne. Se, hon står bland vänner! Ämnar hon lämna botgörarens väg?

Hon reste sig och ropade, att hon måste bort.

Kavaljererna försökte lugna henne. De sade henne, att hon kunde vara trygg. De skulle skydda henne mot all förföljelse.

Hon bad endast att få stiga ner i den lilla båten, som följde pråmen, och ro i land för att ensam fortsätta sin vandring.

Men de kunde ju inte låta henne gå. Vad skulle det bli av henne? Bättre var det, att hon stannade hos dem. De voro bara fattiga gamla män, men de skulle helt visst finna någon utväg att hjälpa henne.

Då vred hon händerna och bad dem låta henne gå. Men de förmådde inte villfara hennes bön. De sågo henne så nödställd och svag, att de tänkte, att hon måste dö på landsvägen.

Gösta Berling stod ett stycke därifrån och såg ner i vattnet. Kanske skulle den unga kvinnan inte gärna se honom. Han visste det inte, men hans tankar lekte och logo i alla fall. ”Nu vet ingen var denna unga kvinna befinner sig”, tänkte han, ”nu kan vi föra henne med ens till Ekeby. Vi ska hålla henne dold där, vi kavaljerer, och vi ska vara goda mot henne. Vår drottning, vår härskarinna ska hon bli, men ingen annan ska veta om, att hon finns där. Vi ska vakta henne så väl, så väl. Hon skulle kanske bli lycklig bland oss, hon skulle bli omhuldad som en dotter av alla de gamla.”

Han hade aldrig vågat göra rätt klart för sig om han älskade henne. Han kunde inte äga henne utan synd, och han ville inte dra ner henne till något lågt eller uselt, det var vad han visste. Men att ha henne gömd på Ekeby och få vara god mot henne, sedan andra hade varit grymma, och låta henne njuta allt gott livet äger, ack, vilka drömmar, vilka saliga drömmar!

Men han vaknade ur dem, ty den unga grevinnan var i full förtvivlan, och hennes ord hade förtvivlans skärande tonfall. Hon hade kastat sig på knä mittibland kavaljererna och bad dem att få gå.

– Gud har inte ännu förlåtit mig, ropade hon. Låt mig gå!

Gösta såg, att ingen av de andra förmådde lyda henne, och förstod, att han måste göra det. Han, som älskade henne, måste göra det.

Han erfor en svårighet vid att gå, som om varje lem i hans kropp gjorde motstånd mot hans vilja, men han släpade sig fram till henne och sade, att han ville föra henne i land.

Hon steg genast upp. Han lyfte henne ner i båten och rodde henne till den östra stranden. Han lade till vid en smal gångstig och hjälpte henne ur båten.

– Vad ska det nu bli av er, grevinna? sade han.

Hon lyfte allvarligt fingret och pekade mot himlen.

– När ni kommer i nöd, grevinna …

Han kunde inte tala, rösten svek honom, men hon förstod honom och svarade:

– Jag ska sända bud på er, när jag behöver er.

– Jag skulle ha velat skydda er mot allt ont, sade han.

Hon räckte honom sin hand till farväl, och han förmådde inte säga något mer. Hennes hand låg kall och slapp i hans.

Grevinnan var inte medveten om något annat än dessa inre röster, som nödgade henne att gå bort bland främlingar. Hon visste väl knappast, att det var just den man, som hon älskade, som hon nu lämnade.

Så lät han henne gå och rodde åter ut till kavaljererna. När han kom upp på pråmen, skalv han av trötthet och syntes utmattad och maktlös. Han hade gjort sitt livs tyngsta arbete, syntes det honom.

Ännu några dagar höll han modet uppe, till dess att Ekeby ära var räddad. Han förde järnet till vågen på Kanikenäset, sedan var det för lång tid förbi med hans krafter och hans levnadsmod.

Kavaljererna märkte ingen förändring hos honom, så länge de voro ombord. Han spände varje nerv för att hålla munterheten och sorglösheten vid makt, ty det var genom munterhet och sorglöshet, som Ekeby ära skulle räddas. Hur skulle vågspelet kunna lyckas för dem, om de försökte det med bekymrade ansikten och modfällda hjärtan?

Om det nu är sant, som ryktet förmäler, att kavaljererna den gången hade mer sand än järn på pråmarna, om det är sant, att de oupphörligen buro upp och ner samma stänger till vågen vid Kanikenäset, tills de många hundra skeppunden voro uppvägda, om det är sant, att allt detta kunde gå för sig, därför att vågmästaren och hans folk blevo så väl trakterade ur de från Ekeby medförda matsäckskorgarna och kantinerna, så kan man veta, att de måste vara muntra på järnpråmarna.

Vem kan veta detta nu? Men om så hade varit, så är det visst, att Gösta Berling inte kunde ha tid att sörja. Av äventyrets och farans glädje visste han dock intet. Så fort han vågade, sjönk han samman i förtvivlan.

– O Ekeby, du min längtans land, ropade han då till sig själv, må din ära stråla!

Så snart kavaljererna hade fått vågmästarens kvitto, lastade de sitt järn på en Vänersskuta. Det var annars vanligt, att yrkesskeppare ombesörjde farten ner till Göteborg, och Värmlandsbruken hade i allmänhet intet mer bekymmer för sitt järn, när de hade fått vågmästarens kvitto på att leveransen var fullgjord. Men kavaljererna ville inte göra sin sak till hälften, de skulle följa järnet ända till Göteborg.

På vägen dit mötte dem olyckan. Storm bröt ut på natten, skutan blev redlös, drev mot ett rev och sjönk med hela sin dyrbara last. Valthorn och kortlekar och otömda vinbuteljer gingo då till bottnen. Men om man såg saken rätt, vad gjorde det, att järnet var förlorat? Ekeby ära var dock räddad. Järnet hade blivit uppvägt vid järnvågen på Kanikenäset. Och om än majoren måste sätta sig ner och i ett strävt brev underrätta grosshandlarna där nere i den stora staden om att han inte ville ha deras pengar, eftersom de inte hade fått hans järn, så gjorde det inte heller något. Ekeby var rikt, och dess ära var räddad.

Men om hamnar och slussar, om gruvor och milor, om skutor och pråmar börja viska underliga ting? Om

det går en dov susning genom skogarna, att hela färden var ett bedrägeri, om man påstår över hela Värmland, att det aldrig fanns mer än fattiga femtio skeppund på pråmarna och att skeppsbrottet var tillställt med flit? En djärv bragd har då blivit utförd och ett äkta kavaljersstreck fulländat. Av sådant skadas inte den gamla gårdens ära.

Men det är så längesen nu. Det är ju möjligt, att kavaljererna hade köpt järn från annat håll eller att de hade funnit det i några förut okända förrådshus. Sanningen ska aldrig bli uppdagad i en sådan sak. Vågmästaren ville åtminstone aldrig höra talas om att något bedrägeri hade varit möjligt, och han borde ju veta det.

När kavaljererna kommo hem, fingo de höra nyheter. Greve Dohnas giftermål skulle upphävas. Greven hade sänt sin hovmästare ner till Italien för att skaffa bevis, att äktenskapet inte hade varit lagligt. Denne kom också tillbaka fram på sommaren med tillfredsställande uppgifter. Vari dessa bestodo, ja, det vet jag inte säkert och visst. Man får fara fram varsamt med de gamla sägnerna, de äro som åldriga rosor, de tappa lätt bladen, när man kommer dem för nära inpå livet. Folket säger, att vigseln i Italien inte hade blivit gjord av rätt präst. Jag vet inte mer, jag heller, men sant är det ändock, att äktenskapet mellan greve Dohna och Elisabet von Thurn vid domstolen i Bro förklarades aldrig ha varit något äktenskap.

Härom visste väl den unga kvinnan intet. Hon levde bland bönder i avlägsna trakter, om hon levde.

ADERTONDE KAPITLET.

Liljecronas hem.

Det fanns bland kavaljererna en, vilken jag ofta har nämnt som en stor musiker. Han var en högväxt, grovlemmad man med stort huvud och yvigt, svart hår. Han var säkert inte stort mer än fyrtio år vid denna tiden, men han hade ett fult, grovhugget ansikte och ett sävligt sätt. Detta gjorde, att många räknade honom för gammal. Han var en god man, men tungsint.

En eftermiddag tog han fiolen under armen och gick bort från Ekeby. Han sade inte farväl till någon, dock var det inte hans mening att någonsin komma åter. Han vämjdes vid livet där, alltsedan han hade sett grevinnan Elisabet i hennes olycka. Han gick utan att vila hela aftonen och hela natten, ända till dess han i den tidiga soluppgången kom till en liten herrgård, kallad Lövdala, som tillhörde honom.

Det var så tidigt, att ingen människa ännu var vaken. Liljecrona satte sig på det gröna gungbrädet utanför manbyggnaden och såg på sin egendom. Herregud! Vackrare ställe fanns inte. Gräsplanen framför huset låg i en sakta sluttning och var täckt av fint, ljusgrönt gräs. Det fanns inte make till gräsplan. Fåren fingo beta på den och barnen rasa där med sina lekar, men den höll sig ändå alltid lika tät och grön. Lien gick aldrig över den, men minst en gång i veckan lät husmodern sopa bort alla stickor och strån och torra blad ur det friska gräset. Han såg på sandgången framför huset och drog plötsligen åt sig fötterna. Barnen hade sent på kvällen krattat den i riktiga mönster, och hans stora fötter hade gjort förfärlig skada på det fina arbetet. Tänk ändå hur allt växte på detta ställe! De sex rönnarna, som bevakade gårdsplanen, voro höga som bokar och vida som ekar. Sådana träd hade man väl aldrig sett förr. Granna voro de med de tjocka stammarna klädda av gula lavar och med stora, vita blomklasar stickande fram ur den mörka grönskan. Han måste tänka på himlen och dess stjärnor. Man kunde nog förundra sig över hur träden växte där på gården. Där stod en gammal pil, så tjock, att två karlar inte kunde famna om den. Den var nu murken och ihålig, och åskan hade tagit toppen av den, men dö ville den inte. Varje vår kom en knippa friskt grönt upp ur den avbrutna huvudstammen för att visa, att den levde. Den där häggen vid östra gaveln hade blivit ett träd så stort, att det överskyggade hela huset. Hela torvtaket var vitt av dess fällda blomblad, ty häggen hade redan blommat ut. Och björkarna, som stodo i små klungor här och där på åkrarna, de hade helt visst sitt paradis på hans gård. Där utvecklade de så många olika växtsätt, som om de hade slagit sig på att härma alla andra träd. En var lik

en lind, tät och lummig med ett vitt valv över sig, en annan stod jämn och pyramidlik som en poppel, och en tredje hängde grenarna som en tårpil. Inte en var lik den andra, och härliga voro de allesammans.

Så reste han sig och gick runtom byggningen. Där låg trädgården så förunderligt fager, att han måste stanna och dra efter andan. Äppleträden blommade. Ja, det visste han ju. Det hade han sett att de gjorde på alla andra herrgårdar också, men det var bara det, att de inte på något ställe blommade så, som de gjorde på den gården, där han hade sett dem blomma, alltsedan han gifte sig. Han gick med knäppta händer och varsamma steg upp och ner på sandgångarna. Marken var vit, och träden voro vita, ett och annat med en brytning i skärt. Något så vackert hade han aldrig sett. Han kände varje träd så, som man känner sina syskon och lekkamrater. Astrakanträden voro helt vita, likaså vinterfruktträden. Men sommargyllenas blommor voro skära, och paradisäpplenas voro rentav röda. Vackrast var den gamla oympade apeln, vars små beska äpplen ingen kunde äta. Den sparade inte på blommor, den såg ut som en stor snödriva i morgonglansen.

Ty betänk nu också detta, att det var en tidig morgon! Daggen gjorde alla blad glänsande, allt damm var bortsköljt. Bakom de skogklädda bergen, tätt under vilka gården låg, kommo de första solstrålarna framilande. Det var, som om grantopparna hade blivit antända av dem. Över de unga klövervallarna, över råg- och kornfält och över den nyuppkomna havrebrodden låg den allra lättaste dimma, ett det tunnaste skönhetsflor, och skuggorna föllo skarpa som i månsken.

Så stod han stilla och såg på de stora kryddsängarna mellan trädgårdsgångarna. Han vet, att husfrun och hennes pigor här ha haft sitt arbete. De ha grävt, krattat och gödslat, ryckt upp kvickrot och ansat jorden, tills den har blivit fin och lätt. Sedan de ha fått sängen jämn och kanterna skarpa, ha de tagit tömmar och märkkäppar och streckat upp ränder och rutor. Därefter ha de trampat upp gångar med små, lustiga steg och sått och satt, tills alla ränder och rutor ha blivit fyllda. Och barnen ha varit med och varit idel lycka och iver över att få hjälpa till, fast det har varit dem ett tungt arbete att stå krokiga och sträcka ut armarna över de breda sängarna. Och otroligt med gagn ha de gjort, som envar kan förstå.

Nu började det sådda att komma upp.

Gud signe dem, så tappra de stodo där, både ärter och bönor med sina två tjocka hjärtblad! Och så jämnt och snällt både morötter och rovor hade kommit! Allra lustigast voro de små krusiga persiljebladen, som lyfte litet på jordlagret ovan sig och lekte tittut med livet än så länge.

Och här fanns en liten säng, där strecken inte gingo så jämnt och där de små rutorna tycktes vara en provkarta på allt, som kunde sättas och sås. Det var barnens land.

Och Liljecrona fick i hast fiolen upp till hakan och började spela. Fåglarna började sjunga i det stora busksnåret, som skyddade trädgården för nordanvinden. Det stod inte till för någon med stämma begåvad varelse att tiga, så härlig var morgonen. Stråken rörde sig alldeles av sig själv.

Liljecrona gick upp och ner på gångarna och spelade. ”Nej”, tänkte han, ”vackrare ställe finns inte.” Vad var Ekeby mot Lövdala! Hans hem var torvtäckt och blott en våning högt. Det låg i skogsbrynet med berget över sig och den långa dalen framför sig. Det var intet märkvärdigt med det. Ingen sjö fanns där, intet vattenfall, inga strandängar och parker, men det var likafullt vackert. Det var vackert, därför att det var ett gott, fridfullt hem. Livet var lätt att leva där. Allt, som på andra ställen skulle ha alstrat bitterhet och hat, blev där utjämnat med mildhet. Så ska det vara i ett hem.

Inne i byggnaden ligger husfrun och sover i ett rum, som vetter åt trädgården. Hon vaknar plötsligt och lyssnar, men hon rör sig inte. Hon ligger småleende och lyssnar. Så kommer musiken allt närmare, och till sist är det, som om spelmannen hade stannat under hennes fönster. Det är väl inte första gången, som hon har hört fiolspel under sitt fönster. Han brukar komma så där, hennes man, när de ha haft något ovanligt vilt

dåd för sig där borta på Ekeby.

Han står där och biktar och ber om förlåtelse. Han beskriver för henne de mörka makter, som locka honom bort från vad han älskar högst, från henne och barnen. Men han älskar dem. Å, visst älskar han dem!

Medan han spelar, stiger hon upp och sätter kläderna på sig utan att rätt veta vad hon gör. Hon är så alldeles upptagen av hans spel.

– Det är inte lyx och vällevnad, som har lockat mig bort, spelar han, inte kärlek till andra kvinnor, inte äran, men livets frestande mångfald. Dess ljuvhet, dess bitterhet, dess rikedomar måste jag känna runtom mig. Men nu har jag nog därav, nu är jag trött och nöjd. Jag ska inte mer lämna mitt hem. Förlåt mig, ha miskund med mig!

Då drar hon undan gardinen och slår upp fönstret, och han ser hennes vackra, goda ansikte.

Hon är god, och hon är vis. Hennes blickar falla välsignelsebringande som solens på allt, som de möta. Hon styr, och hon vårdar. Där hon finns, måste allt växa och frodas. Hon bär lyckan inom sig.

Han svingar sig upp på fönsterbrädet till henne och är lycklig som en ung älskare.

Sedan lyfter han henne ut i trädgården och bär henne ner under äppleträden. Där förklarar han för henne hur vackert allt är och visar henne kryddsängarna och barnens plantering och de små lustiga persiljebladen.

När barnen vakna, blir det jubel och hänryckning över att far är kommen. De lägga beslag på honom. Han ska se allt nytt och märkvärdigt, den lilla spikhammaren, som bultar borta i bäcken, fågelboet i pilen och de två små fölungarna, som föddes för ett par dar sedan.

Sedan göra far, mor och barn en lång vandring utåt åkrarna. Han måste se hur tät rågen står, hur gräset växer och hur potatisen börjar sticka upp de skrynkliga bladen.

Han måste se korna, när de komma in från betet, hälsa på nykomlingarna i kalvkättar och fårhus, söka efter ägg och ge alla hästarna bröd.

Barnen hänga honom i hälarna hela dagen. Inga läxor, intet arbete, bara att ströva omkring med far!

På kvällen spelar han polskor för dem, och hela dagen har han varit dem en så god kamrat och lekbroder, att de somna med en from bön om att far alltid måtte stanna hos dem.

Han stannar också hela åtta dagar och är glad som en pojke hela tiden. Han är förälskad i allt där hemma, i hustru och barn och tänker aldrig på Ekeby.

Men så kommer en morgon, när han är borta. Han stod inte ut längre, det var för mycken lycka för honom. Ekeby var tusen gånger sämre, men Ekeby låg mitt i händelsernas virvel. Å, vad där fanns mycket att drömma om och spela om! Hur kunde han leva skild från kavaljerernas bragder och från Lövens långa sjö, runtom vilken äventyrens vilda jakt brusade fram?

På hans egendom gick allt sin lugna gång. Allt frodades och växte under den milda husmoderns hägn. Alla gingo i en stilla lycka där på gården. Allt, som annorstädes skulle ha alstrat split och bitterhet, gick där förbi utan klagan och smärta. Allt var, som det skulle vara. Om nu husets herre längtade att leva som kavaljer på Ekeby, vad mera? Tjänar det kanske något till att klaga på himlens sol för att den varje kväll försvinner i väster och lämnar jorden i mörker?

Vern är okuvlig utom undergivenheten? Vem är segerviss utom tålamodet?

NITTONDE KAPITLET.

Dovres häxa.

Nu går Dovres häxa på Lövens strand. Där har man sett henne, liten och rundryggad, i skinnkjortel och med silverbeslaget bälte. Hur kommer hon ur ulvahålor till människors värld? Vad söker den gamla från fjällen i dalarnas grönska?

Tiggande kommer hon. Hon är snål, lysten efter gåvor, så rik hon är. I bergens klyftor döljer den gamla tunga tackor av vitt silver, och på saftiga ängar djupt inne bland fjällen beta hennes stora hjordar av svarta, gullhornade kor. Ändå vandrar hon fram i näverskor och flottig skinndräkt, varpå brokig randsöm skymtar fram under århundradens smuts. Hon har mossa i pipan och tigger av den fattigaste. Skam give en sådan, som aldrig tackar, aldrig får nog!

Gammal är hon. När låg väl ungdomens skära glans över det breda ansiktet med den bruna hyn, som skiner av fett, över plattnäsan och de smala ögonen, som glimma fram ur smutsen liksom eldkol ur grå aska? När satt hon som ung tös på sätertunet och besvarade med lurlåt vallgossens kärleksvisor? Flera hundra år har hon levat. De äldsta minnas inte den tid, då hon inte vandrade genom landet. Deras fäder ha sett henne gammal, när de voro unga. Inte heller är hon ännu död. Jag, som skriver, har själv sett henne.

Mäktig är hon. Hon, trollkunniga finnars dotter, böjer sig inte för någon. Hennes breda fötter sätta inga försagda spår på landsvägarnas grus. Hagel kan hon mana fram, blixt kan hon styra. Hon kan föra hjordar vilse och sända varg på fåren. Föga gott kan hon verka, men mycket ont. Bäst att stå väl med henne. Tiggde hon än enda geten och en hel mark ull, så ge henne! Eljest stupar hästen, eljest brinner stugan, eljest fördärvas kon, eljest dör barnet, eljest går nidsk matmoder från vettet.

Välkommen gäst är hon aldrig. Bäst dock att möta henne med leende mun. Vem vet för vems räkning den ofärdbringande genomströvar dalen? Hon kommer inte bara i det ärendet att fylla tiggarpåsen. Ont varsel följer henne, härmask visar sig, räv och uv tjuta ohyggligt i skymningen, röd och svart elma, som sprutar etter, kryper fram ur skogen ända till dörrtröskeln.

Stolt är hon. I hennes huvud gömmes fädrens mäktiga visdom. Sådant ger sinnet lyftning. Dyrbara runor stå ristade i hennes stav. För allt dalens guld vill hon inte sälja den. Trollsång kan hon sjunga, sejd kan hon koka, örtkunnig är hon, trollskott kan hon lossa över en vattenspegel, och stormknutar kan hon knyta.

Kunde jag blott tyda månghundraårig hjärnas underliga tankar! Kommen ur skogarnas dunkel och från de mäktiga fjällen, vad tänker hon om folket i dalarna? För henne, som tror på Tor, jättedödaren, och på mäktiga finska gudar, äro de kristna som tama gårdshundar för en grå ulv. Otamd som snöstormen, stark som forsen, kan hon aldrig älska slättbygdens söner.

Dock kommer hon alltjämt åter ner från bergen för att se deras dvärgaskick. Av fasa rysa människorna, när de se henne, men ödemarkens starka dotter går trygg ibland dem, skyddad av skräcken. Ej äro hennes stams bragder glömda, ej heller hennes egna. Som katten tror på sina klor, så tror hon på sin hjärnas visdom och på kraften av gudaingiven trollsång. Vissare är ingen kung på sitt välde än hon på det skräckens rike, som hon behärskar.

Så har Dovres häxa genomvandrat många byar. Nu är hon kommen till Borg och skyr inte att vandra upp till grevegården. Köksvägen tar hon sällan. Rätt uppför terrassernas trappor kommer hon. Hon sätter ner sina breda näverskor på blomkantade grusgångar, lika trygg, som om hon hade trampat säterstigar.

Händer så, att grevinnan Märta just då har stigit ut på trappan för att skåda junidagens prakt. Nedanför på

sandgången ha två pigor stannat på sin väg till matboden. De äro komna från bastun, där fläsket rökes, och bära nyrökta skinkor på en stång mellan sig.

– Vill vår nådiga grevinna känna och lukta? säga pigorna. Är fläsket nog rökt?

Grevinnan Märta, husmoder på Borg vid den tiden, lutar sig fram över räckverket och ser på fläsket, men i samma stund lägger finngumman sin hand på en av skinkorna.

Se dock denna bruna, skinande svålen, detta tjocka lager av fett! Känn denna friska doft av enris från de nyrökta skinkorna! O, mat för gångna gudar! Häxan vill äga allt detta. Hon lägger sin hand på fläsket.

Ack, bergens dotter är inte van att tigga och be! Är det inte av hennes nåd, som blommor frodas och människor leva? Frosten och den ödeläggande stormen och vattenfloden, allt står i hennes makt att sända. Därför höves inte henne att be och tigga. Hon lägger sin hand på vad hon önskar sig, och det är hennes.

Grevinnan Märta vet dock intet om den gamlas makt.

– Bort med sig, tiggarkäring! säger hon.

– Ge mig skinkan! säger Dovres häxa, ulvars ryttarinna.

– Hon är tokig! utropar grevinnan. Och hon befaller pigorna att gå in i boden med sin börda.

Den månghundraårigas ögon flamma av vrede och lystnad.

– Ge mig den bruna skinkan! upprepar hon. Eljest går det dig illa.

– Hellre ger jag den åt skatorna än åt en sådan som hon.

Då darrar den gamla under vredens storm. Mot höjden sträcker hon den runskrivna staven och svänger vilt med den. Hennes läppar utstöta underliga ord. Håret står upprätt, ögonen lysa, ansiktet förvrides.

– Dig själv ska skator äta! skriker hon till sist.

Så går hon, mumlande förbannelser, svängande vilt med staven. Hon vänder om hemåt. Längre mot söder går hon inte. Nu har vildmarkens dotter utfört det ärende, för vars skull hon har tågat ner från bergen.

Grevinnan Märta står kvar på trappan och skrattar åt hennes orimliga vrede. Men på hennes läppar ska snart skrattet tystna, ty där komma de! Hon kan inte tro sina ögon. Hon tänker, att hon drömmer, men där komma de, skatorna, som ska äta henne.

Ur park och trädgård susa de ner mot henne, tjogtals skator, med klorna spända och näbbarna framsträckta för att hugga. De komma under skrän och skratt. Svarta och vita vingar skimra för hennes ögon. Hon ser som i en yrsel bakom denna svärm alla traktens skator i annalkande, hela himlen full av svarta och vita vingar. I förmiddagens skarpa solsken blänka fjädrarnas metallfärger. Halsarna rugga upp sig som på vredgade rovfåglar. I allt trängre kretsar flyga odjuren runtom grevinnan, mattande med näbbar och klor åt hennes ansikte och händer. Då måste hon fly in i förstugan och stänga dörren. Hon stöder sig mot den, flämtande av ångest, medan de skrattande skatorna kretsa där utanför.

Därmed stängdes hon ock från sommarens ljuvhet och grönska och från levnadens glädje. För henne funnos hädanefter blott de tillslutna rummen och de fällda gardinerna, för henne förtvivlan, för henne ångest, för henne förvirring, gränsande till vansinne.

Vansinnig kan väl också denna berättelse synas, men den måste dock vara sann. Hundratal ska känna igen

den och vittna, att sådan är den gamla sägnen.

Fåglarna slogo sig ner på trappräcket och hustaket. De sutto, som om de bara väntade, att grevinnan skulle visa sig, för att få kasta sig över henne. De togo sin bostad i parken, och där stannade de. Det var omöjligt att jaga dem från gården. Det blev bara värre, om man sköt. För en, som föll, kommo tio, nya flygande. Stundom måste väl stora skaror dra bort för att skaffa mat, men trogna skiltvakter sutto alltid kvar. Och om grevinnan Märta visade sig, om hon såg ut genom ett fönster eller bara drog undan en gardin för ett ögonblick, om hon försökte gå ut på trappan, genast kommo de. Hela den förfärliga svärmen störtade upp mot boningshuset med dånande vingslag, och grevinnan flydde in i sitt innersta rum.

Hon bodde i sängkammaren innanför det röda förmaket. Ofta har jag hört rummet beskrivas, sådant det var under denna fasans tid, när Borg belägrades av skatorna. Tunga täcken för dörrar och fönster, täta mattor på golvet, smygande, viskande människor.

I grevinnans hjärta bodde blek förfäran. Hennes hår blev grått. Hennes hy fick skrynklor. Hon blev gumma på en månad. Hon kunde inte stålsätta hjärtat till tvivel på förhatlig trolldom. Hon spratt upp ur nattens drömmar med höga rop om att skatorna åto henne. Hon grät dagen om över detta öde, som hon inte skulle undgå. Skyende människor, rädd, att fågelsvärmen skulle följa i hälarna på varje inträdande, satt hon oftast tyst med händerna för ansiktet, vaggande fram och åter i sin länstol, olustig och förstämd i den kvava luften, stundom sprittande upp med rop av klagan.

Bittrare liv var ingens. Kan någon undgå att beklaga henne?

Jag har väl inte stort mer att berätta om henne nu, och det jag har sagt har inte varit gott. Det är, som om mitt samvete sloge mig. Hon var dock godhjärtad och levnadsglad, när hon var ung, och många lustiga historier om henne ha glatt mitt hjärta, fast här inte har varit platsen att berätta dem.

Men det är så, fastän denna stackars vandrerska inte visste det, att själen är den evige hungraren. Av flärd och lek kan han inte leva. Får han inte annan näring, ska han som ett vilt djur sönderslita först andra och till sist sig själv.

Detta är sagans mening.

TJUGONDE KAPITLET.

Midsommar.

Det var midsommar då som nu, medan jag skriver. Årets härligaste tid var inne.

Det var den tid, då Sintram, den elake brukspatronen på Fors, ängslades och sörjde. Han harmades över ljusets segertåg genom dygnets timmar och över mörkrets nederlag. Han vredgades över den bladskrud, som höljde träden, och över den brokiga matta, som klädde marken.

Allt höljde sig i skönhet. Vägen, så grå och dammig den var, fick, även den, sin kant av blommor, gula och violetta midsommarsblomster, hundloka och käringtand.

När midsommardagens prakt låg över bergen och klockljuden från Bro kyrka av den dallrande luften buros ända upp till Fors, när helgdagens outsägliga stillhet härskade över landet, då reste han sig i vrede. Det syntes honom, som om Gud och människor vågade glömma, att han fanns, och han beslöt att fara till kyrkan, även han. De, som jublade åt sommaren, skulle få se honom, Sintram, älskaren av mörker utan morgon, av död utan uppståndelse, av vinter utan vår.

Han satte på sig vargskinnspäls och ludna bälgvantar. Han lät spänna den röda hästen för en kappsläde och sätta bjällror i den blanka, snäckprydda selen. Utstyrd, som om trettio graders kyla hade varit rådande, for han till kyrkan. Han trodde, att gnisslet under medarna kom av den skarpa kölden. Han trodde, att det vita löddret på hästryggen var rimfrost. Han kände ingen värme. Köld strålade ut från honom som värme från solen.

Han for fram över den vida slätten norr om Bro kyrka. Stora, rika byar lågo i hans väg och åkerfält, över vilka sjungande lärkor fladdrade. Aldrig har jag hört lärkor sjunga så som över dessa fält. Ofta har jag undrat om han mäktade göra sig döv för dessa hundratal av sångare.

Mycket måste han färdas förbi på vägen, som skulle ha harmat honom, om han hade skänkt det en blick. Han skulle ha sett två bugande björkar vid varje stugas dörr, och genom öppnade fönster skulle han ha sett in i rum, vilkas tak och väggar voro klädda med blommor och gröna kvistar. Den minsta tiggartös gick på landsvägen med en syrenklase i handen, och varenda bondkvinna hade en hel liten blomsterkvast instucken i näsduken.

Majstänger med hopfallna blommor och slokande kransar stodo på gårdarna. Runtom dem var gräset upptrampat, ty den glada dansen hade gått fram där i sommarnatten.

Nere på Löven trängdes timmerflottarna. De små vita seglen voro hissade dagen till ära, fastän ingen vind fyllde dem, och varje masttopp bar en grön krans.

På de många vägarna, som leda till Bro, kom kyrkfolket vandrande. Kvinnorna voro särskilt ståtliga i de ljusa, hemvävda sommarklänningarna, som hade gjorts färdiga just till denna dag. Alla voro klädda till fest.

Och människorna kunde inte upphöra att glädja sig över helgdagsfriden och vilan från vardagsarbetet, åt den ljuvliga värmen, åt den lovande skörden och åt smultronen, som började rodna vid vägkanten. De gåvo akt på luftens stillhet, den molnfria himlen och lärksången och sade:

– Det syns, att dagen hör Vår Herre till.

Då kom Sintram körande. Han svor och svängde piskan över den stretande hästen. Sanden gnisslade otäckt under medarna, dombjällrornas gälla klang förtog kyrkklockornas ljud. Hans panna låg i vreda rynkor under pälsmössan.

Då ryste de kyrkobesökande och menade sig ha sett den onde själv. Inte ens i dag på sommarens fest fingo de glömma ondskan och kölden. Bitter är deras lott, vilka vandra på jorden.

Människorna, som stodo i skuggan av kyrkväggen eller sutto på kyrkogårdsmuren och väntade på gudstjänstens början, sågo honom med stilla undran, där han vandrade upp mot kyrkdörren. Nyss hade den härliga dagen fyllt deras hjärtan med glädje över att de fingo trampa jordens stigar och njuta tillvarons ljuvhet. Nu, när de sågo Sintram, kommo aningar om sällsam ofärd över dem.

Sintram trädde in i kyrkan och tog plats i sin stol, slående vantarna i bänken, så att skramlet av vargklorna, som voro insydda i skinnet, hördes över hela kyrkan. Och några kvinnor, som redan hade tagit plats på de främsta bänkarna, svimmade, när de sågo den ludna gestalten, och måste bäras ut.

Men ingen vågade driva ut Sintram. Han störde folkets andakt, men han var för mycket fruktad för att någon skulle våga befalla honom att lämna kyrkan.

Fåfängt talade den gamle prosten om sommarens ljusa högtid. Ingen hörde på honom. Folket tänkte blott på ondskan och kölden och på den sällsamma ofärd, som den elake brukspatronen bådade dem.

När allt var slut, såg man den elake stiga ut på branten av den kulle, där Bro kyrka ligger. Han såg ner på Broby sund och följde det med blicken förbi prostgården och västra strandens trenne uddar ut i Löven. Och man såg hur han knöt näven och skakade den över sundet och dess grönskande stränder. Därpå gledo hans blickar söder ut över nedre Löven ända till de blånande uddar, som tyckas stänga sjön. Och norr ut flögo de milslångt förbi Gurlita klätt upp till Björnidet, där sjön slutar. Han såg mot väster och öster, där de långa bergen kanta dalen, och han knöt näven omigen. Och envar kände, att om han hade haft en knippa blixtar i sin högra hand, skulle han i vild glädje ha slungat dem ut över det lugna landet och spritt jämmer och död, så långt han hade mäktat. Ty nu hade han så vant sitt hjärta vid det onda, att han visste sig ingen fröjd annat än i elände. Småningom hade han lärt sig själv att älska allt fult och uselt. Han var mer vansinnig än den vildaste galning, men detta förstod ingen.

Det gick underligt tal sedan genom landet. Det sades, att när kyrkvaktaren kom för att stänga kyrkan, bröts axet av nyckeln, därför att ett hårt hopviket papper satt instucket i låset. Han gav det åt prosten. Det var, som man väl kunde förstå, en skrivelse, avsedd för en varelse i den andra världen.

Man viskade om vad där hade stått att läsa. Prosten hade bränt upp papperet, men kyrkvaktaren hade sett på, medan djävulstyget brann. Bokstäverna hade lyst klart röda på svart grund. Han hade inte kunnat undgå att läsa. Han läste, sade man, att den elake ville lägga landet öde, så långt som Bro kyrktorn syntes. Han ville se skogen skymma bort kyrkan. Han ville se björn och räv bo i människornas boningar. Åkrarna skulle ligga obrukade, och varken hund eller hane skulle höras i de trakterna. Den elake ville tjäna sin herre med att vålla var mans ofärd. Detta var vad han hade lovat.

Och människorna sågo tiden an i tyst förtvivlan, ty de visste, att den elakes makt var stor, att han hatade allt levande, att han ville se vildmarken tränga ner över dalen, och att han gärna skulle ta pesten eller hungersnöden, eller kriget i sin tjänst för att driva bort envar, som älskade det goda, glädjebringande arbetet.

TJUGUFÖRSTA KAPITLET.

Fru Musica.

När ingenting kunde göra Gösta Berling glad, sedan han hade hjälpt den unga grevinnan att fly, beslöto kavaljererna att vända sig till den goda fru Musica, som är en mäktig fe och tröstar många olyckliga.

Fördenskull läto de en kväll i juli slå upp dörrarna till stora salongen på Ekeby och lyfta av fönsterhakarna. Solen och luften släpptes in, den sena aftonens stora, röda sol, den svala kvällens milda, ångande luft.

De randiga överdragen togos av möblerna, klaveret öppnades, och floret kring de venetianska kronorna togs bort. De gyllene griparna under marmorbordens vita skivor fingo åter lysa mot ljuset. De vita gudinnorna dansade i det svarta fältet ovan spegeln. Sidendamastens mångformade blomster skimrade i aftonglöden. Och rosor plockades och buros in. Hela rummet fylldes av deras doft. Där funnos underbara rosor utan kända namn, som från främmande länder hade blivit förda till Ekeby. Där voro de gula, i vilkas ådror blodet skimrar rött som i en människas, och de gräddvita med upptrasade kanter och de skära med de stora bladen, som ytterst i kanten bli färglösa som vatten, och de mörka röda med svarta skuggor. De buro in alla Altringers rosor, som voro komna från fjärran länder för att fröjda vackra kvinnors ögon.

Så föras noter och notställare in och mässingsinstrument och stråkar och fioler av alla storlekar, ty det är den goda fru Musica, som nu ska råda på Ekeby och försöka att trösta Gösta Berling.

Fru Musica har utvalt Oxfordsymfonien av den vänlige fader Haydn och låtit kavaljererna öva in den. Patron Julius för taktpinnen, och de andra sköta var sitt instrument. Alla kavaljerer kunna spela. De skulle inte vara kavaljerer eljest.

När allt är färdigt, sändes bud efter Gösta. Han är alltjämt svag och modlös, men han fröjdar sig åt det ståtliga rummet och åt den vackra musik han snart ska få höra. Ty det vet man nog, att för den, som plågas och lider, är den goda fru Musica det bästa sällskap. Hon är munter och lekfull som ett barn. Hon är eldig och intagande som en ung kvinna. Hon är god och vis som de gamla, vilka ha levat ett gott liv.

Och så spela kavaljererna, så sakta, så susande milt.

Den lille Ruster tar saken på allvar. Han läser noter med brillor på näsan, kysser milda toner ur flöjten och låter fingrarna leka kring klaffar och hål. Farbror Eberhard sitter krokig över violoncellen, peruken har farit på örat, läpparna darra av sinnesrörelse. Berg står stolt med sin långa fagott. Han glömmer sig ibland och släpper till sina lungors fulla kraft, men då dunkar Julius till honom med taktpinnen tvärsöver hans tjocka skalle.

Gott går det, glänsande går det. Ur den döda notskriften trolla de fram fru Musica själv. Bred ut din trollmantel, kära fru Musica, och för Gösta Berling till glädjens land, där han brukar leva!

Ack, att det är Gösta Berling, som sitter där blek och modlös, och som de gamla herrarna nu måste roa, som om han vore ett barn! Nu blir det ont om glädje i Värmland.

Jag vet nog varför de gamla älskade honom. Jag vet nog hur lång vinterkvällen kan bli och hur dysterhet kan smyga sig över sinnet borta på de ödsliga gårdarna. Jag förstår väl hur det kändes, när han kom.

Tänk er en söndagseftermiddag, när arbetet vilade och tankarna voro slöa! Tänk er en envis nordanvind, piskande köld in i rummet, en köld, mot vilken ingen brasa kunde bringa lindring! Tänk er det enda talgljuset, som ständigt måste snoppas! Tänk er den entoniga psalmsången utifrån köket!

Nå, och så klinga bjällror, så trampa raska fötter av sig snön ute på förstubron, så kommer Gösta Berling in i rummet. Han skrattar och skämtar. Han är liv, han är värme. Han slår upp klaveret, och han spelar, så att man förvånas över de gamla strängarna. Han kan sjunga alla visor, spela alla melodier. Han gör alla husets invånare lyckliga. Aldrig frös han, aldrig var han trött. Den sorgsne glömde sina sorger, när han såg honom. Ack, vilket gott hjärta han hade! Hur medlidsam han var mot de svaga och fattiga! Och vilket snille han var! Ja, ni skulle ha hört de gamla tala om honom.

Men nu, bäst som de spela, brister han ut i gråt. Han tycker livet, hela livet är så bedrövligt. Han lutar huvudet mot händerna och gråter. Kavaljererna förfäras. Detta är inte de blida, helande tårar, dem fru Musica plägar framlocka. Han snyftar som en förtvivlad. De lägga alldeles rådvilla ifrån sig instrumenten.

Den goda fru Musica, som håller Gösta Berling kär, även hon, håller på att förlora modet, men så påminner hon sig, att hon har ännu en väldig kämpe bland kavaljererna.

Det är den blide Löwenborg, han, som har förlorat sin fästmö i den grumliga floden och som är Gösta Berlings slav mer än någon av de andra. Han smyger sig nu bort till klaveret. Han går runtomkring det, känner varligen på det och smeker tangenterna med len hand.

Uppe i kavaljersflygeln har Löwenborg ett stort träbord, på vilket han har målat en klaviatur och satt upp en notställare. Där kan han sitta i timtal och låta fingrarna löpa över de svarta och vita tangenterna. Där övar han sig med både skalor och etyder, och där spelar han sin Beethoven. Han spelar aldrig annat än Beethoven. Fru Musica har stått honom bi med synnerlig nåd, så att han har fått skriva av många av de trettiotvå sonaterna.

Men gubben vågar sig aldrig på något annat instrument än träbordet. För klaveret har han en vördnadsfull fasa. Det lockar honom, men det skrämmer honom än mer. Det skrällande instrumentet, över vilket så

många polskor ha framdundrats, är hans helgedom. Han har aldrig vågat röra det. Tänk bara det underbara tinget med de många strängarna, som kunde ge liv åt den store mästarens verk! Han behöver bara lägga örat intill det, och strax hör han andanten och scherzon susa där inne. Ja, klaveret är just det rätta altaret, där fru Musica ska tillbedjas. Men han har aldrig spelat på något sådant. Själv ska han ju aldrig bli så rik, att han kan köpa sig ett, och på detta har han aldrig vågat spela. Majorskan har inte heller varit mycket villig att öppna det för honom.

Han har nog hört hur det har spelats polskor och valser och klinkats Bellmansmelodier på detsamma. Men under sådan ohelig musik kunde det härliga instrumentet ju bara skrälla och jämra sig. Nej, om Beethoven komme, då skulle det låta höra sin rätta, skära klang.

Nu tänker han, att stunden kan vara kommen för honom och Beethoven. Han ska ta mod till sig och beröra helgedomen och låta sin unge herre och husbonde glädjas åt de slumrande välljuden.

Han sätter sig ner och börjar spela. Han är helt osäker och upprörd, men han trevar sig fram ett par takter, söker att få in den rätta klangen, rynkar pannan, försöker omigen och sätter så händerna för ansiktet och börjar gråta.

Ja, kära fru Musica, det är bittert för honom. Helgedomen är ju ingen helgedom. Det ligger inga klara, skära toner och drömma där inne, det finns ingen dov, mäktig åska, ingen väldigt brusande orkan. Intet av det oändliga välljud, som genomsusade paradisets luft, har glömt sig kvar där. Det är ett gammalt skrällande klaver och ingenting annat.

Men då ger fru Musica den förslagne översten en vink. Han tar Ruster med sig, och de gå ner i kavaljersflygeln och hämta upp Löwenborgs bord, där tangenterna äro målade.

– Se här, Löwenborg, säger Beerencreutz, när de komma tillbaka, här har du ditt klaver! Spela nu för Gösta!

Då hör Löwenborg upp att gråta och sätter sig att spela Beethoven för sin bedrövade unge vän. Nu skulle han nog bli glad igen.

Inne i gubbens huvud klinga de härligaste toner. Han kan inte tro annat, än att Gösta hör hur vackert han spelar. Gösta märker säkert hur väl han spelar denna kväll. Det ges inte mer några svårigheter för honom. Han gör sina löpningar och drillar alldeles obehindrat. Han utför de svåraste grepp. Han skulle ha önskat, att mästaren själv hade hört honom.

Ju längre han spelar, dess mer hänförd blir han. Han hör varje ton med en överjordisk styrka.

”Sorg, sorg”, spelar han, ”varför skulle jag inte älska dig? Därför att dina läppar är kalla, dina kinder förvissnade, därför att ditt famntag kväver, dina blickar förstenar?

Sorg, sorg, du är en av dessa stolta, sköna kvinnor, vilkas kärlek är svår att vinna, men som brinner starkare än andras. Du förskjutna, jag lade dig till mitt hjärta och älskade dig. Jag smekte kölden ur dina lemmar, och din kärlek har fyllt mig med lycksalighet.

O, vad jag har lidit! O, vad jag har längtat, sedan jag förlorade den, som jag först höll kär! Mörk natt var det utom mig och inom mig. I bön låg jag sänkt, i tunga, ohörda böner. Himlen var stängd för min långa väntan. Ur den stjärnströdda rymden kom ingen ljuv ande till min tröst.

Men min längtan slet sönder den skymmande förlåten. Du kom, svävande ner till mig på en bro av månstrålar. Du kom i ljus, o min älskade, och med leende läppar. Glada genier omringade dig. De bar kransar av rosor. De lekte på cittra och flöjt. Det var salighet att se dig.

Men du försvann, du försvann! Och ingen bro av månstrålar fanns för mig, när jag ville följa dig. På jorden låg jag, vinglös, bunden vid stoftet. Min klagan var som ett vilt djurs rytande, som himlens dövande åska. Jag ville sända blixten som budbärare till dig. Jag förbannade den gröna jorden. Måtte vådeiden förbränna växterna och pesten slå människorna! Jag anropade döden och avgrunden. Jag tänkte, att kvalen i evig eld var ljuvhet mot mitt elände.

Sorg, sorg! Det var då du blev min vän. Varför skulle jag inte älska dig, såsom man älskar dessa stolta, stränga kvinnor, vilkas kärlek är svår att vinna, men brinner starkare än andras?”

Det var så han spelade, den stackars mystikern. Han satt där, strålande av entusiasm och rörelse, hörande de underbaraste toner, viss om att Gösta också måste höra dem och varda tröstad.

Gösta satt och såg på honom. Till en början var han bister över detta narrspel, men så småningom vart han blidare. Han var oemotståndlig, den gamle, där ban satt och njöt över sin Beethoven.

Och Gösta började tänka på hur också denne mannen, som nu var så blid och sorglös, hade varit försänkt i lidande, hur också han hade förlorat den älskade. Och nu satt han där strålande lycklig vid sitt träbord. Det behövdes då inte mer för en människas sällhet?

Han kände sig förödmjukad.

– Vad, Gösta, sade han till sig själv, ”kan du inte längre tåla och fördraga? Du, som har härdats i fattigdom hela ditt liv, du, som har hört varje träd i skogen, varje tuva på ängen predika om försakelse och tålamod, du, som har fostrats i ett land, där vintern är sträng och sommaren torftig, har du glömt konsten att härda ut?

Ah, Gösta, en man måste bära allt, vad livet bjuder, med mod i hjärtat och löje på läpparna, eljest är han ingen man. Sakna så mycket du vill, om du har förlorat din käresta, låt samvetskvalen gräva och tära i ditt inre, men visa dig som man och värmlänning! Låt blicken lysa av glädje, och möt dina vänner med glada ord!

Strängt är livet, sträng är naturen. Men mod och glädje alstrar de båda som motvikt mot sin hårdhet, eljest skulle väl ingen uthärda dem.

Mod och glädje! Det är, som om dessa vore livets första plikter. Du har aldrig svikit dem förr, ska inte heller göra det nu.

Är du sämre än Löwenborg, som sitter där vid sitt träklaver, än alla de andra kavaljererna, de modiga, de sorglösa, de evigt unga? Du vet nog, att ingen av dem har undgått lidandet.

Och så ser Gösta på dem. Ack, en sådan tillställning! De sitta där djupt allvarliga allihop och lyssna till denna musik, som ingen hör.

Plötsligt blir Löwenborg ryckt ur sina drömmar av ett lustigt skratt. Han lyfter händerna från tangenterna och lyssnar som i hänryckning. Det är Gösta Berlings gamla skratt, hans goda, vänliga, smittande skratt. Det är den ljuvaste musik den gamle har hört i hela sitt liv.

– Visste jag inte det, att Beethoven skulle hjälpa dig, Gösta! utbrister han. Nu är du ju bra igen.

Så var det den goda fru Musica botade Gösta Berlings mjältsjuka.

TJUGUANDRA KAPITLET.

Brobyprästen.

Eros, allhärskande gud, du vet nog, att det ofta tyckes så, som om en människa skulle ha frigjort sig från ditt välde. Alla de ljuva känslor, som förena människorna, synas döda i hennes hjärta. Vansinnet sträcker sina klor efter den olycklige, men då kommer du i din allmakt, du livets skyddsherre, och som det starka helgonets stav blomstrar det förtorkade hjärtat.

Ingen är snålare än Brobyprästen, ingen genom ondska och obarmhärtighet mera skild från människorna. Hans rum stå oeldade om vintern, han sitter på omålad träbänk, han klär sig i trasor, lever vid torrt bröd och rasar, när en tiggare träder inom hans dörr. Han låter hästen svälta i stallet och säljer höet, hans kor avgnaga vägkantens torra gräs och husväggens mossa. Ända fram till landsvägen hörs de hungriga fårens bräkande. Bönderna kasta åt honom gåvor av mat, som deras hundar inte äta, av kläder, som deras fattiga försmå. Hans hand är utsträckt för att begära, hans rygg krökt för att tacka. Han tigger av den rike, lånar till de fattiga. Ser han en myntad penning, svider hans hjärta av ängslan, innan den befinner sig i hans ficka. Olycklig den, som inte står till reds inför honom på förfallodagen!

Sent gifte han sig, men bättre hade det varit, om han aldrig hade gjort det. Utpinad och överansträngd dog hans hustru. Nu tjänar hans dotter hos främmande. Han blir gammal, men åldern skaffar honom ingen lindring i hans strävan. Snålhetens vansinne lämnar honom aldrig.

Men en vacker dag i början av augusti kommer en tung kaross, dragen av fyra hästar, uppför Broby backar. En fin gammal fröken kommer åkande med stor ståt, med kusk och betjänt och kammarjungfru. Hon kommer för att råka Brobyprästen. Det är honom hon hade kär i sin ungdoms dagar.

När han vistades som informator på hennes fars gods, älskade de varann, fastän den stolta släkten skilde dem. Och nu kommer hon resande uppför Broby backar för att se honom, innan hon dör. Allt, vad livet ännu kan ge henne, är att få återse sin ungdoms älskade.

Den lilla fina fröken sitter i den stora vagnen och drömmer. Hon åker inte uppför Broby backar till en fattig liten komministergård. Hon är stadd på färd till den svala, täta bersån nere i parken, där den älskade väntar. Hon ser honom, han är ung, han kan kyssa, han kan älska. Nu, när hon vet, att hon ska få se honom, stiger hans bild fram för henne med sällsam tydlighet. Så vacker han är, så vacker! Han kan svärma, han kan brinna, han fyller hennes väsen med hänförelsens eld.

Nu är hon gulblek, vissnad och gammal. Han ska kanske inte känna igen henne med hennes sextio år, men hon kommer inte för att bli sedd, utan för att se, för att se sin ungdoms älskade, som har gått oskadd undan tidens anfall, som alltjämt är ung, skön, hjärtevarm.

Hon kommer så långt ifrån, att hon inte har hört ett ord om Brobyprästen.

Så rasslar karossen uppför backarna, och på branten syns prästgården.

– För Guds barmhärtighets skull, gnäller en tiggare vid vägkanten, en slant åt en fattig man!

Den ädla damen ger honom en silverslant och frågar om Broby prästgård ligger där i närheten.

Tiggaren riktar en slug, vass blick på henne.

– Prästgården ligger där framme, säger han, men prästen är inte hemma, ingen är hemma i prästgården.

Den fina lilla fröken tycktes alldeles blekna bort. Den svala bersån försvinner, den älskade finns inte där. Hur kunde hon tänka att nu, efter fyrtio års väntan, återfinna honom där?

Vad hade den nådiga fröken att göra i prästgården?

Den nådiga fröken har kommit för att råka komministern. Hon har känt honom i forna dagar.

Fyrtio år och fyrtio mil ha skilt dem. Och för varje mil hon har kommit närmare, har hon åkt bort ett år med dess börda av sorger och minnen, så att när hon nu är framme vid prästgården, är hon åter en tjuguåring utan sorger, utan minnen.

Tiggaren står och ser på henne, ser henne förvandlas under hans ögon från tjugu till sextio, och åter från sextio till tjugu.

– Prästen kommer hem i eftermiddag, säger han. Den nådiga fröken gjorde klokast i att resa ner till Broby gästgivargård och komma igen i eftermiddag. I eftermiddag svarar tiggaren för att komministern är hemma.

Ögonblicket därpå rullar den tunga karossen med den lilla vissnade damen ner för backarna till gästgivargården, men tiggaren står helt darrande och ser efter henne. Han tycker, att han skulle vilja falla på knä och kyssa hjulspåren.

Fin, nyrakad och putsad, i skor med blanka spännen, med silkesstrumpor, med krås och manschetter står Brobyprästen samma dag på middagen inför prostinnan i Bro.

– En fin fröken, säger han, en grevedotter, prostinna. Tror prostinnan, att jag, fattige man, kan be henne stiga in hos mig? Mina golv är svarta, mitt förmak är utan möbler, salstaket är grönt av mögel och fukt. Hjälp mig, prostinna! Tänk på att hon är en förnäm grevedotter!

– Säg, att han är bortrest!

– Kära prostinna, hon har rest fyrtio mil för att få se mig, fattige man. Inte vet hon hur jag har det. Jag har inte en säng att be henne ligga i. Jag har inte en säng för hennes tjänare.

– Nå, så låt henne fara igen!

– Kära hjärtandes, prostinna! Förstår inte prostinnan hur jag menar det? Hellre ville jag ge allt, vad jag äger, allt, vad jag med flit och strävan har fått samman, än att hon skulle fara, utan att jag har fått ta emot henne under mitt tak. Hon var tjugu år, när jag såg henne sist, och det är nu fyrtio år sedan, betänk det, prostinna! Hjälp mig, så att jag kan få se henne hos mig! Här är pengar, om pengar kan hjälpa, men här behövs mer än pengar.

O Eros! Kvinnorna älska dig. Hellre gå de hundra steg för dig än ett för andra gudar.

I Bro prostgård tömmas rummen, tömmes köket, tömmes visthuset. I Bro prostgård fyllas arbetsvagnarna och köras upp till komministergården. När prosten kommer hem från nattvardsläsningen, ska han gå i tomma rum, glänta på köksdörren och fråga efter sin middag och inte finna någon där. Ingen middag, ingen prostinna, ingen piga! Vem kan hjälpa det? Eros har så velat, Eros, den allhärskande.

Så kommer då ett stycke fram på eftermiddagen den tunga karossen rasslande uppför Broby backar. Och den lilla fröken sitter och undrar om inte ett nytt missöde ska inträffa, om det verkligen är sanning, att hon nu går att möta sitt livs enda glädje.

Så svänger karossen in till prästgården, men i portvalvet stannar den. Den stora vagnen är för bred, portvalvet för trångt. Kusken smäller med piskan, hästarna rycka till, betjänten svär, men karossens bakhjul sitta ohjälpligt fast. Grevedottern kan inte komma in på den älskades gård.

Men där kommer någon, där kommer han! Han lyfter henne ur vagnen, han bär henne på armar, vilkas styrka är obruten, hon tryckes i ett famntag lika varmt som fordom, för fyrtio år sedan. Hon ser in i ögon,

som stråla, såsom de gjorde, när de endast hade sett fem och tjugu vårar.

Det kommer över henne en storm av känslor, varmare än någonsin. Hon minns, att han en gång bar henne uppför trappan till terrassen. Hon, som trodde, att hennes kärlek hade levat alla dessa år, hon hade dock glömt vad det var att slutas i starka armar, att se in i unga, strålande ögon.

Hon ser inte, att han är gammal. Hon ser blott ögonen, ögonen.

Hon ser inte de svarta golven, de av fukt gröna taken, hon ser blott hans strålande ögon. Brobyprästen är en ståtlig karl, en vacker herre i den stunden. Han blir vacker, bara han ser på henne.

Hon hör hans röst, hans klara, starka röst, smekande ljuder den. Så talar han blott till henne. Vartill behövde han möbler från prostgården till sina tomma rum, vartill mat, vartill tjänare? Den gamla fröken skulle knappast ha saknat något sådant. Hon hör hans röst och ser hans ögon.

Aldrig, aldrig förr hade hon varit så lycklig!

Hur sirligt han bugar, sirligt och stolt, som vore hon en furstinna och han den gynnade gunstlingen! Han använder de gamlas många fraser, när han talar till henne. Hon bara ler och är lycklig.

Mot kvällen bjuder han henne armen, och de promenera i hans gamla förfallna trädgård. Hon ser ingenting fult och vanskött. Förvuxna buskar bli klippta häckar, ogräset lägger sig till jämna, glänsande mattor, långa alléer skugga henne, och i nischer av dunkel grönska glänsa vita statyer av ungdomen, av troheten, av hoppet, av kärleken.

Hon vet, ätt han har varit gift, men hon minns det inte. Hur skulle hon kunna minnas något sådant? Hon är ju tjugu år, han tjugufem. Han är förvisso endast tjugufem, ung, med svällande krafter. Är det han, som ska bli den snåle Brobyprästen, han, den leende ynglingen? Stundom susa för hans öra bud om mörka öden. Men de fattigas jämmer, de bedragnas förbannelser, föraktets speglosor, nidvisorna, hånet, allt detta finns inte ännu för honom. Hans hjärta brinner blott av en ren och oskyldig kärlek. Inte ska den stolte ynglingen en gång älska guldet så, att han ville krypa efter det i den lägsta smuts, tigga det av de vägfarande, lida förödmjukelse, lida smälek, lida köld, lida hunger för att få det? Ska väl han svälta sitt barn, plåga sin hustru för detta samma eländiga guldet? Det är omöjligt. Sådan kan han inte vara. Han är en god människa som alla andra. Han är inget odjur.

Inte går hans ungdoms älskade vid sidan av en föraktad usling, ovärdig det ämbete han har vågat åtaga sig! Det gör hon inte.

O Eros, allhärskande gud, inte denna kväll! Denna kväll är han inte Brobyprästen, inte heller nästa dag eller dagen därpå.

Dagen därpå reser hon. Porten är utvidgad. Karossen rullar utför Broby backar så raskt, som utvilade hästar kunna springa.

En sådan dröm, en sådan härlig dröm! Under dessa tre dagar inte ett moln!

Hon for leende hem till sitt slott och sina minnen. Hon hörde aldrig mer hans namn nämnas, hon gjorde inga frågor om honom. Hon ville drömma om denna dröm, så länge hon levde.

Brobyprästen satt i sitt ödsliga hem och grät som en förtvivlad. Hon hade gjort honom ung. Skulle han nu bli gammal? Skulle den onde anden komma tillbaka och han bli föraktlig, föraktlig, som han hade varit?

TJUGUTREDJE KAPITLET.

Patron Julius.

Patron Julius bar ner sin rödmålade träkista från kavaljersflygeln. Han fyllde med doftande pomeransbrännvin en grön kutting, som hade följt honom på många resor, och i det stora, snidade matsäcksskrinet lade han ner smör, bröd och gammal ost, ljuvligt skiftande i grönt och brunt, fet skinka och plättar, simmande i hallonsylt.

Sedan gick patron Julius åstad och sade med tårar i ögonen farväl till all Ekeby härlighet. Han smekte för sista gången de nötta kägelkloten och de rundkindade ungarna på bruksbacken. Han gick omkring till bersåerna i trädgården och grottorna i parken. Han var inne i stall och lagård, strök hästarna över länden, ruskade i den ilskna tjurens horn och lät kalvarna slicka hans bara händer. Till sist gick han med gråtande ögon upp i manbyggnaden, där avskedsfrukosten väntade honom.

Ve över tillvaron! Hur kan den äga så mycket mörker? Det var gift i maten, galla i vinet. Tillsnörda av rörelse voro kavaljerernas strupar likaväl som hans egen. Tårarnas dimma skymde blickarna. Avskedstalen avbrötos av snyftningar. Ve över tillvaron! Hans liv skulle hädanefter bli en enda lång längtan. Aldrig skulle han dra sina läppar till löje, visorna skulle dö bort ur hans minne, som blommor dö från en höstlig jord. Han skulle blekna bort, falla av, vissna som en frostbiten ros, som en törstande lilja. Aldrig mer skulle kavaljererna se den arme Julius. Tunga aningar överforo hans själ, liksom skuggor av stormjagade moln överfara våra nyodlade fält. Han skulle resa hem för att dö.

Blomstrande av hälsa och välmåga stod han nu inför dem. Aldrig mer skulle de se honom sådan. Aldrig mer skulle de skämtande fråga honom när han sist såg sina tåspetsar, aldrig mer skulle de önska sig hans kinder till kägelklot. I lever och lungor var det onda redan bofast. Det gnagde och tärde. Länge hade han känt det. Hans dagar voro räknade.

O, att Ekeby kavaljerer dock ville behålla den döde i troget minne! O, att de inte måtte glömma honom!

Plikten kallade honom. Där hemma satt hans mor och väntade på honom. I sjutton år hade hon väntat honom hem från Ekeby. Nu hade hon skrivit ett kallelsebrev, och han skulle lyda. Han visste, att det skulle bli hans död, men han skulle lyda som en god son.

O, de gudomliga gästabuden! O, de ljuva strandängarna, den stolta forsen! O, de jublande äventyren, de vita, glatta dansgolven, den älskade kavaljersflygeln! O, fioler och valthorn, o, liv av lycka och glädje! Döden var det att skiljas från allt detta.

Så gick patron Julius ut i köket och sade husets folk farväl. Alla och envar, från hushållerskan till rotegumman, omfamnade han och kysste i översvallande rörelse. Pigorna gräto och jämrade sig över hans öde. Att en så god och lustig herre skulle dö, att de aldrig mer skulle få se honom!

Patron Julius gav befallning om att hans schäs skulle dras fram ur vagnsskjulet och hans häst tas ur stallet.

Rösten ville nästan svika patron Julius, när han gav denna befallning. Så skulle då schäsen inte få multna i ro på Ekeby, så skulle den gamla Kajsa skiljas från den kända krubban! Han ville inte säga något ont om sin mor, men hon borde ha tänkt på schäsen och på Kajsa, om hon inte tänkte på honom. Hur skulle de härda ut med den långa resan?

Bittrast av allt var dock avskedet från kavaljererna.

Den lille runde patron Julius, mer skapad för att trilla än att gå, kände sig tragisk ända ut i fingerspetsarna. Han påminde sig den store atenaren, som lugn tömde giftbägaren i kretsen av gråtande lärjungar. Han påminde sig den gamle kung Gösta, som spådde Sveriges folk, att det en gång skulle vilja riva honom upp

ur mullen.

Till sist sjöng han sin bästa visa för dem. Han tänkte på svanen, som dör i sång. Så ville han att de skulle minnas honom, en konungslig ande, som inte sänker sig till klagan, utan går hädan, buren av välljud.

Äntligen var sista bägaren tömd, sista visan sjungen, sista famntaget utdelat. Han fick kappan på sig, och piskan höll han i handen. Intet öga var torrt omkring honom, hans egna voro så fyllda med sorgens uppstigande dimma, att han inte såg någonting.

Då grepo kavaljererna honom och hissade honom. Hurraropen dånade omkring honom. De satte ner honom någonstädes, han såg inte var. En piska smällde, åkdonet rörde sig under honom. Han fördes bort. När han återfick sina ögons bruk, var han ute på landsvägen.

Väl hade kavaljererna gråtit och varit gripna av djup saknad, dock hade inte sorgen hos dem kvävt alla hjärtats glada rörelser. En av dem – var det Gösta Berling, poeten, eller Beerencreutz, den killespelande gamle krigaren, eller den livströtte kusin Kristofer? – hade ordnat det så, att den gamla Kajsa inte behövde tas ur sitt stall, inte heller den multnande schäsen ur sitt skjul. Men en stor, vitrosig oxe hade blivit spänd för en höskrinda, och sedan den röda kistan, den gröna kuttingen och det snidade matsäcksskrinet hade blivit uppsatta där, blev till sist patron Julius själv, vars ögon voro skumma av tårar, nedsatt, inte på matsäcksskrinet eller på kistan, utan på den vitrosiga oxens rygg.

Se, sådan är människan! För svag att möta sorgen i all dess bitterhet! Nog sörjde kavaljererna denne vän, som drog bort för att dö, denna vissnande lilja, denna dödsskjutna sångarsvan. Dock lättades deras hjärtas beklämning, när de sågo honom dra bort, ridande på den stora oxens rygg, medan hans tjocka kropp skakades av snyftningar, hans armar, utbredda till en sista omfamning, sjönko ner i förtvivlan, och hans ögon sökte rättvisa hos en oblid himmel.

Där ute på landsvägen började töcknen skingras för patron Julius, och han märkte, att han satt på ett djurs gungande rygg. Och då säger man att han började grubbla över allt det, som kan ske under sjutton långa år. Den gamla Kajsa var synbart förändrad. Hade havremålen och klövervallarna på Ekeby kunnat vålla slikt? Och han ropade – jag vet inte om stenarna vid landsvägen eller fåglarna i snåren hörde det –, men sant är det, att han ropade:

– Djävulen martere mig, tror jag inte du har fått horn, Kajsa!

Efter ännu en stunds grubbel lät han sig sakta glida ner från oxens rygg, steg upp i skrindan, satte sig på matsäcksskrinet och for i tunga tankar vidare.

Om en stund, när han kom fram mot Broby, fick han höra taktfast sång:

”Ett och tu, sex och sju. Värmlands jägare komma nu.”

Så klingade det honom till mötes, men några jägare var det inte, utan de glada fröknarna från Berga och ett par av lagmannens i Munkerud vackra döttrar var det, som kommo vandrande längs vägen. De hade satt sina små matsäcksknyten på långa stänger, vilka vilade på deras axlar som gevär, och de tågade modigt fram i sommarhettan, sjungande i god takt: ”Ett och tu, sex och sju – – –”

– Varthän, patron Julius? ropade de, när de mötte honom, utan att akta på de moln av sorg, som betäckte hans panna.

– Jag drar bort från syndens och fåfänglighetens hem, svarade patron Julius. Jag vill inte längre dväljas bland lättingar och ogärningsmän. Jag far hem till min mor.

– Å, ropade de, det är inte sant! Patron Julius vill inte lämna Ekeby!

– Jo, sade han och slog knytnäven i klädkistan. Som Lot flydde från Sodom och Gomorra, så flyr jag från Ekeby. Nu finns där inte en rättfärdig man. Men när jorden störtar samman och svavelregnet smattrar ner ur skyn, då ska jag fröjdas över Guds rättvisa domar. Adjö, flickor, akta er för Ekeby!

Därmed ville han fara vidare, men detta var ingalunda de glada flickornas mening. De hade för avsikt att vandra upp till Dunderklätten för att bestiga den, men vägen var lång, och de hade god lust att i Julius' skrinda fara ända till bergets fot.

Lyckliga de, som kunna glädjas åt livets solsken och inte behöva någon kurbits för att skydda sin hjässa! Inom två minuter hade flickorna fått sin vilja fram. Patron Julius vände om och styrde upp mot Dunderklätten. Leende satt han på matsäcksskrinet, medan skrindan fylldes av flickor. Längs vägen vuxo prästkragar och sötblomster och gökärter. Oxen måste stundom vila en stund. Då stego flickorna av och plockade blommor. Snart hängde prålande kransar kring Julius' huvud och oxens horn.

Längre fram råkade de ljusa ungbjörkar och mörka albuskar. Flickorna bröto kvistar för att pryda skrindan. Den blev snart som en resande skogsdunge att skåda. Det var lust och lek hela dagen.

Patron Julius blev allt mildare och ljusare, ju längre dagen led. Han delade ut sin matsäck bland flickorna och sjöng visor för dem. När de stodo på toppen av Dunderklätten, med det vida landskapet liggande nedanför så stolt och skönt, att de fingo tårar i ögonen över dess fägring, då kände Julius hjärtat slå häftigt, orden stormade fram över hans läppar, och han talade om sitt älskade land.

– Ack, Värmland, sade han, du sköna, du härliga! Ofta, när jag har sett dig framför mig på en karta, har jag undrat vad du månde föreställa, men nu förstår jag vad du är. Du är en gammal from eremit, som sitter stilla och drömmer med korslagda ben och händerna vilande i skötet. Du har en spetsig mössa nerdragen mot dina halvslutna ögon. Du är en grubblare, en helig drömmare, och du är mycket skön. Vida skogar är din klädnad. Långa band av blått vatten och jämnlöpande räckor av blåa kullar kantar den. Du är så enkel, att främlingen inte ser hur skön du är. Du är fattig, såsom de fromma åstundar att vara. Du sitter stilla, medan Vänerns böljor sköljer dina fötter och dina korslagda ben. Till vänster har du dina malmfält och gruvor. Där är ditt klappande hjärta. Åt norr har du ödslighetens, hemlighetens mörka, sköna trakter. Där är ditt drömmande huvud.

När jag ser dig, du jättelike, du allvarlige, måste mitt öga fyllas av tårar. Du är sträng i din skönhet, du är betraktelse, fattigdom, försakelse, och dock ser jag mitt i din stränghet mildhetens ljuvliga drag. Jag ser dig och tillber. Ser jag blott in i den vida skogen, berör mig blott en flik av din klädnad, helas min ande. Timme efter timme, år efter år har jag sett in i ditt heliga anlete. Vad gömmer du för gåtor under sänkta ögonlock, du försakelsens gudom? Har du löst livets gåta och dödens, eller grubblar du ännu, du helige, du jättelike? För mig är du stora, allvarliga tankars vårdare. Men jag ser människor kräla på dig och omkring dig, varelser, som aldrig tycks märka allvarets majestät på din panna. De ser blott ditt ansiktes och dina lemmars skönhet och bedåras därav så, att de glömmer allt.

Ve mig, ve oss alla, Värmlands barn! Skönhet, skönhet och ingenting annat fordrar vi av livet. Vi, barn av försakelsen, av allvaret, av fattigdomen, höjer våra händer i en enda lång bön och begär detta enda goda, skönhet. Må livet vara som en rosenbuske, blomstra av kärlek, vin och nöjen, och må dess rosor stå varje man till buds! Se, detta önskar vi, och vårt land bär stränghetens, allvarets, försakelsens drag. Vårt land är grubblets eviga symbol, men vi har inga tankar.

O, Värmland, du sköna, du härliga!

Så talade han med tårar i ögonen och med av ingivelse darrande stämma. Flickorna hörde honom med undran och inte utan rörelse. Föga anade de det känslornas djup, som doldes under denna av skämt och löjen glittrande yta.

När det led mot kvällen och de åter stego upp i skrindan, visste flickorna knappast vart patron Julius körde dem, förrän de stannade framför trappan till Ekeby.

– Nu ska vi in här och ta oss en sväng, flickor, sade patron Julius.

Vad sade kavaljererna, när de sågo patron Julius komma med en vissnad krans kring hatten och skrindan full av flickor?

– Vi kunde nog tro, att flickorna hade dragit av med honom, sade de, eljest hade vi haft honom här tillbaka flera timmar tidigare. Ty kavaljererna mindes, de, att detta var just den sjuttonde gången patron Julius hade försökt att lämna Ekeby, en gång varje flyende år. Nu hade patron Julius redan glömt både detta försök och alla de andra. Hans samvete sov på nytt sin ettårssömn.

Han var en dråplig man, patron Julius. Han var lätt i dansen, frisk vid spelbordet. Penna, pensel och stråke lågo lika väl för hans hand. Han hade ett lättrört hjärta, sköna ord på tungan, strupen full av visor. Men vartill skulle allt detta ha gagnat honom, om han inte hade ägt ett samvete, som lät sig förnimma blott en gång om året, liknande dessa sländor, som frigöra sig ur de dystra djupen och ta vingar för att leva blott några timmar i dagsljus och solglans?

TJUGUFJÄRDE KAPITLET.

Lerhelgonen.

Svartsjö kyrka är vit både utan och innan, vita äro väggarna, predikstolen, bänkarna, läktaren, taket, fönsterbågarna, altarduken, allt är vitt. I Svartsjö kyrka finnas inga prydnader, inga bilder, inga vapensköldar. Över altaret står endast ett träkors med ett vitt linkläde. Förr var det inte så. Då var taket fyllt av målningar, och mångfaldiga brokiga bilder av sten och lera funnos i detta Guds hus.

En gång för mycket länge sedan hade en konstnär i Svartsjö stått och betraktat sommardagens himmel och givit akt på skyarnas färd mot solen. Han hade sett de vita, skinande molnen, som om morgonen stå nere vid synranden, torna upp sig allt högre och högre, sett alla de bidande kolosserna vidga ut sig och resa sig för att storma mot höjden. De satte upp segel som fartyg. De höjde standar som krigare. De gingo att inkräkta hela himlen. Inför solen, rymdens härskarinna, förställde de sig, dessa växande vidunder, och antogo en ofarlig skapnad. Där var ett glupande lejon. Det förbytte sig till en pudrad dam. Där var en jätte med kvävande armar. Han lade sig ner som en drömmande sfinx. Somliga prydde sin vita nakenhet med guldbrämade mantlar. Andra stänkte rött smink över kinder av snö. Där voro slätter. Där voro skogar. Där voro murade borgar med höga torn. De vita molnen blevo sommarhimlens herrar. De uppfyllde hela det blå valvet. De nådde solen och skylde henne.

”O, huru skönt”, tänkte då den fromme konstnären, ”om de längtande andarna kunde stiga upp på dessa tornande berg och bäras av dem som på ett gungande skepp allt högre och högre uppåt!”

Och med ens förstod han, att sommardagens vita moln voro de farkoster, på vilka de saligas själar färdas.

Han såg dem där. Där stodo de på de glidande massorna med liljor i händerna och guldkronor på huvudet. Rymden genljöd av deras sång. Änglar svängde sig på breda, starka vingar ner till deras möte. O, vilken mängd av saliga! Allteftersom molnen bredde ut sig, blevo flera och flera synliga. De vilade på

molnbäddarna såsom näckrosor på insjön. De prydde dem, såsom liljorna pryda ängen. Vilket jublande uppstigande! Sky rullade upp bakom sky. Och alla voro de uppfyllda av himmelska härskaror i rustning av silver, av odödliga sångare i purpurkantade mantlar.

Den konstnären hade sedan målat taket i Svartsjö kyrka. Där hade han velat återge sommardagens uppstigande moln, som förde de saliga in i himmelens härlighet. Handen, som hade fört penseln, hade varit kraftig, men också något styv, så att molnen mera hade kommit att likna de krusiga lockarna i en allongeperuk än växande berg av mjuk dimma. Och så, som de heliga hade tagit gestalt för målarens fantasi, hade han inte förmått återge dem, utan han hade klätt dem efter människosätt i långa, röda kåpor och styva biskopsmössor eller i svarta kaftaner med stela pipkragar. Han hade givit dem stora huvuden och små kroppar, och han hade försett dem med näsdukar och bönböcker. Latinska sentenser flögo dem ur munnen, och för dem, som han förmenade vara ypperst, hade han anbragt stadiga trästolar på molnryggarna, så att de bekvämt sittande kunde färdas in i evigheten.

Men det visste ju envar, att andar och änglar aldrig hade visat sig för den stackars konstnären, och så undrade man inte mycket över att han inte hade kunnat göra dem så överjordiskt sköna. Den gode mästarens fromma målning hade nog synts mången övermåttan ljuvlig, och mycken helig rörelse hade den väckt. Den kunde nog ha varit värdig att skådas också av våra ögon.

Men under kavaljersåret lät greve Dohna vitmåla hela kyrkan. Då blev takmålningen förstörd. Likaså blevo alla lerhelgonen tillintetgjorda.

Ack, de lerhelgonen!

Det skulle vara bättre för mig, om mänsklig nöd kunde göra mig så mycken sorg som den jag har känt över deras undergång, om människors grymhet mot människor kunde fylla mig med sådan bitterhet, som den jag har erfarit för deras skull.

Men tänk bara! Där fanns en S:t Olof med krona om hjälmen, yxa i handen och en knäfallande jätte under fötterna. Där fanns på predikstolen en Judit i röd tröja och blå kjortel, med ett svärd i ena handen och ett timglas i den andra, i stället för den assyriske fältherrens huvud. Där fanns en hemlighetsfull drottning av Saba i blå tröja och röd kjortel, med gåsfot på det ena benet och handen full av sibyllinska böcker. Där fanns en grå S:t Göran, liggande ensam på en bänk i koret, ty både hästen och draken hade blivit sönderslagna. Där fanns S:t Kristofer med den grönskande staven och S:t Erik med spira och bila, iförd fotsid, guldblommig kåpa.

Jag har suttit där i Svartsjö kyrka så mången söndag och grämt mig över att bilderna voro borta och längtat efter dem. Jag skulle inte ha sett så noga efter om det hade fattats dem näsor eller fötter, om förgyllningen hade bleknat och färgen fallit av. Jag skulle ha sett dem omstrålade av legendernas glans.

Det lär alltid ha varit så med dessa helgon, att de tappade sina spiror eller öron eller händer och måste lagas och putsas. Församlingen tröttnade på det och längtade att bli av med dem. Men bönderna hade nog inte gjort helgonen någon skada, om inte greve Henrik Dohna hade varit. Det var han, som lät ta bort dem.

Jag har hatat honom därför, såsom blott ett barn kan hata. Jag har hatat honom, som den svultne tiggaren hatar den snåla matmodern, som nekar honom bröd. Jag har hatat honom, som en fattig fiskare hatar en okynnig pojke, som har förstört hans nät och huggit hål i hans båt. Var jag inte hungrig och törstig under dessa långa gudstjänster? Och han hade tagit bort det bröd, av vilket min ande skulle ha levat. Längtade jag inte ut i oändligheten, upp till himmelen? Och han hade förstört min farkost och rivit det nät, med vilket jag skulle ha fångat heliga syner.

Det finns intet rum i de vuxnas värld för ett riktigt hat. Hur skulle jag numera kunna hata en så ömklig varelse som denne greve Dohna eller en vansinnig sådan som Sintram eller en förslappad världsdam sådan som grevinnan Märta? Men när jag var barn! Det var deras lycka, att de voro döda för så länge sedan.

Prästen stod kanske där framme i predikstolen och talade om frid och försonlighet, men till vår plats i kyrkan kunde aldrig hans ord höras. Ack, om jag hade haft dem där, de gamla lerhelgonen! De skulle nog ha predikat för mig, så att jag hade kunnat både höra och förstå.

Men nu satt jag oftast och tänkte på hur det var, när de blevo bortrövade och förstörda.

När greve Dohna hade låtit förklara sitt äktenskap upphävt i stället för att uppsöka sin hustru och låta legalisera det, hade detta väckt allas harm, ty man visste, att hans hustru hade lämnat hans hem endast för att inte bli pinad till döds. Det tycktes nu, som om han skulle vilja återvinna Guds nåd och människors aktning genom ett gott verk, och så lät han reparera Svartsjö kyrka. Han lät vitstryka hela kyrkan och riva ner takmålningen. Han själv och hans drängar buro bilderna ner i en båt och sänkte dem i Lövens djup.

Hur kunde han dock våga att lägga sin hand på dessa Herrans väldiga?

O, att illdådet fick ske! Den hand, som hade avhuggit Holofernes' huvud, förde den då inte mer ett svärd? Hade Sabas drottning glömt all hemlig kunskap, som sårar farligare än en förgiftad pil? S:t Olof, S:t Olof, gamle viking, S:t Göran, S:t Göran, gamle drakdödare, dånet av edra bragder är då dött, underverkens gloria utslocknad! Men det var väl så, att de heliga inte ville bruka våld mot förstörarna. Eftersom Svartsjö bönder inte längre ville bestå färg till deras rockar och förgyllning till deras kronor, tilläto de, att greve Dohna bar dem ut och sänkte dem i Lövens bottenlösa djup. De ville inte längre stå där och vanpryda Guds hus. O, de hjälplösa, mindes de den tid, då böner och knäfall hemburos dem?

Jag tänkte på denna båten med sin last av helgon, som gled fram över Lövens yta en stilla sommarkväll. Karlen, som rodde, tog långsamma årtag och kastade skygga blickar på de sällsamma passagerare, som lågo i fören och aktern, men greve Dohna, som också var med, var inte rädd. Han tog dem en och en med högstegna händer och kastade dem i vattnet. Hans panna var klar, och han andades djupt. Han kände sig som en kämpe för den rena evangeliska läran. Och det skedde intet under till de gamla helgonens ära. Tysta och modlösa sjönko de ner i förintelsen.

Men nästa söndags morgon stod Svartsjö kyrka skinande vit. Inga bilder störde mer den inre betraktelsens ro. Endast med själens ögon ska de fromma skåda himmelens härlighet och de heligas anleten. Människors böner ska på egna starka vingar nå den Högste. Aldrig mer ska de haka sig fast vid helgonens klädafåll.

Ack, grön är jorden, människans älskade boning, blå är himlen, hennes längtans mål. Världen strålar av färger. Varför är kyrkan vit? Vit som vintern, naken som fattigdomen, blek som ångesten! Den glittrar inte av rimfrost som en vintrig skog. Den strålar inte i pärlor och spetsar som en vit brud. Kyrkan står i vit, kall limfärg, utan en bild, utan en tavla.

Den söndagen satt greve Dohna i en blomsterprydd länstol i koret för att ses och prisas av varje man. Nu skulle han äras, som hade låtit laga de gamla bänkarna, förstört de vanprydande bilderna, låtit sätta in nytt glas i alla trasiga fönster och låtit stryka hela kyrkan med limfärg. Sådant stod honom förvisso fritt att göra. Om han ville blidka den Allsmäktiges vrede, så var det ju gott, att han smyckade hans tempel så väl han förstod. Men varför tog han då pris för det?

Han, som kom med oförsonad stränghet på sitt samvete, han kunde ju ha lagt sig på knä nere på skampallen och bett sina bröder och systrar i kyrkan anropa Gud, att han måtte tåla honom i sin helgedom. Det hade varit bättre för honom, om han hade stått där som en arm missdådare, än att han skulle sitta ärad och

välsignad framme i koret och ta pris, därför att han hade velat försona sig med Gud.

Å, greve, han hade förvisso väntat dig vid skampallen. Han kunde inte låta gäcka sig därav, att människorna inte vågade klandra dig. Han är ännu den nitälskande Gud, som låter stenar tala, när människor tiga.

När gudstjänsten var slut och sista psalmen sjungen, lämnade ingen kyrkan, utan prästen steg upp på predikstolen för att hålla tacksägelsetal till greven. Men så långt fick det ändå inte gå.

Ty dörrarna slogos upp, och där kommo de gamla helgonen åter in i kyrkan, drypande av Lövens vatten, nersölade av grön dy och brun gyttja. De hade väl förnummit, att här skulle talas hans lov, som störtade dem i förintelsen, som drev dem ut ur Guds heliga hus och sänkte dem i de kalla, upplösande böljorna. De gamla helgonen vilja ha ett ord med i laget.

De älska inte vågornas entoniga skvalp. De äro vana vid psalmsång och böner. De tego och läto allt ske, så länge som de trodde, att det skulle lända till Guds ära. Men så var det inte. Här sitter greve Dohna i heder och ära framme i koret och vill tillbedjas och prisas i Guds hus. Sådant kunna de inte tåla. Därför ha de stigit upp ur sin våta grav och tåga in i kyrkan, igenkännliga för allt folket. Där går S:t Olof, med kronan om hatten, och S:t Erik, med guldblommorna på kåpan, och den gråe S:t Göran och S:t Kristofer, inga flera. Drottningen av Saba och Judit hade inte kommit.

Men när folket har hunnit hämta sig från sin förvåning, går det en hörbar viskning genom kyrkan:

– Kavaljererna!

Ja, visst är det kavaljererna. Och de gå rätt fram till greven utan att säga ett ord och lyfta upp hans stol på sina axlar och bära honom ut ur kyrkan och sätta ner honom på kyrkbacken.

De säga ingenting och se varken åt höger eller åt vänster. De bära helt enkelt ut greve Dohna ur Guds hus, och när detta är gjort, gå de åter bort, tagande närmaste vägen ner till sjön.

De antastades inte och spillde inte heller mycken tid på att förklara sin mening. Den var tydlig nog. ”Vi, Ekeby kavaljerer, har vår tanke för oss. Greve Dohna är inte värd att prisas i Guds hus. Därför bär vi ut honom. Må nu vem som vill frakta honom in igen.”

Men han blev inte inburen. Prästens lovtal blev aldrig hållet. Folket strömmade ut ur kyrkan. Där var ingen, som tänkte annat, än att kavaljererna hade handlat rätt.

De påminde sig den ljusa, unga grevinnan, som hade blivit så grymt pinad där på Borg. De påminde sig henne, som hade varit så god mot fattigt folk, som hade varit så ljuv att se på, att det hade varit en tröst för dem att betrakta henne.

Det var synd att komma med vilda upptåg till kyrkan, men både prästen och församlingen kände, att de själva hade varit på väg att driva större gyckel med den allvetande. Och de stodo skamsna inför de förvildade gamla galningarna.

– När människor tiger, måste stenar tala, sade de.

Men efter den dagen kunde greve Henrik inte trivas på Borg. En mörk natt i början av augusti körde en täckt kaross tätt intill stora trappan. Alla tjänarna ställde upp sig omkring den, och grevinnan Märta kom ut, höljd i schalar, med ett tätt flor för ansiktet. Greven förde henne, men hon darrade och ryste. Det var med yttersta svårighet man kunde förmå henne att gå över förstugan och verandan.

Så kom hon då ner i vagnen, greven sprang upp däri efter henne, dörrarna smälldes igen, och kusken lät

hästarna sätta av som i sken. När skatorna nästa morgon vaknade, var hon borta.

Greven levde sedan långt nere i södern. Borg blev sålt och har många gånger bytt om ägare. Alla måste älska det. Få torde det vara, som ha ägt det med lycka.

TJUGUFEMTE KAPITLET.

Guds vandringsman.

Guds vandringsman, kapten Lennart, kom en eftermiddag i augusti vandrande fram till Broby gästgivargård och steg in i köket där. Han var då stadd på väg till sitt hem, Helgesäter, som ligger en kvarts mil nordväst om Broby, tätt invid skogsbrynet.

Kapten Lennart visste då ännu inte, att han skulle bli en av Guds vandringsmän på jorden. Hans hjärta var fullt av spelande glädje över att han skulle få återse sitt hem. Han hade genomgått mörka öden, men nu var han hemma, och nu skulle allt bli bra. Inte visste han, att han skulle bli en av dem, som inte få vila under eget tak, inte värma sig vid egen spis.

Guds vandringsman, kapten Lennart, hade ett muntert sinnelag. Som han inte fann någon människa i köket, rustade han om där inne, som om han hade varit en yr pojke. Med hast slog han in en missrand i väven och bragte spinnrockshjulets snodd i olag. Han slängde katten ner på hundens huvud och skrattade så, att det ljöd kring huset, när de två kamraterna läto stundens hetta bryta gammal vänskap och drabbade samman med spända klor, ilskna ögon och resta hår.

Kom så gästgivarmor in, lockad av larmet. Hon blev stående på tröskeln och såg på mannen, som skrattade åt de stridande djuren. Hon kände honom väl, men när hon sist såg honom, hade han suttit på fångkärran och haft handklovar på sig. För fem och ett halvt år sedan hade tjuvar under vintermarknaden i Karlstad stulit bort landshövdingskans smycken. Många ringar, armband och spännen, högt skattade av den ädla frun, ty det mesta var arv och gåvor, hade då gått förlorade. Aldrig blevo de återfunna. Men ett rykte löpte snart kring landet, att kapten Lennart på Helgesäter skulle vara tjuven.

Bondkvinnan hade aldrig kunnat förstå hur ett dylikt rykte hade kunnat uppkomma. Var han då inte en god och hederlig man, denne kapten Lennart? Han levde lycklig med sin hustru, som han först för ett par år sedan hade hemfört, ty han hade sent fått råd att gifta sig. Hade han inte numera en god bärgning av sin lön och sitt boställe? Vad kunde locka en sådan man att stjäla gamla armband och ringar? Och än underligare syntes det henne, att ett sådant rykte kunde bli så trott, så fullt bevisat, att kapten Lennart fick avsked, miste sin svärdsorden och blev dömd till fem års straffarbete.

Själv hade han sagt, att han hade varit på marknaden, men rest därifrån, innan han hade hört talas om stölden. På landsvägen hade han funnit ett fult gammalt spänne, som han hade tagit med sig hem och givit barnen. Detta spänne var dock av guld och hörde till de stulna sakerna. Det blev skuld till hans olycka. Men allt hade verkligen varit Sintrams fel. Den elake brukspatronen hade spelat angivare och uttalat det fällande vittnesmålet. Det tycktes, som om han hade behövt skaffa undan kapten Lennart, ty kort därefter öppnades en rättegång mot honom själv, fördenskull att det hade blivit upptäckt, att han hade sålt krut till norrmännen under 1814 års krig. Folket trodde, att han hade varit rädd för det vittnesmål, som kapten Lennart skulle ha kunnat avge mot honom. Nu blev han frikänd på grund av bristande bevisning.

Gästgivarmor kunde inte se sig mätt på mannen. Han hade fått grått hår och böjd rygg, han hade nog haft det svårt. Men sitt vänliga ansikte och sitt muntra lynne hade han kvar. Han var ännu samme kapten Lennart, som hade lett henne fram till altaret, när hon stod brud, och dansat på hennes bröllop. Han måste helt visst ännu stanna och prata med varje människa han mötte på vägen och kasta en slant åt varje barn.

Han skulle ännu säga åt varje rynkig käring, att hon blev yngre och vackrare dag för dag, och han skulle ännu en gång kunna ställa sig på en tunna och spela fiol för dem, som dansade kring majstången. Å herregud, ja!

– Nå, mor Karin, började han, törs hon inte titta på mig?

Han var egentligen ditkommen för att höra hur de hade det i hans hem och om de väntade honom. De kunde ju veta, att han hade avtjänat straffet vid det här laget.

Gästgivarmor gav honom idel goda nyheter. Hans hustru hade varit duktig som en karl. Hon hade arrenderat bostället av den nye innehavaren, och allt hade lyckats väl för henne. Barnen voro friska, och det var en glädje att se dem. Och visst väntade de honom. Kaptenskan var en sträng fru, som aldrig talade om vad hon tänkte, men det visste gästgivarmor, att ingen hade fått äta med kapten Lennarts sked eller sitta i hans stol, medan han var borta. Nu på våren hade ingen dag gått, utan att hon hade kommit gående fram till stenen på toppen av Broby backar och sett neråt vägen om han inte skulle komma. Och nya kläder hade hon lagat i ordning åt honom, hemmavävda kläder, på vilka hon själv hade gjort mesta arbetet. Se, på sådant kunde man veta, att han var väntad, om hon än ingenting sade.

– De tror det då inte? sade kapten Lennart.

– Nej, kapten, svarade bondkvinnan. Ingen tror det.

Då stannade kapten Lennart inte längre inne i stugan, nu ville han gå hem.

Det hände sig, att han där utanför träffade kära gamla vänner. Kavaljererna på Ekeby voro just komna till gästgivargården. Sintram hade bjudit dem dit för att fira hans födelsedag. Och kavaljererna tvekade inte ett ögonblick att trycka straffångens hand och hälsa honom välkommen hem. Också Sintram gjorde det.

– Käre Lennart, sade han, var du viss, att Gud hade någon mening med det!

– Hut, lymmel! ropade kapten Lennart. Tror du inte jag vet, att det inte var Vår Herre, som räddade dig från stupstocken?

De andra skrattade. Men Sintram blev inte det minsta ond. Han hade alls inte något emot, att man anspelade på hans förbund med den onde.

Ja, så togo de då kapten Lennart med sig in igen för att tömma ett välkomstglas med honom. Sedan kunde han strax gå vidare. Men då gick det honom illa. Han hade inte druckit sådana där förrädiska saker på fem år. Han hade kanske inte ätit på hela dagen, och han var utmattad av sin långa vandring. Följaktligen blev han yr i huvudet av ett par glas.

När kavaljererna hade fått honom så långt, att han inte mer visste vad han gjorde, tvingade de i honom glas på glas, och de menade intet ont därmed, det var idel välmening mot honom, som ingenting gott hade smakat på fem år.

Eljest var han en den nyktraste man. Nu kan man också tänka, att han inte hade haft för avsikt att berusa sig, han skulle ju gå hem till hustru och barn. Men i stället blev han liggande på bänken i krogrummet och somnade där.

Som han nu låg där, frestande medvetslös, tog Gösta ett kol och litet lingonsaft och målade honom. Han gav honom en riktig förbrytarfysionomi, det tyckte han passade bra för den, som kom rakt från fängelset. Han gav honom ett svart öga, drog ett rött ärr över näsan, strök håret ner i pannan i orediga tovor och sotade ner hela ansiktet.

De skrattade åt detta en stund, och sedan ville Gösta tvätta bort det.

– Låt det vara, sade Sintram, så att han får se det, när han vaknar! Det ska roa honom.

Så fick det vara som det var, och kavaljererna tänkte inte mer på kaptenen. Gillet varade hela natten. De bröto upp i dagningen. Då fanns det nog mer vin än förstånd i deras hjärnor.

Fråga blev nu vad de skulle göra med kapten Lennart.

– Vi ska fara hem med honom, sade Sintram. Tänk, vad hustrun hans ska bli glad! Det ska bli en fröjd att få se hennes glädje. Jag blir rörd, när jag tänker på det. Låt oss fara hem med honom!

De blevo rörda allesammans av den tanken. Herregud, vad hon skulle bli glad, den stränga frun uppe på Helgesäter!

De ruskade liv i kapten Lennart och lyfte upp honom i ett av åkdonen, som de sömniga stalldrängarna längesedan hade kört fram. Och så for hela skaran upp till Helgesäter. Somliga halvsovo och höllo på att ramla ur åkdonet, andra sjöngo för att hålla sig vakna. De sågo inte mycket bättre ut än ett skojarfölje allesammans, slöa och med uppsvällda ansikten.

De kommo fram emellertid, lämnade hästarna på bakgården och tågade med en viss högtidlighet upp till trappan. Beerencreutz och Julius ledde kapten Lennart mellan sig.

– Ruska upp dig, Lennart, sade de till honom, du är ju hemma. Ser du inte, att du är hemma?

Han fick upp ögonen och blev nästan nykter. Han blev rörd över att de hade följt honom hem.

– Vänner, sade han och stannade för att tala till dem allihop, jag har frågat Gud, vänner, varför så mycket ont har fått gå ut över mig.

– Å tyst, Lennart, predika inte! ryter Beerencreutz.

– Låt honom hålla på! säger Sintram. Han talar väl.

– Har frågat honom och inte förstått, förstår nu. Han ville visa mig vilka vänner jag hade. Vänner, som följer mig hem för att se min och min hustrus glädje. För hustru min väntar mig. Vad är fem år av elände mot detta!

Nu trummade hårda nävar mot dörren. Kavaljererna hade inte tid att höra mer.

Där inne blev rörelse. Pigorna vaknade och sågo ut. De kastade kläderna på sig, men vågade inte öppna för denna skara män. Äntligen drogs regeln från. Kaptenskan själv trädde ut.

– Vad vill ni? frågade hon.

Det var Beerencreutz, som svarade:

– Vi är här med din man.

De skuffade fram kapten Lennart, och hon såg honom ragla mot henne, drucken, med ett förbrytaransikte. Och bakom honom såg hon hela denna skara av rusiga, raglande män.

Hon tog ett steg tillbaka, han gick efter med utbredd famn.

– Du gick som en tjuv, utbrast hon, och kommer hem som en skojare! Därmed ämnade hon gå in.

Han förstod inte. Han ville följa henne, men då gav hon honom en stöt för bröstet.

– Tror du, att jag tänker ta emot en sådan som dig till herre över mitt hus och mina barn?

Dörren flög igen, och regeln sjönk i låset.

Kapten Lennart störtade mot dörren och började skaka den.

Då kunde kavaljererna inte hjälpa, att de började skratta. Han hade varit så säker på hustru sin, och nu ville hon inte veta av honom. Det var löjligt, tyckte de.

När kapten Lennart hörde, att de skrattade, rusade han efter dem och ville slå dem. De sprungo undan och kastade sig upp i åkdonen. Han efter, men i sin iver snavade han över en sten och föll omkull. Han kom upp igen, men förföljde inte vidare. En tanke slog honom i hans förvirring. I denna värld sker intet utan Guds vilja, intet.

– Vart vill du föra mig? sade han. Jag är en fjäder, driven för fläkten av din anda. Jag är din kastboll. Vart vill du föra mig? Varför stänger du för mig mitt hems portar?

Han vandrade bort från sitt hem, troende, att detta var Guds vilja.

När solen gick upp, stod han på höjden av Broby backar och såg ut över dalen. Ack, inte visste då dalens arma folk, att deras räddare nalkades! Inte hade någon fattig eller bedrövad bundit samman kransar av sent vissnat lingonris och hängt över sin kojas dörr. Inte lades på de trösklar, som han snart skulle beträda, blad av doftande lavendel och blommor från åkerrenen. Inte lyfte mödrar sina barn på armen, för att de skulle få se honom där han kom. Inte stod kojornas inre putsat och fint med den svarta härden dold av doftande en. Inte arbetade männen då med ivrig flit på fälten, så att hans blickar måtte fröjdas åt ansad åker och väl grävda diken.

Ack, där han stod, sågo hans ängsliga blickar hur torkan hade härjat, hur skördarna voro förbrända och hur folket knappt syntes bry sig om att bereda jorden för det nya årets skörd. Han såg upp mot de blå bergen, och morgonens skarpa sol visade honom de brunbrända trakter, över vilka skogseldarna hade gått fram. Han såg vägkantens björkar nästan förstörda av torka. Han förstod av många små tecken, av mäsklukten, som han kände, när han gick förbi en gård, av de nerfallna gärdsgårdarna, av den ringa mängden hemförd och huggen ved, att folket inte skötte sig, att nöden var kommen och att människorna sökte sin tröst i liknöjdhet och brännvin.

Men kanske var det väl för honom, att han såg vad han såg. Ty honom var inte givet att se grönskande skördar spira upp på egen åker, inte att vid egen härd vakta de glödande kolens slocknande, inte att känna sina barns mjuka händer lägga sig i hans, inte att äga en from hustru till sitt stöd. Kanske var det väl för honom, vars sinne tyngdes av djup sorg, att andra funnos, åt vilka han kunde skänka tröst i deras fattigdom. Kanske var det väl för honom, att detta var en så bitter tid, då naturens karghet hade hemsökt det fattigare folket med brist, och då många, som voro lyckligare lottade, gjort sitt till att fördärva det.

Kapten Lennart stod där på Broby backar och började tänka, att Gud måhända behövde honom.

Det är att märka, att kavaljererna sedermera inte alls kunde förstå vad skuld de hade i kaptenskans hårdhet. Sintram teg. Över nejden gick mycket tadlande tal om hustrun, som hade varit för stolt att ta emot en så god man. Man sade, att envar, som försökte tala vid henne om mannen, blev tvärt avbruten. Hon tålde inte att höra hans namn nämnas. Kapten Lennart gjorde intet för att komma henne på andra tankar.

Det var en dag senare.

En gammal bonde ligger på dödsbädden i Högbergsbyn. Han har tagit sakramentet, och hans livs krafter äro utnötta, han måste dö.

Rastlös såsom en, den där ska börja en lång resa, låter han flytta sin bädd från köket till stugan och från stugan till köket. Härav förstår man, mer än av tunga rosslingar och bristande blick, att hans stund har kommit.

Runtom honom stå hans hustru, hans barn och tjänare. Han har varit lyckosam, rik, ansedd. Hans dödsbädd är inte övergiven. Otåliga främlingar omgiva honom inte i hans sista stund. Den gamle mannen talar om sig själv, som stode han inför Guds ansikte, och med täta suckar och bekräftande ord bära de omkringstående honom vittne, att hans tal är sanning.

– Jag har varit en flitig arbetare och en god husbonde, säger han. Jag har hållit min hustru kär som min högra hand. Jag har inte låtit mina barn växa upp utan tukt och vård. Jag har inte supit. Jag har inte flyttat råmärken. Jag har inte drivit på hästen i uppförsbackarna. Jag har inte låtit korna svälta om vintern. Jag har inte låtit fåren plågas i sin ull om sommaren.

Och runtom honom upprepa de gråtande tjänarna som ett eko:

– Han har varit en god husbonde. O, Herre Gud! Han har inte drivit på hästen i backarna, inte låtit fåren svettas i sin ull om sommaren.

Men genom dörren har helt oförmärkt en fattig man kommit in för att begära ett mål mat. Även han hör den döendes ord, där han står tyst nere vid dörren.

Och den sjuke fortsätter:

– Jag har röjt skog, jag har torrlagt äng. Jag körde plogen i räta fåror. Jag byggde ladan tredubbelt större för tredubbelt större skörd än i mina fäders tid. Jag lät av blanka speciedalrar göra tre silverbägare. Min far gjorde endast en.

Till lyssnaren vid dörren tränga den döendes ord. Han hör honom vittna om sig själv, som om han stode inför Guds tron. Han hör tjänstefolk och barn bekräftande upprepa:

– Han körde plogen i räta fåror, det gjorde han.

– Gud ska ge mig ett gott rum i sin himmel, säger den gamle.

– Vår Herre ska ta väl emot husbonden, säga tjänarna.

Mannen vid dörren hör orden, och förfäran fyller honom, som i fem långa år har varit Guds kastboll, en fjäder, driven för fläkten av hans anda.

Han går fram till den sjuke och tar hans hand.

– Vän, vän! säger han, och hans röst darrar av bävan. Har du betänkt vem den Herren är, inför vars ansikte du snart ska träda? Han är en stor Gud, en förskräcklig Gud. Jordar är hans åkerland. Stormen hans häst. Vida himlar bävar under tyngden av hans fot. Och du ställer dig inför honom och säger: ”Jag har kört räta fåror, jag har sått råg, jag har huggit skog.” Vill du berömma dig inför honom och mäta dig med honom? Du vet inte hur mäktig den Herren är, till vars rike du ska fara.

Den gamles ögon vidga sig, hans mun rycker av förfäran, hans rosslingar bli tyngre.

– Stig inte fram för din Gud med stora ord! fortsätter vandringsmannen. De mäktiga på jorden är som

tröskad halm i hans lada. Hans dagsverke är att bygga solar. Han har grävt haven och rest bergen. Han har klätt jorden med örter. Han är en arbetare utan like, du ska inte mäta dig med honom. Böj dig inför honom, du flyende människosjäl! Ligg djupt i stoftet inför din Herre, din Gud! Guds storm rasar över dig. Guds vrede är över dig som en härjande blixt. Böj dig! Fatta som ett barn i fållen av hans mantel och bed om skydd! Ligg djupt i stoftet och bed om nåd! Ödmjuka dig, människosjäl, för din skapare!

Den sjukes ögon stå vidöppna, hans händer knäppas, men hans ansikte strålar upp, och rosslingarna upphöra.

– Människosjäl, flyktande människosjäl! utropar mannen. Så visst som du nu i din sista stund har lagt dig ner i ödmjukhet inför Gud, så visst må han sätta dig som ett barn på sin arm och föra dig in i sin himmels härlighet!

Den gamle uppger en sista suck, och allt är slut. Kapten Lennart lutar ner huvudet och ber. Alla i rummet bedja under tunga suckar.

När de se upp, ligger den gamle bonden i stilla frid. Hans ögon tyckas ännu glänsa av härliga syners återsken, hans mun ler, hans ansikte är skönt. Han har sett Gud.

– O, du stora, sköna människosjäl, tänka de, som se honom, så har du då slitit stoftets bojor! I din sista stund höjde du dig till din skapare. Du ödmjukade dig inför honom, och han lyfte dig som ett barn på sin arm.

– Han har sett Gud, säger sonen och tilltrycker den dödes ögon.

– Han såg himmelen öppen, snyfta barn och tjänare.

Den gamla husmodern lägger sin darrande hand i kapten Lennarts.

– Ni hjälpte honom över det värsta, kapten.

Han står förstummad. De starka ordens och de stora handlingarnas gåva är given honom. Han vet inte hur. Han skälver som en fjäril på puppans kant, medan hans vingar breda ut sig i solskenet, glittrande som solsken även de.

*

Det var den stunden, som drev kapten Lennart ut bland folket. Annars hade han väl gått hem och låtit sin hustru se sitt rätta ansikte, men alltifrån detta ögonblick trodde han, att Gud behövde honom. Han blev då Guds vandringsman, som kom med hjälp till de fattiga. Tidens nöd var stor, och mycket elände fanns, som klokhet och godhet kunde hjälpa bättre, än guld och makt skulle ha förmått.

Kapten Lennart kom en dag upp till de fattiga bönderna, som bodde i trakten av Gurlita klätt. Bland dem var nöden stor, potatisen var slut, och rågsådden, som skulle ske i de avbrända bråtarna, kunde inte verkställas, ty man hade intet utsäde.

Då tog kapten Lennart en liten eka och rodde snett över sjön till Fors och bad Sintram skänka folket råg och potatis. Sintram tog väl emot honom. Han förde honom med sig upp på stora, välförsedda spannmålsbodar och ner i källare, där potatis av fjolårets skörd ännu fanns kvar, och lät honom fylla alla de säckar och påsar han hade med sig.

Men när Sintram fick se den lilla ekan, fann han, att den var för liten för så stort lass. Den elake lät bära ner säckarna i en av sina stora båtar och lät sin dräng, starke Måns, ro den över sjön. Kapten Lennart hade

endast den tomma ekan att sköta.

Han blev dock efter starke Måns, ty denne var en mästare i att ro och väldigt stark. Kapten Lennart sitter också och drömmer, medan han far fram över den vackra sjön, och han tänker på de små sädeskornens underliga öden. Nu ska de kastas ut på den svarta askjorden mittibland stenar och stubbar, men de ska nog gro och slå rot i vildmarken. Han tänker på de mjuka, klargröna strån, som ska kläda jorden, och i tankarna böjer han sig ner och smeker de mjuka topparna. Och så besinnar han hur höst och vinter ska gå fram över dessa svaga små stackare och hur de ändå ska vara friska och modiga, när våren kommer och de få börja växa på allvar. Så glädes hans gamla soldathjärta vid tanken på de styva stråen, som ska stå raka och flera alnar höga med spetsiga ax i topparna. Pistillernas små fjäderbuskar ska darra, ståndarnas krut ska ryka ända upp mot skogstopparna, och så ska under synbar strid och ängslan axen mättas med mjuk, söt kärna. Och sedan, när lien går fram och stråen falla och slagan börjar dåna över dem, när kvarnen får mala kärnorna till mjöl och mjölet bakas till bröd, ack, hur mycken hunger ska inte då varda mättad av sädeskornen i båten framför honom!

Sintrams dräng lade till vid Gurlitafolkets båtplats, och många hungriga människor kommo ner till båten. Då sade karlen, såsom hans husbonde hade befallt honom:

– Brukspatron skickar er här malt och säd, bönder. Han har hört, att ni är utan brännvin.

Då blevo människorna som galna. De rusade ner till båten och sprungo ut i vattnet för att rycka till sig påsar och säckar, men sådant hade visst inte varit kapten Lennarts mening. Han var nu framme, också han, och han blev vred, när han såg folkets tilltag. Han ville ha potatisen till mat och rågen till sådd. Malt hade han aldrig tänkt på att begära.

Han skrek åt folket att låta säckarna vara, men de lydde inte.

– Må rågen bli till sand i er mun och potatisen till sten i er strupe! ropade han då, ty han var högst förbittrad över att de ryckte till sig säden.

I samma ögonblick såg det ut, som om kapten Lennart skulle ha gjort ett under. Två kvinnor, som sletos om en påse, ryckte ett hål i den och funno bara sand. Karlarna, som hade lyft upp potatissäckarna, kände hur de tyngde, som om de vore fyllda med sten.

Det var sand och sten alltsammans, endast sand och sten. Människorna stodo i tyst förfäran över den Guds undersman, som hade kommit till dem. Kapten Lennart själv stod för ett ögonblick slagen av häpnad. Endast starke Måns skrattade.

– Far hem du, karl, sade kapten Lennart, innan bönderna begriper, att det aldrig har varit annat än sand i de här säckarna! Annars är jag rädd de sänker båten för dig.

– Rädd är jag väl inte, sade karlen.

– Far ändå! sade kapten Lennart med så myndig stämma, att han for.

Sedan lät kapten Lennart folket veta, att Sintram hade narrat dem, men hur det var, så ville de inte tro annat, än att ett under hade skett. Ryktet om detta spreds snart, och som folkets kärlek till det underbara är stor, troddes allmänt, att kapten Lennart kunde göra underverk. Han fick därav stor makt bland bönderna, och de kallade honom Guds vandringsman.

TJUGUSJÄTTE KAPITLET.

Kyrkogården.

Det var en skön afton i augusti. Löven låg spegelklar, solrök skylde bergen, svalkan var kommen.

Då kom Beerencreutz, översten med de vita mustascherna, kortväxt, kämpastark och med killeleken i bakfickan, vandrande ner till sjöstranden och tog plats i en flatbottnad eka. Med honom följde major Anders Fuchs, hans gamle vapenbroder, och den lille Ruster, flöjtspelaren, som hade varit trumslagare vid Värmlands Jägare och i många år hade följt översten som hans vän och tjänare.

På sjöns andra strand ligger kyrkogården, Svartsjö sockens ovårdade kyrkogård, glest besatt med sneda, rasslande järnkors, tuvig som en aldrig plöjd äng, beväxt av starr och randigt människogräs, som har blivit ditsått för att påminna därom, att ingen människas liv är den andras likt, utan skiftar som gräsets blad. Där finnas inga grusade gångar, inga skuggande träd, utom den stora linden på en gammal komministers glömda grav. Stengärdsgården sluter sig, tvär och hög, kring det arma fältet. Arm och tröstlös är kyrkogården, ful som en girigbuks ansikte, vissnat vid deras verop, vilkas lycka han har stulit. Och dock äro de saliga, som vila där inne, de, som ha sänkts i vigd jord under psalmljud och böner. Acquilon, spelaren, han, som förra året dog på Ekeby, har måst begravas utanför muren. Denne man, som en gång var så stolt och så ridderlig, den tappre krigaren, den dristige jägaren, spelaren, som höll lyckan fången, han hade slutat med att förstöra sina barns arvedel, allt, vad han själv hade förvärvat, allt, vad hans hustru hade vårdat. Hustru och barn hade han övergivit för många år sedan för att föra en kavaljers liv på Ekeby. En kväll förra sommaren hade han spelat bort gården, som gav dem deras bärgning. Hellre än att infria sin skuld hade han skjutit sig. Men självmördarens lik blev begravet utanför den arma kyrkogårdens mosslupna mur.

Sedan han dog, hade kavaljererna bara varit tolv. Sedan han dog, hade ingen kommit för att inta den trettondes plats, ingen annan än den svarte, som om julkvällen hade kommit framkrypande ur smältugnen.

Kavaljererna hade funnit hans öde bittrare än hans föregångares. Nog visste de, att en av dem måste dö varje år. Vad var det för ont i det? Kavaljerer få inte bli gamla. Kunna deras skumma ögon inte skilja korten, kunna deras darrande händer inte lyfta glaset, vad är då livet för dem, och vad äro de för livet? Men att ligga som en hund vid kyrkogårdens mur, där torvan, som täcker, inte får vila i ro, utan trampas av det betande fåret, såras av spade och plog, där vandraren går fram utan att hejda stegens fart och där barnen leka utan att dämpa skratt och skämt, att vila där, dit stenmuren hindrar ljudet att nå, när domedagsängeln väcker med sin basun de döda där innanför! O, att vila där!

Nu ror Beerencreutz sin eka över Löven. Han färdas i kvällen över mina drömmars sjö, omkring vars stränder jag har sett gudar vandra och ur vars djup mitt trollslott stiger. Han färdas förbi Lagöns laguner, där granarna stå rätt upp ur vattnet, växande på låga, cirkelformiga sandrev, och där spillrorna efter den störtade sjörövarborgen ännu ligga kvar på öns branta topp. Han färdas fram under granparken på Borgs udde, där den gamla tallen ännu på tjocka rötter hänger ut över klyftan, där en väldig björn har blivit fångad, och där gamla kummel och gravhögar vittna om ställets ålder.

Han ror runtom udden, stiger ur nedanför kyrkogården och går sedan över mejade fält, som tillhöra greven på Borg, fram till Acquilons grav.

Kommen dit, lutar han sig ner och klappar torvan, såsom man lätt smeker täcket, varunder en sjuk vän vilar. Sedan tar han fram en killelek och sätter sig bredvid graven.

– Han har det så ensamt här ute, Johan Fredrik. Tör nog längta efter ett parti.

– Synd och skam är det, att en sådan karl ska ligga här utanför, säger den store björnjägaren Anders Fuchs och sätter sig vid hans sida.

Men den lille Ruster, flöjtspelaren, talar med rörd stämma, medan tårar flitigt droppa ner ur hans små röda ögon.

– Näst er, överste, näst er var han den ypperste man jag har känt.

Dessa tre värdiga män sitta nu kring graven och dela ut korten med allvar och nit.

Jag ser ut över världen, jag ser många gravar. Där vilar den väldige, tyngd av marmor. Sorgmarschen dånar över honom. Fanor sänkas över graven. Jag ser deras gravar, som mycket ha älskats. Blommor, vätta av tårar, smekta av kyssar, vila lätt på deras gröna mattor. Glömda gravar ser jag, förmätna gravar, ljugande viloställen och andra, som intet säga, men aldrig förr såg jag den svart- och vitrutiga Kille och Blaren med bjällran i mössan bjudas en gravens gäst till fägnad.

– Johan Fredrik har vunnit, säger översten stolt. Visste jag inte det! Jag har lärt honom spela. Ja, nu är vi döda, vi tre, och han ensam i livet.

Därmed samlar han korten tillhopa, reser sig och drar, följd av de andra, tillbaka till Ekeby.

Nu må väl den döde ändå ha vetat och känt, att inte alla ha glömt honom eller hans övergivna grav. Underlig hyllning bringa förvildade hjärtan dem de älska, men den, som ligger utanför muren, han, vars döda kropp inte har kunnat få ro i vigd jord, han får dock vara glad, att inte alla förkasta honom.

Vänner, människors barn, när jag dör, får jag säkert vila i kyrkogårdens mitt, i mina fäders grav. Säkert har jag inte rövat de minas bärgning, inte lyft min hand mot mitt eget liv, men helt säkert har jag inte vunnit en sådan kärlek, säkert vill ingen göra så mycket för mig som kavaljererna för denne ogärningsman. Helt visst kommer ingen om kvällen, när solen går bort och det blir ensligt och sorgesamt i de dödas gårdar, för att mellan mina knotiga fingrar sätta de brokiga korten.

Inte ens kommer man, vilket jag hellre såge, ty korten locka mig föga, med fiol och stråke till graven, för att min ande, som irrar kring det multnande stoftet, måtte vagga i tonernas ström som en svan i glittrande vågor.

TJUGUSJUNDE KAPITLET.

Gamla visor.

Marianne Sinclaire satt en stilla eftermiddag i slutet av augusti i sitt rum och ordnade sina brev och andra papper.

Runtom henne var oreda. Stora läderkappsäckar och järnbeslagna vagnslådor voro indragna i rummet. Hennes kläder betäckte stolar och soffor. Ur vindar och skåp och ur de betsade dragkistornas lådor var allt framdraget, siden och linne blänkte, smycken voro utlagda för att fejas, schalar och pälsverk skulle väljas och besiktigas.

Marianne höll på att rusta sig för en lång resa. Ovisst var om hon någonsin mer skulle vända om hem. Hon stod vid en vändpunkt i sitt liv och brände därför en mängd gamla brev och dagböcker. Hon ville inte tyngas av det förflutnas minnen.

Som hon nu sitter där, får hon en bunt gamla verser under händerna. Det var avskrifter av gamla folkvisor, som hennes mor hade brukat sjunga för henne, när hon var liten. Hon löste upp snöret, som sammanhöll dem, och började läsa.

Hon log vemodigt, när hon hade läst en stund. Underlig visdom förkunnade henne de gamla visorna.

Tro inte lyckan, tro inte lyckans tecken, tro inte på rosor och dejeliga blad!

Tro inte skrattet! sade de. Se, den sköna jungfru Valborg åker i gyllene karm, och hennes läppar le, men hon är så sorgefull, som om hovar och hjul skulle gå fram över hennes livs lycka.

Tro inte dansen! sade de. Mången fot svingar lätt över bonad tilja, medan sinnet är tungt som bly. Lustig och yr var liten Kerstin i dansen, medan hon dansade bort sitt unga liv.

Tro inte skämtet! sade de. Mången går till bords med skämtande läppar, medan hon vill dö av sorg. Där sitter den unga Adeline och låter på lek bjuda sig hertig Fröjdenborgs hjärta, viss, att det är den synen hon behöver för att få kraft att dö.

O, ni gamla visor, på vad ska man tro, på tårar och sorg?

Lätt tvingas sorgefull mun att le, men den, som är glad, kan inte gråta. På tårar och suckar tro de gamla visorna, endast på sorgen och sorgens tecken. Sorgen är det verkliga, det beståndande, den är det fasta urberget under den lösa sanden. På sorgen kan man tro och på sorgens tecken.

Men glädjen är blott sorg, som förställer sig. Det finns på jorden egentligen intet annat än sorg.

– O, ni tröstlösa, sade Marianne, hur kommer inte er gamla visdom till korta inför livets fullhet!

Hon gick fram till fönstret och såg ut i trädgården, där hennes föräldrar lustvandrade. De gingo upp och ner på de breda gångarna och talade om allt, som mötte deras ögon, om markens gräs och himmelens fåglar.

– Se, sade Marianne, där går nu ett hjärta och suckar av sorg, medan det aldrig har varit så lyckligt förr!

Och hon tänkte med ens, att kanske allting till sist låg hos människan själv, att sorg och glädje blott berodde av hennes olika sätt att se tingen. Hon frågade sig om det var lycka eller olycka, som hade gått över henne detta året. Hon visste det knappt själv.

Hon hade genomlevat bittra tider. Hennes själ hade varit sjuk. Hon hade varit böjd till jorden under sin djupa förnedring. Ty när hon hade kommit åter till sitt hem, hade hon sagt till sig själv: ”Jag vill inte minnas något ont om min far.” Men så sade inte hennes hjärta. ”Han har gjort mig så dödlig sorg”, sade det, ”han har skilt mig från den jag älskade, han har bragt mig till förtvivlan, när han slog mor. Jag önskar honom inget ont, men jag är rädd för honom.” Och så märkte hon hur hon måste tvinga sig för att kunna sitta stilla, när hennes far satte sig bredvid henne. Hon ville bara fly från honom. Hon försökte att bemanna sig, hon talade med honom som vanligt och var nästan ständigt i hans sällskap. Behärska sig kunde hon, men hon led outsägligt. Hon slutade med att avsky allt hos honom, hans grova, starka röst, hans tunga gång, hans stora händer, hela den väldiga kämpagestalten. Hon önskade honom intet ont, hon ville inte skada honom, men hon kunde inte mer nalkas honom utan att erfara en känsla av rädsla och avsky. Hennes kuvade hjärta hämnade sig. ”Du lät mig inte älska”, sade det, ”men jag är ändå din herre, du ska sluta med att hata.”

Van, som hon var, att ge akt på allt, som rörde sig inom henne, märkte hon väl hur denna avsky blev allt djupare, hur den växte för varje dag. På samma gång var det, som om hon nu skulle vara för evigt fastbunden vid hemmet. Hon förstod, att det skulle vara bäst, om hon reste ut bland människor, men därtill kunde hon inte förmå sig nu efter sjukdomen. Det skulle aldrig komma någon lindring i allt detta. Hon skulle bara bli alltmer plågad, och en dag skulle hennes självbehärskning ge vika, och hon skulle bryta ut mot sin far och visa honom sitt hjärtas bitterhet, och så skulle det bli strid och olycka.

Så hade våren och försommaren gått. I juli hade hon förlovat sig med baron Adrian för att kunna få ett eget

hem.

En skön förmiddag hade baron Adrian sprängt in på gården, ridande på en präktig häst. Hans husarjacka hade lyst i solen, hans sporrar och sabel och gehäng hade glittrat och strålat, för att inte tala om hans eget friska ansikte och leende ögon. Melchior Sinclaire hade själv stått på trappan och tagit emot honom, när han kom. Marianne hade suttit vid fönstret och sytt. Hon hade sett honom komma och hörde nu varje ord, som han talade med hennes far.

– God dag, riddar Solsken! ropade brukspatronen emot honom. Tusan så grann du är! Du är väl inte ute på friarfärd heller?

– Jojomän, farbror, det är just vad jag är, svarade han och skrattade.

– Är det ingen skam i dig, pojke? Vad har du att föda hustru med?

– Ingenting, farbror. Hade jag något, skulle tusan gifta sig.

– Säger du det, säger du det, riddar Solsken! Men den där granna jackan, den har du haft råd att skaffa dig ändå.

– På kredit, farbror.

– Och hästen du rider på, den är värd mycket pengar den, ska jag säga gunstig junkern. Var har du fått den ifrån?

– Hästen är inte min, farbror.

Detta var mer än den store brukspatronen kunde motstå.

– Gud vare med dig, pojke! sade han. Du behöver nog en fru, som har något. Kan du få Marianne, så ta henne!

På så sätt hade allt blivit klart dem emellan, innan baron Adrian hade kommit av hästen en gång. Men Melchior Sinclaire visste nog vad han gjorde, för baron Adrian var en bra karl.

Sedan hade friaren kommit in till Marianne och genast stormat fram med sitt ärende.

– Å, Marianne, kära Marianne! Jag har talat vid farbror redan. Jag vill så gärna ha dig till hustru. Säg, att du vill, Marianne!

Hön hade lockat fram sanningen. Gamle baron, hans far, hade varit åstad och låtit narra sig att köpa några tomma gruvor igen. Gamle baron hade köpt gruvor hela sitt liv, och aldrig hade det funnits något i dem. Hans mor var orolig, själv hade han kommit i skuld, och nu friade han till henne för att därmed rädda sitt fädernehem och sin husarjacka.

Hans hem var Hedeby säteri, det låg på andra sidan sjön, nästan mittemot Björne. Hon kände honom väl, de voro jämnåriga och lekkamrater.

– Du kan gärna gifta dig med mig, Marianne. Jag för ett så uselt liv. Jag får rida på lånade hästar och kan inte betala mina skräddarräkningar. Detta kan ju inte gå i längden. Jag blir tvungen att ta avsked, och då skjuter jag mig.

– Men, Adrian, vad skulle det bli för ett äktenskap? Vi är ju inte en smul förälskade i varandra.

– Ja, vad kärlek beträffar, så bryr jag mig inte ett dugg om det skräpet, hade han då förklarat. Jag tycker om att rida en bra häst och att jaga, men jag är ingen kavaljer, ja, jag är en arbetare. Om jag bara kunde få pengar, så jag kunde överta gården där hemma och skaffa mamma lugna dar, så vore jag nöjd. Jag skulle både plöja och så, för jag tycker om arbete.

Så hade han sett på henne med sina hederliga ögon, och hon visste, att han talade sanning och att han var en man att lita på. Hon förlovade sig med honom, mest för att komma hemifrån, men också för att hon alltid hade tyckt bra om honom.

Men aldrig skulle hon glömma den månad, som följde den augustiafton, då hennes förlovning eklaterades, hela denna vansinnets tid.

Baron Adrian blev för varje dag allt sorgsnare och tystare. Han kom nog till Björne mycket ofta, ibland flera gånger om dagen, men hon kunde inte undgå att märka hur förstämd han var. Tillsammans med andra kunde han ännu skämta, men i hennes sällskap blev han omöjlig, tystnad och tråkighet hela karlen. Hon förstod nog hur det var med honom. Det var inte så lätt, som han trodde, att gifta sig med en ful kvinna. Nu hade han fattat avsmak för henne. Ingen visste bättre än hon själv hur ful hon var. Hon hade nog visat honom, att hon inte önskade några smekningar eller kärleksbetygelser, men han pinades ändå av att tänka på henne som sin hustru, och det blev värre för honom dag för dag. Varför gick han då och våndades? Varför slog han inte upp? Hon hade givit honom vinkar, som voro tydliga nog. Själv kunde hon ingenting göra. Hennes far hade helt enkelt sagt henne, att hennes rykte inte tålde några flera äventyrligheter i förlovningsväg. Då hade hon föraktat dem båda lika djupt, och varje utväg hade synts henne god nog för att undkomma dessa sina herrar.

Så, endast ett par dagar efter det stora förlovningskalaset, hade omslaget kommit plötsligt och underligt.

*

I sandgången mittframför trappan på Björne låg en stor sten, som var till både besvär och förargelse. Åkdon välte på den, hästar och folk snavade över den, pigor, som kommo med tunga mjölkbyttor, stötte mot den och spillde ut mjölken, men stenen fick alltjämt ligga kvar, eftersom den redan hade legat där i så många år. Den hade ju funnits där i brukspatronens föräldrars tid, långt innan man hade tänkt på att bygga Björne gård. Brukspatron Sinclaire förstod inte varför han skulle ta upp den ur jorden.

Men en av de sista dagarna i augusti hände, att två pigor, som buro en tung så, snavade över stenen. De föllo, skadade sig illa, och oviljan över stenen vart stor.

Det var ännu bara frukostdags. Brukspatronen var ute på sin morgonvandring, men som folket just var hemma vid gården mellan åtta och nio, lät fru Gustava befalla några män att komma och gräva upp den stora stenen.

De kommo också med järnspett och spadar, grävde och bände och fingo äntligen upp den gamla fridstöraren ur hans håla. Så buro de bort den till bakgården. Det var arbete nog för sex karlar.

Inte förr var stenen upptagen, än brukspatronen kom hem, och strax fick han ögonen på eländet. Man må tro, att han blev vred. Det var inte mer samma gård, tyckte han. Vem hade vågat flytta bort stenen? Jaså, fru Gustava hade givit befallningen. Ja, de kvinnfolken hade då inget hjärta i kroppen. Visste inte hustru hans, att han älskade den stenen?

Och så gick han rätt på stenen, lyfte den med mannakraft och bar den över bakgården och gården ända fram till platsen, där den hade legat, och där slängde han ner den. Och det var en sten, som sex karlar med nöd hade kunnat lyfta. Den bragden blev storligen beundrad över hela Värmland.

Medan han bar stenen över gården, hade Marianne stått vid fönstret i matsalen och sett på honom. Hon hade aldrig sett honom så förfärlig. Han var hennes herre, denne fruktansvärde med den omätliga styrkan, en orimlig, nyckfull herre, som aldrig frågade efter något annat än sitt eget behag.

De höllo på att äta frukost, och hon stod med en bordskniv i handen. Ovillkorligen lyfte hon kniven.

Fru Gustava fattade henne om handleden.

– Marianne!

– Vad står på, mor?

– Å, Marianne, du såg så konstig ut. Jag blev rädd.

Marianne betraktade henne länge. Hon var en liten, torr människa, gråhårig och rynkig redan vid femtio år. Hon älskade som en hund, hon, utan att räkna hugg och slag. Hon var oftast vid gott mod, och ändå gjorde hon ett sorgligt intryck. Hon var som ett stormpiskat träd på havsstranden, hon hade aldrig fått ro att växa. Hon hade lärt att gå smygvägar, ljög, när det behövdes, och gjorde sig ofta dummare, än hon var, för att slippa förebråelser. I allt var hon ett mannens verk.

– Skulle mor sörja mycket, om far doge? frågade Marianne.

– Marianne, du är ond på far. Du är alltid ond på honom. Varför kan inte allt bli bra nu, när du har fått en ny fästman?

– Å, mor! Jag rår ju inte för det. Kan jag hjälpa, att jag ryser för honom? Ser då inte mor också hurudan han är? Varför skulle jag tycka om honom? Han är häftig, han är ohyfsad, han har pinat dig, så att du har blivit gammal i förtid. Varför ska han vara vår herre? Han bär sig ju åt som en galning. Varför ska jag ära och akta honom? Han är inte god, han är inte barmhärtig. Jag vet, att han är stark. Han kan slå ihjäl oss när som helst. Han kan kasta oss ut ur huset, när han vill. Är det därför jag ska älska honom?

Men då hade fru Gustava inte alls varit densamma som förr. Hon hade fått kraft och mod och talat myndiga ord.

– Du ska akta dig, Marianne. Det synes mig nästan, som om din far hade rätt, när han stängde dig ute i vintras. Du ska få se, att du blir straffad för detta. Du ska lära dig att tåla utan att hata, Marianne, att lida utan att hämnas.

– Å, mor, jag är så olycklig.

Strax därpå kom avgörandet. De hörde från förstugan dånet av ett tungt fall.

De fingo aldrig veta om Melchior Sinclaire hade stått på förstutrappan och genom den öppna salsdörren lyssnat till Mariannes ord eller om det var blotta kroppsansträngningen, som hade vållat slaganfallet. När de kommo ut, låg han avsvimmad. Om anledningen vågade de aldrig sedermera fråga honom. Han själv lät inte någonsin märka, att han hade hört något. Marianne vågade aldrig tänka ut den tanken, att hon ofrivilligt hade hämnat sig. Men åsynen av fadern, liggande där på denna samma trappa, där hon hade lärt att hata honom, tog på en gång bitterheten ur hennes hjärta.

Han återfick snart medvetandet, och när han hade hållit sig stilla ett par dagar, var han sig lik, och dock inte alls sig lik.

Marianne såg föräldrarna tillsammans genomvandra trädgården. Så var det alltid nu. Han gick aldrig ut

ensam, for inte någonsin mera bort, knotade över främmande och över allt, som skilde honom från hans hustru. Ålderdomen hade kommit över honom. Han kunde inte förmå sig att skriva ett brev. Hans hustru måste göra det. Han beslöt aldrig något på egen hand, utan frågade henne om allt och lät det bli, som hon bestämde. Och han var alltid blid och vänlig. Han märkte själv den förändring, som hade kommit över honom, och hur lycklig hans hustru var.

– Hon har det bra nu, sade han en dag till Marianne och pekade på fru Gustava.

– Å, käre Melchior, utbrast hon då, nog vet du, att jag hellre ville, att du skulle bli frisk igen.

Och det önskade hon väl. Det var hennes fröjd att tala om den store brukspatronen, sådan han var i sin styrkas dagar. Hon berättade hur han stod ut i sus och dus lika bra som någon av Ekeby kavaljerer, hur han gjorde affärer och förtjänade mycket pengar, just då hon trodde, att han i sin vildhet skulle bringa dem från hus och gård. Men Marianne visste, att hon var lycklig trots all sin klagan. Att få vara allt för den mannen, det var ju nog för henne. De sågo båda gamla ut, brutna i förtid. Marianne trodde, att hon kunde se deras kommande liv. Han skulle så småningom bli allt svagare, slaganfallen skulle komma och göra honom allt hjälplösare, och hon skulle gå och vakta honom, till dess döden skilde dem åt. Men slutet kunde ju vara långt avlägset. Fru Gustava skulle få ha sin lycka i ro ännu en tid. Det måste bli så, tyckte Marianne. Livet stod i skuld till henne.

Också för henne själv hade det blivit bättre. Ingen ängslande förtvivlan tvang henne att gifta sig för att få en annan herre. Hennes sårade hjärta hade fått ro. Hatet hade brusat fram där likaväl som kärleken, men hon tänkte inte mer på de lidanden, som detta hade kostat henne. Hon måste erkänna, att hon var en sannare, rikare, högre människa än förr. Vad kunde hon då önska ogjort av det, som hade skett? Var det då så, att allt lidande var ett gott? Kunde allt vändas till lycka? Hon hade börjat att hålla allt det för gott, som kunde bidraga att utveckla henne till en högre grad av mänsklighet. De gamla visorna hade inte rätt. Sorgen var inte det enda beståndande. Hon skulle nu resa och se sig om för att finna någon plats, där hon behövdes. Om hennes far hade varit vid sitt gamla lynne, skulle han aldrig ha tillåtit henne att slå upp förlovningen. Nu hade fru Gustava förmedlat saken. Marianne hade till och med fått rättighet att lämna baron Adrian den penninghjälp han behövde.

Också på honom kunde hon tänka med glädje. Hon skulle ju bli fri från honom. Han hade i sin käckhet och levnadslust alltid påmint henne om Gösta, nu skulle hon få se honom glad igen. Han skulle åter bli denne solskenets ryttare, som hade kommit i sin glans till hennes fars gård. Hon skulle skaffa honom jord, där han fick plöja och gräva så mycket hans hjärta begärde, och hon skulle få se honom föra en vacker brud till altaret.

Under sådana tankar sätter hon sig ner och skriver för att återge honom friheten. Hon skriver mjuka, intalande ord, förstånd, inlindat i skämt, och ändå så, att han måste förstå hur allvarligt hon menar.

Medan hon skriver, höras hästhovar slå mot vägen.

”Min käre riddar Solsken”, tänker hon, ”detta är sista gången.”

Baron Adrian kommer strax därpå rätt in i hennes rum.

– Nej, Adrian, kommer du in här? och hon ser förfärad på alla packsakerna.

Han blir genast skygg och blyg och stammar fram en ursäkt.

– Jag håller på att skriva till dig, säger hon. Se här, du kan gärna läsa det genast.

Han tar brevet, och hon sitter och ger akt på honom, medan han läser. Hon längtar efter att få se hans ansikte stråla upp i glädje.

Men han har inte läst långt, förrän han blir eldröd i ansiktet, kastar brevet på golvet, trampar på det och svär, riktigt stormsvär.

Då far en sakta darrning genom Marianne. Hon är ingen nybörjare i studiet av kärleken, dock har hon inte förstått denne oerfarne pojke, detta stora barn.

– Adrian, käre Adrian! säger hon. Vad är det för komedi du har spelat med mig? Kom och säg mig sanningen!

Han kom och höll rentav på att kväva henne med smekningar. Stackars gosse, så han hade våndats och längtat!

Om en stund såg hon ut. Där gick fru Gustava alltjämt och talade med den store brukspatronen om blommor och fåglar, och här satt hon och jollrade om kärlek. ”Livet har låtit oss båda känna sitt hårda allvar”, tänkte hon och log vemodigt. ”Det vill trösta oss, vi har fått var sitt stora barn att leka med.”

Det var ändå gott, att hon kunde bli älskad. Det var ljuvt att höra honom viska om den trollkraft, som utgick från henne, om hur han hade blygts över vad han hade sagt under deras första samtal. Han hade inte då vetat vilken makt hon hade. Å, ingen man kunde komma i hennes närhet utan att älska henne, men hon hade skrämt honom, han hade känt sig så underligt kuvad.

Det var inte lycka, inte olycka, men hon skulle försöka leva med den mannen.

Hon började förstå sig själv och tänkte på de gamla visornas ord om turturduvan, denna längtans fågel. Aldrig dricker hon klart vatten, utan först grumlar hon det med sin fot, så att det bättre måtte passa hennes sorgsna sinne. Så skulle inte heller hon gå fram till livets källa och dricka klar, oblandad lycka. Grumlat av vemod, behagade henne livet bäst.

TJUGUÅTTONDE KAPITLET.

Döden befriaren.

Min bleka vän, döden befriaren, kom i augusti, när nätterna voro vita av månsken, till kapten Ugglas hem. Men han vågade inte gå direkt in i det gästfria hemmet, ty få äro de, som älska honom.

Min bleka vän, döden befriaren, har ett modigt hjärta. Hans lust är att rida genom luften, buren på glödande kanonkulor. Han tar den fräsande granaten på nacken och skrattar, när den brister och skärvorna flyga. Han svänger om i spökdansen på kyrkogårdarna och skyr inte sjukhusets pestsalar, men han bävar vid den rättsinniges tröskel, vid den godes port. Ty han vill inte hälsas av gråt, utan av stilla glädje, han, som befriar andarna ur smärtornas bojor, han, som befriar andarna ur tyngande stoft och låter dem pröva det fria, härliga livet i rymderna.

I den gamla lunden bakom boningshuset, där än i dag smala, vitstammiga björkar trängas om att vinna himlens ljus för de glesa lövknippena i deras topp, smög döden in. I den lunden, som då var ung och full av skylande grönska, dolde sig min bleka vän, medan dagen rådde, men om natten stod han i skogsbrynet, vit och blek, med lien blixtrande i månskenet.

O Eros! Du var den gud, som oftast ägde lunden. De gamla veta förtälja om hur älskande par fordom sökte dess ro. Och än i dag, när jag färdas förbi Berga gård, knotande över de tunga backarna och det kvävande

dammet, fröjdas jag vid att se den lunden med dess glesnade vita stammar, som stråla i minnet av unga, sköna människors kärlek.

Men då stod döden där, och nattens djur sågo honom. Kväll efter kväll hörde människorna på Berga gård hur räven tjöt för att båda hans ankomst. Snoken ringlade uppför sandgången fram till boningshuset. Han kunde inte tala, men de förstodo nog, att han kom såsom den väldiges förebud. Och i äppleträdet utanför kaptenskans fönster lät ugglan höra sitt skrik. Ty allt i naturen känner döden och bävar.

Hände så, att lagmannens från Munkerud, vilka hade varit på gille i Bro prästgård, kommo resande förbi Berga gård vid tvåtiden på natten och sågo ett ljus stå och brinna i gästrummets fönster. Tydligt sågo de den gula lågan och det vita ljuset, och undrande berättade de sedan om ljuset, som hade brunnit i sommarnatten.

Då skrattade de glada fröknarna på Berga och sade, att lagmannens hade sett i syne, ty talgljusen i deras hem voro slut, utbrända redan i mars. Då svor kaptenen, att ingen hade bott på gästrummet under dagar och veckor. Men kaptenskan teg och bleknade, ty detta vita ljus med den klara lågan brukade visa sig, när någon i hennes släkt skulle förlossas av döden, döden befriaren.

Kort därefter, en dag i den strålande augusti, kom Ferdinand hem från lantmäteritjänsten i de nordliga skogarna. Han kom, blek och sjuk, med ett obotligt ont bosatt i lungorna, och så snart kaptenskan såg honom, visste hon, att hennes son måste dö.

Så skulle han då gå bort, denne goda son, som aldrig hade gjort sina föräldrar en sorg. Den unge skulle lämna jordens lust och lycka och den sköna, älskade brud, som väntade honom, och de rika gårdar, de dånande hammare, som skulle ha blivit hans.

Äntligen, när min bleka vän hade dröjt ett månvarv, tog han mod till sig och gick en natt fram till boningshuset. Han tänkte på hur hungern och nöden där hade mötts av glada ansikten, varför skulle då inte också han tas emot med fröjd?

Han kom sakta uppför sandgången, kastande en mörk skugga över gräsmattan, där daggdropparna lyste i månstrålarna. Han kom inte som en glad skördeman med blommor i hatten och armen om sin flickas liv. Han gick lutande som en tärd sjukling och höll lien gömd i mantelns veck, medan ugglor och läderlappar kringfladdrade honom. I den natten hörde kaptenskan, som låg vaken, knackningar på fönsterbrädet, och hon reste sig i sängen och frågade:

– Vem är det, som knackar?

Och de gamla förtälja, att döden svarade henne:

– Det är döden, som knackar.

Då steg hon upp, öppnade sitt fönster och såg läderlappar och ugglor fladdra i månskenet, men döden såg hon inte.

– Kom, sade hon halvhögt, vän och befriare! Varför har du dröjt så länge? Jag har väntat, jag har kallat. Kom och förlossa min son!

Då gled döden in i huset, glad som ett stackars avsatt majestät, som i ålderdomens skröplighet återfår sin krona, glad som ett barn, när det kallas till lek.

Dagen därpå satte sig kaptenskan vid sin sons sjukbädd och talade med honom om de frigjorda andarnas salighet och deras härliga liv.

– De arbetar, sade hon, de verkar. Vilka konstnärer, min son, vilka konstnärer! När du kommer ibland dem, säg, vad ska du då bli? En av de bildhuggare utan mejsel, som skapar rosor och liljor, en av aftonrodnadens mästare. Och när solen går ner som fagrast, ska jag sitta och tänka: detta har Ferdinand gjort.

Min käre gosse, tänk, så mycket att se, så mycket att göra! Tänk på alla dessa frön, som om våren ska väckas till liv, dessa stormar, som ska styras, dessa drömmar, som ska avsändas! Och tänk på dessa långa resor genom rymden från värld till värld!

Kom ihåg mig, gossen min, när du får se så mycket skönt! Din stackars mor har aldrig sett något annat än Värmland, hon.

Men en dag stiger du inför Vår Herre och ber honom, att han ska låta dig få en av de små världar, som rullar omkring i rymden, och han ger dig den. När du får den, är den kall och mörk, full av avgrunder och klippor, och där finns varken blommor eller djur. Men du arbetar på den stjärnan, som Gud har givit dig. Du för dit ljus och värme och luft, du skaffar dit örter och näktergalar och klarögda gaseller, du låter forsar störta ner i avgrunderna, du uppreser bergen och besår slätterna med rödaste rosor. Och när jag dör, Ferdinand, när min själ bävar för den långa resan och fruktar att skiljas från kända trakter, då sitter du väntande utanför fönstret i en vagn, förspänd med paradisfåglar, i en glimmande guldvagn, min Ferdinand.

Och min fattiga, oroliga själ blir upptagen i din vagn och får sitta vid din sida, ärad som en drottning. Sedan åker vi genom rymden förbi de skimrande världarna, och när vi kommer nära dessa himlens gårdar och de blir allt härligare och härligare, då frågar jag, som inte bättre förstår: ”Ska vi inte stanna här eller här?”

Men du skrattar tyst för dig själv och eggar fågelspannet. Äntligen kommer vi till den minsta av världarna, men den skönaste av alla jag har sett, och där stannar vi utanför ett gyllene slott, och du låter mig träda in i glädjens eviga hem.

Där är visthusen fyllda och bokskåpen. Granskogen står inte där, som här på Berga, och skymmer bort den sköna världen, utan jag ser ut över vida hav och soliga slätter, och tusen år äro såsom en dag.

Så dog Ferdinand, tjusad av ljusa syner, leende mot framtidens härlighet.

Min bleka vän, döden befriaren, hade aldrig varit med om något så ljuvligt. Ty visst funnos de, som gräto vid Ferdinand Ugglas dödsbädd, men den sjuke själv log mot mannen med lien, när denne tog plats på sängkanten, och hans mor lyssnade efter dödsrosslingarna som efter ljuv musik. Hon bävade för att döden inte skulle mäkta fullgöra sitt värv, och när allt var slut, trängde tårar fram i hennes ögon, men det var tårar av glädje, som föllo på hennes sons stelnade ansikte.

Aldrig hade min bleka vän blivit så firad som på Ferdinand Ugglas begravning. Om han hade vågat visa sig, skulle han ha kommit i fjädersmyckad barett och guldstickad mantel och dansat före liktåget uppför kyrkogårdsgången, men nu satt han, den gamle ensamme, hopkrupen på kyrkogårdsmuren med sin gamla svarta kappa på sig och såg tåget komma.

O, det var en underlig likfärd! Sol och ljusa skyar gjorde dagen glad, långa rader av rågskylar prydde fälten, astrakanerna i prostgårdsträdgården lyste genomskinliga och klara, och i roskvarteret i klockargården glänste dahlior och studentnejlikor.

Det var ett underligt liktåg, som drog fram mellan lindarna. Framför den blomstersmyckade kistan gingo vackra barn och strödde ut blommor. Inga sorgkläder syntes, inget krusflor, inga vita snibbkragar med breda fållar, ty hon hade velat det så, kaptenskan, att han, som i glädje dog, inte skulle föras in i den goda fristaden av ett dystert liktåg, utan av ett glänsande bröllopståg.

Närmast efter kistan gick Anna Stjärnhök, den dödes sköna, strålande brud. Hon hade satt brudkronan på sitt huvud, hängt brudslöjan över sig och ifört sig en släpande bruddräkt av vitt, skiftande siden. Så smyckad, gick hon att vigas vid graven, vid en multnande brudgum.

Efter henne kommo de par om par, högresta gamla damer och ståtliga män. De präktiga, lysande fruarna kommo med blixtrande spännen och broscher, med mjölkvita pärlband och armringar av guld. Plymerna i deras turbaner lyftes med siden och spetsar högt över kanonlockarna, och från deras axlar svävade de tunna silkesvävda schalarna, som de en gång hade fått till brudgåva, ner över klänningar av brokigt siden. Och männen kommo i sin bästa ståt, med pösande krås, i högkragade frackar med förgyllda knappar och i västar av styv brokad eller rikt broderad sammet. Det var ett bröllopståg. Så hade kaptenskan velat det.

Själv gick hon närmast efter Anna Stjärnhök, ledd av sin man. Om hon hade ägt en klänning av lysande brokad, skulle hon ha burit den, om hon hade ägt smycken och lysande turban, skulle hon ha burit också dem för att hedra sin son på hans högtidsdag. Men nu ägde hon bara denna svarta taftklänning och dessa gulnade spetsar, som hade skådat så många fester, och hon bar dem också på denna.

Fastän begravningsgästerna kommo med prakt och ståt, var likväl intet öga torrt, när de under stilla klockringning tågade fram till graven. Män och kvinnor gräto, inte så mycket över den döde som över sig själva. Se, där gick bruden, där bars brudgummen, där vandrade de själva, smyckade till gästabud, och dock – vem är den, som trampar jordens grönskande stigar och inte vet, att han är hemfallen åt bedrövelsen, åt sorgen, åt olyckan, åt döden? De gingo och gräto vid tanken på att intet jordiskt förmådde skydda dem.

Kaptenskan grät inte, men hon var den enda, vars ögon voro torra.

När nu bönerna voro sagda och graven var uppkastad, gingo alla bort därifrån till vagnarna. Endast kaptenskan och Anna Stjärnhök dröjde vid graven för att bjuda den döde ett sista farväl. Den gamla satte sig ner på gravkullen, och Anna tog plats vid hennes sida.

– Se, sade kaptenskan, jag har sagt till Gud: ”Låt döden befriaren komma och föra bort min son, låt honom föra bort den jag älskar högst till de stilla gårdarnas fred, och inga andra tårar än glädjens ska komma i mina ögon. Med bröllopsståt vill jag följa honom till hans grav, och min röda rosenbuske, den rikblommiga, som står utanför mitt kammarfönster, ska jag flytta ut till honom på kyrkogården.” Och nu är det så. Min son är död. Jag har hälsat döden som en vän, kallat honom med de ljuvaste namn, jag har gråtit glädjetårar över min sons stelnade ansikte, och till hösten, när bladen är fällda, flyttar jag hit min röda rosenbuske. Men vet du, som sitter här vid min sida, varför jag har sänt sådana böner till Gud?

Hon såg frågande på Anna Stjärnhök, men flickan satt tyst och blek bredvid henne. Kanske kämpade hon för att döva inre röster, som redan där, på den dödes gravkulle, började viska till henne, att nu äntligen var hon fri.

– Skulden är din, sade kaptenskan.

Då sjönk flickan tillsammans som under ett klubbslag. Hon svarade inte ett ord.

– Anna Stjärnhök, du var en gång stolt och egensinnig. Då lekte du med min son, tog honom och försköt honom. Vad var det mer? Han fick finna sig i det, han som andra. Kanske också att han och vi alla älskade dina pengar lika mycket som dig. Men du kom igen, du kom med välsignelse till vårt hem, du var mild och saktmodig, stark och god, när du kom tillbaka. Du omhuldade oss med kärlek, du gjorde oss så lyckliga, Anna Stjärnhök, och vi fattiga människor låg för dina fötter.

Och ändå, ändå har jag önskat, att du inte hade kommit. Inte hade jag då behövt be Gud förkorta min sons liv. I julas skulle han ha uthärdat att mista dig, men sedan han hade lärt känna dig, sådan du nu är, hade han

inte haft kraft därtill.

Vet det, Anna Stjärnhök, som i dag har tagit på din bruddräkt för att följa min son, att om han hade levat, då hade du aldrig fått följa honom i den skruden till Bro kyrka, för du älskade honom inte.

Jag såg det. Du kom bara av barmhärtighet, för du ville lindra vår hårda lott. Du älskade honom inte. Tror du inte, att jag känner kärleken, att jag ser honom, där han finns, och förstår, när han fattas? Då tänkte jag: måtte Gud ta min sons liv, innan han har fått sina ögon öppnade!

O, att du hade älskat honom! O, att du aldrig hade kommit till oss och förljuvat vårt liv, när du inte älskade honom! Jag kände min plikt. Om han inte hade dött, hade jag måst säga honom, att du inte älskade honom, att du ville gifta dig med honom, därför att du var barmhärtigheten själv. Jag hade måst tvinga honom att ge dig fri, och sedan hade hans livs lycka varit förspilld. Ser du, därför bad jag Gud, att han skulle få dö, så att jag inte skulle behöva störa hans hjärtas ro. Och jag har glatt mig över hans sjunkande kinder, fröjdats över hans rosslande andedräkt, bävat för att döden inte skulle fullgöra sitt värv.

Hon tystnade och väntade på ett svar, men Anna Stjärnhök kunde inte ännu tala, hon lyssnade ännu till många röster i själens djup.

Då utbrast kaptenskan i förtvivlan:

– O, hur lyckliga är inte de, som får sörja sina döda, de, som får gråta strömmar av tårar! Jag måste stå med torra ögon vid min sons grav, jag måste glädjas över hans död. Hur olycklig är jag inte!

Då tryckte Anna Stjärnhök händerna hårt mot sitt bröst. Hon kom ihåg den vinternatten, då hon hade svurit vid sin unga kärlek att vara dessa fattiga människors stöd och tröst, och hon bävade. Hade då allt varit förgäves, var inte hennes offer ett av dem, som Gud tar emot? Skulle allt vändas i förbannelse?

Men om hon offrade allt, ville inte då Gud ge sin välsignelse till verket och låta henne bli en lyckobringerska, ett stöd, en hjälp för människor?

– Vad fordras för att du ska sörja din son? frågade hon.

– Det fordras, att jag inte mer skulle tro mina gamla ögons vittnesbörd. Om jag trodde, att du älskade min son, då skulle jag sörja över hans död.

Då reste sig flickan med ögonen brinnande av hänförelse. Hon ryckte av sig brudslöjan och bredde ut den över graven, hon ryckte av sig krans och krona och lade dem bredvid.

– Se nu hur jag älskar honom! utropade hon. Jag skänker honom min krona och slöja. Jag viger mig vid honom. Aldrig ska jag tillhöra en annan.

Då reste sig också kaptenskan. Hon stod tyst en stund, hela hennes kropp skakade, och ansiktet ryckte, men slutligen kommo tårarna, sorgetårarna.

Men min bleka vän, döden befriaren, ryste, när han såg dessa tårar. Så hade han då inte heller här varit hälsad med glädje, inte ens här hade de av hjärtat glatt sig över honom.

Han drog kapuschongen djupt ner i ansiktet, gled sakta bort från kyrkogårdsmuren och försvann mellan fältens sädesskylar.

TJUGUNIONDE KAPITLET.

Torkan.

Om döda ting älska, om jord och vatten skilja vänner från fiender, ville jag gärna äga deras kärlek. Jag ville, att den gröna jorden inte kände mina steg som en tung börda. Jag ville, att hon gärna förläte, att hon för min skull såras med plog och harv, och att hon villigt öppnade sig för min döda kropp. Och jag ville, att vågen, vars blanka spegel sönderslås av mina åror, hade samma tålamod med mig, som en mor har med ett ivrigt barn, när det klättrar upp i hennes knä utan att akta högtidsdräktens oskrynklade siden. Med den klara luften, som dallrar över de blåa bergen, ville jag vara vän och med den blänkande solen och de vackra stjärnorna. Ty det synes mig ofta, som om de döda tingen skulle känna och lida med de levande. Inte är skrankan mellan dem och oss så stor, som människor tro. Vilken del av jordens stoft är det, som inte har varit inne i livets kretsgång? Har inte vägens kringdrivande stoft smekts som mjukt hår, älskats som goda, välgörande händer? Har inte vattnet i hjulspåret fordom strömmat som blod genom klappande hjärtan?

Livets ande bor ännu i de döda tingen. Vad förnimmer han, där han slumrar i drömlös sömn? Guds röst hör han. Lägger han också märke till människors?

O, sena tiders barn, haven I inte sett det? När ofrid och hat uppfylla jorden, måste också de döda tingen mycket lida. Då blir vågen vild och rovlysten som en rövare, då blir åkern karg som en girig. Men ve den, för vars skull skogen suckar och bergen gråta!

Märkligt var det året, då kavaljererna regerade. Det synes mig, som om människornas oro då skulle ha stört de döda tingens ro. Hur ska jag skildra den smitta, som då spred sig över landet? Skulle man inte tro, att kavaljererna voro bygdens gudar, och att allt besjälades av deras ande? Äventyrens, sorglöshetens, vildhetens ande.

Kunde man omtala allt, som det året tilldrog sig bland människorna på Lövens strand, så skulle en värld förvånas. Ty då vaknade gammal kärlek, då tändes ny. Då uppblossade gammalt hat, och länge sparad hämnd grep sitt rov. Då flögo alla upp i lystnad efter livets ljuvhet, dans och lek, spel och dryckjom grepo de efter. Då uppenbarades allt det, som innerst gömmer sig i själen.

Från Ekeby gick denna orons smitta ut. Den spred sig först till bruken och herrgårdarna och jäktade människorna till ofärd och synd. Så långt ha vi i någon mån kunnat följa den, emedan de gamla ha bevarat minnet av händelserna på några av de stora gårdarna, men hur det vidare spred sig bland folket, därom veta vi litet. Dock därpå må ingen tvivla, att tidens oro gick från by till by, från koja till koja. Där en last fanns dold, fick den sitt utbrott, där en reva fanns mellan kvinna och man, blev den till en klyfta, där en stor dygd eller en stark vilja dolde sig, måste den fram, också den. Ty ont var inte allt, som skedde. Dock var tiden sådan, att det goda ofta blev lika fördärvbringande som det onda. Det var som vid stora vindfällen djupt inne i skogen, där träd ramlar över träd, fura drar fura med sig, och även underskogen ryckes omkull av de stupande jättarna.

Tvivla inte på att galenskapen gick ut bland bönder och tjänare! Överallt blevo hjärtan vilda och hjärnor förvirrade. Aldrig gick dansen så muntert på korsvägen, aldrig tömdes öltunnan så raskt, aldrig blev så mycken säd kastad i brännvinspannan. Aldrig voro gästabuden så många, aldrig var det kortare väg mellan det vreda ordet och knivstynget.

Men inte bland människorna stannade oron. Den spred sig till allt levande. Aldrig hade varg och björn härjat svårare, aldrig hade räv och uv tjutit hemskare och rövat mer oförskräckt, aldrig gingo fåren oftare vill i skogen, aldrig härjade så mycken sjukdom bland den kostbara boskapen.

Den, som vill se tingens sammanhang, må gå bort från städerna och bo i en enslig koja i skogsbrynet. Må han vakta milan nätterna igenom eller bo ute på de långa sjöarna dag och natt under en ljus sommarmånad,

medan timmerflotten gör sin långsamma färd till Vänern. Då ska han lära att ge akt på alla tecken i naturen och förstå hur de döda tingen bero av de levande. Han ska se, att när det är oro på jorden, störas de döda tingens fred. Folket vet det. Det är i sådana tider, som skogsfrun släcker milan, sjörået slår sönder båten, näcken sänder sjukdom, tomten svälter ut kon. Och så var det detta år. Aldrig hade vårfloden härjat så svårt. Ekeby kvarn och smedja voro inte dess enda offer. Små älvar, som fordom, när våren hade gett dem krafter, på sin höjd hade mäktat bortföra en tom lada, gingo nu till anfall på hela gårdar och sköljde bort dem. Aldrig hade man hört åskan anställa så mycken skada redan före midsommar, efter midsommaren hördes den inte mer. Då kom torkan.

Så länge de långa dagarna varade, kom intet regn. Alltifrån mitten av juni till början av september badade Lövsjö härad i oavbrutet solsken.

Regnet nekade att falla, jorden att nära, vindarna att blåsa. Solskenet ensamt strömmade ner över jorden. Å, det vackra solskenet, det livgivande solskenet, hur ska jag kunna förtälja om dess onda verk? Solskenet är likt kärleken. Vem känner inte de illgärningar den har begått, och vem kan låta bli att förlåta den? Solskenet är likt Gösta Berling. Det ger glädje åt var man, därför tiger envar med det onda, som det har förorsakat.

En sådan torka efter midsommar skulle väl inte vara så olycksbringande i andra trakter som i Värmland. Men där hade våren kommit sent. Gräset var inte långt hunnet och kunde aldrig växa ut. Rågen blev utan näring, just när den skulle samla mat i axen. Vårsäden, av vilken det mesta brödet bakades då för tiden, bar tunna små vippor på kvartershöga strån. De sent sådda rovorna kunde aldrig gro, inte en gång potatisen mäktade suga näring ur denna förstenade jord.

Under sådana år börja de ängslas borta i skogshyddorna, och från bergen stiger skräcken ner till det lugnare folket på slättbygden.

– Det är någon, som Guds hand söker, säger folket.

Och envar slår sig för sitt bröst och säger:

– Är det mig? O moder, o natur, är det mig? Är det av fasa för mig, som regnet håller sig fjärran? Är det i vrede mot mig, som den stränga jorden förtorkas och hårdnar? Och detta eviga solsken, strömmar det i sin blidhet varje dag från en molnfri himmel för att hopa de glödande kolen på mitt huvud? Eller om det inte är mig, vem är det, som Guds hand söker?

Medan rågkornen förtvina i de små axen, medan potatisen inte kan samla näring ur jorden, medan boskapen med röda ögon och flämtande av hetta tränger ihop sig kring de sinande källorna, medan ångesten för framtiden sammanpressar hjärtat, går underligt tal genom nejden.

– Sådan hemsökelse sker inte utan orsak, säger folket. Vem är det, som Guds hand söker?

Det var en söndag i augusti. Gudstjänsten var slut. Folket vandrade flockvis fram på de solheta vägarna. Runtomkring sig såg det förbrända skogar och förstörda skördar. Rågen var satt på skyl, men den stod gles med tunna kärvar. De, som hade haft bråtar att bränna, hade haft ett gott och lätt arbete detta år, men så hade det ock mången gång gått så, att de hade satt eld på den torra skogen. Och vad skogsbranden hade skonat, hade insekterna tagit. Tallskogen hade fällt barren och stod bar som en lövskog om hösten, björkarnas blad hängde sönderflisade med bara nerver och förstörda bladskivor.

De tungsinta flockarna saknade inte samtalsämnen. Mången fanns där, som kunde berätta om hur svårt det hade varit under nödåren adertonhundraåtta och nio och under den kalla vintern adertonhundratolv, då sparvarna fröso ihjäl. Hungersnöden var dem inte främmande, de hade nog mött dess bistra anlete förr. De visste hur man beredde barken till bröd och hur korna kunde vänjas att äta mossa.

Det var en kvinna, som hade gjort försök med ett nytt slags bröd av lingon och kornmjöl. Hon hade prov därav med sig och lät folk smaka. Hon var stolt över uppfinningen.

Men över dem alla svävade samma fråga, den stirrade ur alla ögon, viskades på alla läppar:

– Vem är det, o Herre, som din hand söker?

– Du stränghetens Gud, vem har nekat dig offer av böner och goda gärningar, eftersom du tar ifrån oss vårt fattiga bröd?

En man i de dystra flockar, som hade dragit väster ut över Sundsbron och strävat uppför Broby backar, stannade ett ögonblick framför vägen, som ledde till den snåle Brobyprästens boställe. Han tog upp en torr sticka från marken och kastade den in på prästgårdsvägen.

– Torra som den stickan har de böner varit, som han har gett Vår Herre, sade mannen.

Den, som gick honom närmast, stannade också. Han tog upp en torr kvist och kastade den dit, där stickan hade fallit.

– Detta är rätt offer åt den prästen, sade han.

Den tredje i flocken följde givet föredöme.

– Som torkan har han varit. Stickor och strå är allt, vad han har låtit oss behålla.

Den fjärde sade:

– Vi ger honom igen vad han har givit oss.

Och den femte:

– Till en evig skam kastar jag detta till honom. Må han förtorka och förtvina, som den här kvisten har förtorkat!

– Torrt foder åt torkprästen, sade den sjätte.

Folk, som kom efter, såg vad de gjorde och hörde vad de sade. Nu fingo de många svar på sitt långa frågande.

– Ge honom vad honom tillkommer! Han har dragit torkan över oss, hette det bland hoparna.

Och envar stannade, envar sade sitt ord och kastade sin gren, innan han drog vidare.

I vinkeln mellan vägarna låg snart en hög av stickor och strå, skamhögen över Brobyprästen.

Det var folkets hela hämnd. Ingen lyfte sin hand mot prästen eller sade ett ont ord till honom själv. Förtvivlade hjärtan avlastade en del av sin börda med att kasta en torr kvist på denna hög. De togo inte själva hämnd. De utmärkte bara den skyldige inför vedergällningens Gud.

– Om vi inte har dyrkat dig rätt, se, det är den mannens fel. Var barmhärtig, Herre, och låt honom ensam lida! Vi märker honom med skam och vanära. Vi är inte ett med honom.

Det blev helt hastigt bruk, att envar, som gick förbi prästgården, kastade en torr kvist på skamhögen. ”Må Gud och människor se det!” tänkte envar vandrare. ”Också jag föraktar honom, som har dragit över oss Guds vrede.”

Den gamle girige lade snart märke till högen i vägkanten. Han lät föra bort den. Somliga sade, att han eldade sin köksspis med den. Nästa dag hade där på samma ställe samlat sig en ny hög, och så snart han lät föra bort denna, blev en ny uppkastad.

De torra kvistarna lågo där och talade:

– Skam, skam över Brobyprästen!

Det var heta, torra rötmånadsdagar. Tung av rök, mättad av brandos, låg luften över nejden, lik den tryckande förtvivlan att inandas. Tankarna blevo yra i upphettade hjärnor. Prästen i Broby hade blivit till torkans demon. Det tycktes bönderna, som om den gamle girige satt och vaktade himmelens källor.

Snart blev folkets mening klar för Brobyprästen. Han förstod, att det utmärkte honom som olyckans upphov. Det var i vrede över honom, som Gud lät jorden försmäkta. Skeppsfolket, som led nöd på det villande havet, hade kastat lott. Han var mannen, som skulle över bord. Han försökte skratta åt dem och deras kvistar, men när detta hade fortfarit en vecka, skrattade han inte mer. Å, sådan barnslighet! Vad kunna dessa torra stickor skada honom? Han förstod, att årslångt hat sökte tillfälle att ge sig luft. Vad mer! Han var inte van vid kärlek.

Av sådant blev han inte mildare. Han hade kanske önskat bättra sig, efter sedan den gamla fröken hade besökt honom. Nu kunde han inte. Han ville inte tvingas till bättring.

Men så småningom blev den där högen honom övermäktig. Han måste ständigt tänka på den, och den mening, som alla hyste, slog rot också hos honom. Det var det förfärligaste vittnesmål, detta kastande av de torra kvistarna. Han gav akt på denna hög, räknade de grenar, som hade kommit till för var dag. Tanken på den bredde ut sig och inkräktade alla andra tankar. Den högen förstörde honom.

För var dag måste han alltmer ge folket rätt. Han förföll och blev utgammal på ett par veckor. Han fick samvetskval och krämpor. Men det var, som om alltsammans skulle haka sig fast vid denna hög. Det var, som om samvetskvalen skulle ha tystnat och ålderns tyngd åter vikit ifrån honom, om bara högen hade upphört att växa.

Slutligen satt han där hela dagarna och vaktade. Men folket var obarmhärtigt, om nätterna blevo alltid några nya kvistar ditkastade.

*

En dag kommer Gösta Berling resande vägen fram. Brobyprästen sitter vid vägkanten, gammal och förfallen. Han sitter och plockar på de torra stickorna och lägger dem samman i rader och högar, lekande med dem, som om han har blivit barn på nytt. Gösta blir bedrövad över hans elände.

– Vad gör pastorn? säger han och hoppar raskt ur åkdonet.

– Å, jag sitter här och plockar. Jag gör just ingenting.

– Pastorn skulle gå hem och inte sitta här i vägdammet.

– Det är nog bäst, att jag sitter här i alla fall.

Då slår Gösta Berling sig ner bredvid honom.

– Det är inte så lätt att vara präst, säger han om en stund.

– Det går väl an här nere, där det finns människor, svarar prästen. Det är värre där uppe.

Gösta förstår nog vad han menar. Han känner till dessa församlingar i norra Värmland, där det stundom inte ens finns ett boställe åt prästen, de stora skogssocknarna, där finnarna bo i rökstugor, de fattiga trakterna med ett par människor på milen, där prästen är socknens ende herreman. Brobyprästen hade varit i en sådan socken i över tjugu år.

– Det är dit vi skickas, när vi är unga, säger Gösta. Det är omöjligt att stå ut med livet där. Och så blir man förstörd för all framtid. Det är många, som har gått under där uppe.

– Det är det, säger Brobyprästen. Ensamheten fördärvar en.

– Man kommer, säger Gösta, ivrig och eldig, talar och förmanar och tänker, att allt ska bli bra, att folket snart ska gå på bättre vägar.

– Just så, ja.

– Men snart märker man, att ord inte hjälper. Fattigdomen står i vägen. Fattigdomen hindrar all bättring.

– Fattigdomen, upprepar prästen. Fattigdomen har förstört mitt liv.

– Den unge prästen kommer dit upp, förklarar Gösta, fattig som alla andra. Han säger till drinkaren: ”Låt bli att supa!”

– Då svarar drinkaren, infaller prästen: ”Ge mig då det, som är bättre än brännvin! Brännvinet är päls om vintern, svalka om sommaren. Brännvinet är en varm stuga och en mjuk bädd. Ge mig detta, och jag ska inte supa mer!”

– Och så, återtar Gösta, säger prästen till tjuven: ”Du ska icke stjäla”, och till den elake: ”Du ska icke slå din hustru”, och till den vidskeplige: ”Du ska tro på Gud och inte på djävulen och trollen.” Men då svarar tjuven: ”Ge mig bröd!” och den elake säger: ”Gör oss rika, och vi ska inte tvista!” och den vidskeplige: ”Lär mig bättre!” Men vem kan hjälpa dem utan pengar?”

– Det är sant, sant vartenda ord! utbrister den gamle. På Gud trodde de, men än mer på djävulen, mest dock på trollen i bergen och tomten på logen. All grödan förstördes i brännvinspannan. Ingen kunde se något slut på eländet. I de flesta av de gråa stugorna rådde nöd. Dold sorg gjorde kvinnornas tunga bitter. Vantrevnad drev mannen ut till dryckenskap. Åkrar och boskap kunde de inte sköta. De fruktade herremannen och gjorde narr av prästen. Vad skulle man göra med dem? Vad jag sa dem från predikstolen, förstod de inte. Vad jag ville lära dem, trodde de inte. Och ingen att rådgöra med, ingen, som kunde hjälpa mig att hålla modet uppe!

– De finns, som har uthärdat, säger Gösta. Guds nåd har varit så stor över somliga, att de inte har vänt åter från ett sådant liv som brutna män. Deras krafter har räckt till, de har uthärdat ensamheten, fattigdomen, hopplösheten. De har gjort det lilla goda de kunde och inte förtvivlat. Sådana män har alltid funnits och finns än. Jag vill hälsa dem som hjältar. Jag vill ära dem, så länge jag lever. Jag hade inte kunnat uthärda.

– Jag kunde inte, tillfogar prästen.

– Prästen där uppe tänker, säger Gösta eftersinnande, att han vill bli en rik man, en övermåttan rik man. Ingen fattig kan bekämpa det onda. Och så börjar han samla.

– Om han inte samlade, skulle han dricka, svarar den gamle, han ser så mycket elände.

– Eller bli slö och lat och förlora all kraft. Det är farligt att komma dit upp för den, som inte är född där.

– Han måste göra sig hård för att samla. Han låtsar först, sedan blir det en vana.

– Han måste vara hård både mot sig själv och andra, fortsätter Gösta. Det är svårt att samla. Han måste tåla hat och förakt, han måste frysa och svälta och förhärda sitt hjärta. Det är nästan, som om han glömde varför han började spara.

Brobyprästen ser skyggt på honom. Han undrar om Gösta sitter där och gör narr av honom. Men Gösta är bara iver och allvar. Det är, som om han talade sin egen sak.

– Det har gått så med mig, säger den gamle stilla.

– Men Gud skyddar honom, infaller Gösta. Han uppväcker hos honom hans ungdoms tankar, när han har samlat nog. Han ger prästen ett tecken, när Guds folk behöver honom.

– Men om prästen inte lyder tecknet, Gösta Berling?

– Han kan inte motstå det, säger Gösta och småler glatt. Han lockas så ljuvligt av tanken på de varma hyddorna, som han ska hjälpa de fattiga att bygga.

Prästen ser ner på de små byggnader, som han har suttit och uppfört av skamhögens stickor. Ju längre han talar med Gösta, dess mer blir han övertygad om att denne har rätt. Han hade alltid haft denna tanke på att göra gott en gång, när han hade fått nog. Han hakar sig fast vid detta. Naturligtvis hade han haft denna tanke.

– Varför bygger han då aldrig upp hyddorna? frågar han skyggt.

– Han blygs. Mången kunde tro, att han av fruktan för folket gjorde vad han alltid hade ämnat göra.

– Han kan inte tåla att bli tvingad, så är det.

– Han kan dock hjälpa i lönndom. Det behövs mycken hjälp i år. Han kan skaffa sig någon, som delar ut hans gåvor. Jag förstår meningen med alltsammans! utbrister Gösta, och hans ögon stråla. I år ska tusenden få sitt bröd av den, som de överhöljer med förbannelser.

– Så ska det bli, Gösta.

Det kom ett rus över dessa två, som så litet hade kunnat fylla det kall, som de hade valt sig. Deras ynglingaålders lust att tjäna Gud och människor var över dem. De frossade i de välgärningar de skulle utföra. Gösta skulle bli prästens hjälpare.

– Vi ska skaffa bröd nu för det första, säger prästen.

– Vi ska skaffa skollärare. Vi ska lära folket att sköta åkern och vårda kreaturen.

– Vi ska bygga väg och bryta ny bygd.

– Vi ska bygga slussar nere vid Bergs forsar, så att det blir öppen väg mellan Löven och Vänern.

– All den rikedom, som finns i skogen, ska bli till dubbel välsignelse, när vägen är öppnad till havet.

– Ert huvud ska tyngas av välsignelser! utbrister Gösta.

Prästen ser upp. De läsa i varandras ögon samma lågande hänförelse.

Men i detsamma dras bådas blickar till skamhögen.

– Gösta, säger den gamle, allt detta behövde en frisk mans krafter, men jag håller på att dö. Du ser vad som dödar mig.

– Skaffa bort den!

– Hur, Gösta Berling?

Gösta träder tätt intill honom och ser honom skarpt in i ögonen.

– Bed Gud om regn! säger han. Pastorn ska predika nästa söndag. Bed då Gud om regn!

Den gamle prästen sjunker ihop av förfäran.

– Om detta är allvar, om pastorn inte är den, som har dragit torkan över landet, om pastorn har velat tjäna den Högste med sin hårdhet, så bed Gud om regn! Det ska bli tecknet. Därav ska vi veta om Gud vill vad vi vill.

När Gösta åter reste utför Broby backar, förvånades han över sig själv och den hänförelse, som hade gripit honom. Men detta kunde dock bli ett skönt liv. Ja, men inte för honom. Där uppe ville de inte veta av hans tjänster.

*

I Broby kyrka var predikan avslutad, och de vanliga bönerna voro lästa. Komministern var just färdig att stiga nerför trappan från predikstolen. Men han tvekade. Slutligen föll han på knä där uppe och bad om regn.

Han bad, som en förtvivlad människa ber, med få ord utan egentligt sammanhang.

– Om det är min synd, som har framkallat din vrede, straffa blott mig! Om det finns barmhärtighet hos dig, du nådens Gud, låt det regna! Tag från mig skammen! Låt det regna på min bön! Låt det falla regn på den fattiges åker! Giv ditt folk bröd!

Dagen var het, olidligt kvalm rådde. Församlingen hade suttit som i dvala, men vid dessa brutna ljud, denna hesa förtvivlan vaknade envar.

– Om det ännu finns en väg till upprättelse för mig, giv regn …

Prästen tystnade. Dörrarna stodo öppna. Nu kom en häftig vindstöt rusande. Den for fram efter marken, virvlade upp mot kyrkan och sände dit in en dammsky, full av stickor och strå. Prästen kunde inte fortfara. Han vacklade ner från predikstolen.

Människorna ryste. Skulle detta vara ett svar?

Men vindstöten var blott åskvädrets förelöpare. Det kom dragande fram med en hastighet utan like. När psalmen var sjungen och prästen stod vid altaret, ljungade redan blixtarna, och åskan brakade lös, förtagande ljudet av hans ord. När klockaren spelade upp utgångspsalmen, smattrade redan de första regndropparna mot de gröna fönsterrutorna, och människorna stormade alla ut för att se på regnet. Men de nöjde sig inte med att se. Somliga gräto, andra skrattade, under det de läto det strida åskregnet strömma ner över sig. Ack, vad deras nöd hade varit stor! Vad de hade varit olyckliga! Men Gud är god. Gud låter regn falla. Vilken glädje, vilken glädje!

Brobyprästen var den ende, som inte kom ut i regnet. Han låg knäböjd framme vid altaret och reste sig inte. Glädjen var för häftig för honom. Han dog av fröjd.

TRETTIONDE KAPITLET.

Barnets mor.

Barnet föddes i en bondstuga öster om Klarälven. Barnets mor hade kommit dit och sökt tjänst en dag i början av juni. Det hade gått henne illa, hade hon sagt till husbondfolket, och hennes mor hade sedan varit så hård mot henne, att hon måste rymma hemifrån. Hon kallade sig Elisabet Karlsdotter, men hon ville inte säga varifrån hon var, ty då skulle de kanske tala om för hennes föräldrar, att hon var där, och om de funne henne, bleve hon plågad till döds, det visste hon. Hon begärde ingen lön, bara mat och tak över huvudet. Hon kunde arbeta, väva eller spinna eller sköta korna, vad de ville. Om de önskade det, kunde hon också betala för sig.

Hon hade varit slug nog att komma till gården barfota, med skorna under armen, hon hade grova händer, hon talade landets tungomål, och hon bar en bondkvinnas kläder. Hon blev trodd.

Husbonden tyckte, att hon såg klen ut, och räknade inte mycket på hennes arbetsduglighet. Men någonstans skulle väl den stackaren vara. Och så fick hon stanna.

Det var något hos henne, som gjorde, att alla på gården voro vänliga mot henne. Hon hade kommit till ett gott ställe. Människorna voro allvarliga och tystlåtna. Husmodern tyckte om henne, alltsedan hon upptäckte, att hon kunde väva dräll. De lånade en drällvävstol i prostgården, och barnets mor hade suttit vid vävstolen hela sommaren.

Det föll ingen in, att hon behövde sparas. Hon fick arbeta som en bondkvinna hela tiden. Hon tyckte också själv bäst om att arbeta. Hon var inte olycklig vidare. Livet bland bönderna behagade henne, fastän hon måste undvara alla invanda bekvämligheter. Men allt togs enkelt och lugnt där. Allas tankar vände sig kring arbetet, och dagarna gingo så jämna och enformiga, att man tog vilse om dag och trodde sig vara mitt i veckan, när söndagen kom.

En dag i slutet av augusti hade det varit brådska med havreskörden, och barnets mor hade gått ut med de andra för att binda på åkern. Då hade hon överansträngt sig, och barnet hade blivit fött, men för tidigt. Hon hade väntat det i oktober.

Nu stod husmodern med barnet i storstugan för att värma det vid elden, ty den stackaren frös mitt i augustivärmen. Barnets mor låg i kammaren innanför och lyssnade till vad man sade om den lille. Hon kunde föreställa sig huru drängar och pigor stego fram och betraktade honom.

– En sådan liten stackare! sade de då alltid, och sedan kom det ständigt och ofelbart:

– Stackare dig, som inte har någon far!

De klagade just inte över barnets skrik. De voro på visst sätt övertygade om att barn måste skrika, och, allt rätt betänkt, var barnet duktigt för sin ålder. Om det bara hade haft en far, skulle allt ha varit gott och väl, tycktes det.

Modern låg och hörde på och undrade. Saken tycktes henne med ens otroligt viktig. Hur skulle han komma igenom livet, den lille stackaren?

Hon hade gjort upp sina planer förut. Hon skulle stanna i bondgården första året. Sedan skulle hon hyra sig en kammare och förtjäna sitt bröd vid vävstolen. Hon ämnade själv förtjäna nog för att föda och kläda barnet. Hennes man kunde få fortfara att tro, att hon vore honom ovärdig. Hon hade tänkt, att barnet måhända skulle bli en bättre människa genom att uppfostras av henne ensam, än om en dum och högfärdig

far skulle handleda det.

Men nu, sedan barnet var fött, kunde hon inte se saken så. Nu tyckte hon, att hon hade varit självisk.

– Barnet måste ha en far, sade hon till sig själv.

Om inte den lille hade varit en så ömklig stackare, om han hade kunnat äta och sova som andra barn, om inte huvudet ständigt hade sjunkit ner åt ena axeln, och om han inte varit så nära att dö, när krampanfallen kommo, skulle inte frågan ha haft en så omätlig vikt.

Det var inte lätt att bestämma sig, och bestämma sig måste hon göra genast. Barnet var tre dagar gammalt, och bönderna i Värmland dröja sällan längre med att föra sina barn till dopet.

Under vad namn skulle nu den lille skrivas in i kyrkboken, och vad skulle prästen vilja veta om barnets mor? Det var väl en oförrätt mot barnet att låta skriva in det som faderlöst. Om det nu bleve en svag och sjuklig man av detta barnet, hur kunde hon då stå till svars med att beröva det fördelarna av börd och rikedom?

Barnets mor hade nog märkt, att det brukar vara stor glädje och uppståndelse, när ett barn kommer till världen. Nu syntes det henne, att det måste vara tungt att leva för denne lille, som alla ömkade. Hon ville se honom sova på siden och spetsar, såsom det höves en greveson. Hon ville se honom omgiven av glädje och stolthet.

Barnets mor började också tycka, att hon begick en alltför stor oförrätt mot dess far. Hade hon rätt att behålla det för sig ensam? Det kunde hon inte ha. Ett sådant där dyrbart litet ting, vars värde inte står i människomakt att uppskatta, skulle hon ta det för egen del? Det vore väl inte rättrådigt handlat.

Men hon ville inte gärna tillbaka till sin man. Hon fruktade, att det skulle bli hennes död. Men den lille var i större fara än hon. Han kunde dö i varje stund, och han var inte döpt.

Det, som hade drivit henne hemifrån, den svåra synd, som hade bott i hennes hjärta, var borta. Hon kände nu helt visst ingen kärlek för någon annan än den lille. Det var inte någon för tung plikt att försöka skaffa honom hans rätta plats i livet.

Barnets mor lät kalla husbonden och husmodern och sade dem allt. Mannen reste till Borg för att säga greve Dohna, att hans grevinna levde och att ett barn fanns.

Bonden kom hem sent på kvällen. Han hade inte råkat greven, ty denne var bortrest, men han hade varit hos komministern i Svartsjö och talat med honom om saken.

Sålunda fick grevinnan veta, att hennes äktenskap var forklarat ogiltigt och att hon inte mer hade någon man.

Komministern skrev ett vänligt brev till henne och erbjöd henne ett hem i sitt hus.

Ett brev från hennes egen far till greve Henrik, vilket måtte ha anlänt till Borg ett par dagar efter hennes flykt, sändes henne också. Det var väl just detta brev, vari den gamle hade bett greven påskynda legaliseringen, som hade anvisat greven det lättaste sättet att bli sin hustru kvitt.

Man kan tänka sig, att barnets mor greps av vrede ännu mer än av sorg, när hon hörde bondens berättelse.

Hela natten vek sömnen från hennes läger. ”Barnet måste ha en far”, tänkte hon om och om igen.

Nästa morgon måste bonden för hennes räkning fara till Ekeby och hämta Gösta Berling.

Gösta gjorde den tystlåtne mannen många frågor, men fick ingenting veta. Ja, grevinnan hade varit i hans hus hela sommaren. Hon hade varit frisk och arbetat. Nu var ett barn fött. Barnet var klent, men modern skulle snart vara frisk igen.

Gösta frågade om grevinnan visste, att äktenskapet hade blivit upplöst.

Ja, hon visste det nu. Hon hade fått veta det i går.

Och så länge färden varade, hade Gösta ömsom feber och frossa.

Vad ville hon honom? Varför skickade hon efter honom?

Han tänkte på sommarlivet där uppe vid Lövens strand. Med skämt och lek och lustpartier hade de låtit dagarna gå, och under tiden hade hon arbetat och lidit.

Aldrig hade han tänkt sig möjligheten att få återse henne. Ack, om han ändå hade vågat hoppas! Han skulle då ha trätt fram inför henne som en bättre man. Vad hade han nu att skåda tillbaka på annat än de vanliga dårskaperna?

Vid åttatiden på kvällen var han framme och fördes genast in till barnets mor. Det var skumt i rummet. Han kunde knappast se henne där hon låg. Husmodern och husbonden kommo också in.

Nu må man veta, att hon, vars vita ansikte lyste emot honom ur skymningen, alltjämt var det högsta och renaste han visste, den skönaste själ, som hade iklätt sig jordiskt stoft. När han nu åter erfor välsignelsen av hennes närvaro, hade han velat kasta sig ner på knä och tacka henne för att hon ånyo uppenbarade sig för honom, men han var så överväldigad av rörelse, att han ingenting kunde säga eller göra.

– Kära grevinna Elisabet! utropade han blott.

– God afton, Gösta!

Hon räckte honom sin hand, som åter tycktes ha blivit mjuk och genomskinlig. Hon låg tyst, medan han kämpade med sin rörelse.

Barnets mor skakades inte av några häftigt uppstormande känslor, när hon såg Gösta. Det förvånade henne bara, att han tycktes fästa mesta vikten vid henne, när han väl borde begripa, att det nu endast gällde barnet.

– Gösta, sade hon milt, du måste nu hjälpa mig, såsom du en gång lovade. Du vet, att min man har övergivit mig, så att mitt barn inte har någon far.

– Ja, grevinna, men detta måste ju kunna ändras. Nu, när det finns ett barn, kan man helt visst tvinga greven att legalisera äktenskapet. Var viss på att jag ska hjälpa grevinnan!

Grevinnan smålog.

– Tror du, att jag vill tvinga mig på greve Dohna?

Blodet rusade upp i Göstas huvud. Vad önskade hon då? Vad begärde hon av honom?

– Kom hit, Gösta! sade hon och räckte åter ut handen. Du får inte bli ond på mig för vad jag nu säger, men jag tänkte, att du, som är, som är …

– En avsatt präst, en dryckeskämpe, en kavaljer, Ebba Dohnas mördare, jag kan hela meritlistan …

– Är du redan ond, Gösta?

– Jag ville helst, att grevinnan inte sa något mer.

Men barnets mor fortsatte:

– Det är mången, Gösta, som skulle ha velat bli din hustru för kärleks skull, men det är inte så med mig. Om jag älskade dig, skulle jag inte våga tala så, som jag nu talar. För min egen del skulle jag inte vilja be om sådant, Gösta, men, ser du, för barnets skull kan jag göra det. Du förstår säkert redan vad jag ämnar be dig om. Det är nog en stor förnedring för dig, eftersom jag är en ogift kvinna, som har ett barn. Jag tänkte inte på att du skulle vilja göra det, därför att du är sämre än andra, fast jo! jag tänkte också på det. Men mest tänkte jag på att du kunde vilja göra det, därför att du är god, Gösta, därför att du är en hjälte och kan uppoffra dig. Men det är kanske för mycket begärt. Sådant är måhända omöjligt för en man. Om du föraktar mig för mycket, om det är dig för motbjudande att nämnas som far för en annans barn, så säg det bara! Jag ska inte bli ond. Jag förstår nog, att detta är för mycket begärt, men barnet är så sjukt, Gösta. Det är så grymt, att man vid hans dop inte ska kunna nämna namnet på hans mors man.

Han, som hörde på henne, erfor samma känsla, som när han den där vårdagen måste sätta henne i land och överlämna henne åt sitt öde. Nu måste han hjälpa henne att förstöra hennes framtid, hela hennes framtid. Han, som älskade henne, måste göra det.

– Jag gör allt, vad grevinnan vill, sade han.

Nästa dag talade han med prosten i Bro, ty Bro är moderförsamling till Svartsjö, och där måste lysningar uttagas.

Den gode gamle prosten blev rörd över hans historia och lovade att ta allt ansvaret för giftoman och dylikt på sig.

– Ja, sade han, du måste hjälpa henne, Gösta, det måste du. Hon kunde bli vansinnig eljest. Hon tror sig ha skadat barnet därmed, att hon har berövat det dess ställning i livet. Hon har ett ytterst ömtåligt samvete, den kvinnan.

– Men jag vet, att jag ska göra henne olycklig, utbrast Gösta.

– Det får du sannerligen inte göra, Gösta. Du får bli en sansad man nu, med hustru och barn att sörja för.

Emellertid skulle prosten fara ner till Svartsjö och tala med både komministern och lagmannen. Slutet på allt blev, att nästa söndag, den första september, lysning avkunnades i Svartsjö mellan Gösta Berling och Elisabet von Thurn.

Sedan blev barnets mor med den största försiktighet förd till Ekeby, och där döptes barnet.

Prosten talade då med henne och sade henne, att hon ännu kunde återta sitt beslut att gifta sig med en sådan man som Gösta Berling. Hon borde ju skriva till sin far först.

– Jag kan inte ångra mig, sade hon. Tänk, om mitt barn skulle dö, innan det har fått en far!

När tredje lysningsdagen kom, hade barnets mor redan flera dagar varit frisk och uppe. På eftermiddagen kom prosten till Ekeby och vigde henne vid Gösta Berling. Men det var ingen, som tänkte på att detta var ett bröllop. Inga gäster voro bjudna. Man skaffade blott barnet en far, ingenting annat.

Barnets mor strålade i en stilla glädje, som om hon hade nått ett stort mål i livet. Brudgummen var bedrövad. Han tänkte på hur hon kastade bort sin framtid i ett äktenskap med honom. Han märkte med förfäran hur han egentligen knappast fanns till för henne. Alla hennes tankar voro hos barnet.

Ett par dagar efteråt hade fadern och modern sorg. Barnet hade dött under ett krampanfall.

Det föreföll mången, som om barnets mor inte sörjde så häftigt och så djupt, som man hade väntat. Det låg en glans av triumf över henne. Det var, som om hon jublade över att hon hade fått kasta bort hela sin framtid för barnets skull. När den lille kom upp till änglarna, skulle han dock minnas, att han på jorden hade haft en mor, som hade älskat honom.

*

Allt detta försiggick stilla och obemärkt. När det lystes för Gösta Berling och Elisabet von Thurn nere i Svartsjö, visste de flesta inte ens vem bruden var. Prästerna och herrskaperna, som nog kände till saken, talade föga om den. Det var, som om de hade fruktat, att någon, som hade förlorat tron på samvetets makt, skulle illa uttyda den unga kvinnans handlingssätt. Man var så rädd, så rädd för att någon skulle komma och säga: ”Se där, det var ändå så, att hon inte hade kunnat övervinna sin kärlek till Gösta! Nu har hon gift sig med honom under en skenfager förevändning.” Ack, de gamla voro alltjämt så rädda om den unga kvinnan. Aldrig kunde de tåla, att man om henne sade något ont. De ville knappast medge, att hon hade syndat. De ville inte se, att någon skuld fläckade denna själ, som var så rädd för det onda.

En annan stor händelse inträffade just då, som också gjorde, att Göstas giftermål blev föga omtalat.

Det hände sig, att major Samzelius träffades av en olycka. Han hade blivit allt mer och mer underlig och människoskygg. Han satt helst ensam och betraktade sina björnar.

Farlig var han också, ty han hade ständigt sin laddade bössa på sig och avlossade den gång på gång utan att ge alltför noga akt på vart han siktade. En dag blev han biten av en tam björn, som han hade skjutit på utan att vilja det. Det sårade djuret störtade sig på honom, där han stod tätt utanför gallret, och lyckades ge honom ett väldigt bett i armen. Djuret bröt sig därpå ut och löpte till skogs.

Majoren blev sängliggande och dog av detta sår, men inte förrän strax före jul. Hade majorskan vetat om, att han låg sjuk, hade hon kunnat återta väldet över Ekeby. Men kavaljererna visste nog, att hon inte skulle komma, förrän deras år var ute.

TRETTIOFÖRSTA KAPITLET.

Amor vincit omnia.

Under läktartrappan i Svartsjö kyrka finns ett skräprum, fyllt av dödgrävarnas utslitna spadar, av sönderbrutna kyrkbänkar, av förkastade bleckskyltar och annat skräp.

Där inne, där dammet ligger tjockt och liksom gömmer den för varje mänskligt öga, står en kista, inlagd med pärlemor i den rikaste mosaik. Skrapar man dammet av den, så tycks den lysa och glittra som en bergvägg i en saga. Kistan är låst, och nyckeln finns i gott förvar, användas får den inte. Ingen dödlig får kasta en blick i kistan. Ingen vet vad som finns i den. Först när adertonhundratalet har nått sitt slut, får nyckeln sättas i låset, locket lyftas, och de skatter, som det har vaktat, skådas av människor.

Så har den förordnat, som har ägt kistan.

På lockets mässingsplåt står en inskrift: ”Labor vincit omnia.” Men en annan inskrift skulle passa den bättre. ”Amor vincit omnia”, borde det stå. Även den gamla kistan i skräprummet under läktartrappan är ett vittnesbörd om kärlekens allmakt.

O Eros, allhärskande gud!

Du, o kärlek, är den förvisso evige. Gamla äro människorna på jorden, men du har följt dem genom tiderna.

Var äro österns gudar, de starka hjältar, som förde blixten som vapen, de, som på de heliga flodernas stränder togo offer av honung och mjölk? Döda äro de. Död är Bel, den starke krigaren, och Thot, den hökhuvade kämpen. Döda äro de härliga, som vilade på Olympens molnbäddar, så ock de bragdrika, som bodde i det muromgärdade Valhall. Alla de gamlas gudar äro döda utom Eros, Eros, den allhärskande.

Hans verk är allt, vad du ser. Han uppehåller släktena. Märk honom överallt! Var kan du gå, där du inte finner spåret efter den naknes fot? Vad har ditt öra förnummit, där inte hans vingars susning har varit grundtonen? Han bor i människors hjärtan och i det slumrande frökornet. Märk med bävan hans närvaro i de döda tingen!

Vad finns, som inte längtar och lockas? Vad finns, som undgår hans välde? Alla hämndens gudar ska falla, alla styrkans och våldets makter. Du, o kärlek, är den förvisso evige.

*

Den gamle farbror Eberhard sitter vid sin skrivpulpet, en härlig möbel med hundra lådor, med marmorskiva och beslag av mörknad mässing. Han arbetar med iver och flit, ensam uppe i kavaljersflygeln.

O, Eberhard, varför svärmar inte du kring skog och mark under den försvinnande sommarens sista dagar såsom de andra kavaljererna? Ingen, det vet du, dyrkar ostraffat vishetsgudinnan. Böjd är din rygg vid några och sextio år, håret, som skyler din hjässa, är inte ditt eget, rynkorna trängas i din panna, som välver sig över insjunkna ögonhålor, och ålderns förfall avtecknas i de tusen rynkorna kring din tomma mun.

O, Eberhard, varför svärmar inte du kring skog och mark? Döden skiljer dig blott dess förr vid din skrivpulpet, därför att du inte lät livet locka dig därifrån.

Farbror Eberhard stryker ett tjockt bläckstreck under sin sista rad. Ur pulpetens otaliga lådor drar han fram gulnade, fullklottrade luntor, alla de olika delarna av hans stora verk, detta verk, som ska bära Eberhard Berggrens namn genom tiderna. Men just när han har staplat lunta på lunta och stirrar på dem i tyst förtjusning, öppnas dörren, och in träder den unga grevinnan.

Där är hon, de gamla herrarnas unga härskarinna! Hon, som de tjäna och dyrka mer, än farföräldrarna tjäna och dyrka den första sonsonen. Där är hon, som de ha funnit i fattigdom och sjukdom och nu ha skänkt all världens härlighet, liksom sagans kung gjorde med den fattiga sköna, som han hittade i skogen. Det är för henne, som nu valthorn och fioler ljuda på Ekeby. Det är för henne allt rör sig, andas, arbetar på den stora gården.

Hon är frisk nu, om än alltjämt mycket svag. Ensamheten i det stora huset synes henne lång, och eftersom hon vet, att kavaljererna äro borta, vill hon se hur det ser ut uppe i kavaljersflygeln, detta beryktade rum.

Så kommer hon då sakta in och blickar uppåt de rappade väggarna och de gulrutiga sängomhängena, men hon blir förlägen, när hon märker, att rummet inte är tomt.

Farbror Eberhard går högtidligt emot henne och för henne fram till den stora högen av skrivet papper.

– Se, grevinna! säger han. Nu är mitt arbete färdigt. Nu ska det, som jag har skrivit, ut i världen. Nu ska stora ting ske.

– Vad är det, som ska ske, farbror Eberhard?

– Å, grevinna, det ska fara ner som en blixt, en blixt, som upplyser och dödar. Alltsedan Moses drog fram

honom ur Sinais åskmoln och satte honom på nådens stol i vandringstemplets innersta, alltsedan har han suttit trygg, den gamle Jehova, men nu får människorna se vad han är, inbillning, tomhet, dunst, vår egen hjärnas dödfödda foster. Han ska sjunka till intet, sade gubben och lade sin skrynkliga hand på lunthögen. Här står det, och när mänskor får läsa detta, måste de tro. De ska fara upp och se sin egen dumhet, de ska begagna korsen till vedbrand, kyrkorna till sädesbodar, och prästerna ska plöja jorden.

– O, farbror Eberhard, säger grevinnan med en lätt rysning, är ni en så förskräcklig människa? Står där så förskräckliga ting?

– Förskräckliga! upprepar gubben. Det är ju sanningen. Men vi liknar piltar, som gömmer sina ansikten i en kvinnas klänningskjol, så fort de möter en främling. Vi har vant oss att gömma oss undan för sanningen, för den evigt främmande. Men nu ska hon komma och bo bland oss, nu ska hon bli känd av alla.

– Av alla?

– Inte bara av filosoferna, men av alla, förstår ni, grevinna, av alla.

– Och så ska Jehova dö?

– Han och alla änglar, alla helgon, alla djävlar, alla lögner.

– Vem ska då styra världen?

– Tror grevinnan, att någon har styrt den förr? Tror grevinnan på denna försyn, som ger akt på sparvar och huvudhår? Ingen har styrt den, ingen ska styra den.

– Men vi, vi människor, vad blir det då av oss?

– Detsamma, som vi har varit, stoft. Den, som är utbränd, kan inte brinna mer, han är död. Ved är vi, som kringfladdras av livets lågor. Livets gnista flyger från en till en annan. Man tändes, flammar och slocknar. Det är livet.

– O, farbror Eberhard, ges då intet andeliv?

– Intet.

– Intet hinsidan graven?

– Intet.

– Intet gott, intet ont, intet mål, intet hopp?

– Intet.

Den unga kvinnan stiger fram till fönstret. Hon ser ut över höstens gulnade löv, över georginer och astrar, som med tunga huvuden hänga på av höstvinden brutna stjälkar. Hon ser Lövens svarta vågor, höstens mörka stormhimmel, och för en stund hänger hon sig åt förnekelsen.

– Farbror Eberhard, säger hon, vad världen är grå och ful, vad allt är gagnlöst! Jag vill lägga mig ner att dö.

Men då hör hon liksom en jämmer i sin själ. Livets starka krafter och de sjudande känslorna ropa högt efter lyckan att leva.

– Finns då intet, utbrister hon, som kan ge livet fägring, sedan ni har tagit ifrån mig Gud och odödlighet?

– Arbetet, svarar gubben.

Men hon ser åter ut, och en känsla av förakt för denna arma visdom smyger sig över henne. Det outgrundliga reser sig framför henne, hon känner anden boende i allt, hon förnimmer makten, som ligger bunden i skenbart död materia, men som kan utveckla sig i tusenfaldigt skiftande liv. Med svindlande tanke söker hon efter namn för Guds andes närvaro i naturen.

– O, farbror Eberhard, säger hon, vad är arbetet? Är det en gud? Äger det i sig själv ett mål? Nämn ett annat!

– Jag vet intet annat, svarar gubben.

Då har hon funnit namnet, som hon söker, ett armt, ofta besudlat namn.

– Farbror Eberhard, varför nämner ni inte kärleken?

Då glider ett småleende fram kring den tomma munnen, där de tusen rynkorna korsas.

– Här, säger filosofen och slår med knuten näve på den tunga packen, här mördas alla gudar, och jag har inte glömt Eros. Vad är kärleken annat än en köttets trängtan? Varför står han högre än andra kroppens fordringar? Gör hungern till en gud! Gör tröttheten till en gud! De äro lika värdiga. Må det bli slut med dårskaperna! Må sanningen leva!

Då sänker den unga grevinnan sitt huvud. Det är inte så, det är inte sant detta, men hon kan inte strida.

– Era ord har sårat min själ, säger hon, men ännu tror jag er inte. Hämndens och våldets gudar ska ni kunna döda, inte mer.

Men gubben tar hennes hand, lägger den på boken och svarar i otrons fanatism:

– När ni har läst detta, måste ni tro.

– Må det då aldrig komma inför mina ögon! säger hon. För tror jag detta, kan jag inte leva.

Och sänkt i sorg går hon ifrån filosofen. Men han sitter länge och grubblar, när hon har gått.

Dessa gamla luntor, fullklottrade med hädisk skrift, ha inte ännu prövats inför världen. Ännu har inte farbror Eberhards namn nått ryktets höjder.

Hans stora verk ligger gömt i en kista i skräprummet under läktartrappan i Svartsjö kyrka. Det ska först vid århundradets slut se dagsljuset.

Men varför har han gjort detta? Fruktade han för att inte ha bevisat sin sak? Var han rädd för förföljelser? Litet kännen I farbror Eberhard.

Förstån nu! Sanningen har han älskat, inte egen ära. Så har han offrat den senare, inte den förra, för att ett faderligt älskat barn skulle få dö i tron på det hon höll kärt.

O, kärlek, du är den förvisso evige!

TRETTIOANDRA KAPITLET.

Nygårdsflickan.

Ingen känner platsen under berget, där granarna växa som tätast och djupa lager av mjuk mossa täcka marken. Hur skulle någon känna den? Den har aldrig förr trampats av en människas fot, ingen människas tunga har givit den namn. Ingen gångstig leder till den gömda platsen. Klippblock torna upp sig runtomkring den, snärjande enar vakta den, vindfällen stänga in den, vallhjonet hittar den inte, räven föraktar den. Det är skogens ödsligaste trakt, och nu söka tusentals människor efter den.

Vilket oändligt tåg av sökande! De skulle fylla Bro kyrka, inte bara Bro, utan Lövviks och Svartsjö. Nej, vilket oändligt tåg av sökande!

Herrskapsbarn, som inte få följa tåget, stå vid vägkanten eller hänga på grindarna, där det stora tåget drar fram. De små ha inte trott, att denna världen rymde en sådan skara människor, en sådan oräknelig mängd. När de bli stora, ska de minnas denna långa, böljande flod av människor. Deras ögon ska fyllas av tårar vid blotta minnet av det överväldigande i att se detta oändliga tåg draga fram på vägar, där bara några ensamma vandrare, några tiggarskaror eller någon bondes kärra brukade synas under hela dagar.

Alla, som bo vid vägen, störta upp och fråga:

– Är olyckan kommen över landet? Är fienden över oss? Vart ska ni gå, vandringsmän? Vart ska ni?

– Vi söker, svara de. Vi har sökt i två dagar. Vi ska söka också i dag, sedan står vi inte ut längre. Vi ska söka igenom Björne skog och de furuklädda höjderna väster om Ekeby.

Det är från Nygård, en fattig trakt borta bland de östra bergen, som tåget först har brutit upp. Den vackra flickan med det tunga, svarta håret och de röda kinderna har varit försvunnen i åtta dagar. Kvastflickan, som Gösta Berling ville göra till sin fästmö, har gått vilse i de stora skogarna. På åtta dagar har ingen sett henne.

Så bröt folket från Nygård upp för att söka igenom skogen. Och varje människa de mötte följde med för att söka. Ur varje stuga kommo människor för att sluta sig till tåget.

Händer så ock ofta, att någon nykommen frågar:

– Ni män från Nygård, varav kommer allt detta? Varför låter ni den vackra flickan gå ensam på främmande stigar? Skogen är djup, och Gud har tagit hennes förstånd.

– Ingen ofredar henne, svara de då, hon ofredar ingen. Hon går trygg som ett barn. Vem går säkrare än den, som Gud själv måste vårda? Förr har hon alltid kommit tillbaka.

Så har det sökande tåget gått fram över de östra skogarna, som stänga Nygård från slätten. Nu på tredje dagen drar det fram förbi Bro kyrka upp mot skogarna väster om Ekeby.

Men där tåget går fram, brusar också en storm av undran. Ständigt måste en man ur hopen stanna för att svara på frågor.

– Vad vill ni? Vad söker ni?

– Vi söker den blåögda, mörkhåriga flickan. Hon har lagt sig att dö i skogen. Hon har varit borta i åtta dagar.

– Varför har hon lagt sig att dö i skogen? Var hon hungrig? Var hon olycklig?

– Nöd har hon inte lidit, men olyckan råkade henne i våras. Hon har sett den galne prästen, Gösta Berling, och älskat honom i flera år. Hon visste inte bättre. Gud har tagit hennes förstånd.

– Gud har sannerligen tagit från henne förståndet, ni män från Nygård.

– I våras kom olyckan. Förr hade han aldrig sett åt henne. Då sa han åt henne, att hon skulle få bli hans fästmö. Det var bara på lek, han lät henne åter gå, men hon kunde inte trösta sig. Hon kom ständigt tillbaka till Ekeby. Hon hängde i hans spår, var han gick. Han tröttnade vid henne. När hon sist var där, lät de hetsa sina hundar på henne. Sedan dess har ingen sett henne.

Man ur huse, man ur huse! Det gäller en människas liv. En människa har lagt sig att dö i skogen. Kanske är hon redan död? Kanske ock, att hon ännu irrar där utan att hitta rätta vägen? Skogen är stor och hennes förstånd hos Gud.

Följ tåget, följ det! Låt havren hänga på skylarna, tills den tunna kärnan faller ur vippan, låt potatisen ruttna i jorden, släpp hästarna lösa, så att de inte må törsta ihjäl i stallet, lämna fäboddörren öppen, så att korna må kunna gå under tak om natten, låt barnen komma med, ty barnen höra Gud till! Gud är med de små, han leder deras steg. De ska hjälpa, där mannavishet blir gäckad.

Kom alla, män och kvinnor och barn! Vem kan våga bli hemma? Vem vet om inte Gud ämnar använda just honom? Kom alla, som behöva barmhärtighet, att inte er själ en gång ska irra hjälplös kring torra platser, söka vila och ingen finna! Kom! Gud har tagit hennes förstånd, och skogen är stor.

Vem hittar till den platsen, där granarna stå tätast och mossan ligger mjukast? Finns det något mörkt där inne tätt under bergväggen? Blott de bruna myrornas barrstack. Prisad vare den, som styr dårarnas väg, intet annat!

Å, vilket tåg! Inte ett högtidssmyckat festtåg, som hälsar segraren, som strör blommor i hans väg och fyller hans öra med jubelrop, inte pilgrimernas tåg under psalmsång och vinande gisselslag på väg till de heliga gravarna, inte utvandrartåget på knakande lastvagnar, som söker nya hem åt nödställda, inte en armé med trummor och vapen, endast bönder i arbetsdräkt av vadmal med slitna förskinn, endast deras hustrur med strumpstickningen i handen och barnen på ryggen eller släpande vid kjorteln.

Stort är det att se människor enas om stora mål. Må de gå ut för att hälsa sina välgörare, för att prisa sin Gud, för att söka jord, för att försvara sitt land, må de gå! Men inte hungern, inte gudsfruktan, inte ofriden har drivit ut dessa. Deras möda är gagnlös, deras strävan utan lön. De gå bara för att finna en dåre. Så många svettdroppar, så många steg, så mycken ängslan, så många böner än allt detta kostar, ska det dock inte lönas med annat än med återfinnandet av en stackars vilsekommen, vars förstånd är hos Gud.

O, kan man inte älska detta folket? Kan inte den, som har stått vid vägkanten och sett det dra förbi, få tårar i ögonen, när han ser dem åter i sina tankar, män med sträva drag och hårda händer, kvinnor med tidigt fårade pannor och de trötta barnen, som Gud skulle leda till den rätta platsen?

Det fyller landsvägen, detta tåg av bedrövade sökande. Med allvarliga blickar mäta de skogen, dystra gå de fram, ty de veta, att de snarare söka en död än en levande.

Det där svarta under bergväggen, är det ändå inte myrornas barrhög, utan ett kullvräkt träd? Lovad vare himlen, endast ett kullvräkt träd! Men man kan ju inte se så noga, när granarna stå så tätt tillsammans.

Så långt är tåget, att de första, de starka männen, äro framme vid skogen väster om Björne, när de sista, krymplingarna, de arbetsbrutna gubbarna och de kvinnor, som bära sina små barn, knappast ha hunnit förbi Broby kyrka.

Och så försvinner hela det slingrande tåget in i den mörka skogen. Förmiddagens sol lyser det in under granarna, kvällens sjunkande sol ska möta skarorna, när de komma ut ur skogen.

Det är tredje dagen, som de söka, de äro vana vid detta arbete. De söka under den stupande bergväggen, på

vilken foten kan glida, under vindfällen, där arm och ben lätt kunna brytas, under de täta granarnas grenar, som, släpande ner över mjuk mossa, inbjuda till vila.

Björnens ide, rävens lya, grävlingens djupa bo, kolmilans svarta botten, den röda lingonbacken, granen med de vita barren, berget, som skogselden härjade för en månad sedan, stenen, som jätten kastade, allt detta ha de funnit, men inte platsen under bergväggen, där det svarta ligger. Ingen har varit där för att se om det är en myrstack eller en trädstam eller en människa. Ack, det är nog en människa, men ingen har varit där för att se henne.

Kvällens sol ser dem på andra sidan skogen, men den unga kvinnan, vars förstånd Gud har tagit, är inte funnen. Vad vilja de nu göra? Ska de genomsöka skogen ännu en gång? Skogen är farlig i mörkret, där finnas bottenlösa träsk och stupande klyftor. Och vad ska de, som intet funno, när solen lyste, kunna finna, när den har försvunnit?

– Låt oss gå till Ekeby! utropar en i hopen.

– Låt oss gå till Ekeby! utropa de då allesammans. Låt oss gå till Ekeby!

– Låt oss fråga dessa kavaljerer varför de släppte hundarna lösa på en, vars förstånd Gud har tagit, varför de eggade en dåre till förtvivlan! Våra arma, hungriga barn gråter, våra kläder är rivna, säden hänger på skylarna, tills kärnan faller ur skalet, potatisen ruttnar i jorden, våra hästar löper vilda omkring, våra kor får ingen vård, vi själva är nära att förgås av trötthet, och allt detta är deras fel. Låt oss gå till Ekeby och hålla räfst med dem! Låt oss gå till Ekeby!

Under detta förbannelsens år går allt ont ut över oss bönder. Guds hand vilar tungt över oss, hungersnöd ska vintern bjuda oss. Vem är det, som Guds hand söker? Det var inte Brobyprästen. Hans böner kunde ännu nå Guds öra. Vem då, om inte dessa kavaljerer? Låt oss gå till Ekeby!

De ha förstört gården, de ha drivit majorskan tiggande ut på landsvägen. Det är deras fel, att vi måste gå utan arbete. Det är deras fel, att vi måste hungra. Nöden är deras verk. Låt oss gå till Ekeby!

Så tränga mörka, förbittrade män ner mot Ekeby stora gård. Hungrande kvinnor med gråtande barn på armen följa dem, och sist komma krymplingarna och de arbetsbrutna gamla. Och förbittringen flyter som en växande ström genom lederna, från de gamla till kvinnorna, från kvinnorna till de starka männen i spetsen av tåget.

Det är höstfloden, som kommer. Kavaljerer, minns ni vårfloden? Nu komma nya vågor strömmande ner från bergen, nu går en ny härjning över Ekeby ära och makt.

En torpare, som går och plöjer på en vall i skogsbrynet, hör folkets rasande skri. Han spänner från den ena hästen, kastar sig upp på den och spränger åstad ner till Ekeby.

– Ofärden kommer, skriker han, björnarna kommer, ulvarna kommer, trollen kommer och tar Ekeby!

Han rider omkring hela gården, vild av skräck.

– Alla troll i skogen är lösa! ropar han. Trollen kommer och tar Ekeby! Rädde sig vem som kan! Trollen kommer för att sätta eld på gården och slå ihjäl kavaljererna!

Och bakom honom höras dånet och skränet av den frambrytande människoskaran. Höstfloden brusar ner mot Ekeby.

Vet den då vad den vill, denna framstormande ström av förbittring? Vill den eld, vill den mord, vill den

plundring?

Det är inte människor, som komma, det är skogens troll, ödemarkens vilddjur. Vi, mörka makter, som måste hålla oss gömda under jorden, vi äro fria för en enda salig stund. Hämnden har löst oss.

Det är bergens andar, som ha brutit malm, det är skogens andar, som ha fällt träd och vaktat milor, det är fältets andar, som ha låtit bröd växa. De äro fria, de vända sig till. förstörelse. Död åt Ekeby, död åt kavaljererna!

Det är här brännvinet flyter i strömmar. Det är här guldet ligger hopat i källarvalven. Det är här bodarna är fyllda av säd och kött. Varför ska rättfärdighetens barn svälta och ogärningsmän ha nog?

Men nu är er tid ute, måttet är rågat, kavaljerer. I liljor, som aldrig har spunnit, I fåglar, som aldrig har församlat, måttet är fullt. I skogen ligger den, som dömer er, vi är hennes sändemän. Lagmän och länsmän är det inte, som fäller er dom. Den, som ligger i skogen, har dömt er.

Kavaljererna stå uppe i stora byggnaden och se folket komma. De veta redan varför de anklagas. För en gång äro de oskyldiga. Om den stackars flickan har lagt sig att dö i skogen, så är det inte därför, att de ha hetsat hundarna på henne för en gångs skull, utan därför att Gösta Berling för åtta dagar sedan har gift sig med grevinnan Elisabet.

Men vad lönar det att tala med dessa rasande? De äro trötta, de äro hungriga. Hämnden eggar dem, rovlystnaden lockar dem. De komma störtande med vilda rop, och framför dem rider torparen, som skräcken har gjort vansinnig.

– Björnarna kommer, ulvarna kommer, trollen kommer och tar Ekeby!

Kavaljererna ha gömt den unga grevinnan i sitt innersta rum. Löwenborg och farbror Eberhard ska sitta där och vaka över henne, de övriga gå ut mot folket. De stå på trappan framför manbyggnaden, obeväpnade, leende, när den första larmande skaran hinner fram dit.

Och folket stannar framför denna lilla skara av lugna män. Där finnas de, som i glödande förbittring hade velat kasta ner dem på marken och trampa dem under sina järnskodda klackar, såsom folket på Sunds bruk gjorde med förvaltare och inspektor för femtio år sedan. Men de hade väntat sig stängda dörrar, beslutsamt lyfta vapen, de hade väntat sig motstånd och strid.

– Kära vänner, säga kavaljererna, kära vänner, ni är trötta och hungriga, låt oss ge er en bit mat! Och smaka först på en sup av Ekeby egna hemmabryggda brännvin!

Folket vill inte lyssna till sådant tal, det skränar och hotar. Men kavaljererna ta inte humör.

– Vänta bara, säga de, vänta bara en sekund! Se, Ekeby står öppet. Källarporten står öppen, boden står öppen, mjölkkammaren står öppen. Era kvinnor störtar av trötthet, barnen skriker. Låt oss först skaffa dem mat! Sedan kan ni döda oss. Vi ska inte springa vår väg. Men vi har vinden full av äpplen. Låt oss gå efter äpplen åt barnen!

*

En timme senare är festen i full gång på Ekeby. Den största fest, som den »stora gården har skådat, firas där i höstnatten, under den stora lysande fullmånen.

Nedrivna vedkaster ha antänts, över hela gården flammar bål vid bål. Folket sitter där gruppvis, njutande värme och vila, medan alla jordens goda gåvor strös ut över det.

Beslutsamma män ha gått in i lagården och tagit vad som kunde behövas. Kalvar och får ha dödats och även ett och annat storkreatur. Djuren ha styckats och stekts i en handvändning. Dessa hundratal av hungrande sluka i sig maten. Djur efter djur ledes ut och dödas. Det ser ut, som om hela lagården skulle tömmas på en natt.

De hade haft höstbak på Ekeby just de dagarna. Sedan den unga grevinnan Elisabet har kommit dit, hade det åter blivit fart i de inre göromålen. Det var, som om den unga kvinnan inte ett ögonblick påminde sig, att hon nu var Gösta Berlings hustru. Varken han eller hon låtsade om den saken, men däremot gjorde hon sig till fru på Ekeby. Såsom en god och duglig kvinna alltid måste göra, sökte hon med brinnande nit avhjälpa det slöseri och den vårdslöshet, som rådde på gården. Och hon blev lydd. Folket erfor ett visst välbehag av att åter ha en matmor över sig.

Men vad hjälpte det nu, att hon hade låtit fylla kökstaket med bröd, att hon hade låtit ysta och kärna och brygga under denna september månad, som hon hade varit där? Vad hjälpte det?

Ut till folket med allt, som finns, så att det inte må bränna Ekeby och slå ihjäl kavaljererna! Ut med bröd, smör, ost! Ut med drickstunnorna och ölfaten, ut med skinkorna ur boden, ut med brännvinskaggarna, ut med äpplena!

Hur kan all Ekeby rikedom förslå att mildra folkets vrede? Får man det bort, utan att något svart dåd har förövats, så bör man vara glad.

Allt, som sker, är dock ytterst för hennes skull, som nu är fru på Ekeby. Kavaljererna äro modiga och vapendugliga män, de skulle ha försvarat sig, om de hade följt sitt eget tycke. De skulle hellre ha drivit bort dessa rovgiriga hopar med några skarpa skott, om det inte hade varit för hennes skull, som är mild och vek och ber för folket.

Allteftersom natten skrider framåt, bli skarorna blidare. Värmen och vilan och maten och brännvinet mildra deras förskräckliga upphetsning. De börja skämta och skratta. De äro på Nygårdsflickans gravöl. ”Skam den, som sviker i dryckjom och skämt på ett gravöl! Det är där de behövs.”

Barnen kasta sig över dessa massor av frukt, som bringas till dem. Fattiga torparbarn, som hålla tranbär och lingon för läckerheter, kasta sig över klara astrakaner, som smälta i munnen, avlånga, söta paradisäpplen, gulvita citronäpplen, päron med röda kinder och plommon av alla slag, gula, röda och blå. Å, intet är gott nog för folket, när det behagar visa sin makt.

När det lider mot midnatt, ser det ut, som om skarorna skulle bereda sig till uppbrott. Kavaljererna upphöra att bringa mat och vin, att dra ur korkar och tappa öl. De dra en suck av lättnad i känslan av att faran är överstånden.

Men just då syns ett ljus i ett av stora byggningens fönster. Alla, som se det, skrika till. Det är en ung kvinna, som bär ljuset.

Det varar blott ett ögonblick. Synen försvinner, men folket tror sig ha känt igen kvinnan.

– Hon hade stort, svart hår och röda kinder, ropa de. Hon är här. De har henne gömd här.

– Å, kavaljerer, har ni henne här? Har ni vårt barn, vars förstånd Gud har tagit, här på Ekeby? Gudlösa, vad gör ni med henne? Här låter ni oss ängslas för henne hela veckan, söka henne hela tre dagar! Bort med vin och mat! Ve oss, att vi har tagit mot något av er hand! Ut nu först med henne! Sedan ska vi veta vad vi har att göra med er.

Det tamda vilddjuret ryter och vrålar. Med några vilda språng störtar det fram mot Ekeby.

Folket är snabbt, snabbare ändå äro kavaljererna. De störta upp och bomma till förstudörren. Men vad kunna de uträtta mot denna påträngande hop? Dörr efter dörr slås upp. Kavaljererna kastas undan, de ha inga vapen. De trängas in bland den täta hopen, så att de inte kunna röra sig. Folket måste in och finna Nygårdsflickan.

I det innersta rummet finna de henne. Ingen har tid att se efter om hon är ljus eller mörk. De lyfta upp henne och bära ut henne. Hon ska inte vara rädd, säga de. Det är bara kavaljererna de vilja åt. De äro här för att rädda henne.

Men de, som nu strömma ut ur byggnaden, mötas av ett annat tåg.

På den ödsligaste platsen i skogen vilar inte mer liket av en kvinna, som har störtat utför den höga branten där ovanför och dött av fallet. Ett barn har funnit henne. Sökare, som ha glömt sig kvar i skogen, ha lyft henne på sina axlar. Där komma de.

Skönare än i livet är hon i döden. Fager ligger hon med sitt långa, mörka hår. Härlig är gestalten, sedan evig frid vilar däröver.

Högt upplyft på männens axlar, bäres hon fram genom folkhoparna. Det blir stilla och tyst där hon drar fram. Med böjda hjässor hylla alla dödens majestät.

– Hon är nyss död, viska bärarna. Hon har nog gått i skogen ända till i dag. Vi tror, att hon har velat fly undan oss, som har sökt henne, och så kommit att störta utför branten.

Men om detta är Nygårdsflickan, vem är då hon, som har burits ut från Ekeby?

Tåget från skogen möter tåget från byggningen. Bålen flamma hela gården runt. Folket kan se båda kvinnorna och känna dem. Denna andra är ju den unga grevinnan på Borg.

– Å, vad betyder detta? Är detta en ny illgärning, som vi kommer på spåren? Varför är den unga grevinnan här på Ekeby? Varför har man sagt oss, att hon var långt borta eller också död? I den heliga rättfärdighetens namn ska vi inte nu kasta oss över kavaljererna och trampa dem till stoft under järnskodda klackar!

Då höres en vitt ljudande röst. Gösta Berling har stigit upp på trappans räckverk och talar därifrån.

– Hör mig, ni odjur, ni djävlar! Tror ni inte, att det finns bössor och krut på Ekeby, ni galningar? Tror ni inte, att jag har haft lust att skjuta ner er allesammans som galna hundar? Men hon där bad för er. Å, om jag hade vetat, att ni skulle ha rört henne, hade inte en av er fått vara i livet.

Vad är det ni väsnas för i kväll och kommer över oss som rövare och hotar oss med mord och brand? Vad har jag med era galna jäntor att göra? Vet jag vart de löper? Jag har varit god mot henne, det är saken. Jag skulle ha hetsat hundar på henne, det hade varit bättre för oss båda, men det har jag inte gjort. Inte heller har jag lovat henne att gifta mig med henne, det har jag aldrig gjort. Minns det!

Men nu säger jag er, att ni ska släppa henne, som ni har dragit ut ur huset här. Släpp henne, säger jag, och måtte de nävar, som har rört henne, svida i evig eld! Förstår ni inte, att hon är lika mycket över er, som himlen är över jorden, hon är lika fin, som ni är grova, lika god, som ni är elaka?

Nu ska jag säga er vem hon är. För det första är hon en ängel från himmelen, för det andra är det hon, som har varit gift med greven på Borg. Men hennes svärmor plågade henne både natt och dag. Hon måste stå vid sjön och tvätta kläder som en vanlig piga, hon blev slagen och pinad så, att ingen av era kvinnor kan ha det

värre. Ja, det var nära, att hon hade kastat sig i Klarälven, därför att man plågade livet ur henne. Jag undrar just vilken av er, era kanaljer, som då var till hands för att rädda livet på henne. Ingen av er var där, men vi kavaljerer, vi gjorde det. Jaha, vi gjorde det.

Och när hon sedan födde ett barn borta i en bondgård och greven lät hälsa henne och säga: ”Vi gifte oss i det främmande landet, vi följde inte lag och förordning. Du är inte min hustru, jag är inte din man. Ditt barn bryr jag mig inte om”, ja, när det var så och hon inte ville, att barnet skulle stå faderlöst i kyrkboken, då skulle ni nog ha blivit högfärdiga, om hon hade sagt till någon av er: ”Kom och gift dig med mig! Jag måste ha en far åt barnet.” Men hon valde ingen av er. Hon tog Gösta Berling, den fattige prästen, som aldrig mera får tala Guds ord. Ja, det säger jag er, bönder, att svårare sak har jag aldrig gjort, för jag var henne så ovärdig, att jag inte tordes se henne in i ögonen, men jag vågade inte heller säga nej, för hon var i stor förtvivlan.

Och nu må ni tro vad ont ni vill om oss kavaljerer, men mot henne där har vi gjort vad gott vi har kunnat. Och det är hennes förtjänst, att vi inte har skjutit ihjäl er allihop i natt. Men nu säger jag er: släpp henne lös och gå er väg, eljest tänker jag jorden öppnar sig och uppslukar er! Och när ni går härifrån, så be Gud förlåta er, att ni har skrämt och bedrövat den, som är så god och oskyldig! Och nu bort med er! Vi har haft nog av er!

Långt innan han hade slutat tala, hade de, som hade burit ut grevinnan, satt ner henne på ett av stentrappstegen, och nu kom en stor bonde helt betänksamt fram till henne och räckte henne sin stora hand.

– Tack och god natt! sade han. Vi ville henne inget ont, grevinna.

Efter honom kom en annan och gav henne en varsam handtryckning.

– Tack och god natt! Hon ska inte vara ledsen på oss!

Gösta hoppade ner och ställde sig vid hennes sida. Då togo de också honom i hand.

Så kommo de nu fram långsamma och sävliga, en efter en, för att ta god natt av dem, innan de gingo. De voro åter kuvade, åter voro de människor, såsom de voro, när de om morgonen lämnade sina hem, innan hungern och hämnden hade gjort dem till vilddjur.

De sågo grevinnan rätt in i ansiktet, och Gösta märkte hur anblicken av den oskuld och fromhet, som de där sågo, bragte tårar i mångas ögon. Det var hos dem alla en tyst tillbedjan av det ädlaste de hade skådat. Det var människor, som gladde sig åt att en av dem hade en så stor kärlek till det goda.

Alla kunde ju inte skaka hand med henne. De voro ju så förfärligt många, och den unga kvinnan var trött och svag. Men alla skulle dock upp och se henne, och så kunde de ta Gösta i hand, hans armar tålde nog skakningen.

Gösta stod som i en dröm. I hans hjärta rann denna kväll upp en ny kärlek.

”O, mitt folk”, tänkte han, ”o, mitt folk, vad jag älskar dig!” Han kände hur han älskade hela denna skaran, som drog bort i nattmörkret med den döda flickan i spetsen av tåget, alla dessa i grova kläder och illaluktande skodon, alla dessa, som bodde i de gråa stugorna vid skogskanten, alla dessa, som inte kunde föra en penna och ofta nog inte heller läsa, alla dessa, som inte kände livets fullhet och rikedom, endast strävan för det dagliga brödet.

Han älskade dem med en smärtsam, brinnande ömhet, som tvingade fram tårar i hans ögon. Han visste inte vad han ville göra för dem, men han älskade dem, alla och envar, med fel och laster och skröpligheter. O,

herregud, om den dag kunde komma, då också han bleve älskad av dem!

Han vaknade ur sin dröm. Hans hustru lade sin hand på hans arm. Folket var borta. De voro ensamma på trappan.

– O Gösta, Gösta, hur kunde du?

Hon satte händerna för ansiktet och grät.

– Det är sant vad jag sa, utbrast han. Jag har aldrig lovat Nygårdsflickan att gifta mig med henne. ”Kom hit nästa fredag, så ska du få se på roligt!” var allt, vad jag sa till henne. Jag rår inte för att hon tyckte om mig.

– O, det var inte detta! Men hur kunde du säga till folket, att jag var god och ren? Gösta, Gösta, vet du inte, att jag älskade dig, när jag ännu inte hade lov därtill? Jag blygdes för folket, Gösta. Jag ville dö av blygsel.

Och hon skakades av snyftningar.

Han stod och såg på henne.

– O, min vän, min älskade! sade han stilla. Vad du är lycklig, som är så god! Vad du är lycklig, som i ditt inre har en så skön själ!

TRETTIOTREDJE KAPITLET.

Kevenhüller.

På 1770-talet föddes i Tyskland den sedermera lärde och mångkunnige Kevenhüller. Han var son till en borggreve och kunde ha fått bo i höga slott och rida vid kejsarens sida, om han hade haft lust, men det hade han inte.

Han skulle ha velat fästa väderkvarnsvingar vid borgens högsta torn, göra riddarsalen till en klensmedja och frustugan till en urmakarverkstad. Han skulle ha velat fylla borgen med snurrande hjul och arbetande hävstänger. Men då sådant inte lät sig göra, lämnade han hela ståten och gav sig i urmakarlära. Där lärde han allt, som läras kunde, om kugghjul, fjädrar och pendlar. Han lärde att göra solur och stjärnur, pendyler med pipande kanariefåglar och lurblåsande herdar, klockspel, som fyllde ett helt kyrktorn med sitt underliga maskineri, och urverk så små, att de kunde infattas i en medaljong.

När han hade fått sitt mästarbrev, satte han ränseln på ryggen, tog knölpåken i hand och vandrade från ort till ort för att studera allt, som gick med rullar och hjul. Kevenhüller var ingen vanlig urmakare, han ville bli en stor uppfinnare och världsförbättrare.

När han så hade genomvandrat många land, begav han sig också till Värmland för att studera kvarnhjul och gruvkonster. En vacker sommarmorgon hände sig, att han gick tvärsöver Karlstads torg. Men i samma vackra morgonstund hade skogsfrun funnit för gott att utsträcka sin vandring ända in i staden. Den höga damen kom, också hon, tvärsöver torget, men från motsatt håll, och så mötte hon Kevenhüller.

Det var ett möte för en urmakargesäll! Hon hade lysande, gröna ögon och stritt, ljust hår, som nära nog nådde marken, och hon var klädd i grönt, skiftande siden. Troll och hedning, som hon var, var hon skönare än alla kristna kvinnor, som Kevenhüller någonsin hade sett. Han stod som förryckt och såg på henne, där hon kom emot honom.

Hon kom raka vägen från snåren i skogens innersta, där ormbunkarna bli höga som träd, där de jättelika furorna utestänga solljuset, så att det blott kan falla som gyllene stänk på den gula mossan, och där linnean

kryper över lavklädda stenar.

Jag hade nog velat vara i Kevenhüllers ställe för att få se henne, där hon kom med ormbunksblad och granbarr intrasslade i det strida håret och en liten svart huggorm om halsen. Tänk er henne, smidig i gången som ett vilddjur och medförande en frisk doft av kåda och smultron, av linnea och mossa!

Vad dock människorna måtte ha stirrat på henne, när hon tog sig för att vandra över Karlstads torg! Hästar skrämdes väl i sken av hennes långa hår, som flög för sommarvinden. Gatpojkarna sprungo efter henne. Karlarna släppte besman och köttyxa för att gapa på henne. Kvinnorna sprungo skrikande efter biskop och domkapitel för att driva otyget ur staden.

Själv gick hon fram lugn och majestätisk och smålog blott åt uppståndelsen, varvid Kevenhüller såg hennes små spetsiga rovdjurständer lysa fram bakom de röda läpparna.

Hon hade hängt en kappa över ryggen, för att ingen skulle märka vem hon var, men olyckan ville, att hon hade glömt att skyla svansen. Nu låg den och släpade längs gatstenarna.

Kevenhüller såg svansen, också han, och det gjorde honom ont, att en högboren dam skulle ge sig till pris åt stadsbornas åtlöje, därför bugade han sig för den sköna och sade höviskt:

– Behagar inte ers nåd att lyfta på släpet?

Skogsfrun blev rörd, inte mindre över hans välvilja än över hans artighet. Hon stannade mittframför honom och såg på honom, så att han tyckte, att lysande gnistor foro från hennes ögon in i hans hjärta.

– Märk det, Kevenhüller, sade hon, hädanefter ska du med dina två händer kunna utföra vilket konstverk du vill, men blott ett av varje slag.

Hon sade så, och hon kunde hålla sitt ord. Ty vem vet inte, att den grönklädda från skogssnåren har makt att skänka snille och underbara krafter åt dem, som förvärva sig hennes ynnest?

Kevenhüller stannade i Karlstad och hyrde en verkstad där. Han hamrade och arbetade natt och dag. Om åtta dagar hade han gjort ett underverk. Det var en vagn, som gick av sig själv. Den gick uppför backe och utför backe, gick fort och långsamt, kunde styras och vändas, hejdas och sättas i gång, alltsom man ville det. En ypperlig vagn var det.

Nu blev Kevenhüller en berömd man och fick vänner i hela staden. Han var så stolt över sin vagn, att han for upp till Stockholm för att visa den för kungen. Han behövde inte vänta på skjutshästar eller gräla med hållkarlar. Han behövde inte skaka på rapphöna eller sova på hållstugans träbänk. Han for stolt i sin egen vagn och var framme på ett par timmar.

Han for rätt upp till slottet, och kungen kom ut med hovdamer och hovherrar och såg honom åka. De kunde aldrig berömma honom nog.

Då sade kungen:

– Den vagnen kan du gärna ge mig, Kevenhüller. Och fast han svarade nej, så var kungen envis och ville ha vagnen.

Då såg Kevenhüller, att i kungens följe stod en hovdam med ljust hår och grön klänning. Han kände nog igen henne, och han förstod, att det var hon, som hade rått kungen att be honom om hans vagn. Men han blev förtvivlad. Han kunde inte tåla, att en annan skulle äga hans vagn, och inte heller vågade han i längden säga nej åt kungen. Därför körde han den med en sådan fart mot slottsmuren, att vagnen sprang i tusen

stycken.

När han kom hem till Karlstad igen, försökte han göra en ny vagn. Men han kunde inte. Då blev han förfärad över den gåva, som skogsfrun hade givit honom. Han hade lämnat lättingslivet på sin faders slott för att bli en välgörare för många, inte för att tillverka trolltyg, som blott en kunde använda. Vad hjälpte det honom, om han bleve en stor mästare, ja, den störste av alla mästare, om han inte kunde mångfaldiga sina underverk, så att de bleve till nytta för tusenden?

Och den lärde, mångkunnige mannen längtade så efter lugnt, sansat arbete, att han blev stenhuggare och murare. Det var då han byggde det stora stentornet nere vid Västra bron efter mönstret av kärntornet i hans faders riddarborg, och hans mening var väl även att bygga huslängor, portaler, borggårdar, vallar och hängtorn, så att en hel riddarborg skulle uppstå vid Klarälvsstranden.

Där inne skulle han förverkliga sin barndomsdröm. Allt, vad industri och hantverk hette, skulle ha sitt hem i slottets salar. Vita mjölnardrängar och svarta smeder, urmakare med gröna skärmar för de ansträngda ögonen, färgare med mörka händer, vävare, svarvare, filare, alla skulle ha sina verkstäder i hans slott.

Och allt gick väl. Av de stenar, som han själv hade krossat, hade han med egen hand murat sitt torn. Han hade satt fast kvarnvingar på det, för tornet skulle bli en kvarn, och nu ville han ta itu med smedjan.

Stod han så en dag och betraktade hur de lätta, starka vingarna vände sig för vinden. Då kom hans gamla onda över honom.

Det var honom, som om den grönklädda åter hade sett på honom med sina lysande ögon, och att hans hjärna ånyo fattade eld. Han stängde sig inne i sin verkstad, smakade ingen mat, njöt ingen vila och arbetade utan uppehåll. Så gjorde han på åtta dagar ett nytt underting.

En dag steg han upp på taket av sitt torn och började spänna vingar på sina axlar.

Två gatpojkar och en gymnasist, som sutto på brokaren och metade löjor, fingo se honom, och de uppgåvo ett skrik, som hördes genom hela staden. De gåvo sig åstad, flämtande sprungo de gata upp och gata ner, slogo på alla dörrar och ropade, i det de sprungo:

– Kevenhüller ska flyga! Kevenhüller ska flyga!

Denne stod helt lugnt på torntaket och spände vingarna på sig, och under tiden kommo folkskarorna myllrande fram ur de trånga gatorna i det gamla Karlstad.

Pigorna lämnade den kokande grytan och den jäsande degen. Gummorna släppte stickstrumpan, satte brillorna på och löpte framåt gatan. Rådmän och borgmästare stego upp från domarbordet. Rektorn slängde grammatikan i vrån, skolpojkarna jagade ut ur klasserna utan att begära lov. Hela staden var på språng mot Västra bron.

Snart var bron svart av människor. Salttorget var packat, och hela älvstranden ända bort till biskopsgården vimlade av folk. Det var större trängsel än i Persmässan, där sågos flera skådelystna, än när kung Gustav III kom körande genom staden, dragen av åtta hästar och i en fart så vild, att vagnen stod på två hjul i svängarna.

Kevenhüller fick äntligen vingarna på sig och satte av. Han slog ett par slag med dem, och så var han ute i det fria. Han låg och sam i lufthavet högt över jorden.

Han drog in luften i fulla drag, den var stark och ren. Hans bröst vidgades, och det gamla riddarblodet började sjuda inom honom. Han tumlade som en duva, han svävade som en hök, hans vingar voro snabba

som svalans, han styrde sin väg säkert som falken. Och han såg ner på hela den jordbundna hopen, vilken blickade upp till honom, som låg och sam i luften. Hade han blott kunnat tillverka ett par liknande vingar åt var och en av dem! Hade han blott kunnat ge envar av dem makt att höja sig i denna friska luft! Vilka människor skulle det inte bli av dem! Minnet av hans livs elände lämnade honom inte ens i detta segerns ögonblick. Han kunde inte njuta blott för sin egen del. Den skogsfrun, om han blott kunde råka henne!

Då såg han med ögon, som voro nästan bländade av det skarpa solskenet och den skimrande luften, huru någon kom flygande rätt emot honom. Stora vingar, just liknande hans egna, såg han röra sig, och mellan vingarna sam en människokropp. Gult hår fladdrade, grönt siden böljade, vilda ögon lyste. Där var hon, där var hon!

Kevenhüller besinnade sig inte. Med vild fart störtade han på vidundret för att kyssa henne eller slå henne, han visste inte rätt vilket, men i alla fall för att tvinga henne att lyfta förbannelsen från hans tillvaro. I denna vilda fart sveko honom besinning och sans. Han såg inte vart han styrde, han märkte blott det flygande håret och de vilda ögonen. Han kom alldeles inpå henne och sträckte fram armarna för att gripa henne. Då fastnade hans vingar i hennes, och hennes voro starkare. Hans vingar rämnade och förstördes, han själv svängdes runt och störtade ner, han visste inte vart.

När han återfick sans och besinning, låg han på taket av sitt eget torn med den krossade flygmaskinen vid sin sida. Han hade flugit rätt på sin egen kvarn. Vingarna hade gripit honom, svängt honom ett par varv runt och därpå störtat ner honom på torntaket.

Så var den leken ändad.

Kevenhüller var nu åter en förtvivlad man. Ärligt arbete väckte hans leda, och vidunderskonsterna vågade han inte använda. Gjorde han ännu ett underverk och kom att förstöra det, då skulle väl hans hjärta brista av sorg. Och förstörde han det inte, bleve han väl tokig vid tanken på att han inte kunde göra andra någon nytta med det.

Han letade fram gesällränseln och knölpåken, lät kvarnen stå, som den stod, och beslöt att ge sig ut på forskning efter skogsfrun.

Han skaffade sig häst och åkdon, ty han var inte mer så ung och lätt på foten. Och man berättar, att när han kom till en skog, steg han ur åkdonet och gick in där och ropade på den grönklädda från snåren.

– Skogsfru, skogsfru, det är jag, Kevenhüller, Kevenhuller! Kom, kom! Men hon kom inte.

På dessa resor kom han till Ekeby, några år innan majorskan blev förjagad. Där blev han väl mottagen, och där stannade han. Och skaran i kavaljersflygeln blev förökad med en lång, stark riddarfigur, en rask herre, som kunde göra skäl för sig vid ölstånkan och på jaktpartiet. Hans barndoms minnen återkommo. Han tillät, att man kallade honom greve, och han fick alltmera utseende av en gammal tysk rövarbaron, med sin stora örnnäsa, sina barska ögonbryn, sitt helskägg, som var spetsigt under hakan och morskt uppvridet över läpparna.

Han blev då kavaljer bland kavaljererna och var inte bättre än någon annan i den hop, som folk trodde att majorskan lagade i ordning åt den lede fienden. Hans hår grånade, och hans hjärna sov. Så gammal var han, att han inte mer kunde tro på sin ungdoms bragder. Han var inte mannen med underverkskrafterna. Det var inte han, som hade gjort den självgående vagnen och flygmaskinen. Å nej, sagor, sagor!

Men så hände sig, att majorskan blev fördriven från Ekeby, och kavaljererna blevo herrar på den stora gården. Då började där ett liv, som aldrig hade varit värre. Det gick en storm över landet. All gammal dårskap bröt upp i ungdomsyra, allt ont kom i rörelse, allt gott bävade, människorna kämpade på jorden och

andarna i himmelen. Vargar kommo från Dovre med trollkäringar på ryggen, naturmakterna gåvos fria, och skogsfrun kom till Ekeby.

Kavaljererna kände henne inte. De trodde, att hon var en fattig och nödställd kvinna, som en grym svärmor hade jagat till förtvivlan. Så gåvo de henne skydd, vördade henne som en drottning och älskade henne som ett barn.

Kevenhüller ensam såg vem hon var. Till en början var nog han bländad som alla andra. Men en dag bar hon en klänning av grönt, skiftande siden, och när hon fick den på, kände Kevenhüller igen henne.

Där satt hon, bäddad på siden, på den bästa soffan på Ekeby, och alla de gamla männen gjorde sig till narrar för att tjäna henne. Kock var en och kammartjänare en annan, en föreläsare, en hovmusikant, en skomakare. Alla hade de tagit sin syssla.

Sjuk skulle det heta att hon var, det leda trollet, men Kevenhüller visste nog hur det var beställt med den sjukan. Hon hade dem till ett åtlöje allihop, det hade hon.

Han varnade kavaljererna för henne.

– Se på de små skarpa tänderna, sade han, och de vilda, lysande ögonen! Hon är skogsfrun, allt ont är i rörelse i denna förskräckliga tid. Jag säger er, hon är skogsfrun, hitkommen till vårt fördärv. Jag har sett henne förr.

Men så snart Kevenhüller hade sett skogsfrun och känt igen henne, kom arbetslusten över honom. Det började brinna och sjuda i hans hjärna, hans fingrar värkte av lust att kröka sig om hammare och fil, han kunde inte kämpa med sig själv. Med bittert hjärta satte han på sig arbetsrocken och stängde in sig i en gammal klensmedja, som skulle bli hans verkstad.

Då gick det ett rop ifrån Ekeby ut över hela Värmland:

– Kevenhüller har börjat arbeta!

Och man lyssnade andlöst efter hammarslagen från den stängda verkstaden, efter filarnas raspning och bälgens stönande.

Ett nytt underverk ska se dagen. Vari månde det bestå? Ska han nu lära oss att gå på vattnet eller resa en stege upp till sjustjärnorna?

Ingenting är omöjligt för en sådan man. Med egna ögon ha vi sett honom bäras genom luften av vingar. Vi ha sett hans vagn brusa genom gatorna. Han har skogsfruns gåva, ingenting är omöjligt för honom.

En natt, den första eller andra i oktober, hade han underverket färdigt. Han kom ut ur verkstaden och hade det i handen. Det var ett hjul, som oupphörligen gick runt. När det vände sig, lyste ekrarna som eld, och värme och ljus gingo ut därifrån. Kevenhüller hade gjort en sol. När han kom ut ur verkstaden med den, blev natten så ljus, att sparvarna började kvittra och molnen brinna till morgonrodnad.

Det var den härligaste uppfinning. På jorden skulle inte mer finnas mörker eller köld. Det svindlade för hans huvud, när han tänkte den tanken. Dagens sol skulle fortfara att gå upp och ner, men när den försvann, skulle tusenden och åter tusenden av hans eldhjul flamma över landet, och luften skulle darra av värme såsom på den hetaste sommardag. Då skulle man inbärga mogna skördar under midvinterns stjärnehimmel, smultron och lingon skulle kläda skogsbackarna året om, isen skulle aldrig binda vattnet.

Sedan nu uppfinningen var färdig, skulle den skapa en ny jord. Hans eldhjul skulle bli de fattigas päls och

gruvarbetarnas sol. Det skulle ge drivkraft åt fabrikerna, liv åt naturen, en ny rik och lycklig tillvaro åt mänskligheten. Men i samma stund visste han väl, att allt detta var drömmar och att skogsfrun aldrig skulle tillåta honom att mångfaldiga sitt eldhjul. Och i sin vrede och hämndlystnad tänkte han, att han ville döda henne, och så visste han knappt mer vad han gjorde.

Han gick upp till manbyggnaden, och i förstugan tätt under trappan satte han ner eldhjulet. Det var hans mening, att huset skulle fatta eld och trollet brinna inne.

Sedan gick han åter in i sin verkstad och satt där tyst, lyssnande.

Det blev rop och skrik på gården. Nu började det märkas, att en stor bragd var gjord.

Ja, spring, skrik, klämta! Nu brinner hon ändå inne, skogsfrun, som ni bäddade på siden!

Månne hon vrider sig i plågor, månne hon flyr undan lågorna från rum till rum? Ah, vad det gröna sidenet ska låga, och hur flammorna ska leka i det strida håret! Friskt mod, flammor, friskt mod, fånga henne, sätt eld på henne! Häxor brinna! Frukta inte för hennes trollord, lågor! Låt henne brinna! Den finns, som för hennes skull har måst brinna genom hela sitt liv.

Klockor klämtade, vagnar rasslade, sprutor drogos fram, vatten langades upp från sjön, folk stormade till från alla byar. Det var skrik och jämmer och befallningar, det var tak, som störtade in, det var det förfärliga knastret och dånet av eldsvådan. Men intet störde Kevenhüller. Han satt på huggkubben och gned händerna.

Så hörde han ett brak, som om himlen hade störtat samman, och han for upp i jubel.

– Nu är det gjort! utbrast han. Nu kan hon inte undkomma, nu är hon krossad under bjälkarna eller bränd av lågorna. Nu är det gjort!

Och han tänkte på Ekeby ära och makt, som måste uppoffras för att skaffa henne ur världen. De härliga salarna, där så mycken fröjd hade bott, rummen, som hade genljudit av minnenas glädje, borden, som hade dignat under läckra rätter, de dyrbara gamla möblerna, silver och porslin, som inte mer kunde tillrättaskaffas …

Och så for han upp med ett anskri. Hans eldhjul, hans sol, modellen, på vilken allt berodde, hade han inte ställt in den under trappan för att åstadkomma eldsvådan?

Kevenhüller såg ner på sig själv, förstenad av fasa.

– Är jag tokig? sade han. Hur kunde jag göra något sådant?

I samma stund öppnades verkstadens väl stängda dörr, och den grönklädda steg in.

Skogsfrun stod där på tröskeln, småleende och fager. Hennes gröna klänning hade inte fel eller fläck, ingen brandrök hade satt sig fast i hennes strida hår. Hon var sådan, som han hade sett henne på Karlstads torg i sina unga dagar, vilddjurssvansen släpade mellan hennes fötter, och hon hade all skogens vildhet och doft med sig.

– Nu brinner Ekeby, sade hon och skrattade.

Kevenhüller hade släggan lyftad och ämnade kasta den i huvudet på henne, men så fick han se, att hon i handen bar hans eldhjul.

– Se, vad jag har räddat åt dig! sade hon.

Kevenhüller kastade sig på knä för henne.

– Du har bräckt min vagn, du har krossat mina vingar, och du har förstört mitt liv. Hav nåd, hav förbarmande med mig!

Hon klättrade upp på hyvelbänken och satte sig där, alltjämt lika ung och skälmsk, som när han första gången såg henne på Karlstads torg.

– Jag finner, att du vet vem jag är, sade hon.

– Jag känner dig, och jag har alltid känt dig, sade den stackars mannen, du är snillet. Men ge mig nu fri! Tag din gåva ifrån mig! Tag underverksgåvorna ifrån mig! Låt mig vara en vanlig människa! Varför förföljer du mig? Varför förföljer du mig?

– Galning! sade skogsfrun. Jag har aldrig velat dig något ont. Jag gav dig en stor belöning, men jag kan också ta den ifrån dig, om den inte behagar dig. Men betänk dig väl! Du kommer att ångra dig.

– Nej, nej, utbrast han, tag ifrån mig underverkskrafterna!

– Först måste du förstöra det här, sade hon och kastade eldhjulet framför honom på golvet.

Han tvekade inte. Han svängde släggan över den glimmande eldsolen, som blott var ett styggt trolltyg, när den inte fick användas till nytta för tusenden. Gnistorna flögo kring rummet, skärvor och eldslågor dansade kring honom, och så låg även hans sista underverk i spillror.

– Ja, nu tar jag min gåva ifrån dig, sade skogsfrun.

När hon stod i dörren för att gå och skenet från eldsvådan där ute överströmmade henne, såg han efter henne för sista gången.

Skönare än någonsin förr syntes hon honom och inte mer ondskefull, endast sträng och stolt.

– Galning! sade hon. Förbjöd jag dig någonsin att låta andra göra efter dina verk? Vad ville jag annat än skydda snillets man från hantverksarbetet?

Därmed gick hon. Kevenhüller var vansinnig ett par dagar. Därefter blev han en vanlig människa igen.

Men under sitt vansinne hade han bränt ner Ekeby. Ingen människa blev dock skadad. Likväl var det stor sorg för kavaljererna, att det gästfria hem, där de hade åtnjutit så mycket gott, skulle lida så mycken skada under deras tid.

TRETTIOFJÄRDE KAPITLET.

Broby marknad.

Den första fredagen i oktober börjar den stora Broby marknad, som varar i åtta dagar. Det är höstens stora högtid. Den föregås av slakt och bak i varje stuga, de nya vinterdräkterna äro då färdiga att bäras första gången, helgdagsrätter, sådana som klengås och ostkaka, stå på bordet dagen om, brännvinsransonerna fördubblas, arbetet vilar. Det är fest i varje gård. Tjänare och arbetsfolk få då ut sina löner och hålla långa överläggningar om vad de ska köpa på marknaden. Långväga folk kommer i små flockar vandrande vägen fram med ränsel på ryggen och stav i handen. Många driva sina kreatur till marknaden. Små envisa ungtjurar och getter, som stå stilla och sätta frambenen rätt i backen, ställa till mycken förtret för ägaren och mycken glädje för åskådaren. Gästrummen på herrgårdarna äro fyllda av kära gäster. Nyheter utbytas, och priser på

boskap och bohag diskuteras. Barnen gå och drömma om marknadsgåvor och marknadspengar.

Och på den första marknadsdagen – vilket vimmel rör sig inte då uppför Broby backar och över det vida marknadsfältet! Stånd äro resta, där städernas köpmän ha brett ut sina varor, medan dalfolk och västgötar ha staplat upp sitt gods på oändliga räckor av ”skivor”, över vilka vita tygtak fladdra. Lindansare, positiv och blinda fiolspelare finns där nog av, likaså av spåmän, av karamellförsäljare och av brännvinskrogar. Bortom stånden stå sten- och träkärl uppradade. Lök och pepparrot, äpplen och päron bjudas ut av trädgårdsmästare från de stora gårdarna. Vidsträckta kvadrater av marken äro upptagna av rödbruna kopparkärl med blank förtenning.

Det märks dock väl på marknadsrörelsen, att nöd råder i Svartsjö och Bro och Lövvik och de andra Lövsjösocknarna. Handeln går dåligt vid stånd och skivor. Mesta rörelsen är det på det stora kreaturstorget, ty mången måste sälja både ko och kalv för att själv kunna leva över vintern. Där pågår också det vilda, spännande hästbytet.

Muntert är det på Broby marknad. Har man blott pengar till ett par supar, så kan man hålla modet uppe. Och det är inte brännvinet ensamt, som vållar glädjen. När människorna från de ensliga skogshemmen komma ner till marknadsfältet med dess böljande massor och höra bruset av hela den skrikande, skrattande skaran, bli de liksom yra av glädje, förvildade av det brusande marknadslivet.

Visst blir det mycken handel bland så många människor, men den är dock knappast huvudsaken. Det viktigaste är att få med sig en skara av släkt och vänner bort till kärrorna och bjuda på fårpölsa, klengås och brännvin eller att övertala tösen att ta emot psalmbok och silkeskläde eller att gå och se ut marknadsgåvor åt de små där hemma.

Alla människor, som inte ha måst stanna hemma för att se till hus och boskap, äro komna till denna Broby marknad. Där äro kavaljerer från Ekeby och skogsbönder från Nygård, hästhandlare från Norge, finnar från de norra skogarna, skojare från landsvägen.

Ibland samlas hela det brusande havet i en virvel, som svänger sig i yra ringar kring en medelpunkt. Ingen vet vad som finns innerst, förrän ett par polismän bryta sig igenom hopen för att göra slut på ett slagsmål eller resa upp en kullvält kärra. Och i nästa ögonblick är det en ny folkskockning omkring en köpman, som munhugges med en kvick jänta.

Fram mot middagen börjar det stora slagsmålet. Bönderna ha fått för sig, att västgötarna begagna för korta alnmått, och det uppstår först gräl och oväsen omkring deras skivor, sedan övergår det till våldsamheter. Det vet envar, att för de många, som i de dagarna inte sågo annat än nöd och elände för sig, var det just som en glädje att få slå till, det kunde göra detsamma vem eller vad som träffades. Och så snart de starka och stridslystna se, att ett slagsmål är i gång, rusa de till från alla håll. Kavaljererna ämna just bryta fram för att stifta fred på sitt eget vis, och dalkarlarna skynda till för att hjälpa västgötarna.

Starke Måns från Fors är den, som är ivrigast inne i leken. Full är han, och vred är han. Nu har han ryckt omkull en västgöte och börjat prygla upp honom, men vid dennes nödrop skynda hans landsmän fram och försöka tvinga starke Måns att släppa kamraten lös. Då välter starke Måns tygpackorna ner från en av skivorna och griper själva skivan, som är en aln bred och åtta alnar lång samt hopfogad av tjocka plankor, och börjar svänga den som sitt vapen.

Han är en förfärlig man, starke Måns. Det var han, som sparkade ut en vägg i arresten i Filipstad, han, som kunde lyfta en båt ur sjön och bära den på sina axlar. Nu kan man förstå, att när han börjar slå omkring sig med den tunga skivan, så flyr hela folkhopen och västgötarna med. Men starke Måns är efter dem, slående omkring sig med den tunga skivan. För honom är det inte mer fråga om vänner eller fiender, han vill bara ha

någon att slå, nu sedan han har fått ett vapen.

Folket flyr i förtvivlan undan honom. Män och kvinnor skrika och springa. Men hur är det möjligt att fly för kvinnorna, av vilka flera ha sina barn vid handen? Stånd och kärror stå dem i vägen, oxar och kor, som bli vilda av larmet, hindra dem att komma undan.

I ett hörn mellan stånden har en hop kvinnor blivit inklämd, och mot denna stormar jätten. Tycker han sig inte mitt i skaran se en västgöte! Han höjer skivan och låter den falla. I blek, rysande ångest ta kvinnorna emot anfallet, krypande samman under det dödande slaget.

Men när skivan vinande faller ner över dem, brytes dess kraft mot en mans uppsträckta armar. En man har inte krupit samman, utan rest sig över mängden, en man har av fri vilja tagit emot slaget för att rädda de många. Kvinnor och barn stå oskadda. En man har brutit slagets våldsamhet, men han ligger nu också medvetslös på marken.

Starke Måns lyfter inte upp sin skiva för att storma vidare. Han har mött mannens blick, just när skivan föll ner på hans hjässa, och den har slagit honom med förlamning. Han låter sig bindas och föras bort utan motstånd.

Men i ilande fart löper kring marknaden det ryktet, att starke Måns har slagit ihjäl kapten Lennart. Man säger, att han, som har varit folkets vän, har dött för att rädda kvinnor och värnlösa barn.

Och det blir stilla över de vida fälten, där livet nyss brusade i sin vildaste fart. Handeln stannar av, slagsmålet upphör, gillena vid matsäcksskrinen ta slut, förgäves locka lindansarna på åskådare.

Folkets vän är död, folket har fått sorg. I tyst trängsel strömma alla mot den plats, där han har fallit. Han ligger utsträckt på marken, alldeles medvetslös, något sår syns inte, men själva huvudskålen tycks vara tillplattad.

Några män flytta honom varligt upp på skivan, som jätten har tappat. De tro sig märka, att han ännu lever.

– Vart ska vi bära honom? fråga de varandra.

– Hem! svarar en barsk röst ur hopen.

O, ja, ni goda män, bär honom hem! Lyft upp honom på era axlar och bär honom hem! Han har varit Guds lekboll, han har drivits som en fjäder för fläkten av hans anda. Bär honom nu hem!

Det sårade huvudet har vilat på den hårda britsen i fängelset, på halmkärven i ladan. Låt det nu få komma hem och vila mot en stoppad kudde! Han har lidit oförskylld skam och plåga, han har förjagats från sin egen dörr. En irrande flykting har han varit, vandrande Guds vägar, var han kunde finna dem, men hans längtans land var detta hem, vars port Gud hade stängt för honom. Kanske står hans hem öppet för den, som har dött för att rädda kvinnor och barn.

Nu kommer han inte som en förbrytare, ledd av raglande dryckesbröder. Han ledsagas av ett sörjande folk, i vars hyddor han har bott, medan han har hulpit dess lidanden. Bär honom nu hem!

Och de göra så. Sex män lyfta skivan, varpå han ligger, på sina axlar och bära honom bort från marknadsfältet. Där de gå fram, vika människorna åt sidan och stå stilla, männen blotta sina huvuden, kvinnorna niga, såsom de göra i kyrkan, när Guds namn nämnes. Många gråta och torka sina ögon, andra börja tala om vilken man han har varit, så god, så munter, så rådsnar och så gudfruktig. Märkligt är ock att se hur, så snart en av bärarna tröttnar, en annan helt sakta kommer och för sin skuldra in under skivan.

Så kommer kapten Lennart också förbi den plats, där kavaljererna stå.

– Får väl gå med och se till, att han kommer riktigt hem, säger Beerencreutz och lämnar sin plats vid vägkanten för att gå med upp till Helgesäter. Hans exempel följes av många.

Marknadsfältet blir liksom öde, folket drar med kapten Lennart upp till Helgesäter. Man måste ju se till, att han får komma hem. Allt det nödvändiga, som skulle köpas, får vara oköpt, marknadsgåvorna åt de små där hemma bli glömda, psalmboksköpet blir aldrig avslutat, silkesduken, som har lyst i jäntans ögon, får ligga kvar på disken. Alla måste gå med och se till, att kapten Lennart kommer hem.

När tåget når fram till Helgesäter, är där tyst och öde. Åter trumma överstens nävar mot den stängda ingångsdörren. Alla tjänare äro på marknaden, kaptenskan är ensam hemma och vaktar huset. Nu är det också hon, som öppnar.

Och hon frågar, såsom hon hade frågat en gång förr:

– Vad vill ni?

Varpå översten svarar, såsom han hade svarat en gång förr:

– Vi är här med din man.

Hon ser på honom, där han står styv och trygg som alltid. Hon ser på bärarna bakom honom, som gråta, och på hela folkmassan där bakom. Hon står där på trappan och ser in i hundratal av gråtande ögon, som ängsligt stirra upp till henne. Sist ser hon på mannen, som ligger utsträckt på båren, och trycker handen mot hjärtat.

– Detta är hans rätta ansikte, mumlar hon.

Utan att fråga mer lutar hon sig ner, drar undan en regel, slår upp förstudörrarna på vid gavel och går sedan före de andra in i sängkammaren.

Översten och kaptenskan hjälpas åt att dra ut dubbelsängen och skaka ut bolstern, och så blir kapten Lennart åter bäddad på mjukt dun och vitt linne.

– Lever han? frågar hon.

– Ja, svarar översten.

– Finns det hopp?

– Nej. Det är ingenting att göra.

Det är tyst en stund, så kommer en plötslig tanke över henne.

– Gråter de för hans skull, alla dessa?

– Ja.

– Vad har han då gjort?

– Det sista han gjorde var att låta starke Måns slå ihjäl sig för att rädda kvinnor och barn från döden.

Hon sitter åter tyst en stund och tänker.

– Vad hade han för ett ansikte, överste, när han kom hem för två månader sedan?

Översten rycker till. Nu förstår han, nu först förstår han.

– Gösta hade ju målat honom!

– Så var det för ett kavaljersstrecks skull, som jag stängde honom ute från hans hem. Hur vill ni stå till svars för sådant, överste?

Beerencreutz höjde på de breda axlarna.

– Jag har mycket att svara för.

– Men jag menar, att detta måtte vara det värsta ni har gjort.

– Så har jag heller aldrig gått en tyngre väg än den i dag hit upp till Helgesäter. För övrigt är det två till, som har skuld i detta.

– Vilka då?

– Sintram är den ena, den andra är kusin själv. Kusin är en sträng kvinna. Jag vet, att många har försökt att tala med kusin om hennes man.

– Det är sant, svarar hon.

Sedan ber hon honom berätta om dryckesgillet i Broby.

Han berättar allt, så gott han kan minnas, och hon lyssnar tyst. Kapten Lennart ligger alltjämt medvetslös på sängen. Rummet är alldeles fullt av gråtande människor, ingen tänker på att utestänga denna bedrövade skara. Alla dörrar stå öppna, alla rum, trappor och förstugor äro fyllda av tysta, ängsliga människor, långt ute på gården stå de i täta flockar.

När översten har slutat, höjer kaptenskan rösten och säger:

– Om här finns några kavaljerer inne, så ber jag dem gå härifrån. Det är mig svårt att se dem, när jag sitter vid min mans dödsläger.

Utan ett ord vidare stiger då översten upp och går. Så göra ock Gösta Berling och några andra kavaljerer, som ha följt kapten Lennart. Folket viker skyggt åt sidan för den lilla skaran av förödmjukade män.

När de äro borta, säger kaptenskan:

– Vill någon av dem, som har sett min man under denna tiden, säga mig var han har uppehållit sig och vad han har sysslat med?

Så börja de då där inne att bära vittnesbörd om kapten Lennart inför hans hustru, som har misskänt honom och i stränghet förhärdat sitt hjärta för honom. Nu ljuder det åter, de gamla hymnernas språk. Män tala, som aldrig ha läst annan bok än bibeln. På bildspråk ur Jobs bok, med ordvändningar från patriarkernas dagar tala de om Guds vandringsman, som gick omkring och hjälpte folket.

Det varar länge, innan de ha fått tala ut. Medan skymningen kommer och kvällen, stå de kvar och tala, en efter annan träder fram och förtäljer om honom inför hans hustru, som inte har velat höra hans namn nämnas.

Där finnas de, som kunna tala om hur han hade funnit dem på sjuksängen och botat dem. Där äro vilda slagskämpar, som han har tämt. Där äro bedrövade, som han har upprättat, försupna, som han har tvungit till

nykterhet. Var och en, som hade varit stadd i outhärdlig nöd, hade sänt bud på Guds vandringsman, och han hade förmått hjälpa, åtminstone hade han förmått väcka hopp och tro.

Hela kvällen ljuder hymnernas språk inne i sjukrummet.

Ute på gårdarna stå de täta hoparna och vänta på slutet. De veta vad som försiggår där inne. Det, som sägs högt vid dödsbädden, viskas från man till man där ute. Den, som har något att säga, tränger sig sakta fram.

– Det är en, som kan vittna, säger man och lämnar honom rum. Och de träda fram ur mörkret, avlägga sitt vittnesmål och sjunka åter ner i mörkret.

– Vad säger hon nu? fråga de utanför stående, när någon kommer ut. Vad säger hon, den stränga frun på Helgesäter?

– Hon strålar som en drottning. Hon småler som en brud. Hon har flyttat fram hans länstol till bädden och lagt på den de kläder, som hon själv har vävt åt honom.

Men så blir en tystnad bland allt folket. Ingen säger det, alla veta det på en gång: ”han dör”.

Kapten Lennart slår upp sina ögon, ser och ser nog.

Han ser hemmet, folket, hustrun, barnen, kläderna och småler. Men han har blott vaknat upp för att dö. Han drar ett rosslande andetag och ger upp andan.

Då tystna berättelserna, men en röst tar upp en dödspsalm. Alla stämma in, och buren av hundratals starka röster stiger sången mot höjden.

Det är jordens avskedshälsning till den flyende själen.

TRETTIOFEMTE KAPITLET.

Skogstorpet.

Det var många år före det, då kavaljererna styrde Ekeby. Vallgossen och vallflickan lekte samman i skogen, byggde hus av flata stenar, plockade hjortron och gjorde allurar. Födda i skogen voro båda. Skogen var deras hem och sätesgård. Med allt där levde de i frid, såsom man lever i frid med tjänare och husdjur.

De små räknade lo och räv för sina gårdshundar, vesslan var deras katt, hare och ekorre voro deras storboskap, uvar och orrar sutto i deras fågelbur, granarna voro deras tjänare och ungbjörkarna gäster vid deras gillen. De kände nog hålan, där huggormarna lågo sammanslingrade under vintervilan, och när de hade badat, hade de sett tomtormen komma simmande genom det klara vattnet, men de fruktade varken orm eller rå, sådant hörde skogen till, och den var deras hem. Där kunde intet skrämma dem.

Djupt inne i skogen låg torpet, där gossen bodde. Dit ledde backig skogsväg, berg stodo runtom och skymde solen, bottenlös myr låg nära och utsände året om frostkall dimma. Föga lockande syntes slik bostad för slättfolket.

Vallgossen och vallflickan skulle en dag bygga hjonelag samman, bo där i skogstorpet och leva av sina händers arbete. Men innan de blevo gifta, kom krigets olycka över landet, och gossen tog värvning. Hem kom han åter utan sår eller skadad lem, men märke för livet hade han fått av den färden. Alltför mycket av världens ondska och människors grymma framfärd mot människor hade han skådat. Han blev ur stånd att se det goda.

Till en början såg ingen någon ändring på honom. Med sin barndoms käresta gick han till prästen och tog ut lysning. Skogstorpet ovan Ekeby blev deras hem, såsom de längesedan hade avtalat, men i det hemmet rådde ingen trevnad.

Hustrun gick där och såg på mannen som på en främmande. Alltsedan han kom ur kriget, kunde hon inte känna igen honom. Han skrattade hårt och talade litet. Hon var rädd för honom.

Han gjorde ingen förtret eller skada, och han var en flitig arbetare. Dock blev han föga avhållen, ty han trodde alla om ont. Själv kände han sig som en förhatad främling. Nu voro skogens djur hans fiender. Berget, som skymde solen, och myren, som sände dimma, voro hans ovänner. Skogen blir en hemsk bostad för den, som bär på onda tankar.

Ljusa minnen förvärve den, som vill leva i ödemarker! Eljest ser han blott mord och förtryck bland växter och djur, liksom han förut har sett det bland människor. Han väntar ont av allt han möter.

Inte kunde Jan Hök, soldaten, själv tyda vad som brast honom, men han märkte, att intet gick väl för honom. Föga frid bjöd hemmet. Sönerna, som växte upp där, blevo starka, men vilda. Härdade och modiga män voro de, men också de levde i strid med var man.

Hustrun hans lockades i sin sorg att utforska ödemarkens hemligheter. I myr och snår sökte hon hälsobringande örter. De underjordiskas väsen begrundade hon, och hon visste vad offer som behagade dem. Hon kunde bota sjukdom och ge goda råd åt dem, som hade älskogssorger. Hon vann rykte som trollkunnig och blev skydd, fastän hon gjorde människor stor nytta.

En gång tog hustrun sig för att tala med mannen om hans bekymmer.

– Alltsedan du gick i krig, sade hon, har du varit som förbytt. Vad gjorde de med dig där?

Då for han upp och var nära att slå henne, och sammalunda gick det varje gång hon talade om kriget. Han råkade då i vansinnig vrede. Av ingen tålde han höra ordet krig, och snart blev det känt, att han, inte kunde fördra talet därom. Så togo sig människorna i akt för det samtalsämnet.

Men ingen av hans krigskamrater kunde berätta, att han hade gjort mer ont än andra. Han hade kämpat som en god soldat. Det var blott allt detta förfärliga, som han hade sett, som hade skrämt honom så, att han sedan inte såg något annat än det onda. Från kriget härledde han all sin sorg. Han tänkte, att all naturen hatade honom, därför att han hade tagit del i sådana ting. De, som mer veta, kunna trösta sig med att de ha kämpat för fosterland och ära. Vad visste han om sådant? Han kände blott, att allt hatade honom, därför att han hade utgjutit blod och vållat skada.

Vid den tiden, då majorskan blev driven från Ekeby, bodde han ensam i sin stuga. Död var hustrun, och sönerna voro borta. Vid marknadstider fylldes dock skogstorpet av gäster. De svarthåriga, mörkhyade skojarna togo in där. De trivas bäst hos den, som de flesta sky. Små, långhåriga hästar klättrade då uppför skogsvägen, dragande kärror, lastade med förtennarverktyg, med barn och trasbylten. Kvinnor, tidigt åldrade, med dragen uppsvällda av rökande och dryckjom, och män med bleka, skarpa ansikten och seniga kroppar följde kärrorna. När skojarna kommo till skogstorpet, blev där muntert liv. Brännvin och kortspel och högljutt glam bragte de med sig. Om stölder och hästbyten och blodiga slagsmål visste de att förtälja.

På fredag började Broby marknad, och då blev kapten Lennart dödad. Starke Måns, som gav dråpslaget, var son till gubben i skogstorpet. När skojarna på söndags eftermiddag sutto tillsammans där uppe, räckte de därför den gamle Jan Hök brännvinsflaskan oftare än vanligt och talade med honom om fängelseliv och fångkost och rannsakning, ty sådant hade de ofta prövat.

Den gamle satt på huggkubben i spiselvrån och talade föga. Hans stora, glanslösa ögon stirrade ut över den vilda skara, som fyllde rummet. Skymningen var kommen, men torrvedsbrasan gav ljus. Trasor, elände och bister nöd belyste den.

Öppnades så dörren helt sakta, och in trädde två kvinnor. Det var den unga grevinnan Elisabet, följd av Brobyprästens dotter. Sällsam tedde hon sig för den gamle, när hon, älsklig och strålande i blid skönhet, trädde in i brasans ljuskrets. Hon berättade för dem där inne, att Gösta Berling inte hade varit sedd på Ekeby, alltsedan kapten Lennart dog. Hon och hennes tjänarinna hade gått upp i skogen och sökt honom hela eftermiddagen. Nu såg hon, att här inne funnos män, som mycket hade vandrat och kände alla stigar. Hade de sett honom? Hon hade kommit in för att vila och fråga om de hade sett honom.

Det var en gagnlös fråga. Ingen av dem hade sett honom.

De satte fram en stol åt henne. Hon sjönk ner på den och satt tyst en stund. Larmet i stugan hade förstummats. Alla sågo på henne och undrade över henne. Så blev hon skrämd av tystnaden, ryckte till och sökte en likgiltig sak att tala om.

Hon vände sig till gubben i vrån.

– Jag tycker mig ha hört, att ni har varit soldat, gamle far, sade hon. Tala om något från kriget!

Än mer förstenande tyst blev det. Gubben satt, som om han inte hade hört.

– Det skulle mycket roa mig att höra talas om krig av en, som själv har varit med, fortfor grevinnan, men hon avbröt sig tvärt, ty Brobyprästens dotter skakade på huvudet åt henne. Hon måtte ha talat opassande ord. Alla de församlade människorna sågo på henne, som om hon hade brutit mot det passandes enklaste lag. Plötsligt höjde en skojarhustru sin skarpa röst och frågade:

– Det är visst hon, som har varit grevinna på Borg.

– Det är det.

– Det var annat, det, än att löpa kring skogen efter den galne prästen. Tvi för sånt byte!

Grevinnan reste sig och bjöd farväl. Hon hade vilat nog. Kvinnan, som hade talat, följde henne ut genom dörren.

– Grevinnan förstår, sade hon, jag fick lov att säga något, för det går inte an att tala med gamle far om krig. Han tål inte höra det ordet. Jag mente väl, jag.

Grevinnan Elisabet skyndade bort, men hon hejdade sig snart. Hon såg den hotande skogen, det skymmande berget och det rykande träsket. Hemskt måtte det vara att bo här för den, vars sinne fylldes av onda minnen. Hon kände medömkan med den gamle, som satt där inne med de mörka skojarna till sällskap.

– Jungfru Anna Lisa, sade hon, låt oss vända om! De var goda mot oss där inne, men jag uppförde mig illa. Jag vill tala med den gamle om gladare ting.

Och lycklig över att ha funnit någon att trösta, gick hon åter in i stugan.

– Det är så, sade hon, att jag tror, att Gösta Berling går här i skogen och tänker på att ta livet av sig. Det är därför viktigt, att han snart blir funnen och hindrad därifrån. Jag och jungfru Anna Lisa har trott oss se honom ibland, men så har han försvunnit för oss. Han håller sig i trakten av berget, där Nygårdsflickan slog ihjäl sig. Jag kom nu att tänka på att jag väl inte behöver gå ända ner till Ekeby för att skaffa hjälp. Här

sitter många raska män, som lätt skulle kunna fånga honom.

– Ge er i väg, karlar! utbrast skojarkvinnan. När grevinnan inte håller sig för god att be skogsfolket om en tjänst, ska ni genast gå.

Männen reste sig också och gingo att söka.

Den gamle Jan Hök satt stilla och stirrade framför sig med glanslös blick. Skrämmande dyster och hård satt han där. Den unga frun fann intet ord att säga honom. Då såg hon, att ett barn låg sjukt på en halmkärve, och märkte, att en kvinna hade ont i en hand. Genast började hon ansa de sjuka. Hon blev snart god vän med de sladdrande kvinnorna och lät visa sig de minsta barnen.

Om en timme kommo männen tillbaka. De förde Gösta Berling bunden in i stugan. På golvet framför spiselden lade de ner honom. Hans kläder voro rivna och smutsiga, anletsdragen avtärda och ögonen vilda. Förskräcklig hade hans färd varit under dessa dagar. På den fuktiga marken hade han legat, han hade borrat ner händer och ansikte i mossjorden, släpat sig fram över stenhällar, trängt genom de tätaste snår. Godvilligt hade han inte följt männen, men de hade övermannat och bundit honom.

När hans hustru återsåg honom sådan, vart hon vred. Hon löste inte hans bundna lemmar, utan lät honom ligga kvar på golvet. Med förakt vände hon sig från honom.

– Så du ser ut! sade hon.

– Inför dina ögon hade jag inte mer ämnat komma, svarade han.

– Är jag då inte din hustru? Är det inte min rätt att vänta, att du kommer till mig med din sorg? Med bitter ängslan har jag väntat på dig i dessa två dagar.

– Jag hade ju vållat kapten Lennarts olycka. Hur kunde jag våga att visa mig för dig? Hur kunde jag?

– Rädd var du sällan, Gösta.

– Den enda tjänst jag kan göra dig, Elisabet, är att befria dig från mig.

Outsägligt förakt ljungade under hennes sammandragna ögonbryn ner mot honom.

– Till en självmördares hustru vill du göra mig!

Hans anletsdrag förvredos.

– Elisabet, låt oss gå ut i den tysta skogen och tala samman!

– Varför skulle inte dessa människor kunna höra oss? utbrast hon, talande i gälla tonfall. Är vi bättre än någon av dem? Har någon av dem vållat mera sorg och skada än vi? De är skogens och landsvägens barn, de hatas av var man. Låt dem höra hur synd och sorg också följer härskaren över Ekeby, den av alla älskade Gösta Berling! Tror du din hustru håller dig för bättre än någon av dem, eller gör du det?

Han reste sig mödosamt på armbågen och såg på henne med uppflammande trots.

– Jag är inte så usel, som du tror.

Då fick hon höra dessa två dagars historia. Första dygnet drev Gösta omkring i skogen, jagad av samvetskval. Han kunde inte uthärda att möta en människas blick. Men han tänkte inte på att dö. Han ämnade dra till fjärran land. På söndagen steg han dock ner från höjderna och gick fram till Bro kyrka. Än

en gång ville han se folket, Lövsjö härads fattiga, hungrande folk, som han hade drömt om att tjäna, när han hade suttit vid Brobyprästens skamhög, och som han hade kommit att älska, när han hade sett dem dra bort i natten med den döda Nygårdsflickan.

Gudstjänsten var började, när han kom till kyrkan. Han smög sig upp på en läktare och såg ner på folket. Grymma kval grepo honom då. Han hade velat tala till det, trösta det i dess fattigdom och hopplöshet. Hade han blott fått tala i Guds hus, han skulle, så förtvivlad han var, ha ägt ord av tröst och frälsning för alla.

Då lämnade han kyrkan, gick in i sakristian och skrev den kungörelse, som hans hustru redan kände. Han hade lovat, att arbetet skulle återupptagas på Ekeby och säd där utdelas till de mest behövande. Han hade hoppats, att hans hustru och kavaljererna skulle uppfylla hans löften, när han vore borta.

Kommen ut, såg han en kista stå framför sockenstugan. Den var grov, i hast tillyxad, men prydd med svart krusflor och kransar av lingonris. Han förstod, att den var kapten Lennarts. Folket hade väl bett kaptenskan att påskynda begravningen, så att den stora mängden av marknadsbesökande skulle kunna övervara jordafärden.

Han stod och såg på kistan, när en tung hand lades på hans axel. Sintram hade kommit fram till honom.

– Gösta, sade han, om du vill göra en människa ett riktigt spratt, så lägg dig att dö! Det finns inget knipslugare än att dö, ingenting, som så lurar en ärlig man, som inget ont anar. Lägg dig att dö, säger jag!

Förfärad lyssnade Gösta till vad den elake talade. Denne klagade över väl lagda planers förolyckande. Öde bygd hade han velat se vid Lövens strand. Därför hade han gjort kavaljererna till traktens herrar, därför hade han låtit Brobyprästen utarma folket, därför hade han framkallat torkan och hungersnöden. På Broby marknad skulle det avgörande slaget ha stått. Hetsat av olyckor, skulle folket ha hängivit sig åt mord och stöld. Sedan skulle rättegångar ha kommit och utarmat det. Hungersnöd, upplopp och alla slags olyckor skulle ha härjat. Så styggt och förhatligt skulle till sist landet ha blivit, att ingen hade kunnat bo där, och allt detta skulle ha varit Sintrams verk. Hans glädje och stolthet skulle detta ha varit, ty han var ond. Han älskade öde trakter och obruten mark. Men denne, som hade vetat att dö i rätta stunden, hade fördärvat allt för honom.

Då frågade honom Gösta vartill allt detta skulle ha tjänat.

– Det skulle ha behagat mig, Gösta, ty jag är ond. Jag är slagbjörnen på fjället, jag är snöstormen på slätten, jag tycker om att mörda och förfölja. Bort, säger jag, bort med människorna! Jag tycker inte om dem. Jag kan låta dem löpa mellan mina klor och göra sina krumsprång – det kan också vara lustigt för en stund –, men nu var jag mätt på lek, Gösta, nu ville jag hugga till, nu ville jag döda och fördärva.

Han var galen, alldeles galen. Han började för länge sedan på lek med dessa helveteskonster, och nu hade ondskan tagit överhand, nu trodde han sig vara en ande från avgrunden. Nu hade han närt och fostrat det onda inom sig, så att det hade tagit väldet över hans själ. Så kan elakhet göra människor galna liksom kärleken och grubblet.

Han var rasande, den elake brukspatronen, och i sin vrede började han rycka i kistans kransar och krusflor, men då ropade Gösta Berling:

– Rör inte kistan!

– Se, se, se, ska jag inte röra den? Jo, jag ska kasta min vän Lennart på marken och förtrampa hans kransar. Ser du inte vad han har gjort mig? Ser du inte i vilken fin, grå kalesch jag kommer åkande?

Och Gösta Berling såg då, att ett par fångkärror med länsman och häradstjänare stodo och väntade utanför kyrkogårdsmuren.

– Se, se, se, ska jag inte sända kaptenskan på Helgesäter ett tack, därför att hon i går satte sig ner att läsa i gamla papper för att finna bevis mot mig i den där krutsaken, du vet? Ska jag inte låta henne veta, att hon hellre borde ha sysslat med brygd och bak än skicka länsman och häradstjänare efter mig? Ska jag inte ha något för de tårar, som jag har gråtit för att beveka Scharling att låta mig komma hit och läsa en bön vid den gode vännens kista?

Och han började åter rycka i krusfloret.

Då stod Gösta Berling tätt bredvid honom och fattade om hans armar.

– Allt vill jag ge, för att inte brukspatron ska röra kistan! sade han.

– Gör vad du vill! sade den galningen. Ropa, om du vill! Något hinner jag dock, innan länsman kommer. Slåss med mig, om du det vill! Det blir en glad syn här på kyrkbacken. Låt oss slåss bland kransar och bårkläden!

– Jag vill köpa ro för den döde till vad pris det vara må, brukspatron. Tag mitt liv, tag allt!

– Du lovar stort, gossen min.

– Brukspatron kan pröva.

– Nå, så döda dig då!

– Det kan jag göra, men först ska kistan vara säkert under jord.

Så blev det. Sintram tog ed av Gösta, att han inte skulle finnas till, tolv timmar efter sedan kapten Lennart hade jordats.

– Så vet jag, att du aldrig kan bli en bra karl, sade han.

Detta var lätt att lova för Gösta Berling. Han var glad över att få ge sin hustru friheten. Samvetskvalen hade jäktat honom dödstrött. Det enda, som förfärade honom, var, att han hade lovat majorskan att inte dö, så länge Brobyprästens dotter var tjänarinna på Ekeby. Men Sintram sade, att hon nu inte kunde räknas som tjänarinna, sedan hon hade ärvt sin fars rikedomar. Gösta invände, att Brobyprästen hade gömt sitt gods så väl, att ingen hade kunnat finna hans skatter. Då log Sintram och sade, att de voro gömda bland duvnästena i Broby kyrktorn. Därmed gick han, och sedan drog Gösta åter upp till skogen. Bäst syntes det honom att dö på den plats, där Nygårdsflickan hade slagit ihjäl sig. Där uppe hade han irrat hela eftermiddagen. Han hade sett sin hustru i skogen, därför hade han inte genast mäktat döda sig. Detta berättade han för sin hustru, medan han låg bunden på golvet i skogstorpet.

– O, sade hon sorgset, när han hade slutat, vad jag väl känner igen detta! Hjältefasoner, hjälteståt! Alltid färdig att sticka händerna i eldbrasan, Gösta, alltid redo att kasta bort dig själv! Vad sådant en gång syntes mig stort! Vad jag nu prisar lugn och besinning! Vad nytta gjorde du den döde med ett sådant löfte? Vad, om nu Sintram hade hunnit att stjälpa kistan och riva av den krusfloret? Den hade väl blivit upplyftad, det hade väl funnits nytt krusflor, nya kransar. Om du hade lagt din hand på den gode mannens kista, där inför Sintrams ögon, och svurit att leva för att hjälpa detta fattiga folk, som han hade velat fördärva, det skulle jag nu ha prisat. Om du hade tänkt, när du i kyrkan såg folket: ”jag vill hjälpa det, jag själv vill använda alla krafter på att hjälpa det”, och inte lagt denna börda på din svaga hustru och på gamla män med svikande krafter, så skulle jag ha prisat också detta.

Gösta Berling låg tyst en stund.

– Vi kavaljerer är inte fria män, sade han slutligen. Vi har lovat varann att leva för glädjen och blott för glädjen. Ve oss alla, om en sviker!

– Ve dig, sade grevinnan med harm, att du ska vara den fegaste bland kavaljererna och senare till bättring än någon av dem! I går på eftermiddagen satt de alla elva i kavaljersflygeln, och dystra var de. Du var borta, kapten Lennart var borta, Ekeby glans och ära var borta. Toddybrickan lämnade de orörd, för mig ville de inte visa sig. Då gick jungfru Anna Lisa, som står här, upp till dem. Du vet, att hon är en nitisk liten kvinna, som i åratal har kämpat intill förtvivlan mot vanvård och slöseri.

”I dag har jag återigen varit hemma och sökt söta fars pengar”, sa hon till kavaljererna, ”men jag har inget kunnat finna. Alla reverser är överkorsade, och lådor och skåp står tomma.”

”Det var synd om henne, jungfru Anna Lisa”, menade Beerencreutz.

”När majorskan drog från Ekeby”, fortsatte Brobyprästens dotter, ”så bad hon mig se till hennes hus. Och om jag nu hade funnit söta fars pengar, så skulle jag ha byggt upp Ekeby. Men när jag inte fann något annat att ta där hemma, så tog jag med mig söta fars skamhög, för stor skam väntar mig, när min matmor kommer igen och frågar mig vad jag har gjort av Ekeby.”

”Ta sig inte så nära av det, som hon inte har förskyllat, jungfru Anna Lisa!” sa åter Beerencreutz.

”Men jag har inte tagit med skamhögen för mig ensam”, sa Brobyprästens dotter. ”Jag tog också därav för de goda herrarnas räkning. Var så goda, kära herrar! Söta far är väl inte den ende, som har vållat skam och skada i denna världen.”

Och hon gick från den ene till den andre av dem och lade ner några av de torra stickorna framför var och en. Somliga svor, men de flesta lät henne hållas. Till sist sa Beerencreutz med en hög herres lugn:

”Det är bra. Jungfrun ska ha tack. Jungfrun kan gå nu.”

När hon var borta, slog han knytnäven i bordet, så att glasen hoppade.

”Från denna stund”, sa han, ”absolut nykter! Något sådant ska inte brännvinet än en gång bringa över mig.” Därpå steg han upp och gick ut.

De följde honom så småningom, alla de andra. Vet du vart de gick, Gösta? Jo, ner till älven, till näset, där Ekeby kvarn och smedja stod, och där började de arbeta. De började släpa på stockar och stenar och röja platsen. De gamla har haft en svår tid. Sorg har gått över flera av dem. Nu kan de inte längre uthärda vanäran av att ha förstört Ekeby. Väl vet jag, att ni kavaljerer blygs för arbetet, men nu har de andra tagit denna skammen på sig. Än mer, Gösta, de ämnar sända jungfru Anna Lisa upp till majorskan och hämta henne. Men du, vad gör du?

Han fann ännu en sak att svara henne.

– Vad begär du av mig, av en avsatt präst? Förkastad är jag av människor, förhatlig för Gud.

– Också jag har i dag varit i Broby kyrka, Gösta. Hälsning har jag till dig från två kvinnor. ”Säg Gösta”, sa Marianne Sinclaire, ”att en kvinna inte vill blygas över den, som hon har älskat!” ”Säg Gösta”, sa Anna Stjärnhök, ”att jag nu har det bra! Jag regerar själv mina gårdar. Folk säger om mig, att jag blir en andra majorska. Jag tänker inte på kärlek, bara på arbete. Också på Berga har de övervunnit sorgens första bitterhet. Men vi sörjer alla över Gösta. Vi tror på honom och ber Gud för honom. Men när, när blir han en

man?”

– Är du förkastad av människor? fortfor grevinnan. För mycken kärlek har du rönt, det är din olycka. Kvinnor och män har älskat dig. Bara du har skämtat och skrattat, bara du har sjungit och spelat, har de förlåtit dig allt. Vad det har behagat dig att göra har varit dem gott. Och du vågar kalla dig en förkastad! Eller är du förhatlig för Gud? Varför stannade du inte och såg kapten Lennarts jordafärd?

Som han hade dött på en marknadsdag, hade ryktet om honom blivit fört vida omkring. Efter gudstjänsten kom tusentals människor upp till kyrkan. Hela kyrkogården och muren och fälten där omkring var betäckta av människor. Liktåget ordnade sig framför sockenstugan. Man väntade endast på gamle prosten. Han var sjuk och hade inte predikat. Men till kapten Lennarts begravning hade han lovat komma. Och så kom han, gående med sänkt huvud och drömmande sina egna drömmar, såsom han plägar nu på sin ålderdom, och ställde sig i spetsen för liktåget. Ingenting ovanligt märkte han. Han hade gått i många liktåg, den gamle. Han gick fram på den kända vägen och såg inte upp. Han läste bönerna och kastade mull på kistan och märkte alltjämt ingenting. Men så tog klockaren upp en psalm. Inte vågade jag tro, att den grova rösten, som annars alltid brukade sjunga ensam, skulle kunna väcka prosten ur hans drömmar.

Men klockaren fick inte sjunga ensam. Hundratal och åter hundratal av röster stämde in. Män, kvinnor och barn sjöng. Då vaknade prosten ur sitt grubbel. Han strök sig över ögonen och steg upp på den uppkastade jordhögen för att se. Aldrig hade han sett en sådan skara sörjande. Männen hade på sig de gamla, slitna begravningshattarna. Kvinnorna hade de vita förklädena med de breda fållarna. Alla sjöng, alla hade de tårar i ögonen, alla hade de sorg.

Då började gamle prosten darra och ängslas. Vad skulle han säga till detta folk, som hade fått sorg? Det var nödvändigt, att han sa dem ett ord till tröst.

När sången hade tystnat, sträckte han ut armarna över folket.

”Jag ser, att folket har fått sorg”, sa han, ”och sorgen är tyngre att bära för den, som länge ska trampa jordens stigar, än för mig, som snart ska skiljas hädan.”

Han tystnade förfärad. Hans röst var för svag, och han tvekade i valet av ord.

Men snart började han på nytt. Hans stämma hade återfått sin ungdoms kraft, och hans ögon strålade.

Han höll ett härligt tal för oss, Gösta. Först berättade han så mycket han visste om Guds vandringsman. Sedan påminde han oss om att ingen yttre glans eller stor förmåga hade gjort denne man så ärad, som han nu var, utan blott det, att han alltid hade gått Guds vägar. Och nu bad han oss för Guds och Kristi skull handla sammalunda. Envar skulle älska den andre och vara hans hjälp. Envar skulle tro gott om den andre. Envar skulle handla som denne gode kapten Lennart, ty därtill behövdes inte stora gåvor, blott ett fromt sinne. Och han uttydde för oss allt, som hade skett i år. Han sa, att det var en förberedelse till den kärlekens och lyckans tid, som nu helt visst vore att vänta. Mänsklig godhet hade han i år ofta sett bryta fram i spridda strålar. Nu skulle den framträda som en hel, lysande sol.

Och det var oss alla, som om vi hade hört en profet tala. Alla ville älska varandra, alla ville vara goda.

Han lyfte sina ögon och händer och lyste frid över nejden. ”I Guds namn”, sa han, ”må oron upphöra! Må frid bo i edra hjärtan och i all naturen! Må de döda tingen och djuren och växterna känna lugn och upphöra att skada!”

Och det var, som om en helig ro hade sänkt sig över trakten. Det var, som om höjderna hade strålat och dalarna lett och höstdimmorna hade klätts i rosenfärg.

Sedan kallade han på en hjälpare för folket. ”Någon ska komma”, sa han. ”Det är inte Guds vilja, att I nu skolen förgås. Gud ska uppväcka någon, som mättar de hungrande och leder er på hans vägar.”

Då tänkte vi alla på dig, Gösta. Vi visste, att prosten talade om dig. Folket, som hade hört din kungörelse, gick hem, under det att de talade om dig. Och du gick här i skogen och ville dö! Folket väntar dig, Gösta. Runtom i hyddorna sitter de och talar om att när den galne prästen på Ekeby nu vill hjälpa dem, så ska allt bli bra. Du är deras hjälte, Gösta. Allas deras hjälte är du.

Ja, Gösta, det är visst, att den gamle talade om dig, och detta tör väl nu locka dig att leva. Men jag, Gösta, som är din hustru, jag säger dig, att du helt enkelt ska gå bort och göra din plikt. Du ska inte drömma om att vara sänd av Gud. Envar tör vara det, förstår du. Du ska arbeta utan hjältedater, du ska inte glänsa och förvåna, du ska laga, att ditt namn inte alltför ofta ljuder på folkets läppar. Betänk dig dock väl, innan du återtar ditt ord till Sintram! Du har nu skaffat dig ett slags rätt att dö, och livet torde inte bjuda dig mycken fägnad hädanefter. Det var en tid min önskan att dra hem till södern, Gösta. Mig, skuldbelastade, syntes det för mycken lycka att vara din hustru och få följa dig genom livet. Men nu ska jag bli kvar. Om du vågar leva, ska jag stanna. Men vänta dig ingen glädje av det! Tunga plikters väg ska jag tvinga dig att vandra. Aldrig vänte du av mig glädjens och hoppets ord! All sorg och olycka, som vi båda har vållat, ska jag ställa som vakt vid vår härd. Kan väl ett hjärta, som har lidit så som mitt, älska mer? Tårlös och glädjelös ska jag vandra bredvid dig. Betänk dig väl, Gösta, innan du väljer att leva! Det är botgöringens väg vi ska vandra.

Hon väntade inte på svar. Hon vinkade åt Brobyprästens dotter och gick. När hon kom in i skogen, började hon bittert gråta och grät, ända till dess hon nådde Ekeby. Kommen dit, mindes hon, att hon hade glömt att tala om gladare ting än krig med Jan Hök, soldaten.

I skogstorpet blev stilla och tyst, när hon var borta.

– Herren Gud vare pris och ära! sade plötsligen den gamle soldaten.

De sågo på honom. Han hade rest sig och skådade ivrigt omkring sig.

– Ondska, ondska har allt varit, sade han. Allt, vad jag har sett, sedan jag fick mina ögon öppnade, har varit ondska. Onda män, onda kvinnor! Hat och vrede i skog och mark! Men hon är god. En god människa har stått i mitt hem. När jag sitter här ensam, ska jag komma ihåg henne. Hon ska vara med mig på skogsvägen.

Han böjde sig ner över Gösta, löste hans band och reste upp honom. Sedan tog han högtidligt hans hand.

– Förhatlig för Gud, sade han och nickade, det är just saken. Men nu är han det inte mer, och inte heller jag är det, sedan hon har stått i mitt hem. Hon är god.

Nästa dag kom gamle Jan Hök till länsman Scharling.

– Jag vill ta mitt kors, sade han. Jag har varit en ond man, därför fick jag onda söner. Och han bad att få gå i häkte i stället för sin son, men detta kunde ju inte ske.

Den yppersta av gamla historier är den, som handlar om hur han följde sin son, vandrande bredvid fångkärran, hur han sov utanför hans fängelse, hur han inte övergav honom, förrän han hade lidit sitt straff. Den finner väl ock sin skildrare.

TRETTIOSJÄTTE KAPITLET.

Margareta Celsing.

Dagarna före jul kom majorskan resande ner till Lövsjö härad, men först på själva julaftonen kom hon till Ekeby. Under hela resan var hon sjuk. Hon hade lunginflammation och svår feber, dock hade man aldrig sett henne gladare eller hört flera vänliga ord av henne.

Brobyprästens dotter, som hade vistats hos henne på bruket i Älvdalsskogarna alltsedan oktober månad, satt vid hennes sida i släden och ville gärna påskynda resan, men hon kunde inte hindra den gamla från att hejda hästarna och kalla varje vandringsman fram till släden för att spörja om nyheter.

– Hur går det er här nere i Lövsjö? frågade majorskan.

– Oss går det väl, fick hon då till svar. Bättre tider stundar. Den galne prästen där nere på Ekeby och hans hustru hjälper oss alla.

– En god tid är kommen, svarade en arman. Sintram är borta. Ekeby kavaljerer arbetar. Brobyprästens pengar är funna i Bro kyrktorn. De är så många, att Ekeby ära och makt kan upprättas med dem. De räcker också till att skaffa bröd åt de hungriga.

– Vår gamle prost har vaknat upp till nytt liv och ny kraft, sade en tredje. Varje söndag talar han med oss om Guds rikes tillkommelse. Vem kan vilja synda mer? Det godas välde tillstundar.

Och majorskan åkte långsamt vidare, frågande vem hon mötte:

– Hur går det med er? Lider ni inte brist här på orten?

Och feberhettan och den stickande smärtan i bröstet stillades, när de svarade henne:

– Här finns två goda, rika kvinnor, Marianne Sinclaire och Anna Stjärnhök. De hjälper Gösta Berling med att gå ur hus i hus och se till, att ingen behöver svälta. Och numera kastas ingen säd i brännvinspannan,

Det var, som om majorskan hade suttit där i släden och hållit en lång gudstjänst. Hon var kommen till ett heligt land. Hon såg gamla, fårade ansikten klarna, när det talades om de tider, som voro komna. Sjuklingarna glömde sina smärtor för att prisa glädjens dag.

– Vi vill alla vara sådana som den gode kapten Lennart, sade de. Vi vill alla vara goda. Vi vill tro alla om gott. Vi vill inte skada någon. Sådant ska påskynda Guds rikes tillkommelse.

Hon fann dem alla gripna av samma ande. På herrgårdarna hölls fri spisning för de mest behövande. Den, som hade ett arbete att utföra, lät det nu ske, och på alla majorskans bruk var verksamheten i full gång.

Aldrig hade hon känt sig friskare, än när hon satt där och lät den kalla luften strömma in i sitt värkande bröst. Ingen gård kunde hon resa förbi utan att stanna och fråga.

– Nu är allt gott, sade då husfolket. Här var stor nöd å färde, men de goda herrarna från Ekeby hjälper oss. Majorskan ska komma att förundra sig över allt, som har blivit utfört där. Nu är kvarnen nästan färdig, och smedjan är i gång, och det brända huset är upptimrat till takåsen.

Det var nöden och de hjärteskakande händelserna, som hade förvandlat dem alla. Ack, det skulle väl bara räcka en liten tid! Men det var ändå gott att vända åter till ett land, där den ene tjänade den andre och där alla ville göra det goda. Majorskan kände, att hon kunde förlåta kavaljererna, och hon tackade Gud därför.

– Anna Lisa, sade hon, jag, gamla människa, sitter här och tror, att jag redan färdas in i de saligas himmel.

När hon äntligen kom fram till Ekeby och kavaljererna skyndade till för att hjälpa henne ur släden, kunde de knappt känna igen henne, ty hon var lika god och blid som deras egen unga grevinna. De äldre, som hade

sett henne som ung, viskade till varandra:

– Det är inte majorskan på Ekeby, det är Margareta Celsing, som kommer tillbaka.

Stor var kavaljerernas glädje över att se henne komma så god och så fri från alla hämndtankar, men snart byttes den i sorg, när de funno hur sjuk hon var. Hon måste genast bäras in i gästrummet i kontorsflygeln och bäddas ner. Men på tröskeln vände hon sig om och talade till dem.

– Det har varit Guds storm, sade hon, Guds storm. Jag vet nu, att allt har varit till det bästa.

Därmed stängdes dörren till sjukrummet, och de fingo inte se henne mer.

Det är dock så mycket att säga till den, som håller på att dö. Orden trängas på tungan, när man vet, att i nästa rum ligger den, vars öra snart ska stängas för alltid. ”Ack, min vän, min vän”, vill man säga, ”kan du förlåta? Kan du tro, att jag har älskat dig trots allt? Hur kunde det dock bli så, att jag skulle vålla dig så mycken sorg, medan vi vandrade här tillsammans? Ack, min vän, tack för all glädje, som du har skänkt mig!”

Detta ville man säga och så mycket, mycket annat.

Men majorskan låg i brinnande feber, och kavaljerernas röst kunde inte nå henne. Skulle hon då aldrig få veta hur de hade arbetat, hur de hade upptagit hennes verk, hur de hade räddat Ekeby ära och glans? Skulle hon aldrig få veta det?

Kort därpå gingo kavaljererna ner till smedjan. Där var allt arbete avstannat, men de kastade nya kol och nytt tackjärn i ugnen och redde till en smälta. De kallade inte smederna, som hade gått hem för att fira jul, utan arbetade själva vid härden. Kunde blott majorskan få leva, tills hammaren komme i gång, då skulle den tala deras sak hos henne.

Det blev kväll, och det blev natt under arbetet. Flera av dem tänkte på hur underligt det var, att de nu åter kommo att fira julnatt i smedjan.

Den mångförfarne Kevenhüller, som hade varit smedjans och kvarnens byggmästare under denna bråda tid, och Kristian Bergh, den starke kaptenen, stodo framme vid härden och skötte smältan. Gösta och Julius drogo kol. Av de övriga sutto några på städet under den upphissade hammaren, och andra hade slagit sig ner på kolkärror och tackjärnshögar. Löwenborg, den gamle mystikern, talade med farbror Eberhard, filosofen, som satt bredvid honom på städet.

– I natt dör Sintram, sade han.

– Varför just i natt? frågade Eberhard.

– Bror vet väl, att vi i fjol ingick ett vad. Nu har vi intet gjort, som inte har varit kavaljersmässigt, och därför har han förlorat.

– Bror, som tror på sådant, vet väl då också, att vi har gjort mycket, som inte har varit kavaljersmässigt. För det första hjälpte vi inte majorskan, för det andra började vi arbeta, för det tredje var det inte fullt riktigt, att Gösta Berling inte dödade sig, när han hade lovat det.

– Jag har också tänkt på detta, yttrade Löwenborg, men jag förmenar, att bror inte uppfattar saken rätt. Att handla i tanke på egna, småaktiga fördelar var oss förbjudet, men inte att handla så, som kärleken eller äran eller vår eviga salighet fordrade. Jag tror, att Sintram har förlorat.

– Bror kan ha rätt.

– Jag ska säga bror, att jag vet det. Jag har hört hans bjällror hela kvällen, men det är inga riktiga bjällror. Snart har vi honom här.

Och den lille gubben satt och stirrade fram mot smedjeporten, som stod öppen, och mot det av glesa stjärnor besatta stycke blå himmel, som syntes genom den.

Om en stund for han upp.

– Ser bror honom? viskade han. Där kommer han nu insmygande. Ser inte bror honom i dörröppningen?

– Ingenting ser jag, genmälde farbror Eberhard. Bror är sömnig, det är hela saken.

– Jag såg honom så tydligt mot den ljusa himlen. Han hade sin långa vargskinnspäls och pälsmössan. Nu är han inne i mörkret, och jag kan inte se honom. Se, nu är han framme vid ugnen! Han står tätt bredvid Kristian Bergh, men Kristian ser honom visst inte. Nu lutar han sig fram och kastar något i elden. Å, vad han ser stygg ut! Akta er, vänner, akta er!

Som han sade detta, sköt en eldkvast ut ur ugnen och överhöljde smederna och deras hjälpare med slagg och gnistor. Det skedde dock ingen skada.

– Han vill hämnas, viskade Löwenborg.

– Bror är för galen! utbrast Eberhard. Bror borde ändå ha haft nog av sådant.

– Sådant kan man väl tänka och önska, men det hjälper föga. Ser inte bror hur han står där vid stolpen och grinar åt oss? Men sannerligen tror jag inte, att han lossar hammaren!

Han for upp och ryckte Eberhard med sig. Ögonblicket därpå slog hammaren dånande mot städet. Det var bara en krampa, som hade lossnat, men Eberhard och Löwenborg hade med nöd undkommit döden.

– Ser bror, att han ingen makt har över oss! sade Löwenborg triumferande. Men det syns, att han vill hämnas.

Och han ropade till sig Gösta Berling.

– Gå dit upp till kvinnorna, Gösta! Kanske visar han sig för dem också. De är inte så vana som jag att se sådant. De torde bli rädda. Och ta dig i akt, Gösta, för han har mycket agg till dig, och kanske han har makt över dig för det där löftets skull. Kanske han har det.

Sedermera fick man nog höra, att Löwenborg hade haft rätt och att Sintram hade dött julnatten. Somliga sade, att han hade hängt sig själv i fängelset. Andra trodde, att rättvisans tjänare i all hemlighet hade låtit döda honom, ty rättegången syntes gå väl för honom, och det kunde ju inte gå an att åter släppa honom lös över folket i Lövsjö. Ännu andra var det, som trodde, att en mörk herre hade kommit resande i en svart vagn, dragen av svarta hästar, och tagit honom bort ur fängelset. Och Löwenborg var inte den ende, som såg honom under julnatten. Även på Fors vart han sedd och i Ulrika Dillners drömmar. Många berättade om hur han hade visat sig för dem, ända tills Ulrika Dillner flyttade hans lik till Bro kyrkogård. Hon lät också driva bort de onda tjänarna från Fors och införde där ett gott regemente. Sedan spökar där inte mer.

*

Det sägs, att innan Gösta Berling hann upp till gården, hade en främmande kommit till kontorsflygeln och där avlämnat ett brev till majorskan. Ingen kände budbäraren, men brevet blev inburet och lagt på bordet

bredvid den sjuka. Strax därpå blev hon helt oväntat bättre, febern stillades, smärtorna avtogo, och hon blev i stånd att läsa skrivelsen.

De gamla ville gärna tro, att denna förbättring berodde av mörka makters inflytande. Sintram och hans vänner kunde ha fördel därav, att majorskan läste detta brev.

Det var en urkund skriven med blod på svart papper. Kavaljererna skulle nog ha känt igen den. Den författades förra julnatten i smedjan på Ekeby.

Och majorskan låg där nu och läste, att eftersom hon hade varit en häxa och sänt kavaljerssjälar till helvetet, så dömdes hon att förlora Ekeby. Detta och annan dylik dårskap läste hon. Hon granskade datum och underskrifter och fann följande anteckning bredvid Göstas namn: ”Därför att majorskan har begagnat sig av min svaghet för att locka mig bort från ärligt arbete och behålla mig som kavaljer på Ekeby, därför att hon har gjort mig till Ebba Dohnas mördare genom att förråda för henne, att jag är en avsatt präst, skriver jag under.”

Majorskan vek långsamt tillhopa papperet och lade in det i omslaget. Sedan låg hon stilla och begrundade vad hon hade fått veta. Hon förstod med bitter smärta, att sådan var folkets tanke om henne. En häxa och trollpacka var hon för alla dessa, som hon hade tjänat, som hon hade givit arbete och bröd. Detta var hennes lön, sådant skulle hennes eftermäle varda. De kunde inte tro en äktenskapsbryterska om bättre.

Men vad räknade hon på dessa okunniga? De hade dock stått henne fjärran. Men dessa fattiga kavaljerer, som hade levat av hennes nåd och kände henne väl, även de trodde det eller låtsade tro det för att få en förevändning att rycka till sig Ekeby. Snabba gingo hennes tankar. Vild vrede och hämndlystnad lågade i hennes feberheta hjärna. Hon lät Brobyprästens dotter, som jämte grevinnan Elisabet vakade över henne, sända bud till Högfors efter förvaltaren och inspektoren. Hon ville göra sitt testamente.

Åter låg hon tänkande. Hennes ögonbryn sammandrogos, hennes anletsdrag förvredos hemskt av lidandet.

– Majorskan är mycket sjuk, sade grevinnan sakta.

– Det är jag, sjukare än någonsin förr.

Det blev åter tyst, men så talade majorskan med hård, sträv röst:

– Det är underligt att tänka, att även ni, grevinna, ni, som alla älskar, ska vara en äktenskapsbryterska.

Den unga kvinnan ryckte till.

– Ja, om inte i handling, så dock i tankar och begär, och det gör ingen skillnad. Jag, som ligger här, känner, att det inte gör någon skillnad.

– Det vet jag, majorska.

– Och dock är grevinnan nu lycklig. Grevinnan får äga den älskade utan synd. Det svarta spöket ska inte stå mellan er, när ni möts. Ni får tillhöra varandra inför världen, älska varandra på ljusan dag, gå sida vid sida genom livet.

– Å, majorska, majorska!

– Hur kan grevinnan våga stanna hos honom? utropade den gamla med stigande häftighet. Gör bot, gör bot i tid! Res hem till er far och mor, innan de kommer och förbannar er! Vågar ni räkna Gösta Berling för er make? Res ifrån honom! Jag ska ge honom Ekeby. Jag ska ge honom makt och härlighet. Vågar ni dela

detta med honom? Vågar ni ta emot lyckan och äran? Jag vågade det. Minns ni hur det gick mig? Minns ni julmiddagen på Ekeby? Minns ni häktet i länsmansgården?

– Å, majorska, vi skuldbelastade går här sida vid sida utan lycka. Jag går här för att vaka däröver, att ingen glädje ska bosätta sig vid vår härd. Tror ni inte jag längtar hem, majorska? Å, bittert längtar jag efter hemmets skydd och stöd, men jag ska aldrig mer njuta det. Här ska jag bo i fruktan och bävan, vetande, att allt, vad jag gör, leder till synd och sorg, vetande, att om jag hjälper en, stjälper jag en annan. För svag och dåraktig för livet här och ändå tvungen att leva det, bunden av en evig botgöring.

– Med sådana tankar dårar vi vårt hjärta! utbrast majorskan. Men detta är svaghet. Ni vill inte bort från honom, detta är enda orsaken.

Innan grevinnan hann svara, kom Gösta Berling in i rummet.

– Kom hit, Gösta! sade majorskan genast, och hennes röst blev än skarpare och hårdare. Kom hit, du, som alla i Lövsjö prisar! Kom, du, som ska få ditt eftermäle som folkets räddare! Du ska nu höra hur det har gått din gamla majorska, som du lät föraktad och övergiven gå kring landet.

Jag vill först säga dig hur det gick i våras, när jag kom hem till min mor, för du bör känna slutet av den historien.

I mars månad kom jag vandrande upp till bruket i Älvdalsskogarna, Gösta. Föga bättre än en tiggarkäring såg jag då ut. Man sa mig, när jag var framme, att min mor var i mjölkkammaren. Dit gick jag då in och stod länge tyst nere vid dörren. Runtom rummet gick långa hyllor, och på dem stod blanka kopparbunkar, fyllda med mjölk. Och min mor, som var över nittio år, tog ner bunke efter bunke och skummade av grädden. Hon var rask nog, den gamla, men väl märkte jag hur det kostade på henne att räta upp ryggen för att nå bunkarna. Jag visste inte om hon hade sett mig, men om en stund talade hon till mig med besynnerlig, gäll röst.

”Så har det gått dig, som jag har velat det!” sa hon. Jag ville tala och be henne förlåta mig, men det lönade inte mödan. Hon hörde inte ett ord av det, som jag sa. Hon var stendöv. Men om en stund talade hon igen: ”Du kan komma och hjälpa mig”, sa hon.

Då gick jag fram och skummade mjölken. Jag tog ner bunkarna i rätt ordning och satte allt på sin plats och tog lagom djupt med skumsleven, och hon vart nöjd. Till ingen tjänare hade hon kunnat anförtro att skumma mjölken, men jag visste ju av gammalt hur hon ville ha det.

”Nu kan du åta dig det här arbetet”, sa hon. Och därmed visste jag, att hon hade förlåtit mig.

Och sedan var det med ens så, som om hon inte hade mäktat arbeta mer. Hon satt stilla i sin länstol och sov mest hela dagarna. Hon dog ett par veckor före jul. Jag skulle gärna ha velat komma förr, Gösta, men jag kunde inte fara ifrån den gamla.

Majorskan höll inne. Hon började åter få svårt att andas, men hon bemannade sig och talade vidare:

– Det är sant, Gösta, att jag gärna hade dig här hos mig på Ekeby. Det är så med dig, att alla gläds åt att vara i ditt sällskap. Om du hade velat bli en stadgad man, skulle jag ha givit dig mycken makt. Mitt hopp var alltid, att du skulle finna en god hustru. Först trodde jag, att det skulle bli Marianne Sinclaire, för jag såg, att hon älskade dig, redan när du levde som vedhuggare i skogen. Sedan trodde jag, att det skulle bli Ebba Dohna, och jag for en dag över till Borg och sa henne, att om hon toge dig till man, skulle jag låta dig ärva Ekeby. Om jag handlade illa i detta, må du förlåta mig det.

Gösta låg på knä vid sängen med pannan mot sängkanten. Han uppgav ett tungt stönande.

– Säg mig nu, Gösta, hur du ämnar leva! Hur ska du försörja din hustru? Säg mig det! Du vet ju, att jag alltid har velat ditt bästa. Och Gösta svarade henne leende, medan hans hjärta ville brista av sorg:

– I forna dagar, när jag försökte bli arbetare här på Ekeby, gav mig majorskan ett eget torp att bo på, och det är ännu mitt. I höst har jag gjort allt i ordning där. Löwenborg har hjälpt mig, och vi har kritstrukit taken och klätt väggarna med papper och målat dem. Det inre, lilla rummet kallar Löwenborg för grevinnans kabinett, och han har sökt i alla bondgårdarna här omkring efter möbler, som har kommit dit från herrgårdsauktionerna. Dem har han köpt, så att där inne nu finns högkarmade länstolar och dragkistor med glänsande beslag. Men i det yttre, stora rummet står unga fruns vävstol och min svarvstol, husgeråd och allehanda saker finns där, och där har Löwenborg och jag redan suttit många kvällar och talat om hur unga grevinnan och jag ska ha det i torpstugan. Men min hustru får först nu veta detta, majorska. Vi ville säga henne det, när vi fick lämna Ekeby.

– Fortsätt, Gösta!

– Löwenborg talade alltid om hur väl det kunde behövas en piga i huset. ”Om sommaren är det välsignat vackert här på björknäset”, brukade han säga, ”men på vintern blir här för ensamt för unga frun. Du får lov att ha en piga, Gösta.”

Och jag höll nog med honom, men inte visste jag hur jag skulle få råd att hålla en sådan. Då kom han en dag och bar ner sina noter och sitt bord med de målade tangenterna och ställde det i stugan. ”Det är nog du, Löwenborg, som ska bli piga”, sa jag då till honom. Han svarade, att han nog torde komma att behövas. Menade jag, att unga grevinnan skulle laga mat och bära ved och vatten? Nej, jag hade inte menat, att hon skulle göra någonting alls, så länge jag hade ett par armar att arbeta med. Men han tyckte ändå, att det var bäst, att vi vore två, så att hon kunde få sitta dagen om i sitt soffhörn och sy tambursöm. Aldrig kunde en veta hur mycken uppassning ett sådant där litet kvinnfolk behövde, sa han.

– Fortsätt! sade majorskan. Detta lindrar mina plågor. Trodde du, att din unga grevinna skulle vilja bo i en torpstuga?

Han undrade på hennes hånfulla ton, men fortsatte:

– Å, majorska, inte vågade jag tro det, men det skulle ha varit så härligt, om hon hade velat. Här är ju fem mil till någon doktor. Hon, som har en lätt hand och ett ömt hjärta, skulle få arbete nog med att sköta sår och stilla febrar. Och jag tänkte, att alla bedrövade skulle finna vägen till den fina frun i torpstugan. Det är så mycken sorg bland de fattiga, som goda ord och ett vänligt hjärtelag kan hjälpa.

– Men du själv, Gösta Berling?

– Jag ska ha mitt arbete vid hyvelbänken och svarvstolen, majorska. Jag ska hädanefter leva mitt eget liv. Om min hustru inte vill följa mig, så får det bli därvid. Om man nu skulle bjuda mig all världens rikedomar, skulle de inte locka mig. Jag vill leva mitt eget liv. Nu ska jag vara och förbli en fattig man bland bönderna och hjälpa dem med vad jag kan. De behöver någon, som spelar polska för dem på bröllop och julgillen, de behöver någon, som skriver breven till de bortresta sönerna, och det får väl bli jag, det. Men fattig måste jag vara, majorska.

– Det blir ett dystert liv för er, Gösta.

– Å nej, majorska, det skulle det inte bli, om vi bara vore två, som hölle ihop. De rika och glada skulle nog komma till oss likaväl som de fattiga. Vi skulle ha muntert nog i vår stuga. Gästerna skulle inte bry sig om,

att maten lagades till mittför deras ögon, eller stöta sig på att de måste äta två och två på samma tallrik.

– Och vad skulle du då göra för nytta med allt detta, Gösta? Vad beröm skulle du vinna?

– Stor vore min berömmelse, majorska, om de fattiga ville minnas mig ett par år efter min död. Nytta nog hade jag gjort, om jag hade planterat ett par äppleträd vid husknutarna, om jag hade lärt bondspelmännen ett par av de gamla mästarnas melodier och om vallbarnen hade fått lära några goda sånger att sjunga på skogsstigen.

Majorskan kan tro mig, jag är densamme galne Gösta Berling, som jag fordom var. En bondspelman är allt jag kan bli, men det är nog. Jag har mycken synd att gottgöra. Gråta och ångra är inte för mig. Jag ska göra de fattiga glädje, det är min botgöring.

– Gösta, sade majorskan, detta är ett för ringa liv för en man med dina krafter. Jag vill ge dig Ekeby.

– Å, majorska, utbrast han med förskräckelse, gör mig inte rik! Lägg inga sådana plikter på mig! Skilj mig inte från de fattiga!

– Jag vill ge Ekeby till dig och kavaljererna, upprepade majorskan. Du är ju en dygdig man, Gösta, som folket välsignar. Jag säger som min mor: ”Du får åta dig det här arbetet.”

– Nej, majorska, vi kan inte ta emot sådant. Vi, som har misskänt majorskan och vållat majorskan sådan sorg!

– Jag vill ge er Ekeby, hör du.

Hon talade strävt och hårt utan all vänlighet. Han greps av ångest.

– Ställ inte fram en sådan frestelse för de gamla, majorska! Detta skulle ju omigen göra dem till lättingar och drinkare. Gud i himlen, rika kavaljerer! Vad skulle det bli av oss?

– Jag vill ge dig Ekeby, Gösta, men först ska du lova att ge din hustru fri. Ser du, en sådan fin liten kvinna är inte för dig. Hon har fått lida för mycket här i björnlandet. Hon längtar åter till sin ljusa hembygd. Du ska låta henne gå. Det är därför jag ger dig Ekeby.

Men nu kom grevinnan Elisabet fram till majorskan och knäböjde vid sängen.

– Jag längtar inte mer, majorska. Han, som är min man, har löst gåtan och funnit det liv, som jag kan leva. Inte mer ska jag behöva gå sträng och kall bredvid honom och påminna honom om ånger och bot. Fattigdomen och nöden och hårt arbete ska fullgöra det värvet. De vägar, som leder till de fattiga och sjuka, ska jag kunna gå utan synd. Jag fruktar inte mer för livet här uppe i norden. Men gör honom inte rik, majorska! Då vågar jag inte stanna.

Majorskan reste sig i bädden.

– All lycka fordrar ni för er, ropade hon och hotade dem med knutna nävar, all lycka och välsignelse! Nej, må Ekeby bli kavaljerernas, på det att de må fördärvas! Må man och hustru skiljas, så att de må fördärvas! En häxa är jag, en trollpacka är jag, till ont ska jag hetsa er. Sådan, som mitt rykte är, ska jag själv vara.

Hon grep brevet och slängde det i Göstas ansikte. Det svarta papperet fladdrade ut och sjönk till golvet. Gösta kände det nog.

– Du har synd mot mig, Gösta. Du har misskänt den, som har varit en andra mor för dig. Vågar du neka att ta ditt straff av mig? Du ska ta emot Ekeby, och detta ska fördärva dig, för du är svag. Du ska sända hem din

hustru, så att ingen ska kunna rädda dig. Du ska dö med ett namn lika förhatat som mitt. Margareta Celsings eftermäle är en häxas. Ditt ska varda en slösares och bondeplågares.

Hon sjönk åter ner på kuddarna, och allt vart tyst. Genom denna tystnad ljöd då ett dovt slag, så ett och ännu ett. Stångjärnshammaren hade börjat sin vitt dånande gång.

– Hör! sade då Gösta Berling. Så ljuder Margareta Celsings eftermäle! Detta är inte druckna kavaljerers galna upptåg. Detta är arbetets segerhymn, uppstämd till ära för en god gammal arbeterska. Hör majorskan vad hammaren talar? ”Tack”, säger den, ”tack för gott arbete, tack för brödet, som du har gett de fattiga, tack för väg, som du har röjt, för bygd, som du har brutit! Tack för glädjen, som du har låtit råda i dina salar!” – ”Tack”, säger den, ”och sov i ro! Ditt verk ska leva och bestå. Din gård ska alltid vara en fristad för det lyckobringande arbetet.” – ”Tack”, säger den, ”och döm inte oss, som har farit vill! Du, som nu anträder resan till fridens ängder, tänk blida tankar om oss, som ännu lever!”

Gösta tystnade, men stångjärnshammaren fortfor att tala. Alla röster, som gott och vänligt hade talat till majorskan, blandades in i hammarklangen. Så småningom försvann spänningen ur hennes drag. De blevo slappa, och det var, som om dödens skugga hade fallit över henne.

Brobyprästens dotter kom in och underrättade därom, att herrarna från Högfors voro komna. Majorskan lät dem gå. Hon ville inte sätta upp något testamente.

– Å, Gösta Berling, man av många bragder, sade hon, så har du då segrat än en gång! Böj dig ner och låt mig välsigna dig!

Febern kom nu tillbaka med fördubblad styrka. Dödsrosslingarna begynte. Kroppen släpades hän genom tungt lidande, men själen visste snart intet därom. Den började skåda in i de himlar, som öppnas för de döende.

En timme förgick, och den korta dödskampen var slut. Då låg hon där så fridfull och skön, att de omkringstående djupt rördes.

– Min kära gamla majorska, sade Gösta då, sådan såg jag dig en gång förr! Nu är Margareta Celsing kommen åter till livet. Nu ska hon aldrig mer vika för majorskan på Ekeby.

*

När kavaljererna kommo in från smedjan, mötte dem budskapet om majorskans död.

– Hörde hon hammaren? frågade de.

Det hade hon gjort, och därmed fingo de vara nöjda.

De fingo sedermera veta, att hon hade ämnat skänka Ekeby åt dem, men att testamentet aldrig hade blivit uppsatt. Detta höllo de för en stor ära och berömde sig sedan därav, så länge de levde. Men ingen hörde dem någonsin klaga över de rikedomar, som de hade förlorat.

Det säges också, att denna julnatt stod Gösta Berling vid sin unga makas sida och höll sitt sista tal till kavaljererna. Han var bedrövad över deras öde, då de nu alla skulle dra bort från Ekeby. Ålderdomens krämpor väntade dem. En kall välkomst möter den gamle och trumpne hos gästvännen. Den fattige kavaljeren, som har blivit tvungen att inackordera sig i bondgårdarna, har inga glada dagar. Skild från vänner och äventyr, förtvinar den ensamme.

Och så talade han till dem, de sorglösa, de mot alla lyckans omkastningar härdade. Än en gång kallade han

dem för gamla gudar och riddersmän, som hade uppstått för att införa glädjen i järnets land och järnets tid. Dock klagade han nu över att den lustgård, där den fjärilsvingade glädjen svärmar, uppfylles av förstörande larver och att dess frukter förkrympas.

Väl visste han, att glädjen vore ett gott för jordens barn och att den måste finnas. Men som en tung gåta låge alltjämt över världen spörsmålet om hur en man skulle kunna vara både glad och god. Den lättaste sak och dock den svåraste kallade han detta. Hittills hade de inte kunnat lösa gåtan. Nu ville han tro, att de hade lärt det, att de alla hade lärt det under detta glädjens och nödens och lyckans och bedrövelsens år.

*

Ack, ni goda herrar kavaljerer, även för mig ligger avskedets bitterhet över denna stund. Detta är den sista natt, som vi tillsammans ha genomvakat. De lustiga skratten ska jag inte mer höra och inte de muntra visorna. Från er och alla de glada människorna på Lövens strand ska jag nu skiljas.

Ni kära gamla! I forna tider gåven I mig goda gåvor. Till den i stor ödslighet levande bragten I det första budskapet om livets rika växlingar. Väldiga Ragnaröksstrider såg jag er utkämpa runtom mina barndomsdrömmars sjö. Men vad har jag givit er?

Kanske det dock ska fröjda er, att era namn åter ljuda i samband med de älskade gårdarnas? Må all glans, som har tillhört ert liv, åter falla över den trakt, där I han levat! Ännu står Borg, ännu står Björne, ännu ligger Ekeby kvar vid Löven, härligt omkransat av fors och sjö, av park och leende skogsängar, och när man står på de breda altanerna, svärma sägnerna omkring en som sommarens bin.

Men på tal om bin, låt mig berätta ännu en gammal historia! Den lille Ruster, vilken som trumslagare gick i spetsen för svenska armén, när den 1813 ryckte in i Tyskland, kunde sedan aldrig tröttna att berätta historier om det underbara landet i södern. Människorna där voro höga som kyrktorn, svalorna voro stora som örnar, bina som gäss.

– Nå, men bikuporna då?

– Bikuporna var som våra vanliga bikupor.

– Hur kom då bina in i dem?

– Ja, det fick de se sig om, sade den lille Ruster.

Kära läsare, måste jag inte säga detsamma? Här ha nu fantasiens jättebin svärmat omkring oss under år och dag, men hur de ska komma in i verklighetens kupa, det få de sannerligen se sig om.